

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü

**ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE ÇOCUĞU OLAN
BABALARIN BOŞANMA DENEYİMLERİNİN
VE BABA-ÇOCUK İLİŞKİLERİNİN
İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

ŞENNUR EÇMEN

TEMEL EĞİTİM ANABİLİM DALI

İzmir
Eylül, 2023

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü

ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE ÇOCUĞU OLAN
BABALARIN BOŞANMA DENEYİMLERİNİN
VE BABA-ÇOCUK İLİŞKİLERİNİN
İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Şennur EÇMEN

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Zeynep ALAT

Temel Eğitim Anabilim Dalı
Okul Öncesi Eğitimi Yüksek Lisans Programı

İzmir
Eylül, 2023

EGE ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANI

Ege Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili hükümleri uyarınca Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “*Erken Çocukluk Döneminde Çocuğu Olan Babaların Boşanma Deneyimlerinin ve Baba-Çocuk İlişkilerinin İncelenmesi*” başlıklı bu tezin kendi çalışmam olduğunu, sunduğum tüm sonuç, doküman, bilgi ve belgeleri bizzat ve bu tez çalışması kapsamında elde ettiğimi, bu tez çalışmasıyla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara atıf yaptığımı ve bunları kaynaklar listesinde usulüne uygun olarak verdiğimi, tez çalışması ve yazımı sırasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını, bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya diğer bir üniversitede başka bir tez çalışması içinde sunmadığımı, bu tezin planlanmasından yazımına kadar bütün safhalarda bilimsel etik kurallarına uygun davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Şennur EÇMEN

EGE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Tez Savunma Sınavı Jüri Tutanağı

006 – Enstitü Yönetim Kurulu’nun 05/05/2023 tarihli – 16/17 sayılı kararı.

Tez Savunma Sınavı Tutanağı

Öğrencinin	
Adı Soyadı	Şennur Eçmen
Numarası	94200000150
Anabilim Dalı	Temel Eğitim Anabilim Dalı
Programı	Okul Öncesi Eğitimi
Derecesi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora

Tezin	
Türkçe Başlığı	Erken Çocukluk Döneminde Çocuğu Olan Babaların Boşanma Deneyimlerinin ve Baba-Çocuk İlişkilerinin İncelenmesi
İngilizce Başlığı	An Investigation of Divorce Experiences and Father-Child Relationships of Fathers with Early Childhood Children

Tez Savunma Sınavının	
Tarihi	13.09.2023
Saati	11.00
Yapılış Biçimi	☒ Yüz Yüze ☐ Çevrimiçi (Enstitü Yönetim Kurulu’nun 28/08/203 tarih ve 29/3 sayılı kararı)

Sonuç	
Jüri üyelerinin tezi değerlendirmeye ilişkin kişisel raporlarının incelenmesi ve yapılan savunma sınavı sonucunda tezin Ege Üniversitesi Lisansüstü Eğitim – Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca;	
☒ Kabul edilmesine, ☐ Düzeltilmesine, ☐ Reddedilmesine ☒ Oy birliği ☐ Oy çokluğu ile karar verilmiştir.	

Jüri Başkanı** Üniversite Anabilim / Bilim Dalı	Doç. Dr. Zeynep ALAT Ege Üniversitesi Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı / Temel Eğitim Bölümü	İmza
--	---	------

Jüri Üyesi Üniversite Anabilim / Bilim Dalı	Doç. Dr. Sibel SÖNMEZ Ege Üniversitesi Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı / Temel Eğitim Bölümü	İmza
Jüri Üyesi Üniversite Anabilim / Bilim Dalı	Dr. Öğr. Üyesi Zübeyde DOĞAN Dokuz Eylül Üniversitesi Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı / Temel Eğitim Bölümü	İmza
Jüri Üyesi Üniversite Anabilim /Bilim Dalı	Doç. Dr. Sibel YOLERİ İzmir Demokrasi Üniversitesi Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı / Temel Eğitim Bölümü	İmza
Jüri Üyesi Üniversite Anabilim /Bilim Dalı	Doç. Dr. Sevinç ÇIRAK KARADAĞ Ege Üniversitesi Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı / Temel Eğitim Bölümü	İmza

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans serüvenim süresince bilgi ve birikimini benden hiç esirgemeyen, ihtiyaç duyduğum her an arkamda değil yanıbaşımnda desteğini hissettiğim değerli danışmanım Doç. Dr. Zeynep ALAT'a çok teşekkür ederim. Olduğum ve olacağım kişiye inandığı ve emek verdiği için minnettarım.

Tez çalışmama katılmayı kabul eden, samimi yanıtları ve içten tavırlarıyla araştırmama katkılarını sunan tüm babalara teşekkürlerimi sunarım.

Yalnızca yüksek lisans sürecimde değil hayatım boyunca yanımda olan, attığım her adımda varlığını, sevgisini ve desteğini hissettiğim biricik aileme sonsuz teşekkür ederim.

Şennur Eçmen

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÖZET.....	xii
ABSTRACT	xiv
BÖLÜM I	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	5
1.3. Problem Cümlesi.....	6
1.4. Alt Problemler	6
1.5. Araştırmanın Sayıltıları.....	6
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları	6
1.7. Tanımlar	6
BÖLÜM II.....	7
KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	7
2.1. Postyapısalcı Teori.....	7
2.2. Erkek Hareketi ve Erkeklik Çalışmaları	12
2.2.1. Çoklu Erkeklikler ve Değişimler	16
2.2.2. Hegemonik Erkekliğin İnşası ve Mizojini	18
2.3. Aile Kavramı ve Aile Kavramının Geleneksel ve Toplumsal Algısı.....	20
2.3.1. Aile Formlarının Değişimi	22
2.3.2. Aile Politikaları	27
2.4. Eril Yapılanmanın Etkisinde Babalık.....	32
2.4.1. Neoliberal ve Neomuhafazakar Gündemde Babalık ve Aile	35
2.4.2. Babalık Hareketi.....	39
2.4.3. Babaların Velayete Yönelik Talepleri ve Babalık	44
2.4.4. Sorumlu Babalık Çerçevesinde “Yeni” Babalık	46
2.5. Erken Çocukluk Eğitiminde Boşanma ve Çocuk.....	47
2.6. Erken Çocukluk Döneminde Baba-Çocuk İlişkisi	50
2.7. İlgili Araştırmalar.....	51
BÖLÜM III.....	57

YÖNTEM.....	57
3.1. Araştırmanın Modeli	57
3.2 Çalışma Grubu	58
3.3 Veri Toplama Araçları	59
3.3.1.Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu	60
3.4. Verilerin Toplanması	60
3.5. Verilerin Analizi.....	62
3.6. Araştırmacının Rolü	64
BÖLÜM IV	65
BULGULAR	65
4.1. Boşanma Deneyimi ve Baba-Çocuk İlişkisi	66
4.1.1. Boşanma Deneyimi	66
4.1.1.1 Mahkeme ile İlgili Endişeler.....	67
4.1.1.2 Eski Eşle İlişkisel Sorunlar	72
4.1.1.3 Duygusal, Psikolojik Sorunlar ve Sağlık Problemleri.....	74
4.1.1.4. Boşanma Sonrası Sunulan Hizmetlerin Eksikliği	76
4.1.1.5. Benzer Deneyimlere Sahip Bireylerle Dayanışma İsteği.....	78
4.1.2. Baba-Çocuk İlişkisi	80
4.1.2.1 Baba-Çocuk İlişkisinin Hiyerarşik Boyutu	81
4.1.2.1.1 Bakım hiyerarşisi (Giving care)	81
4.1.2.1.2 Kontrol hiyerarşisi: (Taking care).....	84
4.1.2.2. Velayet Ortaklığı ve Ortak Velayet ile İlgili Karmaşalar	87
4.1.2.3. Çocuktan Beklentiler.....	91
4.1.2.4. Öğrenilen Aile ve Aile İlişkilerinin Toplumsal Yapılanması: Ailenin Yeniden İnşası	93
4.1.2.4. İstihdam ve Bakım: Zaman ve Maddiyat Sorunu	99
4.2. Sosyal Medyada Boşanma Deneyimi ve Babalık Kavramı	101
4.2.1. Nafaka	103
4.2.2. Velayet	104
4.2.3. Çocuk Görüşme/Teslim Merkezi	105
4.2.4. Yasal Yollar, Yasal Süreçler	106
4.2.5. Mücadele ve Hak Savunuculuğu.....	107

4.2.6. Erkek Düşmanlığı İddiası.....	107
4.2.7. Evlilik Karşıtlığı.....	108
4.2.8. Feminizm, İstanbul Sözleşmesi ve 6284 tartışmaları.....	109
4.2.9. Babaya Yabancılaşan Çocuk (Parent Alienation Syndrome).....	110
BÖLÜM V.....	112
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	112
5.1. Tartışma.....	112
5.2. Sonuç.....	125
5.3. Öneriler	126
KAYNAKÇA	128
EKLER.....	147
Ek. 1. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu.....	147

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Katılımcıların Bilgileri.....	59
Tablo 2. Görüşme Süreleri ve Boşanma Üzerinden Geçen Süre	61

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Boşanma sayısı ve kaba boşanma oranı (TÜİK, 2023).....	24
Şekil 2. Cinsiyete göre ortalama ilk evlenme yaşı (TÜİK, 2023).....	25
Şekil 3. Evlilik süresine göre boşanma oranları (TÜİK, 2023).....	25
Şekil 4. Görüşmeler sonucu elde edilen verilerin analizi sonucu ortaya çıkan temalar, kategoriler ve kodlar	65
Şekil 5. Sosyal medya paylaşımlarında boşanma ve babalık.....	101

ÖZET

Bu çalışma, erken çocukluk döneminde çocuğu olan babaların boşanma deneyimlerini ve boşanma sonrası çocuklarıyla ilişkilerinin dönüşümünü ortaya çıkarmak amacıyla yapılmıştır. Boşanmanın baba-çocuk ilişkileri üzerindeki etkileri hem babalar hem de çocuklar tarafından hissedilmektedir. Babaların fiziksel ve duygusal varlığıyla finansal ve sosyal kaynakları çocukların refahı için önemlidir. Çocuklarıyla temas kuramadıkları senaryolarda bu durum her iki taraf için de zorlayıcı deneyimlere sebep olabilmektedir. Bu çalışmada boşanmış babaların yaşayışlarının, davranışlarının, tutumlarının ve durumlarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda derinlikli ve özgün bir değerlendirme yapabilmek için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak “Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu” kullanılmış olup 16 babayla formda yer alan sorular doğrultusunda görüşmeler yapılmıştır. Babaların boşanma deneyiminden nasıl etkilendikleri, mahkeme süreci ve sonrası deneyimleri, eski eşleriyle ilişkileri, çocuklarının bu ilişkiden nasıl etkilendiği, çocuklarından beklentileri, çocuklarıyla ilişkilerinin boşanma deneyiminden nasıl etkilendiği, aile ve ebeveynlik kavramına bakış açıları değerlendirilmiştir. Ayrıca sosyal medyada yer alan ve boşanmış babalar tarafından oluşturulan platformlar ve gönderiler incelenmiştir.

Çalışma kapsamında boşanmış ve 0-8 yaş arası çocuğu olan babaların boşanma sürecindeki ve sonrasındaki deneyimleri, görüşleri, duygu ve düşünceleri ile ilgili sorular sorulmuş ve paylaşımları ayrıntılı olarak incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre boşanma deneyimine ve baba-çocuk ilişkilerine dikkat çekilmiştir. Boşanma deneyimi konusunda babaların mahkeme ile ilgili endişeleri, eski eşleriyle ilişkili endişeleri, duygusal ve psikolojik sorunları ve sağlık problemleri, boşanma sonrası sunulan hizmetlerin eksikliği ve benzer deneyimlere sahip bireylerle dayanışma isteği bulguları tespit edilmiştir. Baba-çocuk ilişkisi bu çalışmanın bir diğer kategorisi olmuştur. Babalar kendi rollerini, çocuklarıyla ilişkilerini ve çocuklarından beklentilerini açıklamışlardır. Baba-çocuk ilişkisinin hiyerarşik boyutunda bakım ve kontrol, velayet, çocuktan beklentiler, öğrenilen aile ve aile ilişkilerinin toplumsal yapılanması, istihdam ve bakımda zaman ve maddiyat sorunları dikkat çeken bulgular olmuştur. Boşanmış babaların sosyal medya gönderilerinde tartışılan içerik ve gönderiler ise nafaka, velayet, çocuk teslim merkezleri, haklar ve adalet arayışı

kapsamında yasal yollar ve yasal süreçler, babaların mücadeleleri ve hak savunuculuğu, erkek düşmanlığı iddiası, evlilik karşıtlığı, feminizm, İstanbul sözleşmesi ve 6284 sayılı kanun tartışmaları ve babaya yabancılaşan çocuk konularıdır.

Artan boşanma oranları göz önünde bulundurulduğunda aile formlarının değiştiği ve dönüştüğü ortadadır. Devletlerin, ebeveynlerin, öğretmenlerin ve okulların çocukların iyi oluş hali ve ebeveyn çocuk ilişkisinin desteklenmesi için kritik bir rolü olduğu söylenebilir. Özellikle çocukların ve bireylerin refahı için boşanma deneyimi konusunda ulusal önlemlerin alınması ve yapıcı politikaların geliştirilmesi gerekmektedir.

Anahtar Sözcükler: Aile politikaları, Baba-çocuk ilişkisi, Boşanmış babalar, Erken çocukluk.

ABSTRACT

This study was conducted with the purpose of uncovering the experiences of divorced fathers who have early childhood children and their transformations in their relationships with their children after divorce experiences. The effects of divorce on father-child relationships are felt by both fathers and children. Fathers' physical and emotional presence, as well as their financial and social resources, are crucial for the wellbeing of children. Not being able to establish contact with their children, this situation might lead to challenging experiences for both fathers and their children. In this context, qualitative research method was used to identify and evaluate the lifestyles, behaviors, attitudes, and situations of fathers in depth and in an original manner. Data was collected through semi-structured interviews with 16 fathers. The study explored how fathers were affected by divorce, their experiences during and after the legal processes, their relationships with their ex-wives, the impact of those relationships on their children, their expectations from their children, and how their relationships with their children were affected by divorce. Additionally, platforms and posts created by divorced fathers on social media were examined.

Within the scope of this study, questions were asked about the experiences, opinions, emotions, and thoughts of divorced fathers with children aged 0-8 regarding their divorce process and subsequent experiences, and their responses were examined in detail. The findings emphasized the divorce experience and father-child relationships. Concerns of fathers regarding the legal process, concerns about their ex-spouses, emotional and psychological issues, health problems, the lack of services offered after divorce, and a desire for solidarity with individuals who have similar experiences were identified as findings. Father-child relationship emerged as another category of this study. Fathers explained their roles, their relationships with their children, and their expectations from their children. In the hierarchical dimension of the father-child relationship, caregiving and control, custody, expectations from the child, the societal structuring of learned family and family relationships, employment, and issues related to time and finances in caregiving were prominent findings. The contents and posts discussed on social media by divorced fathers revolved around topics such as alimony, custody, meeting child centers, legal means and processes in pursuit of rights and justice, fathers' struggles and advocacy, allegations of male

hostility (misandry), anti-marriage sentiments, feminism, debates about Istanbul Convention and 6284, and parent alienation syndrome (PAS).

Considering the increasing divorce rates, it is evident that family structures are changing and evolving day by day. It might be said that states, parents, teachers, and schools have a critical role in supporting the well-being of children and parent-child relationships. National measures should be taken and constructive policies need to be developed, especially for the well-being of children and individuals, in the context of divorce experiences.

Keywords: Divorced fathers, Early childhood, Family policy, Father-child relationship.

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problem durumu, araştırmanın amacı ve önemi, problem cümlesi, alt problemler, araştırmanın sayıltıları, sınırlılıkları ve bazı tanımlara yer verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Tarihsel süreçte aile, kavramsal olarak toplumsal cinsiyet temelli ve yapılandırılmış bir kurum olmuştur. Aile sosyal yapılanma ve davranış normlarını toplumun üyelerine aktarmadaki rolü nedeniyle bir kurum olarak değerlidir. Temsil ettiği değerlerle olduğu kadar toplumsal beklentiler konusunda da sürdürülebilirliği korunmaya çalışan bir durumdadır. Günümüzde de erkek-koca-baba, kadın-karı-anne ve çocuk-yetişkin kavramlarının yasal rolleri, devlet ile resmileştirilen bir kurum olarak ailede ilişkiselleştirilmiştir. Ailelere doğal yollarla atanan bağıllık ve bağımlılık da bu ilişki sürecine dahil edilmektedir. İdeolojik olarak ne küresel pazarın ne de devletlerin ailenin mahremiyetinde yapılan ihtiyaçlara ve harcamalara doğrudan katkıda bulunacağı ya da yardımcı olacağı beklenmemektedir. Özelleştirilmiş aile ideolojisi, bu birimin üyelerinin temel ihtiyaçlarını sosyal ve ekonomik olarak belirlenen toplumsal rollerle kendi içinde sağlamasını zorunlu kılmaktadır (Biblarz ve Stacey, 2010; Fineman, 1995). Ekonomik desteğin yükleri ve aile içi bağıllık ve bağımlılığın bakım maliyetleri belirlenen aile rollerine göre ailenin içindeki kaynaklar tarafından karşılanmaktadır. Aile içindeki bu rol ataması geleneksel ailede eşit ve eşitlikçi olmayan bir şekilde çalışmaktadır. Babalar aileye ekonomik getiriye sağlayan ve bireysel kariyerlerini ya da iş beklentilerini arttıran bir rol sürdürürken, ücretsiz ev içi ve bakım görevleri annelere verilmiştir. Bu aile modelinin günümüzde sürdürüldüğü görülse de geleneksel ailenin değiştiğini ve dönüştüğünü söylemek mümkündür. Geleneksel aile idealine uymayan hane içi ve hane dışı düzenlemelerdeki artış dikkati çekmektedir. Gün geçtikçe artan boşanma oranları, tek ebeveynli hane sayısının artışı, evlilik yaşının yükselişi, evlenmeme tercihi veya ebeveyn olmama tercihi gibi durumlar aile formlarının değiştiğinin göstergeleridir. Bunun yanı sıra evlilik ve aile olgusunda da geleneksel rollerin dışına çıkıldığı durumlar yaygınlaşmıştır. Örneğin günümüzde birçok kadın ve anne ev dışında tam veya yarı zamanlı olarak çalışmaktadır.

Geleneksel rollerde eve ekmek getiren kişi olarak yalnızca erkekler ya da babalar görölürken artık ev içi ekonomik geliri kadınlar ya da anneler de sağlamaktadır. Bunun yanı sıra geçmişteki kalabalık ailelerin yerini küçük çekirdek aileler almıştır. Tüm bu gelişmelerle birlikte son yıllarda artan boşanma oranları evlilik olgusunun aile kavramını ve aile oluşumlarını nasıl etkilediğini inceleme gerekliliğı getirmiştir. Evlilik tarihsel olarak toplumun temel inşa bloğı olarak kabul edilmiştir. Aile bütünlüğünü ve birliğini sağlayan durumun devlet onaylı bir evlilik olduğı genelgeçer bir kabuldür. Son yıllarda ise bireyler aileleri ve aile bağlantılarını neyin, nasıl oluşturması gerektiğı konusundaki bu kabulü sorgulamaya başlamıştır. Evlilik aile birliğı için kutsal bir zorunluluk olarak kabul edilip devletler tarafından desteklenmekte ve yasalarla düzenlenerek sınırları çizilmektedir. Evlilikler üzerine toplumların inşa edildiğı söylenebilir. Evlilikle kurulan aile birliğı sosyal ilişkileri, yükümlölükleri ve görevleri belirlemede yol göstericidir. Çünkü, sosyal politikalar bireylerden çok evlilik birliğı sürdürölen aileler için kapsayıcı durumdadır (Biblarz ve Stacey, 2010). Ancak dünya genelinde geleneksel aile ideolojisinin değıştığını görmek mümkündür. Bu durumda yapılabilecekler ve alınabilecek önlemler de değıerlendirilmelidir.

Boşanma oranları incelendiğinde 1970’li yıllardan itibaren bir artış eğilimi olduğı görölmektedir. Ancak evrensel perspektifte boşanma oranlarının tarihsel gelişimi genellikle bir S eğrisi şeklindedir. Yani boşanma oranları önce yavaşça artmakta, sonraki adımda hızlanarak artmakta ve daha sonra dengelenmektedir. Bu sürecin detayları ölkeden ölkeye büyük farklılık gösterse de genel eğilimin böyle olduğı kabul edilmektedir. Örneğın A.B.D’de boşanma oranları yıllar içinde dalgalanmalar göstermiştir. 1970’lerde ve 1980’lerde boşanma oranlarındaki ciddi artış sonraki yıllarda geçmişe oranla daha fazla ancak istikrarlı devam etmiştir (Amato ve James, 2010; Mortelmans, 2020). Avrupa ölkeleri için boşanma oranları farklılıklar gösterirken İskandinav ölkeleri genellikle Avrupa’nın diğör bölgelerine kıyasla daha yüksek oranlara sahiptir (Wagner ve Weiß, 2006). Türkiye’de ise Türkiye İstatistik Kurumu’nun 24 Şubat 2023’te yayınladığı Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2022 raporuna göre 180 bin 954 çiftin boşandığı ve bu boşanmalar sonucu 180 bin 592 çocuğın velayet davasından etkilendiğı belirtilmiştir. Kurumun 2021 yılı raporuna göre ise 174 bin 85 çift boşanmış ve 165 bin 937 çocuk velayete verilmiştir (TÜİK,

2023; TÜİK, 2022). Bu raporlara göre Türkiye’de de boşanma oranları yıllar geçtikçe artmakta ve her yıl daha fazla çocuk boşanan ebeveynlerin deneyimlerinden doğrudan etkilenmektedir. Bu sebeple anne ve babaların deneyimlerinin araştırılması, çocuklarıyla ilişkilerinin bu deneyimden nasıl etkilendiğinin ortaya konulması önemlidir.

Boşanma oranlarını etkileyen faktörlerin araştırıldığı çalışmalarda toplumsal normlardaki değişiklikler, ekonomik koşullar ve zorluklar, yasal düzenlemeler, eğitim seviyeleri, kültürel normlar, dini inançlar, yasal boşanma işlemlerine erişim, toplumsal cinsiyet rollerindeki değişiklikler, uyumsuzluk, sadakatsizlik, erken yaşta evlenme ve aile içi şiddet gibi etmenlerin rol oynadığı tespit edilmiştir (Hawkins ve diğerleri, 2012; Coşkun ve Sarlak, 2020; Her ve Xiong, 2023; Law ve diğerleri, 2019; Sbarra ve diğerleri, 2011). Türkiye’deki boşanma nedenleri araştırmasına göre ise en yüksek oranda sorumsuz ve ilgisiz davranma, aldatma ve evin ekonomik olarak geçimini sağlayamama yer almaktadır. Diğer sebeplerin ise dayak/kötü muamele, aile büyüklerinin aile içi ilişkilere karışması, içki, evi terk etme, aile büyüklerine karşı saygısız davranma, ruhsal bozuklukla ve hakaret ve küfürlü konuşma olduğu belirtilmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye Aile Yapısı Araştırması’na (2021) göre ev işlerinin ve bakımın yüksek oranda kadının görevi olarak kabul edildiği belirtilmiştir. Aynı raporda eşler arasındaki en fazla sorunun harcamalar ve maddiyat konusunda çıktığı saptanmıştır (TÜİK, 2021). Boşanmanın birçok sebebi olabilir ancak bu araştırmada odaklanılan boşanmaların sebebi değil sonuçları ve etkileridir. Boşanma sonrası yapılan araştırmalar incelendiğinde tek ebeveynli aileler konusunda kadınların ve annelerin deneyimlerine daha çok yer verildiği görülmüştür. Çünkü baba ve çocuk deneyimleri daha önemsiz görülüp göz ardı edilebilmiştir (Arıkan, 2022). Bu sebeple bu araştırma için babaların deneyimleri ve çocukları ile ilişkileri incelenmeye değer bulunmuştur.

Meşru ailelerin ancak geleneksel bir evlilik bağının üzerine inşa edilebileceği hala yaygın bir kanaattir. Öte yandan kimileri biyolojik bağlantıyı vurgulayarak ailenin mevcut, resmi ve geleneksel tanımlarını aşan bağlantıların ve ebeveynlik ve akrabalık yapılarının bütünlüğünü önemseyen ilişkilerin önemini en aza indirmektedir. Kimileri için ise tercih edilen sevgi dolu bir ailedir ve bağlantı kurmayı seçtiği kişiler kan bağı veya evlilik bağı yoluyla kendisiyle ilişkili olabilecek bireylerden oluşmalıdır. Aile

bağlantıları farklı türdeki ilişkileri ifade edebilir. Bu ilişkiler içinde evlilik, ebeveynlik, biyolojik bağlantılar, bakım ya da beslenmeye dayalı ilişkiler, karşılıklı bağlılık ve bağımlılığın sevgi ve kabul yoluyla geliştirildiği ilişkiler sayılabilir. Aile bağlantılarının her biri uygun olanın ve arzu edilenin ne olduğu konusunda varsayımlar içerir. Ancak her aile formu, uygun görülmeyen ya da arzu edilmeyen “ötekini” damgalama ve dışlama olasılıklarını da taşır. Her bir form kendini tanımlarken neyin doğal ve uygun olduğuna dair parametreleri de belirtebilir. Bu süreç ise üniter, heterojen, heteroseksüel ve ataerkil aileye resmi ve yasal bağlılığa neden olabilmektedir. Baskın ve geleneksel ailenin ideolojik inşası aile oluşumunun yalnızca bir ya da birkaç modelinin uygunluğunu varsaymaktadır. Bu model, devletin kurumları ve karar vericileri aracılığıyla ekonomik ve sosyal sübvansiyonların geleneksel olmayan ailelere yeterince sağlanmamasına ve normatif yapıların sembolik gücünü kullandığı politik süreçte sebep olmaktadır (Fineman, 1995). Bu süreç evlilik yoluyla aile birliğini devam ettirmeyen ebeveynlerin yasal statülerini ve yaşam düzenlemelerini de etkilemektedir. Geleneksel formdan saptığı düşünülen ebeveynlere yeterli sosyal ve ekonomik desteğin sağlanmaması buna örnek gösterilebilir. Bu çalışmada da babaların ve çocuklarının boşanma sonrası yaşadığı sosyal ve ekonomik endişelerin kendi deneyimlerini aktarma yoluyla açığa çıkarılması önemsenmiştir. Bu durumun hem babalık deneyimlerini hem de çocuklarıyla ilişkilerini nasıl etkilediğinin ortaya koyulmasına ihtiyaç vardır.

Boşanmanın ebeveyn-çocuk ilişkileri üzerindeki etkileri hem ebeveynler hem de çocuklar tarafından hissedilmektedir. Babanın varlığı ve sunduğu kaynakların çocuklarının refahı ve yaşam şansları için önemli olması sebebiyle baba-çocuk temasının kesildiği durumlarda çocuklar için hayat zorlaşabilmektedir (Fischer, 2004). Araştırmalar, birçok babanın da boşanmadan sonra reşit olmayan çocuklarıyla temaslarının azalmasından memnuniyet duymadığını göstermektedir (Parkinson ve Smyth, 2004). Boşanma oranları incelendiğinde boşanmaların %32,7 oranıyla evliliğin ilk beş yılında, %21,6 oranıyla ise evliliğin ilk 6-10 yılı arasında gerçekleştiği belirtilmelidir (TÜİK, 2023). Yani boşanmaların %54,3’ü evliliğin ilk 10 yılında gerçekleşmektedir. Bu durum özellikle 0-8 yaş arası çocukların boşanmalardan etkilendiğini göstermektedir. Bu sebeple erken çocukluk eğitimi ve bakımı, ebeveynleri boşanmış çocukların desteklenmesi için çok önemli bir rol

oynayabilmektedir. Boşanma, çocuklar için kritik bir deneyim olabilmekte ve çocukların duygusal, sosyal ve bilişsel gelişimini etkileyebilmektedir. Erken çocukluk eğitimi ve bakımı, çocukların ebeveynlerinin boşanması ile ilgili zorlukları ve kendileri için alışılmamış deneyimleri aşmalarına yardımcı olacak istikrarlı ve destekleyici ortamı sağlayabilmelidir.

Çeşitlenen aile uygulamaları ve formları için kapsayıcı olacak eğitimler, sosyal modeller ve sosyal politikalar geliştirmek gerektiği açıktır. Aile gerçekliğini incelemek ve değişimleri doğurgularıyla beraber saptamak çocuk, aile ve ebeveynlere yönelik çalışmalar için yol gösterici olacaktır.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmada erken çocukluk döneminde çocuğu olan boşanmış babaların boşanma deneyimlerinin, erillik, babalık ve aile tanımlarının ve çocuklarıyla ilişkilerinin post-yapısalcı yaklaşım ve aile politikaları çerçevesinde ayrıntılı olarak incelenmesi amaçlanmıştır. Böylece son yıllarda hızla değişen aile formları konusunda babaların kendilerini nerede ve nasıl konumlandıkları incelenmiş olup hem çocukların esenliği hem de baba-çocuk ilişkisi ile ilgili bir analiz yapılmıştır. Çalışmanın amacı doğrultusunda babaların boşanma deneyimine ve baba-çocuk ilişkisine yönelik görüş, inanç ve tutumlarını belirlemek için araştırmacı tarafından oluşturulan “Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu” kullanılmıştır. İhtiyaca yönelik sosyal politikaların ve desteklerin belirlenebilmesi için problemi deneyimleyen bireylerin görüşlerinin ve önerilerinin dikkate alınması gerekir. Bununla birlikte boşanma ile değişen aile yapılarının tanımlanmasına ve bireysel deneyimlerin araştırılmasına ihtiyaç vardır. Çünkü her çocuk ve her aile farklı güçlü ve zayıf yönleri, farklı kişilik ve mizaçları ve farklı derecelerde sosyal, duygusal ya da ekonomik kaynaklarının yanı sıra boşanma öncesi farklı aile yapıları ve boşanma sonrası deneyimleriyle benzersizdir. Bu farklılıklar çocukların boşanma sonrası risk altında olmasına ve olumsuz sonuçların yetişkin hayatını da etkileyebilmesine sebep olabilirken bir yandan sosyal, duygusal ve maddi kaynaklara boşanmaya rağmen ulaşabilen çocukların daha dayanıklı ve sağlıklı bir şekilde deneyimi atlatabilmelerine de sebep olabilmektedir (Anderson, 2014). Bu sebeple alanda yapılan araştırmalar ışığında gerekli önlemlerin alınması, bilinmezliklerin ortaya çıkarılması önemlidir.

1.3. Problem Cümlesi

Çalışmanın problem cümlesi “Erken çocukluk döneminde çocuğu olan boşanmış babaların boşanma deneyimleri ve çocukları ile ilişkileri nasıldır?” olarak belirlenmiştir.

1.4. Alt Problemler

1. Boşanmış babalar aile kavramını nasıl tanımlamaktadır?
2. Boşanmış babaların çocuklarıyla olan etkileşim ve iletişimleri nasıldır?

1.5. Araştırmanın Sayıtları

1. Araştırmaya katılmayı kabul eden babaların yarı yapılandırılmış görüşme formunda bulunan sorulara görüşmeler süresince içten cevaplar verdikleri varsayılmaktadır.
2. Araştırmaya katılan babaların, kadın bir araştırmacıya karşı biyolojik cinsiyet farkından kaynaklı bir yargıya sahip olmadıkları varsayılmaktadır.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Araştırmaya katılan babalar, deneyimini paylaşmaya istekli ve görünür olan ebeveynler ile sınırlıdır.
2. İncelenen sosyal medya platformlarındaki gönderiler paylaşım yapmayı tercih eden ebeveynler ile sınırlıdır.

1.7. Tanımlar

Boşanma: Yasal evlilik birliğinin yasal olarak sona erdirilmesidir (Türk Dil Kurumu, 2005).

Post Yapısalcılık: Sosyal kurumların yapısal ilişkilerini eleştirel olarak inceleyen bir yaklaşımdır (Derrida, 1987).

Sosyal Politika: Sosyal politika dünyadaki toplumların güvenlik, eğitim, iş, sağlık ve refah için insan ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlayan eylemleri ifade etmektedir (Ferrera, 2003).

Aile Politikası: Çocukların refahına ve bir kurum veya yaşam biçimi olarak ailenin desteklenmesine yönelik devlet politikalarını ifade etmektedir (Bogensneider ve Corbett, 2021).

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Postyapısalcı Teori

Postyapısalcı teori, bireylerin belirli kalıplara göre, belirli şekillerde davranmasına neden olan toplumsal yapıları detaylı incelemek ve irdellemek amacıyla kullanılmaktadır (Simmons, 2020). Postyapısalcılık sanılanın aksine tek bir biçimde, tek bir tanımla var olamaz. Postyapısalcılık yalnızca biçimle ilgilenen bir kuram olmanın ötesinde aynı zamanda kültürel bir kuramdır. Örneğin toplumsal cinsiyet (gender) kavramının üretildiğini ve sürdürüldüğünü, kavramın politik ve kültürel kesişimlerden ayrı değerlendirilemeyeceğini vurgulamaktadır (Butler, 1990). Burada, postyapısalcılığın odaklandığı temel konulardan biri olan ve ilk olarak Kimberle Crenshaw (1989) tarafından irdelenen *kesişimsellik (intersectionality)* kavramından bahsedilmektedir. Kesişimsellik kavramı, feminist teorinin toplumu ve politikaları anlamlandırmaya yönelik çabasıyla ortaya çıkmıştır. Özellikle sosyal ilişkileri ve yapıları eleştirel bir şekilde değerlendirmeyi, tahakküm ve güç ilişkilerini ifşa etmeyi hedefleyen araştırmalar ve araştırmacılar için değerlidir. Bu kavram ırk, toplumsal cinsiyet, sınıf ve cinsellik gibi birbirinden farklı görünen baskı ve güç unsurlarının hem birbirleriyle hem de sosyal yapılar ile kesiştiğini ve birbirlerini karşılıklı olarak güçlendirdiğini, ortaya çıkan durumda da bireylerin hayatına olan etkisinin yadsınamayacağını savunmaktadır. Toplumsal cinsiyet literatüründe ırk, etnik köken, sınıf ve toplumsal cinsiyet arasındaki etkileşimler kesişimsellik kavramıyla açıklanabilir. Tanım olarak iki küme arasındaki etkileşimlerin ve kesişimlerin belirli durumlarda her iki kümeye de ait olduğu ve birbirinden bağımsız değerlendirilemeyeceği anlamına gelmektedir (Weldon, 2008). Güncel araştırmalarda kesişimsellik çoğunlukla ırk ve etnik kökenle, yani Afrikan-Amerikan kadınların direnişiyle bağdaştırılsa da tüm sosyal yaşam, var olan hiyerarşik sistemler arasındaki etkileşimle tanımlanmaktadır. Toplumsal cinsiyet de ırk, etnik köken, toplumsal sınıflar ve statüler gibi sosyal yapılardan ayrı ve bağımsız değerlendirilemez (Brewer, 1999). Ayrıca toplumsal grupların güç ve baskı unsurları sebebiyle avantajlı ya da dezavantajlı olabileceğini belirtmek önemlidir. Örneğin siyahi işçi sınıfı kadınlar gibi kesişimsel olarak marjinalleştirilebilecekleri gibi, orta sınıf ve beyaz erkekler gibi

kesişimsel olarak ayrıcalıklı da olabilirler. Sosyal ilişkiler karmaşık yapılardır bu yüzden hemen hemen tüm bireyler bazı yönlerden ayrıcalıklı ve avantajlı konumdayken, bazı açılardan da dezavantajlı olabilmektedir. (Weldon, 2008).

Postyapısalcılığın odaklandığı bir diğer konu ise dil ve söylemdir. Dil ve söylemin toplumsal cinsiyet kavramını ve toplumsal yapılanmaları nasıl şekillendirdiği, güç ve şiddet ilişkilerini sürdürmek için nasıl kullanıldığı incelenmektedir. Dil ile ilgili çalışmalarıyla tanınan ve akımın önde gelen temsilcilerinden olan Jacques Derrida *Yapısöküm (Deconstruction)* kavramını literatüre kazandırmıştır. Derrida'nın felsefesi, kendini yansıtan öznelerin egemenlik ve güç temelinde sorgulandığı post-hümanist ve post-yapısalcı geleneğe bağlıdır. Asıl amaç, otantik benlik fikrini yapısökümü kullanarak yıkmaktır. Bunu varlık, kimlik ve benlik ilişkisini sorgulayarak gerçekleştirmiştir. Derrida'ya göre varlığın ve benliğin inşasını kimlik ilkesine dayandırmak ötekini dışlamak ya da özümsemek için bir yol olmuştur. Bu durumun sebebini ise varlığın da benlik ve öznellik üzerine inşa edilmesine dayandırmıştır (Bellou, 2013, p. 16). Postyapısalcılığın yapısökümcü felsefesi, dilsel bir idealizm olarak algılanmamalıdır. Maddi gerçekliğin bütünüyle söylemsel olarak ortaya çıkarıldığını savunmaz. Ancak, patriyarka ve kapitalizmin bireylerin ilişkisel ve sosyal varlıklar değilmiş gibi davranmasındaki ve düzeni manipüle etmesindeki çıkarlarının eleştirisini yapmayı hedeflemektedir. Bir diğer nokta ise, yapısökümün ikili güç ve hiyerarşilerin eleştirisi olduğudur. Patriyarkal ve batılı özne/öznellik inşası ikilikler ve zıtlıklar üzerinden işlemektedir. Buna eril-dişil, anne-baba, mantık-duygu, akıl-beden, medeni-ilkel gibi sayısız örnek verilebilir. Anlamanın ve öznenin inşasında kurulan düzen geleneksel olarak ikiliğin bir tarafını ayrıcalıklı kılmaya, diğer tarafı ise değersizleştirmeye çalışmaktadır. Bir başka ifadeyle, eril ve erille ilgili anlamlar güçlü ve ayrıcalıklı; dişil ve dişiyile ilgili alanlar güçsüz ve değersiz kılınmaktadır. Bu sebeple ilişkisellik gerekli ve önemlidir. Çünkü tüm ikilikler birbirine bağlı ve bağımlıdır dolayısıyla bir tarafı ayrıcalıklandırmak hem gerçeğin ve gerçekliğin yönlü olmasına hem de politik ve toplumsal yanlışlara sebep olur. Çünkü ikiliğin diğer kutbundaki insanların ezilmesine ve ötekileştirilmesine yol açabilmektedir. Derrida, kimlikçi felsefeyi yapısöküme uğratmayı ve ikiliklerin “öteki, diğeri” gibi kavram dışı varlık tanımlarını farklılık olarak tanıtarak karşıt gösterilen ikiliklerin sınırlamalarını göstermeye çalışır. İkilik (Binary) kavramı yapısökümcü

yorumlama için önemlidir. Çünkü bu ikili şemalar hem yorum hem de anlam üreterek varlık anlayışından türeyen hakikat, kasıtlılık ve köken kavramlarıyla ilişkilendirilmektedir (Bellou, 2013, p. 18). Yapısökümcü felsefeye göre *kendi içinde varlık (being-for-itself)* önemli bir elementtir. Kendi içinde varlık, insanların paylaşım yoluyla aktardığı hareketli ve bilinçli varoluşu temsil etmektedir. Derrida'ya göre benlik, homojenlik ve özerklik tarafından değil, heterojenlik tarafından belirlenir. Benliğin karar verilebilirliği ise farklılık (difference) ve erteleme-ayırma-farklılaştırma (différance) kavramlarına dayanmaktadır (Agger, 1991). Bu kavramları ise söz-yazı ayrımında, anlamın söze indirgendiği bir yol olan söz merkeziliğin eleştirisi ile açıklamak mümkündür. Söz merkezci düşünceye göre gösteren (signifier) ve gösterilen (signified) arasındaki ilişki sabittir. Bu durumda, sözü söyleyen kişi ile sözü araç olarak kullanarak anlattığı şeyin birbiriyle örtüşmesi sağlanmaktadır. Derrida'ya göre ise söz ve yazı birbirinden ayrı değerlendirilmelidir. Söz ve yazı uzamsal olarak birbirinden ayrılmadıkça sabitlik ve aynılık devam edecektir. Dildeki mevcudiyet algısı ancak böyle aşılabılır. Yinelenebilirlik (iterability) ile, dil aracılığıyla üretilen yazının tekrar edilebilirliği ve tekrar yorumlanabilirliği sağlanırsa dildeki değişmezliğin de önüne geçilebilir (Dooley ve Kavanagh, 2007). Dil aracılığı ile üretilen yazının ise üç temel işlevi vardır. Bunlar iletişim kurma zorunluluğu, iletişimden önce gelen ve iletişimi yöneten; aynı zamanda iletişim kurmayı gerektiren düşüncelerin ve fikirlerin temsilleri ve son olarak da yazı ve söz gibi iletişim araçlarının ortaya çıkmasıyla düşüncelerini ve fikirlerini kendilerine ve birbirlerine iletmelerine olanak sağlayan koşullardır. Tüm bu işlevlerden yola çıkılarak dilin yalnızca söz, yazı ve metinden ibaret olmadığı, dildeki ilişkilerin ve anlamların irdelenmesi gerektiği sonucuna varılmalıdır. Böylece dilin otorite ve güç ilişkileri için önemi de daha anlaşılabilir olacaktır (Bass, 2020).

Dilin ve dil kullanımının analizi amacı ile ortaya çıkan postyapısalcı söylem analizi alanı (Post-structuralist discourse analysis/Feminist Poststructural Discourse Analysis) Derrida (1987) ve Foucault'nun (1978) fikirlerinin temellendirilmesi ile, dil ve söylemler aracılığıyla gelişmiştir. Weedon'un postyapısalcı feminizm teorilerine de dayanan ve 2003 yılında Judith Baxter tarafından *Positioning Gender in Discourse: A Feminist Methodology* kitabında geliştirilen bir söylem analizi yöntemidir. Bu yöntem feminizmin ve postyapısalcılığın kombinasyonuna dayanmaktadır (Baxter, 2002).

Feminist postyapısalcı söylem analizi feminist bakış açısını postyapısalcılığın normatif olmayan yapısız hedefleriyle birleştirerek söylemi analiz etmeye çalışmaktadır. Ayrıca, bireylerin kimliklerini, ilişkilerini ve ilişkilerdeki konumlarını, konuştukları ve etkileşimde bulundukları bağlamların ve toplulukların etkisinde oluşturduğu ve daha sonra oluşturacağı toplulukları da etkileme potansiyelinin üzerinde durmaktadır. Bir birey, sosyal oluşumlarında kimliğinin belirli bir kişiliğini veya yönünü yansıtmayı düşünebilir, ancak kendini kültürel beklentiler, söylemler ya da normlar tarafından belirli şekillerde konuşmak ve etkileşim kurmaya itilmiş de bulabilir. Örneğin bir kadın öğretmen meslektaşlarıyla yaptığı bir toplantıda kendi alanında bir uzman olarak çok güçlü bir şekilde konumlandırılabilir ancak aynı gücünü erkeklerden oluşan bir sınıf gibi diğer ortamlarda ve oluşumlarda sürdürmek için mücadele edebilir. Bireyler, kimliklerinin farklı yönlerinin nasıl ön plana çıktığına veya beklentilerin ilişkileri ve etkileşimleri nasıl değiştirdiğine bağlı olarak çeşitli durumlarda nispeten daha güçlü veya daha güçsüz görünebilirler. Postyapısalcı söylem analizi, toplumsal cinsiyete dayalı ilişkilerin nasıl üretildiğini, güçlendirildiğini ya da bu ilişkilere nasıl direnildiğini değerlendirmek için farklı bağlamlar içinde özne konumundaki bireyin karmaşıklıklarını, nüanslarını ve değişikliklerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır (Baxter, 2002).

Postyapısalcı bakış açısıyla irdelenen bir diğer konu ise toplumsal cinsiyetin gündelik hayattaki pratikleridir. Kıyafet seçimleri, konuşmalar ya da davranışlar toplumsal yapılanma ve inşa süreçlerinin etkisindedir. Butler (1990), toplumsal cinsiyetin performatifliğinin öznel beklentilerinin dışında üretildiğini ve sürdürüldüğünü varsayar. Ona göre, toplumsal cinsiyetin performatifliği tekil bir eylem değil, kültürel olarak yapılandırılan, beden farklılıkları yoluyla doğallaştırılarak ve normalleştirilerek devam ettirilen performatif bir toplumsal yapıyı temsil etmektedir. İkilik özelliğini ise yine toplum tarafından yapılandırılmış feminenlik ve maskülenlik kategorileriyle kazanmıştır. Biyolojik cinsiyet tanımında beden farklılıklarından bahsedilirken, toplumsal cinsiyet algısında kültürel inşadan bahsedilmektedir. Toplumsal cinsiyetin sürekli icra edilerek öğrenilen ve süreç boyunca içselleştirilerek oluşturulan bir kimlik olması, kavramın performatifliğiyle açıklanabilir (Butler, 1990). Kültürel inşa ve toplumsal beklentiler erkek bedenine sahip bireyin, kendini erkek olarak tanımlaması ve maskülen olmasını isterken; kadın

bedenine sahip bir bireyin de kendini kadın olarak tanımlaması ve feminen olmasını ister. Bu durum, biyolojik cinsiyetin öne çıkarılıp bedenin cinsiyetini somutlaştırma çabası olarak açıklanabilir. Bir başka deyişle biyolojik cinsiyet zaman içerisinde ideal yapıların oluşturulmasında bir zemin olarak kullanılmıştır (Butler, 1993). Bireylerin cinsel organlarının farklı olması, toplumun tüm düzeninde de farklılıklar gerektiği düşüncesini yaratmıştır. Cinsiyete göre kategorize edilen ve tüm sosyal hayatın buna göre düzenlendiği yapay yaşam biçimi, renkli gözlü ve kahverengi gözlü bireylerin kategorize edilerek, bu bireylerden toplumsal beklentilerin de farklı olması gerektiği düşüncesi kadar ilginç olabilmektedir.

Foucault ise iktidarın ya da gücün beden üzerindeki kontrolüne odaklanarak toplumsal yapıyı nasıl ürettiği ve sürdürdüğü ile ilgili tespitleri sebebiyle toplumsal cinsiyet ve feminizm araştırmacıları tarafından sıklıkla gündemde tutulmaktadır (Allen, 1998; McNay, 1992). Foucault'ya göre cinsiyet (sex) ile güç (power) arasında baskıcı bir ilişki türü yaratılmıştır. Gücün/iktidarın olduğu yerde direniş de vardır ve bu direniş özgürlükle alakalıdır (Foucault, 1978). Postyapısalcı teori bir yandan bedenlerin normlar, politikalar ve uygulamalar yoluyla ve güç temelinde nasıl düzenlendiğine ve yönetildiğine odaklanmaktadır. Bu sebeple güç, bilgi ve söylem ilişkisinin baskıcı iktidar ilişkilerini pekiştirmek için nasıl kullanıldığının ortaya konması önemlidir. Butler (1990) ise baskıcı toplumsal cinsiyet normları ve toplumsal cinsiyetin performatifliği ile direniş olanakları arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışmaktadır. Ona göre eğer güç iradeye indirgenemezse iradenin gücü kısıtlanmış olacaktır. Bu sebeple, gücü reddetmek ya da yok saymak mümkün olmasa da yeniden tanımlayarak baskı unsuru olmaktan çıkarmak mümkündür. Foucault (1980b, 1991), modern cezaevlerindeki, okullardaki, ordulardaki, hastanelerdeki kategorizasyonlar ve hiyerarşik yapılandırmalarla öznelerin nasıl üretildiğini ve sosyal yaşamın normalleştirme tekniklerine göre nasıl düzenlendiğini açıklamıştır. Ona göre sosyal düzen, iktidarın kontrol edebileceği biçimde bu gibi güç unsurlarıyla yapılandırılmaktadır. Modern toplumlarda güç ve bilgi ayrılmaz bir bağlantıya sahiptir. Modern bilgi ideali her zaman kontrol gerektirmektedir. Gerçeğin yansıması her zaman gücün uzantısıdır, bu nedenle bilginin gerçekliği iktidar tarafından kontrol altında tutulmaktadır. Normatif toplumsal yapılanma için bu kontrol gerekli görülmektedir. Bu gibi toplumsal yapılarda yapıdan dışlanan, bastırılan ve ezilen

öznelerinin var olma mücadeleleri Foucault'nun gücün olduğu yerde direnişin de olduğu söylemini işaret etmektedir. Butler (1990) toplumsal cinsiyet kimliklerinin inşasında, bastırılan öznelerin kendilerine yer açma mücadelesinin normatif ve hegemonik güç ilişkileri tarafından potansiyel bir tehdit altında olduğunu vurgulamaktadır. Bu sebeple feminist mücadelenin kendi gücünü baskı sebebiyle yarattığı ve güçlendirdiği direnişinden aldığı söylenebilir.

2.2. Erkek Hareketi ve Erkeklik Çalışmaları

Kadınların hak arayışının ve özgürlük mücadelesinin başlaması ile erkek, erkeklik ve toplumsal cinsiyet tartışmaları da gündeme gelmiştir. Erkek hareketi ya da erkeklik hareketi hem 1960'larda ivme kazanan kadın hareketine hem de savaş sonrası sosyo ekonomik değişimlere karşı ortaya çıkmıştır. Kadınların işgücüne katılımının artması aileler içindeki cinsiyete dayalı iş bölümünün azalmasına sebep olmuştur. Değişen cinsiyet normları ve cinsel normlar, erkeklerin kadınlar üzerindeki gücünü ve kontrolünü sarsmıştır. Tüm bunlarla birlikte savaş sonrası cinsiyet ayrımcılığına karşı ciddi bir mücadele veren ve başarılı sonuçlar elde eden kadın hareketi, feminist aktivizmi canlandırmaya yardımcı olmuştur. Bu gelişmeler, erkeklerin evdeki otoritesini zayıflattığı gibi ataerkil hukuk sistemlerinin de geçerliliğini yitirmeye başlamasına sebep olmuştur (Dinner, 2016). Kadın hareketinin karşısında konumlanan erkek hareketinin argümanları, feministler tarafından kabul edilebilir görülmemektedir. Özellikle kadınların gerçek güç sahipleri haline geldiği iddiası, cinsiyetlerin kamusal alandaki temsilleri açısından tartışılabilir görülmektedir (Maddison, 1999). Fakat tüm erkek hareketlerini anti-feminist perspektifte değerlendirmek mümkün değildir. Genel olarak erkek hareketinin güçlü kadın örgütlenmelerinden sonra ortaya çıktığı bilinse de bu hareketi dört ayrı kolda değerlendirmek gereklidir. Bunlar mitopoetik erkek hareketi, erkek özgürlük hareketi, pro-feminist hareket ve erkek hakları hareketi şeklinde sıralanabilir. Erkek hakları hareketi kolu, babalık ve babalık hakları hareketinin de öncüsü olmuştur. Temelde kadın hareketinin çok ileri gittiği ve hareketin erkeklere ve erkekliğe, derin ve temel şekillerde zarar verdiği gibi yaygın bir inanç hâkimdir. Erkek hakları savunucuları erkeklerin gücü elinde tuttuğuna dair herhangi bir fikri reddetmekte ve erkeklerin artık gerçek kurbanlar olduğunu iddia etmektedir. Genel olarak baskın erillik ve babalık krizinden güç almalarının yanı sıra kendi kendilerine yardım etme stratejisini

benimsedikleri söylenebilir (Blais ve Dupuis-D  ri, 2012; Collier, 1996). Bu durumda, yeni erkek hakları hareketinin babaların sorumluluklarını gündemine alan babalık hareketi çerçevesinde şekillendiğini belirtmek mümkündür.        erilliğin ve babalığın birbiriyle yakından ilişkili kavramlar olduğu düşülmektedir.

Erkeklik   alı  maları alanı genel olarak erilliğin doğasının üzerine düşüşler ve tarti  malar aracılığıyla şekillenmeye başlamıştır. Erkeklik   alı  maları 1970’li yıllarda görünürlük kazanmaya ba  layıp özellikle 1990’lı yıllar ve sonrasında ivme kazanmıştır. Son yirmi yılda ise erkek ve erkeklik sorunlarıyla ilgili endişeler artmıştır. Kadın   alı  maları gibi erkeklik çalışmaları da sosyal düzenden ve bu düzenin değişmesinden yola çıkararak kendine bir araştırma alanı yaratmıştır. Erkekliklerin bu düzende sosyal olarak inşa edildiğinin farkına varılması erken psikanalize kadar uzanmaktadır. Erkeklikler sosyal bilimlerde ilk olarak “erkek cinsiyet rolü” olarak tarti  ılmaya başlamıştır. “Rol” yaklaşımı davranı   normlarını ve bu normların öğrenilmesini vurgulamıştır ve eğitim ve sağlık gibi uygulamalı bilimlerde popüler olmuştur. Ancak cinsiyet rolü teorisi erkekliklerdeki çeşitliliği anlamak ve toplumsal cinsiyetteki g    ve ekonomik ilişkileri       lemek için yetersiz kalmıştır (Connell, 1987).

Erkek ve erkeklik çalışmaları alanı için detaylı teorik   er  eve olu  tur  n Connel’in (2005). *Masculinities* kitabı olmuştur. Connell kavramsal ve kuramsal çerçevede 5 temel konuyu açıklamaya çalışmıştır. Bunlar: Modern batılı erkeklik araştırmasının tarihi, toplumsal cinsiyet teorisine g  m  l   bir erkeklik teorisi, dört farklı erkekliğin yaşamları ve değişim süreçleri, batılı erkeklik tarihi ve politik açıklamaları ve son olarak toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları ve stratejileri olarak sıralanabilir. Erkeklik açıklamalarına önce toplumsal cinsiyet       mesiy  le başlamıştır. Ona göre, mantıksal incelemede toplumsal cinsiyet (gender) tanımlanması zor bir kavramdır ancak günlük hayatta sistemli bir şekilde çok yer kaplamaktadır. Bu durumu ise genel bir toplumsal cinsiyet bilgisi ve şeması oluşturmaktadır. Bahsedilen   emalar iki kalıp yargıya dayanmaktadır. Birincisi erkeklerin ve kadınların birbirinden farklı olması, ikincisi ise farklı oldukları için erkek ve kadınların birbirinden farklı davranması olarak kalıpla  tırılmı  tır. Sosyal bilimlerde erilliğin ve dişiliğin toplumsal olarak inşa edilmesinden ve söylemsel olarak oluşturulmasından bahsedilmektedir. Bu durum çoğu zaman çıkarlara hizmet ettiği gibi g    ve hiyerarşi gibi y  n vericilere de

sahiptir. Toplumsal cinsiyet genellikle yapılan, başarılan ya da tamamlanan bir kavramdır. Bu kavramı açıklamaya çalışan bilim de kültürel olarak erkeksileştirilmiştir. Geçmişte bilimi oluşturanlar büyük çoğunlukla erkekler olduğu için, bilim erkek egemen bir alandır. Örneğin “bilim adamı” kalıbı bunun bir kanıtıdır. Geçmişte bilim, kadının dahil olduğu bir alan olmadığından bilim kadını kavramına gerek duyulmamıştır. Bilim, egemen erkekliğin toplumsal konumundan etkilenen en önemli alanlardan biri olmuştur (Connell 2005; Connell, 2001).

Günümüzde erkeklik araştırmaları alanında birbirinden farklı çalışmalar olsa da birçok ortak tema vardır. Bu temalar Connell (2001) tarafından altı başlıkta özetlenmektedir. Bunlardan ilki çoklu erkekliklerdir. Araştırmalar, tek bir erkeklik modeli olmadığını, farklı kültürlerin ve tarihin farklı dönemlerinin erkeklikleri farklı şekillerde inşa ettiğini göstermektedir. Ayrıca, belirli bir kültürel ortamda da birden fazla erkeklik türü bulunabilir. Herhangi bir işyerinde, mahallede ya da akran grubunda bile erkeklikler hakkında farklı anlayışlar ve performanslar görmek mümkündür. Örneğin kentsel orta sınıfta erkeklikler genellikle baskınlık etrafında şekillenirken, uzmanlık gerektiren bir sınıfta profesyonellik ve bilgi birikiminin gücü vurgulanmaktadır. İkinci başlık ise hiyerarşi ve hegemonya temasıdır. Hiyerarşi ve hegemonya, farklı erkekliklerin arasındaki ilişkileri incelemektedir. Hangi erkekliklerin yüceltildiği ve hangilerinin yerildiği bu araştırmaların odağıdır. Örneğin homoseksüel erkekler hiyerarşinin en alt basamağında yer alırken etnik azınlık erkekler sosyal olarak marjinalleştirilerek güçsüzleştirilir. Fakat belli bir ortamda kültürel olarak baskın olan erkeklik biçimleri de mevcuttur ve buna “hegemonik erkeklik” adı verilmektedir. Hegemonya kavramı ilk olarak İtalyan kuramcı Antonio Gramsci tarafından analiz edilmiş ve geliştirilmiştir. Gramsci, kültürel dinamikleri açıklayabilmek için sınıf ilişkilerini analiz ettiği çalışmasıyla bu kavramı gündeme getirmiştir. Hegemonya, kültürel otorite ve sosyal liderlik konumunu ifade eden bir kavramdır. Gramsci, hegemonya kavramı çözümlemelerinde karşıtlıklara yer vermiştir. Ona göre hegemonya, siyasi güç ve üstünlüğün sivil halklara baskısını temsil etmektedir ve bu durumda sivil bir hegemonya kurulması gereklidir. Hegemonya, iktidarın gücüyle toplumsal ilişkiler aracılığıyla gündelik inançları ve yaşayışları biçimlendirme, iktidar ilişkilerine boyun eğme ve tüm bunları yeniden üretme şeklini vurgulamaktadır. Bunun yanı sıra Gramsci, herhangi bir sınıfın

egemenliği hegemonik temellendirme ile açıklamaktadır. Ona göre bir toplumsal grup bütün toplum üzerinde siyasi ve kültürel hegemonya kurabilir. Örneğin, hegemonik maskülenlik ya da baskın erillik toplumsal cinsiyet pratiklerinin patriyarkaya göre düzenlenmiş halini temsil eden bir kavramdır. (Butler ve diğerkleri, 2000; Connell 2005; Gramsci, 1971). Gramsci'nin fikirleri politik ve pratik sonuçlar açısından geniş kapsamlıdır çünkü toplumsal üretim araçlarının kontrolü ve var olan hegemonyanın korunması için toplumsal mücadeleler kontrol altında tutulmalıdır. Ona göre bu “karşı-hegemonik” mücadele fikridir. Baskıcı ve kontrolcü olana dair alternatif fikirler üretmek ilerlemek, sosyal ve politik hareketlerde tercih edilebilir bir yoldur (Heywood, 1994). Hegemonya erkeklik ajandasında da tam bir hakimiyeti değil, kültürel otorite ve liderlik konumunu ifade etmektedir. Hegemonik form, erkekliğin en yaygın hali olmasa da hegemonik erkeklik oldukça görünür durumdadır. Bunun yanı sıra hegemonik erkeklik yalnızca diğerk erkekliklerle ilgili değil, bir bütün olarak toplumsal cinsiyet düzeniyle ilgili olarak hegemoniktir. Diğerk bir deyişle, erkeklerin toplu olarak kadınlara karşı sahip olduğu ayrıcalığın bir ifadesidir. Erkeklik çalışmalarının üçüncü dalı ise kolektif erkekliklerdir. Toplumsal cinsiyet kalıplarının yani erkeksi kodların kolektif düzeyde var olduğunu ve sürdürüldüğünü ifade eden araştırmalardır. Bu araştırmalar erkekliklerin şirketler, ordular, hükümetler veya okullarda kurumsal boyutta tanımlandığını ve bu tanımların çeşitli güçler tarafından sürdürüldüğünü yansıtmaktadır. Erkeklikler kültürlerde kişisel olmayan bir şekilde var olurlar. Örneğin erkekliğin şiddetle bağdaştırıldığı stereotipler sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Özellikle sosyolojik araştırmalar kolektif erkeklikler alanında, erkekliğin agresif bir güçle doğallaştırıldığını söylemektedir. Örneğin, sporun yapısıyla rekabet modelinin ve ödül hiyerarşisinin örgütsel olarak bir erkeklik yarattığını savunmak mümkündür (Connell, 2001). Çalışmaların dördüncü konusu ise aktif erkeklik yapısallığıdır. Erkeklikler ne bedensel farklılıkları ne de sabit kişilikleri ile sosyal yapılanmadan ayrı değerkendirilmemelidir. Erkekler de erkeklikler de yaşam içindeki dinamiklerle ortaya çıkmaktadır. Bu konuda yapılan araştırmalar toplumsal cinsiyetin günlük yaşamda nasıl var edildiğinin pratiklerini ortaya koymaktadır. Dikkat çekilen bir diğerk nokta ise erkeklik ve suç arasındaki bağlantı olmuştur. Belirli erkeklikleri inşa etmek ya da “yola getirmek” gayesiyle suç işleyen erkeklere dikkat çekilmiştir. Geleneksel erkekliğin korunması gayesi de yapısalcılığın dikkat çektiği konulardandır.

Bir diğerk erkeklik çalışmaları konusu ise içsel karmaşıklığı yansıtan araştırmalardır. Toplumsal cinsiyet odaklı araştırmalar, erkekliklerin basit homojen bir yapıda olmamasının çelişkili arzulardan kaynaklandığını ortaya çıkarmıştır. Örneğin bir erkeğin aktif heteroseksüelliği derin bir eşcinsel arzuyu gizleyen duygusal katman olarak var olabilir. Erkeklerin cinselliği üzerine yapılan tartışmalar birden fazla olasılığa dikkat çekmektedir. Arzuların, duyguların veya olasılıkların karmaşıklığı toplumsal cinsiyet kalıplarındaki gerilimlerin ve değişimlerin kaynakları olabilmektedir. Son olarak araştırmalar değişken dinamiklere dikkat çekmektedir. Farklı kültürlerde ve tarihsel çağlarda farklı erkekliklerin varlığı ve değişimi gözlemlenebilir bir olgudur. Erkeklik katmanlarında yaşanan değişim hiyerarşık çatışmaları da beraberinde getirebilmektedir. Erkekliklerdeki değişiklikler hegemonya mücadeleleri ile açıklanmaktadır. Erkekliğin dinamizminden bahsetmek için belirli erkekliklerin tarihsel süreçte olduğunu ya da oluşturulduğunu, ayırıtırıldığını ve değiştirildiğini kabul etmek gereklidir. Bunun yanı sıra, günlük yaşamda dikkat çeken aktif bir cinsiyet politikası vardır. Bu politikalar kamusal alanlarda ifade edilir ve özel alanlarda denetim altında tutulur. Ancak her zaman bilinçli ve kasıtlı eylemlerle bir değişim ve itiraz süreci de mevcuttur. Tüm bu erkeklik alışmaları Kadın zgrlk Hareketi (Women's Liberation Movement) sonrası erkeklik ve toplumsal cinsiyet tartışmaları ile oluşan Erkek zgrlk Hareketi (Men's Liberation Movement) sonrasında ivme kazanmıştır (Connell, 2001). Bu sebeple erkekliklerin de analiz edilmesi ve hangi kaygıları taşıdıkları detaylı açıklanmalıdır.

2.2.1. Çoklu Erkeklikler ve Değişimler

Erkeklikler süreğen bir değişim halindedir. Erkekler yaşları ilerledikçe yaşamlarındaki farklılıklara uyum sağlamak için değiştikçe kimlikleri de değişmektedir. Sosyal perspektifte erkekliğin toplumsal düzendeki anlamı ağlar boyunca değiştikçe ne anlama geldiğine dair oluşturulan bireysel kavramsallaştırmalar bu değişikliklere uyum sağlamak için dönüşmek zorunda kalır. Ancak erilliğin akışkanlığı eleştirel olarak nadiren dikkate alınmaktadır. Erkekliklerin zaman ve mekn içinde; tarihsel ve kültürel olarak değişken, akıcı ve sosyal olarak inşa edilmiş bir kavram olduğu kabul edilse de gündelik yaşamdaki erkeklikleri müzakere etmek için kullanılan stratejilere yeterince önem verilmemektedir. Ayrıca, kültürel idealizenin temsili olan hegemonik erkeklik kavramı, erkeklerin kendi erkekliklerini

ve yaşadığı gerçekleri dikkate almadan yapısal düzeyde baskın erkekleri dikkate almalarına sebep olmaktadır (Coles, 2009).

Erkeklikleri tanımlamak konusunda zorluklar ve yanlış anlaşılmalara mevcuttur. Genellikle basitleştirilmiş ve durağan bir kimlik kavramını ima eden şekilde tanımlanmaktadır. Özellikle sosyal bilimler alanı, erkeklikleri gerçek davranışlar ve davranışların sıkıştırıldığı kalıplar olarak tanımlamak konusunda çaba sarf etmiştir. Ancak çoğunlukla kabul edilen erkekliğin ideal varlık çerçevesinde insanın özünü temsil ettiği düşünülmektedir. Bunun üzerine ortaya çıkan tartışmalarda erkek ve erkeklikleri tanımlamada zorluklarla karşı karşıya kalındığında tanımlamama yolunun seçildiği görülür. Çünkü asıl endişe toplumsal cinsiyet ikiliklerini konuşarak meşru kılma ihtimalidir (Connell, 2000). Ancak zamanla kavramsal ve kuramsal dilden bağımsız olarak erkeklerin ve kadınların toplumsal cinsiyet alanına katılımı ve deneyimleri hakkında konuşmanın bir yoluna ihtiyaç duyulmuştur. Sosyal yapıdaki diğer kalıplarla ilgili davranışlardan farklı olarak, bu alanda şekillendirilen davranışları adlandırmanın ve anlamlandırmanın bir yoluna ihtiyaç vardır.

Cinsiyet ikililiğinde erkeklik tek bir kategori gibi görünse de çoklu erkeklik fikri de tartışılmaktadır. Connell (2005) birden fazla erkeklik türü olduğuna ve “eril” olarak kabul edilen kategorinin ırk, sınıf, etnik köken, kültür ya da cinsellik gibi kategorilerden etkilenecek farklılık gösterdiğine dikkat çekmiştir. Bunun yanı sıra erkeklikten beklentiler ve erkek beklentileri yaşa göre farklılık göstermektedir. 19 yaşında erkek olmanın ne anlama geldiği ve hangi beklentilerle şekillendiği ile 70 yaşında erkek olmanın ne anlama geldiği ve hangi beklentilerle şekillendiği konusunda ciddi farklar vardır. Bu farkların anlaşılması için tanımlamalara ve dolayısıyla alan araştırmasına ihtiyaç vardır. Bu alanda yapılan ve politik olarak avantajlı konuma elverişli olan teorik açıklamalardan biri cinsiyet rolleri teorisidir. Rol teorisi, kadınlar ve erkekler için uygun davranışları tanımlayarak sosyal beklentilere hitap edecek biçimde cinsiyet kalıplarını açıklamaktadır. Bu normların mantıksızlığını ve baskıcılığını ortaya çıkaran feminist literatür, kız çocuklarının eğitime ulaşımı gibi birtakım alanlarda başarılı da olmuştur (Connell, 2005). Teorinin zayıflıkları araştırmalarla daha da anlaşılır hale gelmiştir. Beklentilere veya normlara dayanan bir teori güç, şiddet ya da eşitsizlik gibi konuları açıklamak için yeterli değildir. Çünkü kadınlık ve erkeklik kategorilerinin yapısallığındaki karmaşıklıkları çözmek için

sınırlı bir çerçeve sunmaktadır. Bir diğer teorik çerçeve ise kategorik teoridir. Bu teoriye göre, kadınlık ve erkeklik önceden oluşturulmuş, var edilmiş kategoriler olarak ele alınmaktadır. Biyolojik indirgeyici bir teori olarak bedensel farklılıkları nicel olarak ele almıştır. Yine de kategorik yaklaşım, cinsiyet rolü teorisinden daha karmaşık konuları ele almıştır. Ancak kategorik teori de iki temel kategorinin herhangi bir noktasına yerleştiremediği homoseksüelliği ve burada yaşanan sorunları kavramakta ve açıklamakta zorluk çekmektedir. Bu teorilerin aksine post-yapısalcı ve post-modernist teorilerin daha akla ve bilime uygun olduğu, erkeklerin ve erkekliklerin açıklamasında kullanılabilir teoriler olduğu iddia edilmektedir (Connell, 2005).

Detaylı birçok erkeklik analizi çalışması sunan Connell ise erkeklikleri çoğul, hiyerarşik ve sosyal olgularla tanımlamaktadır. Erkekliğin baskın (hegemonik), ikincil (madun), suç ortağı (işbirlikçi) ve marjinal erkeklik kategorilerini detaylı açıklamıştır.

2.2.2. Hegemonik Erkekliğin İnşası ve Mizojini

1990'lı yıllardan sonra ivme kazanan erkeklik çalışmalarının ışığında erkekliğin çeşitlilikleri hakkında birçok görüş de ortaya çıkmıştır. Bunlardan en görünür olanı hegemonik erkekliktir. Bu kavram da R.W. Connell tarafından "Erkeklikler (Masculinities)" kitabında ortaya atılmıştır. Bu kitapta aslında erkekliğin halleri eleştirel bir biçimde analiz edilmiştir. Oğlan olma, genç erkek olma, asker olma, baba olma, kamusal alanda erkek olma, özel alanda erkek olma, ataerkil söylemlerin etkisinde erkek olma gibi çok çeşitli erkeklik halleri ilişkisel ve davranışsal olarak açıklanmıştır. Üstünde durulan kavram ise, günlük hayatta en çok kavramsallaştırılan, şekillendirilen ve analiz edilen hegemonik erkekliktir. Connell (2005) hegemonik erkekliği "Ataerkilliğin meşruiyeti problemine ilişkin halihazırda kabul görebilecek toplumsal cinsiyet pratiklerinin ve uygulamalarının konfigürasyonu" olarak tanımlamaktadır (s. 77). Ayrıca hegemonik erkekliğin statik ve sabit olmadığını, belirli sosyal bağlamlar içinde sürekli değiştiğini ve dönüştüğünü söylemektedir. Connell'ın hegemonik erkeklik ve güç arasındaki ilişki hakkında da eleştirel açıklamaları vardır. Bunlardan en temeli farklı erkeklikler ve egemenlikler arasında belirgin bir iktidar ve hiyerarşi çekişmesi olsa da bu yalnızca güce dayalı ve güç mücadelesinden kaynaklı bir durum olmamakla birlikte hegemonya ve hegemonik mücadeledir.

Hegemonik erkeklik kavramı, cinsiyet ve sosyal hiyerarşi hakkındaki son düşünceleri ve çalışmaları oldukça etkilemiştir. Hegemonik erkeklik kavramının

önerilmesi, Avustralya liselerindeki sosyal eşitsizlikle ilgili bir çalışmaya dayanmaktadır. Toplumsal cinsiyet araştırmalarında ise hegemonik erkeklik, kültür ve bireye göre değişen birden çok erkekliği tanımlayan cinsiyet düzeninin parçasıdır. Hegemonik erkeklik, erkeklerin toplumdaki baskın konumunu meşrulaştıran, dişil olanın eril olana karşı boyun eğmesini haklı çıkaran ve erkek olanı marjinalleştiren yollardan biridir. Kavramsal olarak, erilin nasıl ve neden baskın sosyal rolleri sürdürdüğünü açıklamaktadır. Hegemonik erkekliğin cinsiyete dayalı güç ilişkilerini anlamada ve oluşturulan cinsiyet düzeninin meşrulaştırılmasında etkili olduğu düşünülmektedir. Bunun yanı sıra hegemonik erkeklik her zaman her yerde aynı ve sabit değildir. Daha ziyade, belirli cinsiyet ilişkilerinde hegemonik konumu işgal eden erkekliktir (Connel, 2005; Connell ve Messerschmidt, 2005).

Hegemonya kavramı bir grubun sosyal hayatta lider bir konum talep ettiği ve bu durumu sürdürdüğü kültürel dinamiği belirtmektedir. Bu bağlamda hegemonik erkeklik biçimi de kültürel olarak yüceltilir. Baskın erilin egemen konumunu güçlendirirken, dişinin ikincil konumunu da garanti eder ve erkek egemen meşruiyeti sorununu somutlaştıran cinsiyet pratiklerini yapılandırmış olur (Connel, 2005). Peki baskın erilin inşası nasıl güçlenmiştir? Baskın erilin ahlaki destek ilişkileri nereden gelmektedir? Buna cevap vermek için toplumda öncelikli ve ayrıcalıklı görülen erkeğin özelliklerine bakmak gerekir. Örneğin beyaz, heteroseksüel, orta sınıf ve engelsiz bir erkek toplumun ideallerine uymaktadır ve ayrıcalıklıdır. Daha sonra bu ayrıcalıklı ve ideal erkek kendine bakım, rahatlık, konfor, cinsel haz ve üreme alanı sağlayabilecek bir kadını seçer ve ona güvenir. Kadının ise bu alanı sağlamayı kendine amaç edinmiş ve erkeğe sunulmuş bir kategoriye temsil etmesi beklenir. Kadına dayatılan bu sosyal ve cinsiyetçi roller mizojiniyi de beslemektedir. Kadın düşmanlığı ya da mizojini, eril bir baskı sistemi altında kadınların ya da dişil olanın yaşamlarını düzenlemeye çalışan sosyal normların ve beklentilerin sonuçları olarak ortaya çıkmıştır. Kadın düşmanı söylem ve davranışların temel işlevi patriyarkal düzen, norm ve beklentilerden sapan kadınları cezalandırmaktır. Bu normlar altında kadınların erkeklere saygı, anlayış, ilgi, özen, bakım ve sempati gibi dişil olarak kodlanmış alanlar sağlamaları beklenir. Kadınlar bu alanları sağlamadıklarında ya da statü ve yetki gibi eril kodlu alanlara müdahil olmaya çalıştıklarında kadın düşmanlığı kendini göstermektedir. Bu nedenle, kadınların eril düzene bağlı kalmalarını ve bu düzenden

sapanların cezalandırılmasını sağlayan mekanizma kadın düşmanlığı olarak yorumlanabilir. (Manne, 2017). Heteropatriyarkal aile idealinin sağlanması için hegemonik erkekliğin inşası ve mizojinist kurgu işlevseldir. Bu durum yalnızca erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliğini güçlendirmekle kalmaz, aynı zamanda heteroseksüel ve oldukça baskın eriller karşısında eşcinsel erkeklerin de yok sayılmasına sebep olur. Homofobik bir kültürün yayılması ve sağlamlaştırılması için de hegemonik erkeklik ideali ve mizojini oldukça işlevseldir.

Biyolojik cinsiyet ile sosyal olarak yapılandırılmış cinsiyet arasındaki sürekli bir ayrım sorunu ve sosyal olarak yapılandırılmış cinsiyetlerin de kendi aralarındaki ayrım sorunu toplumun dişil ve eril beklentilerini de genel anlamda sınırlamaktadır. Dişil ve erilin oldukça sınırlandırılan tutum ve davranışları aile kavramını, anneliği ya da babalığı da şekillendiren bir konumdur.

2.3. Aile Kavramı ve Aile Kavramının Geleneksel ve Toplumsal Algısı

İkili cinsiyet normlarını sosyal bir yapı haline getiren ve doğallaştıran aile kavramında, geleneksel aile idealinin oluşturulması tartışmaların merkezindedir. Evlilik ve kan bağının birleşiminden oluşan bu ideal aileler, kendi biyolojik çocuklarını üreten heteroseksüel çiftlerden oluşmaktadır. Geleneksel aile idealinin belirli bir otorite yapısı vardır; aile için gelir sağlayan baba, evde oturan bir kadın ve çocuklardan oluşmaktadır. Geleneksel aile ideali bir kurumdur; özel bir sığınak olarak idealleştirilmiştir. Aile sevgi, şefkat ve fedakârlık tarafından bir arada tutulan bir yapı olarak görülmektedir. Kadının öncelikli rolü evdedir; erkeğin öncelikli rolü ev dışındadır. Bu aile tipi devlet onaylıdır ve bu aile içinde doğan çocuklar meşrudur (Collins, 1998). Oluşturulan geleneksel ve ideal aile modeli eşitlikten uzak ve hiyerarşik yapıyı meşru hale getiren bir durumdur.

Aile kavramı birçok ülkede tartışmalı bir konu olmaya devam eden kültürel ve sembolik bir kavramdır. Ailenin derin sosyal ve duygusal bir mesele haline gelmesiyle, aile; cinsiyet, hiyerarşi ve sosyal sorunlar arasında bir kesişim noktası olmuştur. Devletin tüm bu fenomenleri etkileyebilmek için meşru bir şekilde hareket edebileceği kesişim noktası aile olmuştur. Yani cinsiyet, hiyerarşi ve birçok sosyal sorun aile kavramı kapsamında tartışılmıştır (Gavanas, 2002). Bireyler menşee ailelerindeki ırk, cinsiyet, etnik köken, cinsellik gibi kavramlar içindeki rollerini ve sosyal sınıf hiyerarşilerinde kendine atanmış yerleri öğrenirler. Bu tür hiyerarşiler, kültürel ve

sosyal olarak sonradan inşa edilmiş olmasına rağmen doğal sosyal oluşumlar olarak gösterilebilir. Böylece hiyerarşi, bireyler için doğallaştırılmıştır çünkü aile olmanın doğal süreçleri ile ilişkilendirilmiş halde bireylere sunulmuştur (Collins, 1998).

Toplumsal algıda geleneksel aile idealini besleyen bir diğer unsur da aile değerleri kavramıdır. Örneğin geleneksel aile ideali, erkeklige bir otorite kaynağı olarak ayrıcalık tanıyan ve onu doğallaştıran bir aile reisliğini varsayar. Hiyerarşik düzen aile içinde de cinsiyet ve yaşa bağımlı olarak doğallaştırılmıştır. Bu düzene göre anneler babaların otoritesindedir, kız kardeşler oğlan kardeşlere itaat etmektedir ve oğlanlar da erkek olana kadar, kendi bakımlarından sorumlu olarak görülen annenin otoritesine boyun eğmektedir. Ailelerin bu hiyerarşik kabullerle nasıl başa çıktığına bakılmaksızın, geleneksel aile idealinin benimsenen değerleri arasında bu kavramların yerleri sabittir (Collins, 1998). Türkiye’de de heteroseksüel ve erkek egemen çekirdek ailenin ulus-devlet içindeki ayrıcalıklı konumu, normatif heteropatriyarkal bir düzen ile sonuçlanmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi (2016) aileyi birey ve toplum için vazgeçilmez bir köprü olarak görmektedir. Ayrıca aile toplumun en küçük yapı taşı oluşturur fikri benimsenmiştir. Bu sebeple ailedeki sıkıntıların topluma ve toplumdaki sıkıntıların da aileye yansıdığı düşüncesi pekiştirilmiştir. Ailenin toplumun en temel yapı taşı olduğu fikri, henüz çocukken bireylerin zihinlerine işlenmektedir. Bu ifadede amaçlanan aile yapısı, küresel olarak egemen hale gelen heteroseksüel ve çekirdek aile biçimindedir. Bu aile yapısı içindeki kadın erkek rollerinin yönleri de belirlenmiştir. Kadınların birincil sorumluluğu, milletin inşası için yeni nesiller yetiştirmek ve eğitmek olarak belirlenmiştir. Erkeklerin birincil sorumluluğu ise ailesinin finansal refahını sağlamaktır. Bu ideale göre kadın evin mahreminde kalarak, erkeğin geçim sağlama keyfiyetini beklemektedir (Sancar, 2012). Ülkedeki farklı gruplar arasındaki tüm anlaşmazlıklara rağmen, aile ve kadının annelik rolü konusunda günümüzde bile neredeyse bir fikir birliği olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, ebeveynlik yapan bir kişinin cinsel yönelimi sorgulanamaz ve tüm ebeveynler heteroseksüel olarak kabul edilir (Baba, 2011).

Türkiye’de heteroseksüel ve ataerkil aile normu politikalarla, siyasi söylemlerle ve kanunlarla desteklenen ve güvence altına alınan bir idealdir. Örneğin eşcinsel evliliklere olumlu bakmayan Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı Selma Aliye Kavaf, eşcinselliğin bir hastalık olduğuna inandığını da açıklamıştır (Baba,

2011). LGBTI+ bireylerin hakları ve cinsel yönelim tartışmaları, “Türk aile yapısına uygun olmadığı” gerekçesiyle bir kenara koyulmaktadır. Uygun olan ve kabul edilen Türk aile yapısı heteroseksist ve patriyarkaldır. Bu ideoloji de söylemlerle desteklenmektedir. Kadına ısrarla üç çocuk sahibi olma çağrısı yapılması, kadına şiddetin abartıldığı söylemi, kürtağın cinayetle eşdeğer görülmesi, işsizliğin kadınların iş aramasıyla arttığı inancı, evlilik oranlarının düşmesinin kızların okuyunca erkeklerin evlenecek kız bulamadığı gerekçesine dayandırılması, Türk kadının evinin süsü olarak görülmesi, kadının iffetli olması gerektiği ve kadının fitratında erkeğin kölesi olmak vardır düşüncesi mizojinist ve heteropatriyarkal söylemlerden yalnızca birkaçıdır.

Cinsiyet ayrımcılığı ve heteroseksizm, Türkiye için aile ideolojisi tartışmalarının merkezinde olduğu kadar, modern olana karşı geleneksel olan ya da batıya karşı doğu savunmalarının da merkezindedir (Baba, 2011).

2.3.1. Aile Formlarının Değişimi

İnsanlar genellikle aile ilişkilerini belirli sosyal istatistikler olarak düşünmektedirler. Örneğin bir kişiyi nişanlı, evli, boşanmış veya bekar olarak tanımlama, onun ebeveyn olup olmadığını bilme ihtiyacı hissetmektedirler. Bu terimler ya da etiketler bireyleri tanımak ve tanımlamak için bir yol gibi gözükmektedir. Örneğin, birinin boşandığını veya bebeği olduğunu bilmek o kişinin hayatı hakkında bazı önemli bilgileri edinmek olarak düşünülmektedir. Aile durumlarıyla ilgili paylaşımlar bazen bir birey veya aile hakkında bilgi aktarmanın kolay ve zaman kazandıran bir yoldur. Ancak bu etiketler aile ilişkilerinin fazla genelleştirilmiş şekilde düşünülmesine; sabit ve değişmeyen yapılar olarak görülmesine yol açabilir. Aslen aileler sürekli değişen sistemlerdir (Ganong ve diğerleri, 2007)

Ailenin tanımı, ulusal ve uluslararası birçok kaynakta çeşitlilik göstermektedir. Ailenin tek bir tanımının ve biçiminin olması; sınıf, toplumsal cinsiyet, yaş ve kültür gibi birçok farklılığın göz ardı edilmesi açısından da risklidir. Türk Dil Kurumu (2005)’ na göre aile: “Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birliktir.” Ek olarak, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın (1982) 41. Maddesinde “*Aile*, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır” ve “Devlet, ailenin huzur ve refahı ile

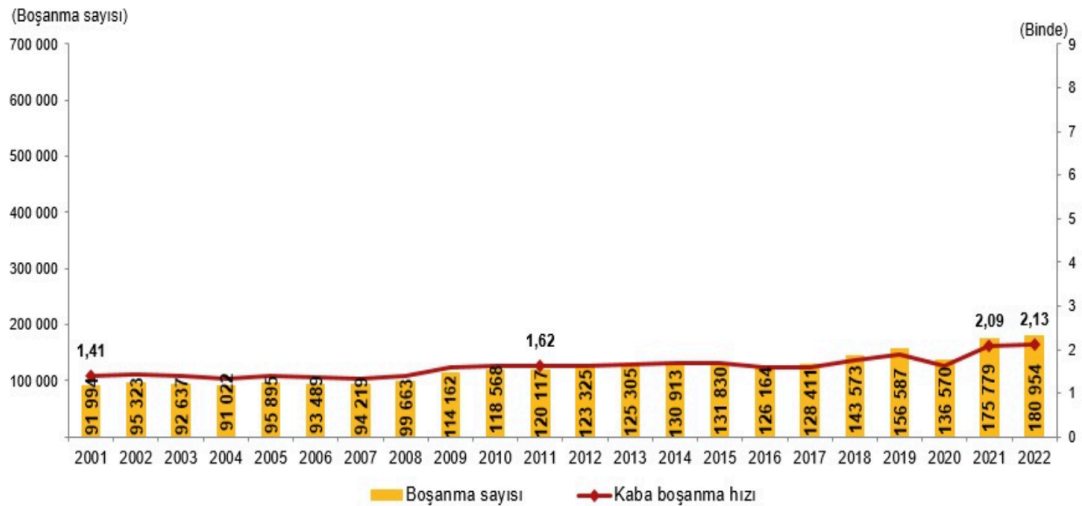
özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar.” Açıklaması yapılmıştır. Çeşitli aile tanımlarını göz önünde bulundurduğumuzda ortak özellik olarak bütünlüğü, birden fazla kişiden oluşması ve toplumun temel yapısı olarak kabul edilmesi dikkat çekmektedir. Fakat farklı ve değişen aile tipleri için kapsayıcı olmadığı da söylenebilir. Örneğin boşanmış aileler için kapsayıcı bir tanımın olmaması, bu aile formunun kabulü açısından riskli olabilmektedir.

1960 yılından itibaren aile yapılarının değişim hızı dikkat çekicidir. Bu değişim, doğum oranlarının düşmesi, evlilik oranlarının düşmesi ve boşanma oranlarının artması ile ilişkilendirilmiştir (Koch, 2000). Aile formlarının değişimi ile tek ebeveynli ailelerin sayısı da artmıştır. Geleneksel aile modeli özellikle 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren yerini farklı aile modellerine bırakmıştır (De Lange ve diğerleri, 2014). Bu durum doğrudan ya da dolaylı olarak çocuk ve çocukluk deneyimlerini de etkilemektedir. Heteroseksüel evli çiftlerin kendi biyolojik çocuklarını ürettiği geleneksel çekirdek aile yapısının değişimi ile, birlikte yaşayan ebeveynler, bekâr ebeveynler ya da üvey ebeveynler tarafından yetiştirilmeye başlayan çocuk sayısı giderek artmaktadır. Bu tarz ailelere genellikle toplumsal olarak “geleneksel olmayan aileler” denmektedir. Ebeveynlerin ayrılması veya boşanması; yeni partnerlerle ilişkiler veya yeni evlilik ilişkileri bu aile biçiminin oluşumuna sebep olmaktadır. Geleneksel olmayan aileler söylemi, değişen aile formlarının toplumsal düzende yerini ve konumunu da belirtir niteliktedir. İstendik sosyal yapıda geleneksel aile idealinin önemli konumu gün geçtikçe “yeni aile” formları ile sarsılmaktadır (Golombok, 2017). Yeni aile yapılarının tanınması ve tanımlanması hem ebeveynlik deneyimleri için hem de çocukların sağlıklı gelişimi için önemli görülmektedir.

Son yıllarda evlilik oranlarının düşüşü ve boşanma oranlarının artışı istatistiklerle de ortaya konmuştur. Avrupa İstatistik Kurumu Eurostat’a (2021) göre, 2007-2018 yılları arasında boşanma hızının artışı dikkat çekicidir. Her yıl artan oranlarla daha çok bireyin boşandığı belirtilmiştir. Fakat son birkaç yıldır bu artış görülmemektedir. Bu durumun ise evlilik oranlarının düşmesi ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Bununla birlikte, evli olmayan çiftlerin çocuk sahibi olma oranlarındaki artış ve evli çiftlerin çocuk sahibi olma oranlarındaki düşüş de gözlemlenmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu (2022) Evlenme ve Boşanma İstatistikleri

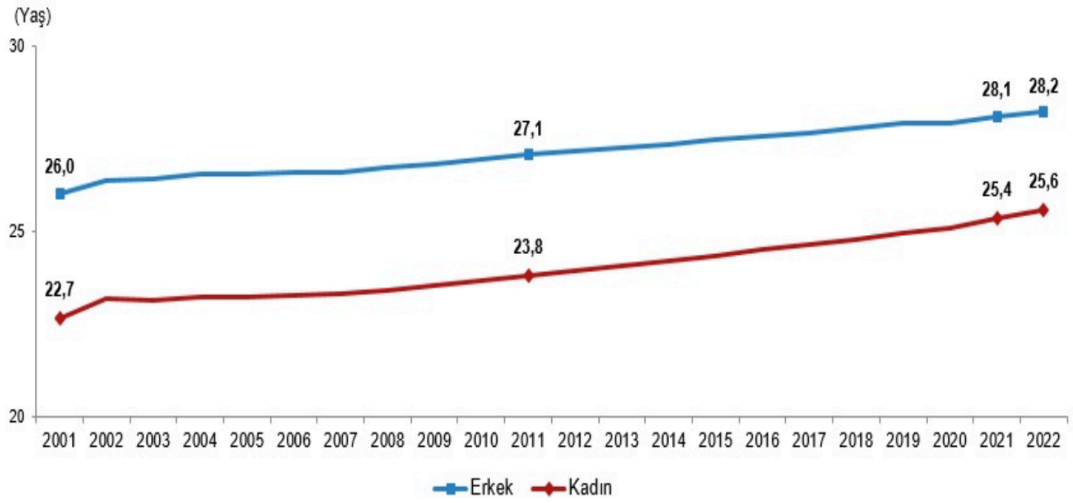
Raporu'na göre 2017 yılında boşanan çiftlerin sayısı 128,411, 2018 yılında bu oran %10,9 artarak 448,142 olmuştur. 2019 yılında ise boşanan çiftlerin sayısı 156 bin 587 iken 2020 yılında %13,8 azalarak 135 bin 22 olmuştur. 2021 yılında ise bu sayı 175 bin 779'e ulaşmıştır. Boşanmaların %35'i ise evliliğin ilk beş yılı içinde gerçekleştiği belirtilmiştir. Yalnızca 2020 yılında gerçekleşen boşanmalardan 124 bin 742 çocuğun etkilendiği bilinmektedir. Çocukların velayetinin ise %75,8 oranıyla anneye, %24,2 oranıyla babaya verildiği de istatistiklerde görülmektedir. Fakat varsayılanın aksine bu durumu ailenin yıkılması olarak değil, aile formlarının süreç içinde değişmesi olarak değerlendirmek hem ebeveynlerin hem de çocukların süreci daha sağlıklı atlatabilmesi için önemlidir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (2023) son raporuna göre ise 2021 yılında 175 bin 779 çiftin boşandığını, 2022 yılında ise bu sayının 180 bin 954'e ulaştığını belirtmiştir. Bunun yanı sıra her iki cinsiyete göre de ilk evlenme yaşındaki artış da dikkat çekicidir. 2021 yılında ortalama ilk evlenme yaşı erkeklerde 28,1 iken 2022'de bu oran 28,2; kadınlarda ortalama ilk evlenme yaşı 2021'de 25,4 iken 2022'de 25,6 olmuştur. Son olarak, evlilik süresine göre boşanma oranlarına bakıldığında, boşanmaların %32,7'sinin ilk beş yıl gerçekleştiği, %21,6'sının ise altı ila on yıl arasında gerçekleştiği görülmektedir. Son bir sene içindeki boşanmalardan 180 bin 592 çocuğun etkilendiği bilinmektedir. Çocuk velayetlerinin ise %75,7 oranda anneye, %24,3 orada babaya verildiği belirtilmiştir (TÜİK, 2023).

Boşanma sayısı ve kaba boşanma hızı, 2001-2022

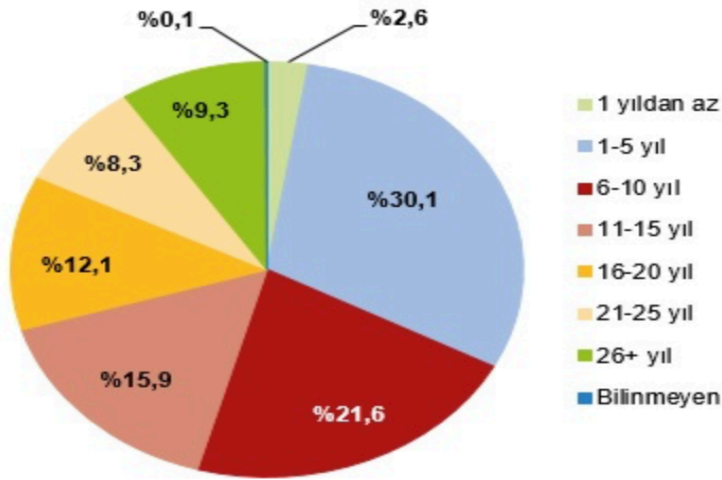
Şekil 1. Boşanma sayısı ve kaba boşanma oranı (TÜİK, 2023)

Cinsiyete göre ortalama ilk evlenme yaşı, 2001-2022

Şekil 2. Cinsiyete göre ortalama ilk evlenme yaşı (TÜİK, 2023)

Evlilik süresine göre boşanmaların oranı, 2022

Şekil 3. Evlilik süresine göre boşanma oranları (TÜİK, 2023)

Aile ideali için evlilik bağı en önemli gereklilik olarak görülmektedir. Bu sebeple evlilik, ilgili ve sorumlu babalık için ideal bir yol olarak tanımlanmaktadır. Bu görüşü desteklemek için babaların çocuklarıyla etkileşimde bulundukları ve ilişki kurdukları örnekler dikkat çekilmiştir. Hiç evlenmemiş veya boşanmış babaların babalık deneyimlerinde karşılaştıkları sorunlar özellikle vurgulanmış; evli babalar için ise aynı sorunlar oluşabilmesine rağmen görmezden gelinmiştir. Babanın çocuk yetiştirme süreçlerine katılımında evliliğin rolü abartılı bir biçimde sunulmaktadır (Walker ve McGraw, 2004). Çünkü babalık veya baba olmak; erkekliğin ve erilliğin

temel göstergesidir. Bu sebeple babalık her zaman politik olmuştur (Gavanas, 2004). Asıl endişe eril düzenin bozulmaya başlaması olmasına rağmen kaygılar babalığın önemi üzerinden vurgulanmıştır. Çocuğun refahının düşmesi, toplumun temelini oluşturan aile bütünlüğünün bozulması, babanın yokluğunun çocuk sağlığını olumsuz etkilemesi ve aile için maddi dayanağın kaybedilmesi gibi endişeler babalığın güçlendirilmesi gerektiği düşüncesiyle aile bütünlüğü söylemleri için dayanak olmuştur (Gavanas, 2002). Aile bütünlüğünün bozulması Türkiye’de de benzer korkuları gündeme getirmiştir. Aile bütünlüğünü olumsuz etkileyen unsurlar ile boşanma olaylarının araştırılması ve aile kurumunun güçlendirilmesi için alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla meclis araştırmaları komisyonu kurulmuş ve bir rapor yayımlanmıştır. Rapora göre aile toplumun temel yapı taşı olarak tanımlanmıştır ve ailenin huzuru, mutluluğu ve bütünlüğünün önemi rapor boyunca en çok vurgulanan nokta olmuştur. Boşanma, raporda oldukça duygusal bir şekilde ele alınmıştır ve sevgi mahrumiyeti, tamiri mümkün olmayan tahribat, aile sıcaklığı, aile dramı, kol kanat germe ve mağdur gibi kelimeler bütünüyle bir arada kullanılmıştır. Boşanmanın toplumu derinden etkilediği ve toplumun aile yapısını yaraladığı söylemleri de çalışmada yer almıştır (TBMM, 2016). Bununla birlikte boşanmaların çocuklar için dezavantajlı durumlar yarattığı belirtilmiştir ancak güçlendirme çalışmalarına yeterince yer verilmemiştir.

Çocukların sağlıklı gelişimi raporun bir diğer odağıdır. Sağlıklı gelişim için anne ve babanın birlikte olduğu aile ortamına duyulan ihtiyacın altı çizilmiştir. Bu söylem eksik ebeveynin yerinin doldurulamaz olduğu ve parçalanmış ailenin olumsuzluğu ile desteklenmiştir. Raporda kadına yönelik şiddet ve kadın cinayetleri konusunda da analiz yapılmış olup, faillerin büyük oranda kadının eşleri, babaları, nişanlıları ya da erkek kardeşleri olduğu belirtilmiştir. Çocuğun sağlıklı gelişimi için aile ortamının gerekliliği savunulmaktadır, ancak bu aile ortamı çocuğun şiddete en çok şahit olduğu ve şiddete en çok maruz bırakıldığı ortam olabilmektedir. Böyle bir durumda çocuğun sağlıklı gelişimi, aile birliğiyle mümkün olabilir mi? Öte yandan boşanmanın travmatik etkileri olduğu düşünüldüğünde bu etkileri azaltmak nasıl mümkün olabilir? Tüm bu perspektifler göz önünde bulundurularak bireylerin ve çocukların yüksek yararı ve refahı için yapılabilecekler düşünülmelidir.

2016’da bu raporun yayınlanmasının ardından Aile Meclisi, Nafaka Mağduru Erkekler, Boşanmış Mağdur Babalar gibi platformlar kurulmuştur. Bu platformlar söylem ve içerik yönünden incelendiğinde aile birliği ve bütünlüğünü destekleyen ve boşanmaların kadınların tek bir beyanıyla gerçekleştiğini dile getiren tutumlarıyla dikkat çekmektedir. Bu tutumlarını destekleyici taleplerde de bulundukları söylenebilir.

Aile, aile birliği ve bütünlüğü ise günümüzde de hararetli tartışmaların sürdüğü bir konudur. Bu kapsamda ailenin önemli bir bileşeni olarak kabul edilen babaların, çocuğuna bağlılığının sağlanması ve babasızlık sorununun çözülmesi için aile bütünlüğünün korunması, evliliğe teşvik etme gibi çözüm yolları benimsenmiştir (Koch, 2000). Ancak etkili aile politikalarının belirlenmesi ve evlilik birliği sona eren ailelerin yapıcı politikalarla desteklenmesi hem ebeveynler hem de çocuklar için daha yararlı olabilir. Böylece aynı evde ya da bir arada bulunmamayı seçen ebeveynlerin yine de çocuklar için iş birliği sağlayabileceği, devlet desteği ve politikalarla dayanıklılığını arttırabileceği düşünülmektedir.

2.3.2. Aile Politikaları

Çocuk ve aile politikası tanımı hakkında önemli tartışmalar yaşanan bir konudur. Çünkü aile kavramı yapısal olarak değişim ve dönüşüm halinde olduğundan, politikalar konusunda devletler tarafından yapılacak olan “aile” tanımına uymayan ailelerin fayda ve hizmetlerden yeterince destek alamayacağından ya da dışlanacağından endişe duyulmaktadır. Aile politikalarının farklı aile sorunlarını ve formlarını ele alabilecek çok çeşitli, iyi tasarlanmış girişimleri ve yapıcı politikaları kapsamı gerektiği belirtilmelidir. Bu durumda politikaların ailelerin ve çocukların refahını arttırabileceği ve tüm aile formlarına fayda sağlayabileceği düşünülmektedir (Douglas, 2010). Örneğin, devletler çocuk bakımını daha uygun fiyatlı ve daha erişilebilir hale getiren yasalar oluşturduğunda tüm aileler için kapsayıcı, yararlanılabilir ve refah arttırabilir bir düzen sağlayabilir.

Aile desteği sağlamayı amaçlayabilecek belirli kamu politikalarının aile sistemleri üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğunu incelemek ve politika belirleme konusunda aile perspektifinin önemini vurgulamak gereklidir. Aile politikasının tanımı ne olursa olsun, işlevinin ve amacının aile bireylerini güçlendirmek olması gerektiği açıktır. Bu sebeple karar verici mercilerin geleneksel aile ideolojisine yönelik

teşvik edici politikalar üretirken, diğer aile formları için tüm aile bireylerini destekleyebilecek kapsayıcı refah politikalarını da göz ardı etmemesi toplumsal refahı da arttıracaktır (Douglas, 2010; Fineman, 1995; Ooms, 1990). Örneğin, çocuk yoksulluğu gibi problemlerin devlet destekli politikalar yoluyla çözülebileceği ve çocuk refahının da artabileceği öngörülmektedir.

Aile politikaları, genellikle dört temel alanda değerlendirilebilir. Bunlar; aile kurma, ekonomik destek, çocuk yetiştirme ve aile bakım hizmetleri olarak sıralanabilir (Ooms, 1990). Örneklerle açıklamak gerekirse aile kurma evlenme, boşanma, çocuk sahibi olma veya evlat edinme ile ilgili politikaları, ekonomik destek ailenin her bir üyesinin ihtiyaçlarının devlet tarafından finansal olarak karşılanması ile ilgili politikaları, çocuk yetiştirme gelecek nesillerin eğitimi ve sosyalleşmesini kaliteli ve ulaşılabilir hale getirmeyi içeren politikaları, bakım verme ya da bakım hizmetleri ise engelli, hasta ya da yaşlılara yardım ve destek sağlayıcı politikaları kapsamaktadır. Herhangi bir politika veya programın aile refahı konusundaki sonuçlarının ne olduğu ve ailelerin diğer devlet politikalarının amaçlarını gerçekleştirmek için nasıl bir araç olduğunun aile politikalarının oluşturulması üzerinde kritik rolü olduğu kabul edilmektedir. İlk olarak aileler politikaların istedik ve kasıtsız etkilerini değerlendirmek bir ölçüt olarak kullanılabilir (Douglas, 2010; Ooms, 1990). Örneğin, nafaka konusunda ödenmeyen ya da ödenemeyen nafakalar için hapisane politikasına ilişkin olarak aile gelirleri, aile ilişkileri ve ebeveynlik uygulamaları üzerindeki etkisine ilişkin araştırmalar yapılarak değerlendirilebilir. İkinci olarak, aile politikalarının diğer politika amaçlarına ulaşmak için bir araç olarak kullanıldığı durumlarda çocuk ödenekleri ve ebeveyn izinleri gibi politikalar genellikle aile desteği olarak çerçevelendirilirken asıl amacın bir ülkenin doğurganlık oranını arttırmak olduğu bu duruma örnek gösterilebilir. Bir başka örnek ise başka ülkelere gelen düşük ücretli ev işçilerine evde bakım sağlamaları için verilen çalışma izni politikası, ailenin bakım verme işlevini desteklerken hükümetlerin asıl amacı daha yüksek ücretli bakım işlerini vatandaşları için korurken, daha düşük ücretli bakım işlerini dolduracak işçiler bulmak olabilir (Cooke ve Baxter, 2010; Ooms, 1990).

Aile odağı özelleştirilmiş ve bireyselleştirilmiş sorunlara veya çözümlere odaklanmak yerine aile merkezli bir bakış açısı sağlayacağından politika zorlukları hakkında daha bütünsel ve çok boyutlu düşünme biçimini kolaylaştırmaktadır. Politika

geliştirme konusunda aile politikası ve aile etki merceği (the family impact lens) bireylerin ötesinde kan bağı, yasal bağlar veya aile işlevlerinin ortaklaşa yerine getirilmesiyle birbirine bağlı iki veya daha fazla kişi arasındaki ilişkiyi temsil edebilmektedir. Örneğin çocuk veya kadın politikaları genellikle aile politikalarıyla eş değer tutulsa da bir aile ilişkisini ya da aile birimini temsil etmeyebilir. Çoğu zaman politika tartışmalarından bahsedildiğinde ailelerdeki tüm ilişkiler kapsamaz. Örneğin, bazı durumlarda ailede sadece anne ve çocuk arasındaki ilişkiden bahsedilirken baba, büyükanne, büyükbaba ya da diğer partnerlerden hiç bahsedilmez (Ooms, 1990). Ya da belirli aile tipleri odakta olurken, çeşitlenen aile formlarının göz ardı edildiği de söylenebilir.

Ailelerin topluma katkıları ve hangi politikaların bu katkıları destekleyeceği ise genellikle aile oluşumunun, ekonomik desteğin, çocuk yetiştirmenin ve bakım sağlamanın ikili işlevselliğiyle alakalıdır. Örneğin ekonomik desteğin ya da çocuk yetiştirmenin politikalarla desteklendiği durumlarda ailenin topluma katkısı da doğru oranda artacaktır (Bogensneider ve Corbett, 2021). Fakat aile politikalarının çeşitlenen aile formları için kapsayıcılığı dikkat edilmesi gereken en önemli noktalardan biri olmalıdır.

Türkiye evlilik oranı azalan, ilk evlenme yaşı yükselen ve boşanma oranı artan bir ülkedir. Çeşitlenen aile tipleri Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2023 yılında yayınladığı "İstatistiklerle Aile" raporunda da açıkça görülebilmektedir. Türkiye'de 2014 yılında yalnız yaşayan bireylerden oluşan tek kişilik hanelerin oranı %13,9 iken 2022 yılında bu oran %19,4'e yükselmiştir. Ayrıca Türkiye'de 2022'de toplam hanehalklarının %10,3'ü tek ebeveyn ve çocuklardan oluşmaktadır. Bu oranın %8'ini anne ve çocukların, %2,3'ünü ise baba ve çocukların oluşturduğu bilinmektedir (TÜİK, 2023). Diğer birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de boşanmaların sonucunda velayetin anneye verildiği ve tek ebeveynli aile oranının büyük çoğunluğunu anne ve çocukların oluşturduğu görülmektedir. Fakat tek ebeveynli ailelerde diğer ebeveyn olmadığından aile olma sorumluluğunu ve görevlerini üstlenen tek ebeveynin sosyal, ekonomik ve psikolojik olarak daha çok sorumluluğu ve görevi yerine getirmesi ve çocuğun refahını sağlaması beklenebilmektedir. Tek ebeveynli aile modelinin gün geçtikçe artmasıyla, bu modelde yaşanacak olan zorlukların ve sorunların aşılması veya etkilerinin azaltılması için üretilecek sosyal politikalara

ihtiyaç da artmıştır (Kalaycı, 2011). Birçok ebeveyn ekonomik zorluklarla birlikte toplum tarafından onaylanmama ya da damgalanma riskiyle de karşı karşıya kalmaktadır. Bu etiketler terk edilmiş kadın, dul anne, babasız aile, parçalanmış aile, dağılmış aile gibi olumsuz etki bırakabilecek yargılarla oluşturulsa da çeşitlenen aile formları sebebiyle giderek daha az kullanılmaktadır. Çünkü tek ebeveynli aileler de sayılarının artmasıyla birlikte normalize süreçlerine dahil olmuştur. Fakat yine de bireylerin çoğu hem sosyal dışlanmalar hem de yalnız ebeveynlerin zorlukları nedeniyle evliliklerinde mutsuz olsalar dahi boşanmayı istememektedir. Bu aile tipini kabul gören şekliyle sürdürmek için yeterli sosyal ve ekonomik kaynağı olan kişiler tarafından ise tercih edilen bir aile formudur. Ancak tüm aile formlarının ve gelecek nesiller olarak kabul edilen çocukların sosyal ve ekonomik refahını sağlamak devletlerin sorumluluğunda olan bir konudur.

Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Politikalar Hizmetler Bakanlığı boşanmış ailelerle doğrudan ilişkili olabilecek “Tek Ebeveynli Aileler” raporunda, aileyi yapısı ve işlevi bakımından alternatifsiz bir kurum olarak tanımlanmaktadır. Çocuk bakımı ve yetiştirme, yeni kuşaklara kültürel kimliğin ve değerlerin kazandırılması, tarihsel ve toplumsal bilincin aktarılmasında birey ve toplum arasında bir köprü konumunda görülen aile çeşitlerini açıklarken tek ebeveynli ailelere yer vermesi, tanımlaması ve yaşanan sorunlara öneriler sunulması umut vaat edici olmuştur (ASAGEM, 2011). Raporda yaşanan sorunların ve önerilerin ekonomik, sosyal, psikolojik ve hukuki olarak detaylıca açıklandığı da görülmektedir. Raporda da açıklanan, sorun ve çözüm önerilerinin olduğu ancak uygulamayla ilgili problemlerin göz ardı edilemeyeceğidir. Ancak politika üretme konusunda eksiklerin olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin raporda tek ebeveynli ailelerin genellikle annelerden ve çocuklardan oluştuğu, annelerin en çok ekonomik ve sosyal endişelere sahip olduğu belirtilmiştir. Bunun sebebi ise kadınların genellikle eğitime erişememesi, düşük ücret ve yarı zamanla işlerle maddi kaygılarının artması şeklinde açıklanmıştır. Çözüm önerilerinde aile ekonomisi ve bütçe hesabı önerilmiş, kadınlara devlet tarafından sağlanan geri ödemesiz kredi ile iş kurma ya da ücretsiz ders ve kurslar örneklendirilmiştir. Ancak doğrudan bir devlet desteği olmadığı da aşikardır. Tüm bu hedefler gerçekleşse bile, anneler iş kurma sürecinde ya da ders ve kurs süresince çocukların bakımını ekonomik, fiziksel ya da sosyal olarak nasıl üstlenebileceklerdir? Bunun yanı sıra raporda

uygulama eksiklikleri dile getirilirken velayet ve nafaka konusunun üzerinde durulmuştur. Çocuklarını görmek isteyen ve göremeyen ebeveynler anlatılmış, nafaka alamayan ya da veremeyen ebeveynlerden bahsedilmiş ancak çözüm önerileri yüzeysel kalmıştır. Aile sistemlerinin birbirine bağlılığı ve bağımlılığı vurgulanarak bakım, destek ve hizmetin aile bireylerin sorumluluğunda olduğu garanti edilmiştir. Ancak iki ebeveynin beraber olamayacak kadar birbirinden nefret ettiğini durumlarda çocuk için iş birliği kurma ve sorumluluğu paylaşma konusunda desteğe ihtiyaç duydukları açıktır. Bunun için yalnızca bu gibi durumlarla ilgilenebilecek aile danışmanlıklarının, aile eğitimcilerinin veya aile psikologlarının devlet tarafından doğrudan yönlendirilerek bu zorlu süreçte ebeveynlere destek olması çözüm odaklı, ihtiyaca yönelik ve gerçekçi bir politika olabilir. Örneğin Amerika'nın bazı eyaletlerinde zorunlu olan boşanma eğitimi programları, ebeveynlere boşanmanın hem kendileri hem de çocukları üzerindeki etkileri hakkında ve yapılması gerekenler hakkında bir eğitim programıdır (Douglas, 2010). Bu gibi uygulamalar Türkiye için de bir politika haline gelebilir. Öte yandan ekonomik zorluklar ve yoksulluk bu ülkenin bir gerçeğidir. Bir annenin çocuk bakımında ekonomik açıdan zorlandığı kadar bir babanın da nafakayı karşılayacak ekonomik gücü olmayabilir. Boşanma davasının maddi yükünü henüz üzerinden atamayan ebeveynler için her ay ödenen nafaka zorlayıcı bir hayat deneyimi olabilir. Bu göz ardı edilen durumlar için devlet destekli bir nafaka sistemi modeli de çözüm odaklı bir politika olacaktır. Boşanma yalnızca anneler ya da babalar için değil hem anneler hem babalar hem de çocukları için zorlayıcı bir deneyimdir. Ancak destekleyici politikaların eksikliğinde ebeveynler daha çaresiz ve ne yapacağını bilmez bir durumda hissedebilmektedirler.

Özellikle son zamanlarda babalar kendilerini şaşırmış ve kafası karışmış; erkek olmaktan ya da baba olmaktan gurur duyamaz durumda olarak tanımlamaktadır. Aslında erkeklik tartışmalarını yaratan erkek biyolojisi ya da psikolojisi değil, toplumun cinsiyet rolü beklentileridir (Segal, 1997).

Babalık kavramını daha iyi analiz edebilmek için babalık kavramının tanımlanması, babalardan toplumsal beklentilerin açıklanması ve özellikle erken çocukluk döneminde baba-çocuk ilişkisinin öneminin vurgulanması gereklidir.

2.4. Eril Yapılanmanın Etkisinde Babalık

Babalar hakkında annelere kıyasla daha az şey bilinmektedir. Babaların daha görünmez olduğu, annelere kıyasla daha az fark edildiği ve babalık ile çocuk bakımı ve yetiştirilmesi arasında daha az bağlantı kurulduğu söylenebilir. Bununla birlikte, geleneksel olarak babaların eve ekmek getiren ve annelerin hane halkına ve çocuklara bakan rolleri de büyük oranda kabul gören normlardandır. Bu geleneksel aile ideali günümüzde sayısı gittikçe azalan bir aile formudur. Yine de eşitlikçi olmayan, cinsiyetten bağımsız ideolojiye gizlenmiş geleneksel aile modeli bir şekilde korunmaktadır. Örneğin çoğu baba, bebekleri doğduğunda veya evlat edindiğinde çok az izin almakta ve ebeveynliğin yeni taleplerini karşılamak için yaptıkları işin türünü veya çalıştıkları saatleri değiştirmemektedir. Bunun aksine aynı durumdaki bir kadın ücretli ve ücretsiz tüm izinlerini kullanma eğilimindedir. Hatta, yarı zamanlı düşük ücretli işleri tercih ettikleri ve büyük oranda işi bırakma eğiliminde oldukları da söylenebilir. Küçük çocuklu ve iki ebeveynli ailelerin çoğunda her iki ebeveynin çalışıyor olduğu koşulda bir ebeveynin özellikle altı yaş ve altındaki çocuklarına bakmak için evde kalması tercih edilir. Evde kalan ve çocuklara bakım sağlayan ebeveyn ise çoğunlukla annedir. Dolayısıyla babalar genellikle çocuğa bakım sağlamakla ya da ev işlerinde sorumluluk almakla yükümlü olmayıp evin maddi dayanağı rolündedirler. Bu aile modelinde çocuğun ikincil bakıcısı konumundaki babalar bu bakımı güç ve parayla sağlamaktadır. Bu bakım modeli aslında ekonomiktir. Annelerin üzerindeki çocuk bakımı ve ev işleri rolleri ne kadar kalıplaşmış ise babaların üzerindeki bakımın ekonomik beklentileri de o kadar kalıplaşmıştır. Bu durum, ikili cinsiyet modeli üzerindeki beklentiler konusunda hem kadınlar hem de erkekler için yorucu olabilmektedir (Dowd, 2000).

Ebeveynlik tartışmaları, özellikle baba-çocuk ilişkileri ile ilgili endişeler son elli yıldır erkeklik tartışmalarının da artmasıyla daha fazla önem kazanmış durumdadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde 1960'lı yıllarda başlayan 'sorumlu babalık' tartışmaları, 1990 yılında babalık sorumluluğu hareketi girişimiyle devam etmiş olup günümüzde hala farklı görüşler çerçevesinde şekillenmektedir (Gavannas, 2004; Myers, 2012). Araştırmacılar ve politikacılar, sorumlu babalığın tanımı ve bu tanımın uygulaması konularında hemfikir değillerdir. Özellikle 1990'lı yılların ortalarından itibaren liberal ve muhafazakâr politikacılar babasızlığı öncelik verilmesi

gereken sosyal bir kriz olarak tanımlamışlardır (Gavannas, 2002). Bu krizin önüne geçilmesi için sorumlu baba ve babalık sorumluluğu hareketi gibi girişimlerle babalık teşviklerinin etkili olacağı düşünülmüştür.

Babalık hareketi ile aile kurumunun kutsallığı bir kez daha vurgulanmış olup, bu kurumun korunmasının gerekliliği ile ilgili teşvik çalışmaları da yapılmıştır. Aile kavramı tüm dünyada tartışmalı bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Babalık hareketi ışığında ailenin önemli bir bileşeni olarak kabul edilen babanın, çocuğuna bağlılığının sağlanması ve babasızlık sorununun çözülmesi için aile bütünlüğünün korunması, evliliğe teşvik etme gibi çözüm yolları benimsenmiştir (Koch, 2000). Erkekleri tehdit eden ya da tehdit altında hissetmelerine sebep olan nedir? Erkek hareketlerinin veya babalık hareketlerinin son elli yıldır belirgin hale gelmesinin nedeni nedir? Son zamanlarda erkekler şaşırmış ve kafası karışmış, erkek olmaktan gurur duyamaz durumdadır. Erkeklik tartışmalarını yaratan aslında erkek biyolojisi ya da psikolojisi değil, cinsiyet rolü beklentileridir (Segal, 1997).

Biyolojik cinsiyet, evlilik, akrabalık ve cinsiyetin geleneksel ve yasal kategorileri toplumun cinsellik ve üreme ideolojilerini de oluşturmuştur (Boucai, 2016). Ailenin oldukça sınırlayıcı ve yasal tanımlarına göre babalık kavramı da toplumsal beklentilerle şekillendirilmiştir. İdeal baba kimdir ve ideal baba hangi beklentileri karşılamalıdır? Bu kavramlara cevap verebilmek için öncelikle toplumsal yapı ve bu yapıda babanın rolünün anlaşılması gerekmektedir.

Kandiyoti (1996)' ye göre Türkiye'de klasik patriyarkal yapı işlerliğini sürdürmektedir. Klasik patriyarka ya da ataerkillik örnekleri genellikle Kuzey Afrika, Orta Doğu (Türkiye, Pakistan ve İran) ve Güney ve Doğu Asya (özellikle Hindistan ve Çin) gibi coğrafi bölgelerde görülmektedir. Klasik ataerkilliğin geçerli olduğu ülkelerde kızlar küçük yaşta evlendirilerek kendi babalarının boyunduruğundan, kocalarının ve kocalarının babalarının yönetiminde olan hanelere verilirler. O hanede kadın, sadece erkeklere değil aynı zamanda daha yaşlı kadınlara ve özellikle kayınvalidelere bağlılardır. Kadın artık o hanenin gelinidir ve ev içi sorumluluklar ona aittir. Çocuk doğurarak kendini aileye gösterebilir ve kanıtlayabilir, özellikle erkek çocuk doğurursa ailenin soyunun devam etmesini sağlayabilir. Babasoyluluk, soyun devamının yalnızca erkek üye yoluyla belirlendiği aile düzenidir. Bu hem kadınların emeğini hem de soyunu tamamen erkeklere mal etmektedir ve kadınların çalışmalarını

ve üretime katkılarını görünmez kılmaktadır (Kandiyoti, 1988). Öyle bir düzen ki kadının oğlan çocuk doğurması beklenirken, oğlan çocuk doğduğunda bu erkeğin başarısı olarak görülür ve övülür. Ancak kadın, kız çocuk doğurduğunda ise bu durum için kadın suçlanır ve yerilir. Bilimsel gerçeklik, cinsiyetin belirleyicisinin erkeğin genetik yapısı olduğunu kanıtlamış olsa da eril olan dişil olanın üzerindeki gücünden vazgeçmemek konusunda direnmektedir. Geleneksel aile idealinde, heteropatriyarkal düzende ve ataerkil toplumda babanın egemenliği erkekten; erkeğin değeri oğlan çocuklardan, oğlan çocukların değeri de erilin yüceltilen değerinden gelmektedir. Tıpkı kırılması gereken bir zincir; bozulması gereken bir düzen gibidir. Günümüzde geleneksel aile idealinin değişmeye başladığını söyleyebiliriz. Her ne kadar heteropatriyarkal aile inancı devam etse de klasik ataerkilliğin çöküşü başlamıştır. Bunun sebebi genç erkeklerin babalarından daha erken özgürleşmesi ve babanın evinden daha erken ayrılmaları olabilir (Kandiyoti, 1988). Aynı zamanda çekirdek aile düzeninin yaygınlaşması da klasik ataerkilliğin belirli düzeyde azalmasına sebep olmuş olabilir.

Babalardan toplumsal beklentilerin büyük kısmı kamusal alanda sınırlı kalmıştır. Bu durum cinsiyetlere göre alanların da ayrı tutulmasıyla ilişkilendirilebilir. Evin aile için önemi, geleneksel aile idealinde de belirtilmektedir. Görünüşte benzer hedefleri paylaşan bireylerin bulunduğu evler, üyelerinin kendilerini rahat hissedebilecekleri, idealize edilmiş ve özelleştirilmiş alanları temsil etmektedir. Ev kavramı, özel ve kamusal alan ayrımını ve cinsiyet temelli fikirleri içermektedir. Kadınlar sıklıkla aile ile ilişkilendirildikleri için ev, erkeğin ve babanın kamusal ve eril alanından farklı, özel ve dişileştirilmiş bir alan olarak görülmektedir. Cinsiyetlere atanmış özel ve kamusal alanlarda, kadınlar ve erkekler farklı roller üstlenmektedir. Kadınların evlerinde kalmaları beklenirken, aynı zamanda çocuklara, hastalara ve yaşlılara bakmasına olanak tanınmış oluyor. Erkeklerin ise ailelerinin barındığı özel, dişileştirilmiş alanı desteklemeleri ve savunmaları bekleniyor (Collins, 1998). Bu durumda babalardan beklenen ise bu özel alanı, kamusal alanda görev alarak desteklemek oluyor. Kadının alanının ev ile sınırlandırılması ve değersizleştirilmesi ile erkeğin kamusal alandaki egemenliği arttırılmıştır. Babaların ailenin direği, evinin reisi ya da eve ekmek getiren aile üyesi olarak görülmesinin sebeplerinden biri de alanların cinsiyetçi bir perspektifle ayrılmış olmasıdır. Kamusal alanın vazgeçilmez

üyesi olarak görülen baba, evde bekletilen ve özel alanın tüm sorumlulukları üzerine yıkılmış olan anneye ve çocuklarına finansal destek sağlamak, korumak ve kollamakla yükümlüdür.

Uzun çabalar ve emeklerle kadının kamusal alanda kazandığı yer ile cinsiyetler üzerinde temellendirilen, anne ve baba rolleri de tartışılmaya başlamıştır. Kamusal alanda hala eşit oranda ve adaletli olmasa da kadınların ve annelerin de yeri vardır. Ancak özel alandaki yani ev içindeki erkeğin ve babanın rollerinin yeniden tanımlanması toplumsal normlarla ve beklentilerle örtüşmediği için tartışmalara sebep olmuştur. Erkeğin özel alandaki sorumluluklarının kadının işi olarak dışlaştırılması, bu alandaki aksamaların suçlusu olarak kadının kamusal alana dahil olması suçlamalarını beraberinde getirmiştir. Örneğin ev işlerinin ve çocuk bakımının annenin işi olarak görülmesi babanın bu işlerin sorumluluğunu reddetmesine sebep olabilmektedir. Baba ev işleri ve çocuk bakımını kendi sorumluluğunda görmediği için ise, herhangi bir olumsuz deneyimde anneyi suçlayabilmektedir.

Geleneksel aile normlarında, babaların çocuklarının iyiliği için onları finansal olarak desteklemeleri en önemli sorumluluklarıdır. Aile yapısı ne olursa olsun, ekonomik kaynak ve refah sağlayan babalar çocuklarını gelişimsel olarak desteklemiş kabul edilirler. Toplumsal olarak erkekler kamusal alandaki yerleri sebebiyle finansal kaynaklara kadınlara oranla daha fazla erişebilmektedir ve bu sebeple ailenin finansörü olarak görülmektedir. Sistemik ayrımcılığın, kadınlar ve erkekler için farklı finansal zorluklar ya da fırsatlar yaratması, aile içinde babanın rolünün ve babadan toplumsal beklentilerin de belirleyicisi olmuştur (Walker ve McGraw, 2004).

2.4.1. Neoliberal ve Neomuhafazakar Gündemde Babalık ve Aile

Tüm dünyayı etkileyen neoliberal ideoloji 20. Yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkmış ve günümüze kadar güçlenmiştir. Neoliberalizm, muhafazakâr yapı içindeki en güçlü unsurlardan biridir. Neoliberaller zayıf devletler vizyonundan güç almaktadırlar. Bu ideoloji için ekonomik rasyonalizasyon en önemli rasyonalite biçimidir. Neoliberalizmin baskın güç unsurları ise verimlilik ve maliyet-fayda hesaplamalarıdır. Dolayısıyla, insanlar kendi faydalarını ve daha da önemlisi devletlerin faydalarını maksimize edecek şekilde davranmalıdır (Apple, 2000). Çünkü bu sayede toplumun sosyal yapısı, devletler için maliyeti azaltılmış ve verimli bir şekilde oluşturulabilmektedir. Neoliberal ajanda için ailenin inşası, toplumun arzu edilen

maliyeti azaltılmış ve verimli inşası için anahtar bir kavramdır çünkü bireylerin değil ailelerin toplumun en küçük birliği olduğuna inanılmaktadır. Sonuç olarak, geleneksel olarak idealize edilmiş geleneksel aile biçimi, diğer tüm aile tipleri içinde en verimli ve maliyet-fayda açısından en uygun olanıdır. Bu aile biçimi, refah devleti ve sivil toplum ilişkisinin daha da zayıflamasını ve ailenin devlet ile bireyler arasında bir köprüye dönüşmesini sağlamaktadır.

Geleneksel aile idealinin gücü, ideolojik bir yapılanmanın ve sosyal örgütlenmenin ikili işlevinden kaynaklanmaktadır. Muhafazakâr hareket için aile ideolojisini kendi siyasi gündemleri için kullanmak ortak bir strateji olduğu gibi, aileye atfedilen birlik, bütünlük ve dayanışma da bu ideolojiyi sınırlandırmak ve öteki olanı dışlamak için kullanılmaktadır. Aile dili muhafazakâr hareketin güç aldığı ve sıkça kullandığı bir alandır (Collins, 1998). Geleneksel aile ideolojisi genellikle heteroseksüel ve biyolojik babalarla sınırlı kalmaktadır. Söylemlerde genellikle kasıtlı olarak homoseksüel veya üvey baba gibi birçok babalık görmezden gelir. Muhafazakâr kimlikler, biyolojik olmayan ya da gey babaları çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayan, oldukça ilgili ve sorumlu babalar olsalar bile dışlanan gruplara dahil etmektedir (Walker ve McGraw, 2004). Muhafazakâr tanımlarda aile kutsaldır ve bir kurum özelliği taşımaktadır. Aile bütünlüğü ve aile değerleri toplumun yapısını korumak ve toplumu kontrol edebilmek için önemli kavramlardır. Aile, muhafazakâr ajandada birey ile devlet arasındaki köprüdür ve toplumsal bütünlüğü korumak için bu kutsal kurum sıkça gündeme gelmektedir (Connel, 1998).

Erkeklerin babalık mertebesine ulaşabilmek için “gerçek bir erkek” olduklarını ya da “adam” olduklarını kanıtlamaları gerekmektedir. Bunun yolları çocukluktan itibaren çizilmektedir. Eril öncelikle gücünü cinsel olarak kanıtlamalıdır. Göstergesi ise sünnet olmak ve sünnet olduğunu herkese göstermektir. Askerlik yapmış olmak erili güçlendirmenin ve evliliğe hazırlamanın en önemli aşamalarından biri olarak görülmektedir. Erkek olanın güçlenmesi ve evlilik için olgunlaşması bu aşamalara bağlıdır. Muhafazakâr ideale göre askerlik, erkeklik inşası için bir basamaktır. Askerliğini yapan erkek evlenmeye, baba olmaya, evini ve çocuklarını korumaya hazırdır (Kepekçi, 2012).

Aile ideali için evlilik bağı en önemli gereklilik olarak görülmektedir. Muhafazakâr bağlamda evlilik, ilgili babalık için en ideal yol olarak tanımlanmaktadır.

Bu görüşü desteklemek için, babaların çocuklarıyla etkileşimde bulundukları ve çocukları ile ilişki kurdukları örneklerle dikkat çekerek, hiç evlenmemiş veya boşanmış babalar için bu örneklerdeki sorunları vurgulanmış ve evli babalar için aynı sorunları görmezden gelinmiştir. Babanın katılımında evliliğin rolü abartılı bir biçimde sunulmaktadır (Walker ve McGraw, 2004). Çünkü babalık veya baba olmak; erkekliğin ve erilliğin temel göstergesidir ve bu sebeple babalık her zaman politik olmuştur (Gavanas, 2004).

Babaların ailelerine yeterince dahil olmamalarının sebebi boşanma oranlarını artmasına bağlanmaktadır. Ancak boşanmanın aile kurumuna zarar verdiği ve aile bütünlüğünü bozduğu gerekçesinin asıl sebebi kadının nesne konumundan özne konumuna yükselmesinden duyulan korku olabilir. 17. Yüzyılın sonlarından itibaren kadınlar ve evlenmiş kadınlar sık sık kölelerle karşılaştırılmıştır. Erkeklerin özgür doğan bireyler olması ve kadınların köle olarak doğması düşüncesi de bu yıllardan sonra yankılanmaya başlamıştır. Evlenen kadın özgürlük, mülkiyet ve otorite haklarından erkek için vazgeçmektedir. Kadın sonsuza kadar zayıf gösterilmeye çalışılmıştır. Evlenen kadınların ve kölelerin karşılaştırılması kadın hareketinde ciddi yankılanmalara sebep olmuştur ve bu iki grup arasında hızla bağlantı kurulmuştur (Peteman, 1988). Örneğin bir kadından evlendiğinde babasından gelen soyadından vazgeçip kocasının soyadını kullanması beklenir. Bu küçük sayılabilecek bir örnek olmasına rağmen mülkiyetin ve otoritenin eril gücün elinde olduğuna bir işarettir. Öte yandan evli bir kadının artık mülkiyetinde olduğu erkeğin istediği yerde yaşamasının beklenmesi, kazancının kocasına ve çocuklarına ait olması, kadının çocuklarının efendisi olan erkeğe ait olması gibi eril egemen beklentiler ve mülkiyetler de tartışma konusudur. Bu gibi sebeplerle boşanma, eril egemenliği için bir tehdit olarak algılanmış olabilir.

Muhafazakâr idelojinin babalık ve aile konusunda önemli gördüğü ve korumaya çalıştığı bireyler değil aile bütünlüğüdür. Günümüzde de aile bütünlüğüne bir tehdit oluşturduğu düşünülen konular boşanma, tek ebeveynli aileler, kürtaj hakkı, doğum kontrol ve eşcinselliktir. Bu konular üzerinde temellendirilen politikalar ve söylemler, ailenin ideolojisini yaratmaktadır. Erilin egemenliğinin sürdürülmesine yönelik erkeklik ideali, eşcinsellere yönelik nefret söylemiyle ve kadınları aşağılamayla otoriteye genel bir uyum sağlama ve güçsüz olana yönelik bir

saldırganlık örneğidir. Bu durum ebeveynlik algısını, babanın ailedeki egemenliğini, cinsel baskıyı ve muhafazakâr ahlak anlayışını açıklamaktadır (Connel, 2005). Muhafazakâr ideolojinin korktuğu durumlar, oluşturulan düzene karşı bir tehdit olarak yansıtılmaktadır. Örneğin tek ebeveynli ailelerin ve evlilik karşıtı görüşlerin yaygınlaşması bu ideolojide endişe yaratmaktadır. Bu sebeple erkeklerin evlenilebilirliği arttırılmaya çalışılmakta, evlilik için yeni düzenleme ve teşvik çalışmaları yapılmakta ve babalığın öneminin dini boyutu öne çıkarılmaktadır. Askerlik yaşını düşürme, babalık izinleri oluşturma ya da evlenenlere ve aileye maddi yardımlar sağlama bu politikalardan birkaçıdır.

Babalığın dini boyutu ve önemi de muhafazakâr kimlikler tarafından vurgulanan noktalardan bir diğeridir (Blankenhorn, 1996). Neomuhafazakar sosyal bilimciler, babaların olumlu çocuk gelişimi için kritik bir role sahip olduğunu ve sorumlu babalığın heteroseksüel evlilik bağlamında ortaya çıktığını iddia etmektedirler (Silverstein ve Auerbach, 1999). Evlilik teşviki ve evliliğin sürdürülmesinin gerekliliği de evdeki baba figürü önemiyle açıklanmaktadır. Boşanma oranlarının artmasıyla birlikte, anneleri suçlayan mizojinist söylemler de artmıştır. Öncelikle boşanma aile “krizi” olarak görülür. Ailenin koruyucusu ve lideri evden uzaklaştırılmıştır. Babaların çocuklarının hayatında rol oynamasına izin vermeyi reddeden kadınlar, çocuklarının iyi yetişmemesinden sorumlu görülürler. Bekar anneler çocuklarının iyiliğinden çok kendi cinsel yaşamlarıyla ilgilenen ahlaksız bireyler olmakla suçlanırlar. Bununla birlikte erilin üstünlüğü babalık kavramıyla da vurgulanır ve babalar doğası gereği ebeveynlik konusunda annelerden daha üstün kabul edilir. Babaların çocukların hayatında vazgeçilmez olması güç kavramıyla bağdaştırılmaktadır ve heteroseksist tamamlayıcı kavramlar tarafından desteklenmektedir. Bu bakış açısı biyolojik babanın ebeveynlik konusunda özel ve yeri doldurulamaz bir kavram olması düşüncesini pekiştirir. Özellikle babanın yani erkek bir rol modelin erkek çocukların refahı için önemli olduğu fikri, bu iddiaların temelsiz olduğunu gösteren araştırmalara rağmen, babalık savunucuları tarafından sıklıkla vurgulanmaktadır. Bu sebeple babasızlık sorunu bir an önce çözülmesi gereken bir kriz olarak görülmektedir. (Gavanas, 2002; Jordan, 2019). Türkiye’de de “erkek adamı erkek yetiştirir” gibi dile yerleştirilmiş söylemler, kadınlar tarafından yetiştirilen

erkeklerin, erilliklerinin bozulduğu ve erkek bir rol model göremedikleri için gerekli eğitimi alamadıkları gibi düşüncelerle güçlendirilir.

Kadınların iş hayatına girmesiyle babaların ev içi yani özel alan sorumlulukları ve bu sorumlulukların paylaşımı daha çok gündeme gelmiştir. A.B.D’de 1965’te ulusal düzeyde tartışılan Moynikan raporu aile parçalanmasının feci sonuçları konusunda uyarıda bulunurken kadınların iş hayatına girmesiyle erkeklerin bakıcı olmasını bir sorun olarak yansıtmaktadır. Rapor, babaların yokluğu ve gayri meşru çocuklar konuları üzerinden tek ebeveynli aileler, refah seviyesi, suç oranları, düşük okul performansı ve şiddet sorunlarına odaklanmıştır. Bu raporun yayınlandığı sırada, aile sorunu ve babasızlıkla ilgili ulusal politikalar da ortaya çıkmıştır. Asıl endişe eril düzenin bozulmaya başlaması olmasına rağmen endişeler babalığın önemi üzerinden vurgulanmıştır. Çocuğun refahının düşmesi endişesi, toplumun temelini oluşturan aile bütünlüğünün bozulması endişesi, babanın yokluğunun çocuk sağlığını olumsuz etkileyeceği endişesi ve son olarak babanın aile, işgücü ve politikadaki rolünün ona güç vermesiyle aile için maddi dayanağın kaybedileceği endişesi babalığın güçlendirilmesi gerektiği ve aile bütünlüğü söylemleri için dayanak olmuştur (Gavanas, 2002). 1970’li yıllarda öne çıkarılmaya başlayan tüm bu endişeler, erilin güç kaybetmeme çabasının öncüleri olmuştur. İlk başta feminist hareketin karşısında konumlanan erkek hareketleri ve erkeklik savunucuları; babalık ve aile tartışmalarından sonra babalık hakları savunucularına, sorumlu babalık hareketlerine dönüşmüştür.

2.4.2. Babalık Hareketi

Son otuz yıldır evlenme oranlarının azalması, boşanma oranlarının ve hiç evlenmemiş annelerin doğum oranlarının artmasıyla, babasız hane sayısında da artış meydana gelmiştir. Bazıları babalık hareketlerinin oldukça gerici -kadın hareketine ve feminizme karşı bir tepki- olduğunu savunurken; bazıları ise, kadınların kadın hareketine katılımına benzer şekilde, erkeklerin de erkekliklerini ve eril rollerini yansıtmaları için olumlu bir şans olduğunu öne sürmektedir (Eldén, 2002). Sorumlu babalık hareketiyle kurtarılmaya çalışılan baba-çocuk ilişkileri, babaların çocukların hayatına dahil olmasının gerekli olup olmadığını sorgulamaya ve bu hareketin bazı hedeflerinin -evlilik teşviki ve ortak velayet teşviki- annelere zarar vereceğini düşünmeye sebep olmuştur (Koch, 2000). Gavanas (2002) belirtmiştir ki, babalık,

erilliğin temel göstergesidir ve bu sebeple babalık her zaman politik olmuştur. Bu durumda babalık hareketinin de siyasi çıkarlara hizmet ettiğini söylemek yanlış olmaz.

Babalık hareketinin nasıl büyüdüğünü ve gücünün kaynağını anlamak için politik söylemlerin ve muhafazakâr enstitülerin etkilerine bakmak gerekmektedir. Örneğin 1990 A.B.D’de görünür olan erkeklik hareketi erkeklerin kimliği ve rolleri hakkındaki endişelerden güç almış ve erkeklerin hayatındaki problemler için çareler sunmuştur. Kimlik hareketinin daha zayıf olduğu Avusturya ve Kanada gibi ülkelerde erkek şiddeti, erkek sağlığı ve erkeklerin eğitimdeki sözde deavantajlı olduğu konularında kamusal tartışmalarla gündemdedir (Connell, 2000). 1995 yılında Bill Clinton Amerika’nın en büyük sosyal sorunun, babaların çocuklarının hayatından silinmesi olduğunu belirtmiştir. Çünkü diğer pek çok sosyal sorunun babasızlıktan kaynaklandığını söylemiştir. 2000’li yılların başında, başkan olduğu dönemde George W. Bush ise 315 milyon dolarlık “sorumlu babalık” paketini açıklayarak desteğini göstermiştir (Baskerville, 2002). *Institute for Responsible Fatherhood and Family Revilization* ve *Institute for American Values* sorumlu babalık hareketini oldukça destekleyen iki enstitüdür. *Institute for Responsible Fatherhood and Family Revilization (IRFFR)* genç erkeklerin çocuklarıyla yeniden bağlantı kurmalarına ve gerçek babalar olmalarına yardımcı olmayı misyon edinmiş bir enstitüdür. Çünkü enstitüye göre babalık, sorumluluk almak, güvenlik ve şefkat sağlamak, çocuğunun yanında olmak demektir. Çocuk sahibi olmak ise, sadece bir kadınla seks yaptıkları ve onun bir bebeği olduğu anlamına gelmektedir (Lewin, 1995). *Institute for American Values* kurucusu ve başkanı David Blankenhorn ise durumu daha duygusal ele almıştır ve 1995 yılında yazdığı “*Fatherless America*” kitabında “Mahkeme ve okul yetkilileri, birçok çocuğun bilgi formlarındaki ‘Baba adı’ boşluğuna ne yazacaklarını bilmediklerini” söylemiştir. Bu korkularının ve babalık hareketine verdiği önemin oldukça ırkçı ve cinsiyetçi olduğu, siyahi ailelerin dağılması krizinin artık tüm Amerika’yı etkilediği ve babasızlığın bir kültür haline geldiği söylemleriyle ve siyahi annelerin tek ebeveyn olduğu hanelerdeki yoksulluk ve suç oranlarının arttığı söylemleriyle belirtilebilir. (Koch, 2000). Ayrıca bekar annelerin iş hayatına ve kamusal alana dahil edilme hakları üzerinde çok zaman harcandığı için babasızlık sorununun görmezden gelindiğini söylemiştir (Lewin, 1995). Blankenhorn aynı

zamanda, sonradan fikrini değiştirmiş görünse de eşcinsel evliliğe olan düşmanlığıyla da bilinmektedir. Tüm bu söylemler ve desteklerden ayrı düşünülmemesi gereken konu, babalık hareketinin cinsiyet ayrımcılığından kaçınmak ve annelerin, özellikle de bekar annelerin önemini onurlandırmak için çaba sarf ettiğini belirtmeleridir.

Babalık programları erkeklerin çocuklarının hayatındaki yerine odaklanırken aynı zamanda erkeklere nafaka ödeme konusundaki yasal ve ahlaki yükümlölüklerini de hatırlatmaktadır. Babalık hareketi savunucularına göre, işgücüne katılım ve aile oluşumunda ayrılmaz bir bağlantı vardır. Yani bir erkek işgücüne dahilse, büyük olasılıkla ailesiyle birlikte algısı vardır. Bu durumda nafaka ödemeyen erkeklerin aslında işsiz oldukları için ailelerinin dağıldığı ve böylece yoksul hanelerin arttığı savunulur. Babasızlık sorunun çözölmesi için bu erkeklerin iş sorununu da ele almak gerektiği belirtilmektedir (Lewin, 1995). Fakat bu bile cinsiyet ayrımcılığı içeren bir ifadedir. Anneler tarafından yönetilen ailelerin yoksul olduğu gerçeğinin bilindiği söylenebilir. Ancak bunun sebebi babasızlık değil, annenin yeterli desteğe ve olanağa ulaşamamasıdır. Kadının iş olanakları odaklanması gereken asıl noktadır. Kadınların genellikle düşük ücretli ve kayıt dışı işlerde çalışması, çocuk bakım hizmetlerinin yetersiz ve yüksek ücretli olması tek ebeveynli hanelerin yoksulluğunun sebeplerindendir.

20. yüzyılın sonlarına doğru siyasi muhafazakarların, babasızlığın toplumun ahlaki durumu üzerindeki etkilerine odaklandıkları söylenebilir. Babalık hareketi sosyal bir harekettir; bu hareketin siyasi amaçları ve yönelimleri göz ardı edilmemelidir (Koch, 2000). Peki 1990'lı yıllarda ne değişmiştir ve babalık bu kadar önemli bir hale gelmiştir? Şüphesiz ki feminist hareketin etkisiyle, erkeğin ev içindeki ve ailedeki sorumluluklarının öne çıkmasıyla erilin güç kaybetme korkusu bu harekete yön vermiştir. Kadınların ve kadın hareketinin güçlenmesi, kadınları, erkeklerin ve patriyarkinin cinsel kurbanları olmak konusunda özgürleştirmektedir (Eldén, 2002). Siyasi olarak da kendine güç bulan babalık hareketi 1994 yılından beri gündemdedir. Babalık sorunlarına muazzam bir kaynak sağlanmasıyla hızla büyüyen ve gelişen bir harekettir. Görünüře göre babalık, sorumlu babalık ve babalık hareketi çoğu sosyal sorunun çözölümü olarak sunulmaktadır. Günümüzde babalık siyaseti, ailelerin demografik değişikliklerine ve istihdam modellerine göre farklılık gösterebilmektedir. Aynı zamanda çocuğun refahı, ailenin refahı ve tek ebeveynli aileler hakkındaki

tartışmalardan da etkilenmektedir. Babalık hareketi içinde farklı bakış açıları ve endişeleri iki temel konu üzerine odaklanmıştır. Bunlardan ilki ‘fragile families’ yani kırılgan aileler kanadıdır. Düşük gelirli ve azınlık babaları temsil ederken babalığı ve babanın finansal olarak güçlendirilmesini vurgular. Diğer ise evlilik yanlısı kanattır. Bu da her erkek için babalık sorumluluğunun anahtarı olarak erkeğin evlenilebilirliğini arttırmayı ve evliliğe teşvik etmeyi amaçlar (Gavanas, 2002). Bu amaçlarla babalık hareketinin asıl endişesinin babalığı güçlendirmenin yanı sıra kadının yerine de kararlar alarak; evliliğe teşvik etme, evlilik dışı cinselliği azaltma ve gayrimeşru çocuk kavramını ortadan kaldırma olduğu söylenebilir. Connel (2005)’a göre “Eril cinsiyetin söz konusu olduğu seferberlikler ve mücadeleler, erkeklerin toplumsal cinsiyet ilişkilerindeki konumunu tanımlayan erkeklik siyaseti açısından analiz edilebilir. Bu tür politikalarda erkeklik, temel bir tema ve odak haline getirilir, arka plan olarak hafife alınmaz.” (p. 205). Babalık hareketinin sistemik bir ayrımcılığı, bireyleri suçlayarak kapatmaya çalıştığı söylenebilir.

Babalık hareketi savunucuları, hükümetin erkeklere ve babalara adaletsiz davrandığını düşünmektedir. Ayrıca savunucular, hükümet politikalarının tek ebeveynli aileleri -anneleri- ödüllendirdiğini ve aileyi tamamen dişileştirdiğini belirtirler. Politikalarda erkeklerin şiddet yanlısı, tacizci ve kötü olarak lanse edildiğini ama öyle olmadıklarını savunan babalar ve erkekler, babaların yürüyen cüzdanlar olarak görülmemesi gerektiğini de söylemektedirler. Onlara göre, erkeklere fırsat verilse ahlaki ve duygusal baba olabilirler ve çocuk bakımına da katılabilirler (Gavanas, 2002). Fırsat yaratmadıklarını ya da fırsatı kullanmadıklarını düşünmek yerine kendilerine fırsat verilmediğini söyleyerek “öteki” olanı suçlama eğiliminde olduklarını söylemek yanlış olmaz.

Bunun yanı sıra hükümetlerin kadınların ve annelerin üzerine düştüğü düşüncesi gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü evlilik oranlarının azalması ve boşanmaların artması, devletlerin geleneksel aile ideolojisi ile uyuşmamaktadır. Evlilik teşviklerinin temelinde, anneler tarafından yönetilen tek ebeveynli ailelerde yoksulluğun artmasına, bu ailelerin sosyal güvenlik sistemine bağlı hale gelmesine duyulan korku bulunmaktadır. Burada odaklanılması gereken asıl sorun tek ebeveynli ailelerde anneler neden ekonomik sıkıntılarla karşılaşmaktadır? Sosyal yapıdaki değişiklikler ve korkulan durumlar erkeklere yeniden güç kazandırma çabasıyla, yeni

baba rollerinin tanımlanmasına ve babalık hareketine yol açmıştır. Babalık hareketinin, çocukların babasız kalacağı ve gelişimlerinin olumsuz etkileneceği düşünceleri ise öne çıkarılan yüzüdür. Ancak yapılan araştırmalara göre babalık savunucularının bahsettiği sosyal sorunlar çocuğun gelişimiyle ilgili değil toplumun sınıfsal yapısı ve yoksulluktan kaynaklanan sorunlardır. Araştırmacıların belirttiği bir diğer nokta ise evde bir baba olmasa dahi çocuğun sağlıklı gelişiminin hala mümkün olacaktır (Koch, 2000). Yani evde bir babanın olması başlı başına çocuğun gelişimini kontrol edici bir faktör değildir.

Anne ve baba rollerinin geçmişten günümüze süre gelmesi toplumsal cinsiyet normlarının baskınlığının bir göstergesidir. Ancak son elli yıldır anne ve baba rollerinden çok ebeveyn rollerine odaklanılması, babaların konforlu görünen ebeveynlik serüvenini çocuk bakımından sorumlu ve ilgili olan babalığa dönüştürmüştür. Bu durum raporda günümüz toplumunun babalara ilişkin çelişkili beklentiler içinde olmasıyla ifade edilmiştir. Ancak günümüz toplumu babalara ilişkin çelişkili beklentiler içinde olmaktan çok, kadın-erkek; dişi-eril; anne-baba rollerinin toplumsal cinsiyet rolleri temelinden çıkarılıp ebeveynlik rolleri olduğunu savunmaktadır. Çocuk bakımı da annenin ya da babanın değil ebeveynlerin sorumluluğudur. Bu duruma benzer olarak çalışan anne ve babalar üzerinden de toplumsal cinsiyet rollerini besleyen söylemler raporda yer almıştır. Çalışan annelerin çocuk büyütme konusuyla baş etmesinin zor olabileceği çünkü annelerin çocuk bakımında birincil rol üstlenen taraf olduğu belirtilmektedir (TBMM,2016). Bu ve bu gibi birçok örnek raporda mevcuttur. Raporun kadınlarımız, annelerimiz, çocuklarımız dilini terk etmesi ve erkekleri görünmez kılarak baskın erilliği pekiştirmeye son vermesi oldukça önemlidir. Ayrıca, ebeveynlik sorumluluklarının bir an önce cinsiyetsizleştirilmesi dikkate alınması gereken bir sorundur.

Türkiye’de babalık savunucuları son yıllarda daha görünür hale gelmeye başlamıştır. Türkiye’de babalık tartışmaları çoğunlukla ekonomiktir; nafaka ve velayet kavramları çok daha fazla göz önündedir. Boşanmış Mağdur Babalar Derneği, Boşanmış Babalar Platformu, Süresiz Nafaka Mağduru Babalar Platformu; İstanbul Sözleşmesi ve 6284 kanunu tartışmaları ile daha çok gündeme gelen yeni oluşumlardır. Benzer olarak güç kaybeden erilin bu sefer de İstanbul Sözleşmesini suçladığını görebiliriz. İstanbul Sözleşmesinin aile bütünlüğünü bozduğunu, aileyi korumak yerine

dağıttığının ve babaları mağdur ettiğinin üzerinde dursalar da aslında endişelenilen durum kadınlar ve çocuklar üzerindeki kaybedilen otorite ve güçtür.

2.4.3. Babaların Velayete Yönelik Talepleri ve Babalık

Babalar genellikle velayet ve nafaka konusunda dezavantajlı olduklarını savunmaktadırlar. Boşanma, çocuk nafakası ve çocuk velayeti kurallarının, babaların çocuklarının hayatına dahil olmaları için engelleyici olduğunu ve bu kuralların değiştirilmesi gerektiğini savunmaktadır (Koch, 2000). Bununla birlikte boşanma ve velayet davaları ile ilgili de sistemin kadınları öncelikli gördüğünü ve feministlere hakimiyet verdiğini, bu sebeple de babaların haklarından mahrum bırakıldığı, erkeklerin ve babaların sistematik bir ayrımcılığa maruz kaldığı iddia edilir (Jordan, 2019). Erkeklerin hükümet politikasının mağdurları olarak resmedilmesinin yolu, velayet ve nafaka haklarıdır. Babalar bu yolla, velayet ve nafaka hakları konusunda erkeklere karşı kasıtlı olarak ayrımcılık yaptığını öne sürerler. Devletin bu işleri düzenleme şeklinden kazanç sağladığını iddia ederek, erkeklerin kaynaklarını soymak ve aileden uzaklaştırmak amacı olduğunu belirtirler. Ayrıca erkeklerin evden kovulurken, devlet politikasının kadınlara ayrıcalık tanıdığını söylerler (Gavanas, 2004). Babaların bir diğer savunusu ise annelerin nafakaları kötüye kullanması ve çocuklarını babalarından alıkoymaları olmuştur. Bu sebeple babalar çocuklarıyla iletişim kurmakta güçlük çekmektedir. Babaların nafakaları kötüye kullanmak olarak tanımladığı durum, anneler tarafından çocukların ihtiyaçlarını karşılamak olarak tanımlanmaktadır. Nafaka ödemesi yapmayan bazı babalar ise nafaka ödemelerini çocukları desteklemenin bir yolu olarak görmemektedir. Gelirlerindeki kayıp onları endişelendirmektedir (Walker ve McGraw, 2004).

Babalar velayet ve nafaka konusunda mağdur olduklarını belirtirler. Ancak uluslararası araştırmalar, velayet davalarında çocukla görüşmenin genellikle reddedilmediğini ve davaların genellikle ortak velayetle sonuçlandığını belirtmektedir. Hatta bazı uygulamalarda babanın çocukla görüşmek ve iletişim kurmak istemesi ödülleri teşvik edilmektedir (Jordan, 2019). Bunun yanı sıra çocuklarını görmek istediklerini belirten babalar çoğunlukla çocuğun velayetini talep etmemektedirler. Çünkü annelerin çocuk bakımı için birincil sorumluluğu üstlenmesini beklemektedirler. Velayet talebi yerine çocuklarını görmek ve onlarla mahkemenin izin verdiğinden daha fazla zaman geçirmek istediklerini belirtmektedir. Kısacası,

babaların arzuladıkları kaliteli zaman hakları, çocuk bakımı ve sorumluluklarını eşitlemeye yönelik değildir (Gavannas, 2004; Jordan, 2019).

Bir diğer velayet ve nafaka tartışması ise, evlilik teşviki sağlayan devletlerin eğer baba çocuğunun annesiyle evlenirse babanın çocuk nafakasından muaf tutulacağı önerisidir. Ancak bu öneri ciddi şekilde reddedilir çünkü kadının hayatında otoriter ve manipülatif olabilen erkeklerin kadının hayatına geri dönmesi için çok ciddi bir finansal teşvik olarak görülür. Bir erkeğin çocuk nafakasından kurtulmak için bir kadınla evlenmesini ve onu terk etmesini neyin engelleyeceği de tartışılmıştır (Koch, 2000).

Babaların çocukların hayatına dahil olmasının gerekli olup olmadığı durumlar tartışılırken, babalık hareketiyle ve devlet politikaları ile evliliğe ve ortak velayete teşviğin annelere zarar vereceği de konuşulmaktadır (Koch, 2000). Evlilik ve ortak velayet tartışmaları bir yana, nafaka ve velayet konuları kadını kontrol etmek, özgürlüğünü kısıtlamak ve bunaltmak gibi sebeplerle kullanılabilir. Biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet tartışmalarına geri dönmek gerekirse, eril olan dişil olanın üzerinde, toplumsal olarak sürekli pekiştirilen gücünü ve otoritesini kaybetmek istememektedir. Yani çocuklar burada özne olmaktan çok nesne olmaktadır.

Türkiye’de ise İstanbul Sözleşmesi olarak bilinen “Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi” ve 6284 kanunu görüş ayrılıklarına sebep olmuştur. Sözleşme ve kanunu suçlayarak mağdur babalar veya nafaka mağduru babalar da bu sözleşmenin ailelerinin dağılmasına sebep olduğunu belirtmişlerdir. Aileleri parçaladığı, sapkınlığı yaydığı, toplumu çürüttüğü düşünülen İstanbul Sözleşmesinin bir an önce kaldırılması gerektiği savunulurken, 2 milyonu aşkın erkeği ve babayı kuru lafla sokağa attığı düşünülen 6284 kanundan, “iftira” kanunu olarak söz edilmektedir. Ayrıca bu sözleşmenin kültürel kodlarımıza aykırı olduğu da bir diğer söylemdir. Kültür tarafından idealize edilen toplumsal cinsiyet rollerinin doğallaştırılma çabasını bu söylemlerden de anlayabiliriz. İstanbul Sözleşmesi ve 6284 kanunu kapsamındaki düzenlemeler sadece kadınları kapsamamaktadır. Tüm aile bireylerini korumayı amaçlayan düzenlemeleri, sadece erkekler veya babalar kendilerine ve ailelerine bir tehdit olarak görme eğilimindedirler. Boşanmaların artmasının sebebi olarak görülen düzenlemeler daha çok babayı nafaka ödemeye mecbur bıraktığı için ve kadınlar üzerindeki baskın

erilliklerini kaybettikleri için; öfkeli babaların suçlamaları ve nefretleri de sözleşmeye ve kanuna yöneliktir. Eğer bu söylemler amaçlara ulaşmazsa Amerika'daki babalık hareketlerinin benzerleri güçlü bir şekilde Türkiye'de de görülebilir. Benzer olarak babalık hareketlerinin Türkiye'de de birçok yönden destekleneceğini söylemek mümkündür. Manne (2017), "Kadınlar, kendilerinden çeşitli ahlaki destek, hayranlık ve ilgi bekleyen baskın eriller dünyasında insan olarak değil, insan veren olarak konumlandırılmıştır." Diyerek düzenin eleştirisini yapmıştır.

2.4.4. Sorumlu Babalık Çerçevesinde "Yeni" Babalık

Erkeklerin büyük çoğunluğunun hayatlarının bir noktasında babalık deneyimini yaşadıkları bilinmektedir (Johansson ve Andreasson, 2017; Levtove ve diğerleri, 2015). Babalık ise, tarih boyunca tanımı ve anlamı açısından değişkenlik gösteren bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar babalık çok yönlü bir kavram olsa da toplumsal olarak baskın tanımları da zamanla oluşturulmuştur. Bu tanımlar babalığın ahlaki rehberlik vurgusundan, eve ekmek getiren konumuna; cinsiyet rolü modellemesinden, besleme/büyütme rolüne kadar çeşitlenmektedir (Lamb, 2000). Babalık kavramının tanımları yalnızca baba-çocuk ilişkisi ile değil, aynı zamanda hem babanın aile içindeki rolü ve konumu ile hem de toplumsal cinsiyet rolleri ve beklentileri ile ilgilidir. Son yıllarda aile formlarının çeşitlenmesi ile aile kavramı da geleneksel ve ideolojik tanımından uzaklaşmaya başlamıştır. Böylece babalardan beklentilerin ve babaların sorumluluklarının da yeniden tanımlanması kaçınılmazdır. Fakat babalık tartışmaları ile babaların rollerinin yanı sıra, aile kurumunun kutsallığı bir kez daha vurgulanmış olup, bu kurumun korunmasının gerekliliği ile ilgili teşvik çalışmaları da önem kazanmıştır (Koch, 2000).

Annelerin çocuk yetiştirme ve gelişimindeki rolü ergenlik de dahil olmak üzere geniş çapta incelenmiştir. Anne-çocuk ilişkilerinin aksine baba çocuk ilişkileri çeşitli kültürler, toplumlar ve topluluklar arasında babalığın farklı tanımları ve idealleri nedeniyle daha az ilgi görmüş ve daha az incelenmiştir. Birçok kültürde babalar çocuklarının sorumluluğu konusunda tek yönüyle ele alınmış ve ikincil ebeveyn olarak tanımlanmıştır. Çocuk yetiştirmek 1980'lere kadar genetik ve biyolojik yönleri esas alınarak annelerin bir yeterliliği ve anneliğin ön koşulu olarak kabul edilmiştir. Babalar ise çocuk yetiştirme, çocuğun bakımı ve eğitimi konusunda ailelerin yetersiz ve etkisiz ebeveyn ya da maddi kaynak ebeveyni olarak görülmektedir. Bu bakış açısı babanın

çocuğunun eğitimi ve bakımı konusundaki rollerinin ve çocuk yetiştirmedeki sorumluluklarının önemini azaltmakla kalmayıp aynı zamanda araştırmacıların anne merkezli konulara daha çok odaklanmasına sebep olmuştur (Lamb, 2010; Saracho ve Spodek, 2008).

2.5. Erken Çocukluk Eğitiminde Boşanma ve Çocuk

Boşanma oranlarının gün geçtikçe artmasıyla ebeveynlerinin ayrılması okul öncesi dönemindeki çocuklar için önemli riskleri beraberinde getiren travmatik bir deneyim olabilmektedir. Yapılan araştırmalar erken çocukluk dönemindeki çocukların boşanmadan gelişimsel olarak olumsuz etkilendiklerini ve ayrılmaya karşı daha savunmasız olduklarını göstermektedir (Hetherington, 1989). Çocukluğun erken dönemlerinde evde geçirilen zamanın fazla olması ve aile yapılarındaki değişikliklerin çocuk tarafından bir yetişkininki gibi kavranamaması onun için daha ciddi sonuçlara yol açabilmektedir (Ermisch, 2004). Evlilik birliğinin sonlandığı durumlarda özellikle ebeveynler arasındaki süregelen anlaşmazlık ve çatışma durumu çocukların okul performansını ve gelişimlerini olumsuz etkilemektedir (McIntosh ve diğerleri, 2009). Tek ebeveynli ailede yaşamının okul öncesi dönem çocuklarının kişilik ve benlik gelişiminde etkisi olduğu bilinmektedir. Boşanmaya karşı geliştirilen davranışsal tepkilerin yanı sıra çocukların kaygı ve depresyon sorunlarının da artabileceği belirtilmektedir (Ogelman, 2015). Boşanmaya karşı en yaygın görülen çocuk davranışları ise kişilerarası becerilerin sınırlılığı ve saldırganlık, ebeveynlerinin evliliğindeki problemlerden kendilerini sorumlu gördükleri sebebiyle suçluluk ve ayrılık nedeniyle ebeveyne karşı öfke, ebeveynlerinin yine bir araya gelmeleri umudu, ebeveynlerinden birine ya da her ikisine hissettiği güvensizlik ve terk edilme korkusu olarak sıralanmaktadır (Babalıs ve diğerleri, 2011). Birçok çalışma, boşanmanın çocukların bilişsel becerileri, eğitim süreçleri ve duygusal ve psikolojik iyi oluş halleri ile ilişkili olduğunu göstermektedir (Härkönen ve diğerleri, 2017; McLanahan ve diğerleri, 2013). Goisis ve diğerleri (2019) tarafından yapılan bir çalışmada ise okul öncesi çocukların ebeveynlerinin ayrılığının çocukların fiziksel sağlığını olumsuz etkilediği bulunmuştur.

Okul öncesi dönem çocuklarının bu süreci ve sonrasını yetişkinlerden farklı ve kendileri için alışılmamış bir durum olarak deneyimledikleri unutulmamalıdır. Bu deneyimin çocukları çok yönlü ve birçok gelişimsel alanını kapsayıcı bir biçimde

etkilendiği söylenmelidir. Araştırmalara göre tüm bu durumların çocukların refahı üzerinde ciddi bir etkisi vardır (Faber ve Wittenborn, 2010). Bu sebeple okul öncesi eğitimcilerinin de aile yapılarının şekillenmesi konusunda gerekli bilgi ve becerilere sahip olması ve ebeveynlerle bu konuda iş birliği kurabilmesi erken çocukluk dönemindeki çocukların refahı için önemlidir.

Okul öncesi öğretmenliği programlarında öğretmen adaylarının aile işleyişini anlamak, aileyi tanımlamak ve tanımak için bilgi ve becerilerini geliştirmeye yönelik eğitimler aldıkları bilinmektedir. Eğitimcilerin aile, aile yapılanması ve aile formlarının çeşitliliği konusunda bilgili ve donanımlı oldukları varsayılmaktadır. Ancak boşanma durumlarında öğretmenlerin etkili ve yapıcı bir rol oynayabilmesi için yalnızca boşanmanın farkında olmaları çoğu zaman yeterli değildir. Öğretmenlerin ebeveynleri boşanan çocuklara etkili bir şekilde yardım etmesini engelleyecek ya da tam tersine destekleyecek faktörlerin olduğu söylenmektedir (Atiles, 2017; Babalis ve diğerleri, 2011). Bu sebeple öğretmenlerin ebeveynleri boşanan bir çocuğun sergilediği stres belirtilerini ve davranışsal farklılıkları tanıyabilmesi bunlara olumlu yönde aracılık ve destek sağlayabilmelerine yardımcı olabilecektir (Atiles, 2017).

Boşanma süreci ve sonrasında devam eden ebeveyn çatışması özellikle okul çağındaki çocuklar için zorlu geçebilmektedir. Bu çocuklar için okullar ve öğretmenler, zorlu deneyimi ve uyum sürecini kolaylaştırıcı bir etkiye sahiptir. Aynı zamanda olası gelişimsel sorunların riskini azaltabilecek bilişsel, sosyal ve duygusal becerileri geliştirebilme imkanları olduğu için güvenli bir alanı temsil etmektedirler. Çocuğun sağlıklı gelişimi konusunda donanımlı ve uygulama konusunda etkili öğretmenler, risk altındaki çocukların uyarı niteliğindeki davranışsal işaretlerini belirlemede kritik bir rol oynamaktadırlar. Laletas ve Khasin (2021) çocuklara karşı ilgili ve duyarlı olan öğretmenlerin özellikle sosyal ve duygusal gelişim için destekleyici bir etkisi olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Al-Ghabban (2018) bu konuda eğitimde bakım ve şefkatin bir çocuğun sosyal ve duygusal refahını desteklemek için etkili bir temel olduğunu ve okullarda bakım ve şefkatin önemli bir bileşeni olan “öğretmen bakımı” kavramını vurgulamıştır. Yapılan bir çalışmaya göre, okul öncesi öğretmenlerinin boşanmış ebeveynlerle iletişim ve etkileşim kurmaya evli ebeveynlere göre iki kat daha fazla zaman harcadıkları ve çaba sarf ettikleri saptanmıştır. Ayrıca öğretmenler bu durum için farklı kişi ve kurumlardan destek aldıklarını da

bildirmişlerdir (Levkovich ve Eyal, 2021). Erken müdahale yöntemlerinin boşanma gibi travmatik izleri yıllarca sürebilecek bir deneyim konusunda çocukların refahı konusunda olumlu etkilerinin olabileceği bilinse de okul öncesi eğitiminin ve okul öncesi öğretmenlerinin boşanma sürecinde ve sonrasında çocuklar üzerinde nasıl etkileri olduğu tam olarak bilinmemektedir. Okul öncesi öğretmenleri boşanma ve diğer aile sorunlarıyla mücadele eden çocuklara destek olmak için mükemmel bir konumdadır. Çünkü çocuklar deneyimlerin dışavurumu konusunda önemli davranışsal ipuçları sağlayabilmektedir (Friemen, 1993). Öte yandan okul öncesi öğretmenleri, çocuklar için ebeveynlerle iş birliği ve dayanışmayı sağlayabilecek bir köprü konumundadırlar. Bu konum öğretmenler için de zorlayıcı deneyimlere sebep olabilir.

Erken çocukluk döneminde çocuğu olan babaların rolleri ve davranışları konusunda farklı vurgular mevcuttur. Yeni babalık ya da sorumlu babalık çerçevesinde babaların çocukların hayatına her alanda dahil olması beklenmektedir. Bu beklentiler çocuğun yetiştirilmesinden bakımına, gelişiminden eğitimine kadar çeşitlenmektedir. Babaların çocuklarıyla geçirdikleri zamanın ve günlük aktivitelerinin her biri benzersiz ve önemlidir (Leavell, 2011). Babalığın hem geleneksel beklentilerinde hem de yeni babalık sorumluluklarında öğretici rolüne önem verildiği söylenebilir. Öğreticilik babalar için hem önemli bir görev hem de etkileşimli bir etkinliktir (Lee ve Hofferth, 2017). Okul öncesi eğitimi için aile katılımı önemli ve gerekli bir bileşendir. Hem annenin hem de babanın çocuğunun eğitim ve bakımını kapsayan okul öncesi eğitimi süresince öğretmenle iş birliği kurabilmesi gerekmektedir. Ancak boşanmış ebeveynler arasında baba ve anneye ayrı ayrı doğru ve detaylı bilgi vermesi gereken, baba ve anneye ayrı ayrı telefon görüşmeleri yapmak durumunda kalan, ebeveynler birlikte toplantıya katılmak durumunda kalırsa iki kez kişisel toplantı gerçekleştirmesi gereken kişi öğretmendir. Okul öncesi öğretmenleri bu dengenin kendileri için zorlayıcı olduğunu belirtmektedir. Tüm bunlara ek olarak örneğin bir ebeveyn öğretmenin yanında diğer ebeveynden şikayetçi olduğunda veya öğretmenden diğer ebeveyne okulda neler olduğunu anlatmamasını istediğinde kendisini çatışmalı durumun ortasında bulabilmektedir. Bu gibi durumlarda öğretmenler bir uzlaşmaya varabilmek için ebeveynler arasında hakemlik yapmaları gerektiğini de hissedebilmektedirler. Boşanmış anne ve babalarla ilişki ve iletişim konusunda okul

öncesi öğretmeninin çocuk için ve çocuk yararına davranışları önemlidir (Levkovich ve Eyal, 2021).

Okul öncesi dönemde çocuğu olan boşanmış babaların çocukların eğitimi konusundaki konumları ve durumları tam olarak bilinmemektedir. Özellikle bu yaş grubu ve eğitim kademesi için baba-çocuk ilişkilerinin eğitimi nasıl etkilediği ve eğitimden nasıl etkilendiği konusunda yapılan araştırmaların çeşitlenmesine ihtiyaç olduğu tespit edilmiştir.

5.3.Erken Çocukluk Döneminde Baba-Çocuk İlişkisi

Baba ve babalık ile ilgili çok boyutlu ve çok yönlü tespitler ve ilişkiler olduğu aşikardır. Çocuklar ise birden fazla bağlamda birbirine bağlı ilişkiler ağı içinde gelişmektedir. Baba-çocuk ilişkileri de bu ilişkiler ağından biridir ve yaşam boyunca gelişimsel koşullardan etkilenecek bireysel gelişimi etkilemektedir. Bu nedenle erken çocukluk dönemi ilişkilerini değerlendirmek önemlidir. Çünkü bu ilişkiler yaşam boyu gelişimsel sonuçlarla doğrudan ilgili olacaktır (Cabrera, 2019; Tamis-LeMonda ve diğerleri, 2004).

Güvenli bağlanmayı destekleyen kaliteli ebeveyn-çocuk etkileşimleri çocukların deneyimlerini düzenleyebilmesine yardımcı olmaktadır. Baba-çocuk etkileşimleri sırasında çocuklar çevrelerini keşfedebilir ve başarısız olduklarında duyguları tanımlayan ve destek sunan gelişimsel olarak uygun bir model içinde öğrenmeyi gerçekleştirebilirler. Diğer aile dinamiklerinden ve özelliklerinden bağımsız olarak yüksek kaliteli ebeveyn-çocuk ilişkileri çocukların erken beyin gelişimleri ve olgunlaşma süreçleri için optimal bir duygusal bağlam sağlamaktadır. Bugüne kadar, ebeveyn çocuk ilişkilerinin kalitesine ilişkin araştırmaların çoğu yalnızca annelere odaklanmış olsa da daha yakın tarihli araştırmalar babaların ve baba-çocuk ilişkisinin önemini vurgulamaktadır (Cabrera ve diğerleri, 2014; Lamb, 2000; Mills-Koonce ve diğerleri, 2015; UN, 2011).

Tarihsel olarak baba ve babalık idealleri benzer aşamalarda gelişmiştir. Bu idealler ahlaki denetim rolünden disiplin sağlayıcıya; ekonomik kaynaktan geçim sağlama rolüne ve son yıllarda ilgili ve sorumlu babalığa doğru bir değişim içindedir. Özellikle son otuz yıldır baba-çocuk ilişkilerinin doğasına, öncüllerine ve sonuçlarına odaklanan araştırmalara artan bir ilgi olduğu söylenebilir (Cabrera ve diğerleri 2011; Tamis-LeMonda ve diğerleri, 2004; Pleck ve Pleck, 1997).

2.7. İlgili Araştırmalar

Babalık araştırmalarına ilgi, modern ailelerin birbiriyle ilişkili demografik değişiklikleri ile özellikle 1990 ve sonrasında artmıştır. Kadınların işgücüne katılımının artması, ebeveynlerin hane içi iş bölümü paylaşımları ve özellikle tek ebeveynli hanelerde yaşayan çocukların esenliği üzerine tartışmalar yoğunlaşmıştır. Son otuz yılda ivme kazanan erkek araştırmaları alanı, erkeklere ve erkeklik konularına yönelik temel eleştirileriyle birlikte son yirmi yılda aile politikası tartışmalarını gündeme taşımıştır. Böylece babalık konuları daha kapsamlı ve genellikle niteliksel olarak yeni yollarla ele alınan araştırma gündemini oluşturmuştur (Marsiglio, 1995). Bu ivmeye rağmen babalar hakkında annelere kıyasla daha az araştırma yapıldığı görülmektedir. Son yıllarda baba-çocuk ilişkisine dair artan endişelerin, aile formlarının çeşitlenmesine, toplumsal cinsiyet algısının değişimine, anne-baba rollerinin yeniden tanımlanmasına ve babaların çocukların gelişimine olan çok yönlü etkisine bağlı olduğu söylenebilir (Lamb ve diğerleri, 1985; Lamb, 2000; UN, 2011). Baba-çocuk ilişkileri tüm topluluklarda çocuğun yaşamının her aşamasında derin bir etkiye sahiptir (Amato, 1994; Lamb 2010; Paquette, 2004; Rohner ve Veneziano, 2001). Bu ilişkilerin olumlu, olumsuz veya eksik olmasının, çocuklar üzerinde ömür boyu sürebilecek olan geniş kapsamlı etkileri olduğu belirtilmektedir (Levtov ve diğerleri, 2015). Bununla birlikte olumlu babalık katılımı, tüm gelişim aşamalarındaki çocukların sağlıklı sosyal, duygusal, davranışsal gelişimleri ve akademik başarıları için önemlidir (Henry ve diğerleri, 2020). Erken çocukluk döneminde baba-çocuk ilişkisi ile ilgili Brown ve diğerleri (2012) tarafından yapılan boylamsal bir araştırmada babaların çocuklarına karşı duyarlılıklarının, çocuklarda güvenli bağlanma gelişimi ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Yine aynı araştırmada baba katılımının etkisi üç yıl boyunca incelenmiş ve baba-çocuk güvenli bağlanma gelişimini desteklediği bulunmuştur. Sonuç olarak, güvenli bir baba-çocuk bağlanma ilişkisinin babalık rolünün ve sorumluluğunun hem niceliği hem de niteliği ile ilişkili olduğu ve erken çocukluk döneminin bu ilişki için önemli olduğu ortaya koyulmuştur (Brown ve diğerleri, 2012). Zhang (2013) tarafından yapılan bir araştırmada ise baba-çocuk ilişkisi ve çocukların sosyal yeterlilikleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmada baba-çocuk çatışması ile sosyal yeterlilik arasında çift yönlü ilişkiler saptanmıştır. Bu ilişkilerin hem oğlan hem de kız çocukları için benzer

olduğu belirtilmiştir. Erken çocukluk döneminde okul öncesi eğitime başlayan çocukların baba-çocuk ilişkileri yıl boyunca değerlendirilmiş ve sene sonunda baba-çocuk çatışmalı ilişkisi ile çocuğun sosyal yeterliliği arasında bir ilişki bulunmuştur. Başka bir deyişle çatışmalı baba-çocuk ilişkisine sahip çocuklar düşük sosyal yeterlilik göstermişlerdir. Ayrıca sonuçlar çatışmalı ilişkinin sürekliliğinin de baba-çocuk ilişkileri üzerinde olumsuz bir uzamsal etki yarattığını doğrulamıştır. Özellikle okul öncesi eğitim sürecinde daha düşük sosyal yeterlik seviyesine sahip çocukların, daha yüksek yeterlik seviyesine sahip akranlarına kıyasla babalarıyla çatışmalı bir ilişki kurma olasılıkları daha yüksektir (Zhang, 2013).

Babaların genellikle sosyal rollerinden çok ekonomik rolleri ön plandadır. Çoğunlukla babalar ailenin maddi kaynağı olarak görülmektedir. Babaların çocuk yetiştirme ve çocuk bakımına aktif katılımının çocukların refahı üzerindeki etkisi konusunda McMunn ve diğerleri (2017) İngiltere’de 0-7 yaş arası çocuğu olan ebeveynlerle yaptıkları araştırmada baba katılımının ve baba-çocuk ilişkisinin çocukların sosyo-duygusal davranışlarıyla ilişkisini incelemiştir. Araştırmada babaların çocuklarıyla daha çok fiziksel oyunlar oynadığı saptanmıştır. Bununla birlikte babaların bebeklik dönemindeki çocuklarıyla vakit geçirmelerinin çocukların sosyo-duygusal davranışlarına olumlu etkisi olduğu belirtilmiştir. Aldous ve Mulligan’ın (2002) babaların çocuk bakımına katılımı ve çocukların davranış problemleri arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmaya göre ise babaların okul öncesi dönemde çocuk bakımına katılımı ile ilkökul çağında sergilenen davranış sorunları arasında bir ilişki bulunmuştur. Erken çocukluk döneminde çocuk bakımı konusunda sorumluluk alan babaların çocukları, ilkökulda daha az davranış problemi göstermiştir. Babaların bakımından ve ilgisinden yoksun çocukların ise ilkökul çağında sorun yaşama olasılıklarının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Türkiye babalık rolü ve baba-çocuk ilişkisi üzerine Ünal ve Kök (2015) tarafından yapılan bir diğer araştırmada ise 0-6 yaş çocuğu olan babalara, babalığın anlamı, babanın çocuk gelişimindeki rolü ve çocuk eğitimindeki rolü ile ilgili sorular sorulmuştur. Babalık kavramının anlamı; sorumluluk, örnek olma, koruma, evi geçindirme gibi biçimlerde ifade edilmiştir. Aynı araştırmada babanın çocuk gelişimindeki rolleri hakkında; sevgi-güven veren, maddi-manevi destek sağlayan, ilgilenen, eşine destek olan cevapları alınmıştır. Son olarak babanın çocuğun eğitimindeki rolüne ilişkin ise; disiplin uygulayan, maddi destek

veren, oyun oynayan ve çocuğun tüm sorularına cevap veren gibi ifadeler yaygın olarak kullanılmıştır (Ünal ve Kök, 2015). Özellikle erken çocukluk döneminde ebeveynlik ve ebeveyn-çocuk ilişkisini ele alan araştırmaların çoğunlukla annelik ya da anne-çocuk ilişkisine odaklandığı ve baba-çocuk ilişkisinin sınırlı araştırmaya konu olduğu dikkat çekicidir. Bununla birlikte boşanmış, tek ebeveynli aileler ile yapılan araştırmalarda baba-çocuk ilişkisinin konu olduğu araştırmaların daha çeşitli olduğundan bahsetmek mümkündür.

Boşanmış ailelerde ise iki ebeveyn aynı evde yaşamıyor olsa da çocukların sağlıklı gelişimi için ebeveynlerin iş birliği ve ebeveyn-çocuk ilişkileri araştırmaları önemlidir. Öncelikle boşanma ile ilgili belirtilmesi gereken aile kavramının yeniden düzenlendiği bir süreç olduğudur. Boşanma ile aile bireylerinin ve bireylerden beklenen rollerin yeniden tanımlanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Boşanmanın bir olay ya da olgu değil, bir süreç olarak ele alınması ailelere yeniden tanımlanmış rollerinin kabulü için de gerekli zamanı verecektir (Madden-Derdich ve Leonard, 2000). Boşanmış ailelere yönelik yürütülen araştırmalara göre, boşanmanın üzerinden ne kadar geçtiği, çocuğun yaşı ve boşanma sürecini nasıl geçirdiği önemlidir. Erken çocukluk dönemine denk gelen boşanmaların, baba katılımını ve çocuğun gelişim sürecini hem kısa hem de uzun vadede etkileyebildiği de belirtilmektedir (Madden-Derdich ve Leonard, 2000; Şahin, 2020). Magaraggia (2013)'ün babaların boşanma deneyimleri ve baba-çocuk ilişkileri kapsamında yürüttüğü araştırmada 0-3 yaş arası çocuğu olan babaların, babalık deneyimlerinin erkeklik algıları ve deneyimleri ile ilişkili olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte erkekliğin kültürel inşasının bazı yönleriyle küçük çocuklarla yakın ilişkiler kurma sürecini engelleyebildiği ortaya konmuştur. Baskın erillik biçiminin küçük çocuklarla ilişkilerde duygular, duygusallık ve fiziksel yakınlık konularında engelleyici olduğu söylenmektedir (Magaraggia, 2013). Bu konuda yapılan bir başka araştırmada ise, boşanmanın baba-çocuk ilişkisine ve babaların iyi oluş haline etkisi incelenmiştir. Bulgulara göre, çocukların velayetinin annelerde olduğu durumlarda, baba-çocuk ilişkisinin olumsuz etkilendiği söylenmektedir. Boşanmış babaların, çocuğun kiminle kaldığına bakılmaksızın evli akranlarından daha depresif olduğu da bulgular arasındadır (Shapiro ve Lambert, 1999). Madden-Derdich ve Leonard (2000) tarafından 247 yeni boşanmış çiftle yapılmış bir araştırmaya göre babaların eski eşlerinden aldıkları destek, baba-çocuk

etkileşimi ile güçlü bir ilişki içindedir. Çocuğu ile etkileşiminde daha fazla destek alan babaların baba katılımının daha fazla olduğu da araştırma bulguları arasındadır. Babaların kendi ebeveynlik performanslarından memnuniyetleri de ortak ebeveyn etkileşiminin önemli bir yordayıcısı olduğunu göstermektedir. Bulgulara göre babaların hem bireysel hem de kişilerarası ebeveynlik rollerine ilişkin algılarının, babaların çocuklarının hayatındaki temsilleri ile ilişkili olduğu söylenmektedir (Madden-Derdich ve Leonard 2000). Halme, Åstedt-Kurki, ve Tarkka (2009) tarafından 263 baba ile aile yapıları ve baba katılımı hakkında yürütölen bir araştırmada, evli babaların boşanmış babalara kıyasla çocukları ile daha az zaman geçirdiğı ortaya konmuştur. Geleneksel çekirdek aile formunun üyesi olan babaların boşanmış babalara kıyasla baba katılımına daha az önem verdiğı de bulguların arasındadır. Bu durum araştırmacılar tarafından boşanmış babaların çocukların hayatına daha çok katıldiğı varsayımıyla açıklanmıştır. Bu varsayımın ise diğör araştırmalar tarafından da desteklendiğı belirtilmiştir. Cooksey ve Fondell'in (1996) yürüttüğü araştırmaya göre babaların çocuklarıyla nasıl zaman geçirdikleri, aile yapısının baba katılımına etkisi ve aile yapısının ve babaların çocuklarıyla etkileşimlerinin çocuklarının refahını nasıl etkilediğı incelenmiştir. Araştırmanın bulgularına göre boşanmış babaların geleneksel aile yapısının bir üyesi olan babalara göre çocukların hayatına dahil olmak için daha çok çaba sarf ettiğı, çocuklarıyla iletişim ve etkileşime geçmek konusunda daha istekli ve ilgili oldukları tespit edilmiştir. Öte yandan boşanmış ve başka bir evlilik birliğı olan babaların yani biyolojik baba ve üvey anneden oluşın aile yapılanmasındaki babaların, biyolojik anne ve babanın birlikteliğindeki babalara kıyasla çocuklarıyla daha çok vakit geçirdikleri saptanmıştır (Cooksey ve Fondell, 1996). Aldous ve Mulligan (2002) tarafından yapılan bir araştırmaya göre evliliklerde ve ailelerdeki gelişmelerin çocukları etkilediğı bulunmuştur. Çocukluğında ebeveynlerinin mutsuz evliliğine ve anlaşmazlıklarına şahit olan bireylerin yetişkinlikte yaşadıkları zorlukları bu durumla ilişkilendirdiğı saptanmıştır. Ayrıca babaların çocuk bakımına katılımının çocukların olumlu davranış gelişimine olumlu etkisi olduğı da belirtilmiştir.

Çalışmada boşanmış babaların deneyimlerinin, boşanmanın babalar üzerindeki etkilerinin ve babaların sosyal, duygusal ve ekonomik sorunlarının ortaya konulduğı araştırmalar da incelenmiştir. Geçmişte yapılan araştırmalar göz önünde

bulundurulduğunda, boşanma deneyimi ve baba-çocuk ilişkisi hakkındaki araştırmaların genellikle annelerle yürütüldüğü ve annelerin bakış açısının yansıtıldığı dikkat çekmiştir (King ve Heard, 1999; Stephens, 1996). İlgili literatür incelendiğinde son otuz yılda boşanmış babalarla yapılan çalışmaların artmaya başladığı görülmektedir. Spillman ve diğerleri (2004) yaptığı araştırmada babaların çocuklarıyla ilişki kuramadıkları ve çocuklarından ayrı kaldıkları durumlarda duygusal olarak olumsuz ve zorlayıcı deneyimler yaşadıklarını bulmuştur. Ayrıca keder ve kayıpla ilgili çalışmaların büyük bir çoğunluğunun eşin, çocuğun veya arkadaşın ölümüne odaklandığını, ancak birinden ya da bireyin kendisi için önemli olan bir şeyden ayrılmasının da bir keder bileşeni ve duygusal açıdan bir kayıp olduğunu da araştırma bulgularında belirtmiştir. Babanın çocuğuyla görüşmemesinin önemli bir kayıp olduğu ve babaların bu yaşantıdan duygusal olarak derinden etkilendiği tespit edilmiştir (Spillman ve diğerleri, 2004). Shapiro ve Lambert, (1999) boşanma sonrası baba-çocuk ilişkisi ile ilgili yürüttükleri araştırmada, boşanmanın ardından babaların çocuklarıyla temasının azalması sonucu baba-çocuk ilişkisinin zarar gördüğünü ve babaların daha depresif hissettiğini ancak bu durumun babaların iyi oluş hali üzerinde doğrudan bir etkisinin olmadığını belirtmiştir. Eggebeen ve Knoester'in (2001) yapmış olduğu çalışmada ise babaların çocuklarıyla etkileşimlerinin azaldığı durumlarda hem babaların hem de çocukların duygusal esenliğinin olumsuz etkilendiği saptanmıştır. Dudley (1991) 84 boşanmış babayla yaptığı araştırmasında babaların çocuklarının hayatına dahil olamadıklarında suçluluk duygusu hissettiklerini bulmuştur. Babaların çocuklarına vakit ayıramamalarının sebeplerinden birinin ise yoğun çalışma hayatı olduğunu belirtmiştir. Babaların çocuklarıyla etkileşiminin azalmasının ve bazı durumlarda hiç etkileşim kuramamalarının utanç, öfke, suçluluk, korku, yalnızlık, güçsüzlük, umutsuzluk gibi birçok duyguya sebep olabileceği söylenmektedir (Schwab, 1997).

Türkiye'de yapılan araştırmalara bakıldığında özellikle erken çocukluk döneminde çocuğu olan boşanmış babaların deneyimlerini inceleyen sayılı çalışmaya rastlanmıştır. Öngider (2012) boşanmanın çocuklar üzerindeki etkilerini incelediği araştırmasında ebeveynleri boşanan çocukların bu deneyimden hem kısa hem uzun vadede etkilendiğini, boşanmanın çocuklar için birçok açıdan olumsuzluklarla sonuçlanabileceğini ve ebeveynler için travmatik bir yaşam döngüsü olabileceğini

belirmiştir. Boşanma, babalık ve erkeklik üzerine Akkoç (2020) tarafından yapılmış bir araştırmaya göre katılımcı babalar, çocuklarından ayrı kalmayı üzüntü kaynağı olarak tanımlamışlardır. Ayrıca çocuklarıyla yetkin bir ilişki kuramadıklarını, çocuklarının hayatına ortak olamadıklarını ve gelişimlerinin her anına şahit olamadıklarını da belirtmişlerdir (Akkoç, 2020).

Tüm bu araştırmaların ışığında babaların genellikle boşanma süreçlerinden mental olarak olumsuz etkilendikleri söylenebilir. Fakat evli babalar da okul öncesi çağındaki çocuklarıyla az zaman geçirdiklerini ve çocuklarıyla olan ilişkilerinden memnuniyetlerinin az olduğunu belirtmişlerdir. Bu durum, geleneksel çekirdek aile modelinde baba katılımının neden boşanmış babalara kıyasla daha az olduğu ve önemsiz görüldüğü sorusunu akla getirmektedir. Babaların sorumlulukları neden boşanma sonrasında daha çok gündemde olmaktadır?

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de babalık hareketi ve babalık grupları son yıllarda daha görünür hale gelmeye başlamıştır. Uluslararası boyuttaki babalık hareketi, çizdiği sorumlu babalık çerçevesiyle babasızlığın çocuk için olumsuz doğurgularını göstermeye çalışmaktadır. Türkiye’de ise babalık tartışmaları çoğunlukla ekonomik boyutuyla ilerlemektedir. Nafaka ve velayet kavramları çok daha fazla göz önündedir. Boşanmış Mağdur Babalar Derneği, Boşanmış Babalar Platformu, Süresiz Nafaka Mağduru Babalar Platformu gibi sosyal oluşumlar son zamanlarda daha fazla gündeme gelmeye başlamıştır. Bu durumun kadın hareketinden bağımsız düşünülmemesi gereklidir. İncelenen araştırmalar, aile ve babalık konulu çalışmalarının daha kapsamlı ele alınması ve doğrudan babaların deneyimlerinin analiz edilmesine yönelik ihtiyaca işaret etmektedir. Çalışmaların özellikle babalık ve erillik kavramları üzerinden boşanma, çocuk velayeti, nafaka, çocuk bakımı ve baba-çocuk ilişkisi gibi problemlere detaylı yer vererek yürütülmesi, gelecek araştırmalara da ışık tutacaktır. Bununla birlikte, boşanmış babaların çocuk bakımına katılımını teşvik ederken aynı zamanda çocuklara ve kadınlara hizmet ve destek sağlamak amacıyla, yasal ve sosyal politikaların düzenlenmesiyle ortaya çıkan çatışmaların ve tartışmaların da bu kapsamda değerlendirilmesi önemlidir. (Richter ve diğerleri, 2011). Bu sebeple boşanmış babaların kendilerini ve kendi deneyimlerini dile getirmesi ile hem kavramsal hem de ilişkisel olarak yapılacak olan analizin, literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, veri toplama süreci, verilerin analizi ve araştırmacının rolü açıklanmıştır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, erken çocukluk döneminde çocuğu olan boşanmış babaların boşanma deneyimleri ve baba-çocuk ilişkileri hakkındaki görüşleri post-yapısalcı yaklaşım ve aile politikaları kapsamında ayrıntılı olarak incelenmiştir. Araştırmada boşanmış babaların kendi duygularını, düşüncelerini ve deneyimlerini dile getirmesi yoluyla hem kavramsal hem de ilişkisel analiz yapılmıştır. Özellikle erken çocukluk dönemindeki çocukların aile formlarının değişiminden aile ilişkileri ve baba-çocuk ilişkileri kapsamında nasıl etkilendiği boşanmış babaların perspektifinden ortaya koyulmuştur. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi şemsiye bir terim olarak bilinmektedir. İnsan yaşamının yalnızca nicel ve deneysel verilerle anlaşılamayacak kadar karmaşık bir yapısı olması nedeniyle nitel araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır (Punch, 2020). Bu çalışmada, özgül bir durumu kavrama, keşfetme ve yorumlama ihtiyacı görüldüğü için durum çalışması deseni kullanılması uygun olacaktır. Babalık olgusu ve babalık sorumlulukları, babalık hareketi ve boşanmış babalar kapsamında incelenerek durum derinlemesine analiz edilmiştir (Merriam, 2018). Durum çalışması (Case Study) aynı zamanda vaka çalışması ve örnek olay çalışması olarak da bilinmektedir (Büyüköztürk, 2020; Merriam, 2018; Lune ve Berg, 2019; Punch, 2020).

Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan durum çalışması, bilimsel sorulara yanıt ararken kullanılan seçici ve ayırt edici bir yaklaşımdır. Durum çalışması sık kullanılan nitel araştırma metodolojilerinden biri haline gelmiştir (Yazan, 2015). Yin (2002) durum çalışmasını gerçek yaşam bağlamında çalışılan güncel bir fenomen olarak tanımlamakta ve araştırmacının kontrolünde olmayan durumlarda kullanıldığını belirtmektedir. Özellikle nasıl ve neden sorularına derinlemesine yanıt aranan durumlarda kullanılmaya uygun bir araştırma stratejisi olduğunu da söylemektedir. Merriam (2018) ise durum çalışmalarının en belirgin özelliklerinden birinin vakanın sınırlandırılması olduğunu savunmaktadır. Durum, sınırlı bir sistem ve olgu olarak görülmelidir. Bir kişi, bir program, bir grup ya da belirli bir politika gibi sınırlı

durumların yoğun, bütünsel ve ayrıntılı bir tanımı ve analizi yapılmalıdır. Araştırmacılar ilgilenilen olguyu belirleyebildiği ve araştırma sorularının sınırını çizebildikleri sürece bir durumu inceleyebilmektedirler. İyi tanımlanmış ve iyi yapılandırılmış bir durum çalışması, güçlü bir araştırma modeli sağlamaktadır.

3.2 Çalışma Grubu

Çalışma grubu, 0-8 yaş arası çocuğu olan ve yasal olarak boşanmış yani evlilik birliğini sona erdirmiş 16 babadan oluşmaktadır. Katılımcılar uygun örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Uygun örnekleme yöntemi, araştırmacı tarafından zaman, işgücü ve maddiyat bakımından kısıtlılıklar sebebiyle örneklemin kolay erişilebilir ve uygulama yapılabilir topluluklardan seçilmesi ile gerçekleştirilir (Büyüköztürk ve diğerleri, 2013). Uygun örnekleme yöntemi katılımcıların erişilebilirliklerine ve uygunluklarına göre seçilmesini gerektiren nitel araştırmalarda yaygın kullanılan bir örnekleme stratejidir. Bu araştırma için belirli bir grubun deneyim ve söylemlerini incelemek temel amaçtır. Burada önemli olan genel bir popülasyonun deneyimine ulaşmak ve yaşantıları genellemek olmadığından spesifik bir grubun deneyimini incelemek amacıyla uygun örnekleme yöntemi seçilmiştir (Stratton, 2021).

Çalışma grubuna sosyal medyada bulunan boşanmış babalar platformları üzerinden ulaşılmıştır. Araştırma kısaca anlatılıp açık davetiye oluşturularak babaların araştırmacıyla iletişime geçmesi beklenmiştir. Katılımcılar sosyal medya aracılığıyla araştırmacıyla iletişim kurmuş ve katılmaya gönüllü olduklarını bildirmişlerdir. Araştırmaya katılım konusunda gönüllü ve istekli, boşanmayı deneyimlemiş babalara araştırmanın detayları aktarılmış olup 20 dakika ila iki saat arası süren telefon görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubu belirlenirken belirli bir gruba ve benzer deneyimlere sahip bireylere ulaşmak hedeflenmiştir. Bu sebeple sosyal medya grupları yoluyla katılımcıların uygun örnekleme yöntemiyle seçilmesi tercih edilmiştir.

Tablo 1. *Katılımcıların Bilgileri*

Katılımcı	Rumuz	Yaş	Meslek	Çocuk Velayeti	İştirak Nafakası	Yoksulluk Nafakası
Baba 1	Sedat	50	Emekli	Annede	+	-
Baba 2	Umut	37	Güvenlik	Annede	+	-
Baba 3	Hasan	39	Esnaf	Annede	+	-
Baba 4	Eren	48	Serbest Meslek	Annede	-	-
Baba 5	Onur	51	Esnaf	Annede	-	-
Baba 6	Anıl	44	Politikacı	Annede	+	-
Baba 7	Bahadır	45	Kamu Personeli	Annede	-	-
Baba 8	Deniz	38	Kamu Personeli	Ortak Velayet		
Baba 9	Fırat	40	Esnaf	Annede	+	-
Baba 10	Ata	39	Özel Sektör	Babada	+	-
Baba 11	Kaan	36	Serbest Meslek	Annede	-	-
Baba 12	Mehmet	37	Kamu Personeli	Annede	-	-
Baba 13	Yağız	38	Avukat	Ortak Velayet		
Baba 14	Zeki	38	Eğitimci	Annede	+	-
Baba 15	Cenk	39	Avukat	Ortak Velayet		
Baba 16	Mahmut	38	İmam	Annede	-	-

Tablo 1’de katılımcıların rumuzları, yaşları ve meslekleri gibi demografik bilgilere yer verilmiştir. Ayrıca çocuklarının velayetinin kimde olduğu, nafaka verip vermedikleri, veriyorlarsa iştirak nafakası ya da yoksulluk nafakası verip vermedikleri bilgileri de aktarılmıştır.

3.3 Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veri toplama araçlarından biri olan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Yaygın olarak kullanılan veri toplama yöntemlerinden birisi olan görüşmeler; bireylerin görüşlerine, yaşayışlarına, deneyimlerine, duygularına, inançlarına ya da tutumlarına yönelik bilgi edinmede etkili bir yöntem olduğu için bu araştırmada kullanılmaya uygun görülmüştür. Elde edilen bulguların geçerlik ve güvenilirliğini sağlamak amacıyla görüşme verileri ses kaydı ile desteklenmiş ve toplanan veriler tarafsız bir şekilde değerlendirilmiştir. Nitelikli bir değerlendirme için verilerin sistematik olarak toplanması ve titizlikle incelenmesi önemlidir (Goodyear ve diğerleri, 2014). Kullanılan bir diğer veri toplama aracı çevrimiçi bilgi kaynakları

olmuştur. İnternet ve sosyal medya düzensiz bir niteliğe sahip olsa da son zamanlarda insanlar arasındaki iletişim ve etkileşimi sağlamaktadır. Bu sebeple internet aracılığıyla kişilerin söylem ve tutumlarına ulaşılabilmekte ve araştırmacılar için bilgi kaynağı olabilmektedir (Merriam, 2018). Veri toplama sürecinde hem görüşmelerden hem de sosyal medya platformlarından faydalanmak araştırma güvenilirliği için önemli olmuştur.

3.3.1.Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Yarı yapılandırılmış görüşmeler nitel araştırmalarda kullanılan yaygın bir veri toplama aracıdır. Görüşme formunun içeriği ve kalitesi çalışmanın sonuçlarını etkilemektedir. Yarı yapılandırılmış görüşmelerin, araştırmacı ve katılımcı arasındaki iletişimi sağlamakta başarılı olduğu ve araştırmacının katılımcının yanıtlarına dayalı soru takibini kolaylaştırdığı, katılımcıların ise bireysel ve sözlü ifadeleri için rahat bir alan sağladığı bilinmektedir (Kallio ve diğerleri, 2016). Bu araştırmada kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formunda boşanma deneyimi ile ilgili yedi, baba-çocuk ilişkisi ile ilgili yedi soru bulunmaktadır. Görüşme formunda alt sorulara ve sonda sorulara da yer verilmiştir. Babaların boşanma deneyimine karşı tutumları, inançları ve görüşleri hakkında bilgi almak ve baba-çocuk ilişkilerini anlatmaları beklenmiştir. Görüşme formunun kapsam geçerliliğine uygunluğu için uzman görüşünden faydalanılmıştır.

3.4. Verilerin Toplanması

Veriler, yasal olarak boşanmış ve 0-8 yaş arası çocuğu olan 16 babadan toplanmıştır. Araştırma için açık davetiye oluşturulmuştur. Açık davetiye sosyal medyada yer alan boşanmış baba grupları ve platformlarıyla paylaşılmış olup, araştırma için gönüllü ve istekli olduğunu bildiren bireylerle iletişime geçilmiştir. Araştırma kapsamında yapılan görüşmeler için 09 Nisan 2023 tarihinde açık davetiye oluşturulmuş olup sosyal medyada yer alan boşanmış babalar platformlarıyla paylaşılmıştır. Araştırmaya katılmak isteyen kişilerle iletişime geçilerek, araştırma telefon görüşmeleri aracılığıyla yürütülmüştür. Verilerin toplanması süreci 11 Nisan 2023'te başlamış ve 19 Haziran 2023 tarihinde sona ermiştir. Telefon görüşmeleri 20 dakika ila iki saat arasında sürmüştür. Telefon görüşmeleri ses kaydıyla desteklenmiş olup, kayıt için katılımcılardan sözlü onam alınmıştır. Veri toplama süresince

araştırmacı yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan soruları katılımcılara yöneltmiş olup, sonda sorularla da süreci desteklemiştir.

Tablo 2. *Görüşme Süreleri ve Boşanma Üzerinden Geçen Süre*

Katılımcı	Rumuz	Görüşme Süresi	Boşanma Üzerinden Geçen Süre
Baba 1	Sedat	31:16	Dört Yıl
Baba 2	Umut	20:02	İki Yıl
Baba 3	Hasan	20:43	Bir Yıl
Baba 4	Eren	1:39:02	Bir Ay
Baba 5	Onur	19:47	Üç Yıl
Baba 6	Anıl	1:04:51	Bir Yıl
Baba 7	Bahadır	20:08	Beş Yıl
Baba 8	Deniz	19:34	Beş Yıl
Baba 9	Fırat	50:53	Dört Yıl
Baba 10	Ata	20:31	Üç Yıl
Baba 11	Kaan	21:01	Dört Yıl
Baba 12	Mehmet	18:57	İki Yıl
Baba 13	Yağız	19:08	Üç Yıl
Baba 14	Zeki	18:55	İki Yıl
Baba 15	Cenk	19:38	Altı Yıl
Baba 16	Mahmut	59:04	İki Yıl

Çevrimiçi bilgi kaynaklarının arşivlenmesi için ise 20 Haziran 2021'den itibaren gruplarda gözlemci olarak bulunmuş ve 20 Mayıs 2023 tarihine kadar gruplarda paylaşılan gönderiler kapsam geçerliğine uygun olarak araştırmacı tarafından arşivlenmiştir. Söylem analizi için ise, boşanmış babaların kendi duygularını, deneyimlerini ve inançlarını paylaştığı sosyal medya gönderileri analiz edilmiş olup, kişisel bilgiler gizli tutulmuştur. Söylem analizi için kullanılan kaynakların kamuoyuna açık olması önemlidir.

Veri toplama sürecinde araştırmacı herhangi bir önyargıya sahip olabileceği durumlarda bunları araştırmaya yansıtılmamak ve etkilenmemek için yarı yapılandırılmış görüşme formuna bağlılığını göstermiştir. Sorulan sorulara alınan cevaplar karşılığında tarafsızlığını korumaya gerekli özeni göstererek hem katılımcılar hem de kendisi için araştırmanın kapsamından ve çerçevesinden sapmamak adına yarı

yapılandırılmış görüşme formunda yer alan soruların ve sonda soruların gücünden faydalanmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde, hem boşanmış babalarla yapılacak görüşmeler sonucu oluşturulan transkriptlerin incelenmesi için içerik analizi yöntemi hem de sosyal medyada yer alan boşanmış babaların paylaşımlarının incelenmesi için söylem analizi yöntemleri kullanılmıştır. Bir grubun inançlarını, tutumlarını, değerlerini ve düşüncelerini ortaya çıkarabilen yapısı nedeniyle görüşmelerden elde edilecek verilerin incelenerek kodlanması, kategorize edilmesi ve daha sonra sentezlenmesi bu çalışma için önemlidir (Berg ve Lune, 2016). Söylem analizi yöntemi için ise çevrimiçi bilgi kaynaklarının incelenerek uygun olanların kullanımı planlanmıştır. Söylem analizi yöntemi için özellikle son yıllarla çevrimiçi bilgi kaynaklarının da kullanılmaya başladığı ve sanal ortamdan veri toplamanın yaygınlaştığı belirtilmelidir. Özellikle internet sistemlerindeki gelişmelerle ortaya çıkan sosyal ağlar toplumsal gerçekliğin inşa sürecinde doğrudan etkili olmuştur. Bu sebeple sosyal 62iter platformlarının söylem analizi ile incelenmesi son yıllarda tercih edilen bir analiz yöntemi olmuştur (Yerlikaya, 2019).

Bu araştırma kapsamında boşanmış babaların sosyal medyada oluşturduğu platformların incelenmesiyle Facebook gruplarının daha aktif olduğu gözlemlenmiştir. Bu sebeple araştırmacı boşanmış babaların oluşturduğu sayfa ve gruplarda katılımcı gözlemci olarak bulunmuştur. 20 Haziran 2021'den itibaren gruplarda gözlemci olarak bulunmuş ve 20 Mayıs 2023 tarihine kadar paylaşılan gönderiler ve gönderilere yapılan yorumlar toplanmıştır. Yüksek etkileşimli ve araştırmanın kapsamıyla ilgili olduğu düşünülen temel gönderiler ve gönderilerin yorumları incelenmiş ve oluşturulan temalar detaylandırılmıştır.

Verilerin analizi için Nvivo Plus Release 1.7.1 yazılımı kullanılmıştır. Bilgisayar programlarının ve yazılımların kavram haritalamaya sağladıkları kolaylık araştırmacılara görsel bir model sunarak kodlar ve temalar arasındaki ilişkilendirmeyi görselleştirme fırsatını vermektedir (Creswell, 2007). Nvivo yazılımı verilerin kategorizasyon sürecinde “nodes” ismindeki bir indeksleme sistemi oluşturma kolaylığı sağlayarak araştırmacıya görsel bir kılavuz sunmaktadır. Böylece herhangi bir kategorideki verilerin bütünüyle görülebileceği bir sistem kolaylığı sağlanmıştır.

Her bir “nodes” içinde bulunan verilerin sayısını, detayını ve içeriğini görebilme avantajıyla veri analizi sürecinde yazılımın kullanılması etkili olmuştur.

Tema, kategori ve kodların oluşturulmasında ses kayıtları ve araştırmacı notlarıyla desteklenen görüşme transkriptleri detaylıca ve titizlikle incelenmiştir. Oluşturulan tema ve kategorilerin araştırmaya uygun ve işlevsel olması gerekmektedir (Stempel, 1989). Transkriptlerde benzer ve farklı olan yerleri karşılaştırarak kategorilerin genelliğini ve açıklayıcılığını arttıran bir kodlama süreci geçirilmesi önemlidir. Kodlama dinamik bir süreçtir. Araştırmacı süreç içinde oluşumları, anlamları, tutumları ya da olayları tanımlamak için benzer verileri gruplandırmaya ve farklı olanları ayırt etmeye başlamaktadır (Glaser ve Strauss, 1967). Bu amaçla terimlerin, kelime ya da kelime gruplarının nerede, nasıl ve ne sıklıkla kullanıldığını belirlemelidir. Kod, kategori ve temaların belirlenmesi sürecinde veri setleri birçok kez incelenmelidir. Kategoriler oluşturulduktan sonra ana kategorilerin ve alt kategorilerin de ayrıştırılması önemlidir (Weber, 1990).

Nitel araştırmalar yapılandırılmamış metin tabanlı veriler sağlamaktadır. Nicel yöntemlerde olduğu gibi teknik bir araştırma ve analiz sürecinin aksine nitel araştırma ve analiz süreci dinamik, sezgisel ve yaratıcı bir süreçtir. Bu sebeple hem tümevarımsal akıl yürütme hem de tümdengelimsel teorik inceleme gerektirmektedir (Wong, 2008). Ancak yine de verilerin analizinde geçerlik ve güvenilirliği sağlamak gerekmektedir. Bu kapsamda kodlama sürecinin güvenilirliği için iki farklı kodlayıcının birbirinden bağımsız olarak transkriptleri değerlendirilmesi yöntemi tercih edilmiştir. Nitel araştırmalarda kodlamanın güvenilirliği ve geçerliliği nitel kodların dağılımı, kelime ya da kelime gruplarının birlikteliğiyle ortaya çıkan kategorilerin karşılaştırılması ile sağlanmıştır. Tutarlılık sağlayan kategoriler için güvenilirlik test edilirken farklılık gösteren kategoriler için ise kodlayıcılar arası anlaşma sağlanana kadar yeniden değerlendirilme yapılmıştır. Son aşamada ise analizler birleştirilmiş ve hem veri setini anlamlandırmanın hem de yorumlamanın güvenilirliği değerlendirilmiştir. Belirli bir kodlama prosedüründeki nesnellik doğrudan ölçülebilir olmadığından olası geçerlik ve güvenilirlik risklerinin önüne geçebilmek için bu gibi önlemler alınmaktadır (Crittenden ve Hill, 1971). Araştırmanın güvenilirliği için kuramsal çerçevede post yapısalcı yaklaşım, post

yapısalcı söylem analizi, sosyal politikalar ve aile politikaları gibi çok çeşitli ve kapsamlı teorik perspektiflerden faydalanılmıştır.

3.6.Araştırmacının Rolü

Araştırmalarda araştırmacının rolü önemli bulunmaktadır. Nitel araştırmalar için araştırmacıların çalışmaya temel sağlayarak verilerin toplanmasını ve analizini gerçekleştirmesi beklenmektedir. Özellikle veri toplama süresince katılımcıların duygu ve düşüncelerine olabildiğince erişmeye çalışmalıdır. Çünkü araştırma süreci insanların deneyimlerini, motivasyonlarını, davranışlarını ve değerlerini anlamakla ilgilidir. Ayrıca, nicel araştırmalarda olduğu gibi genelleme yapmaktan çok insan deneyimlerini neyin benzersiz kıldığını ortaya çıkarmak önemlidir. Nitel araştırmaların doğası göz önünde bulundurulduğunda araştırmacılar ve katılımcılar arasındaki etkileşim, etik olarak zor olabilmektedir (Berg ve Lune, 2016).

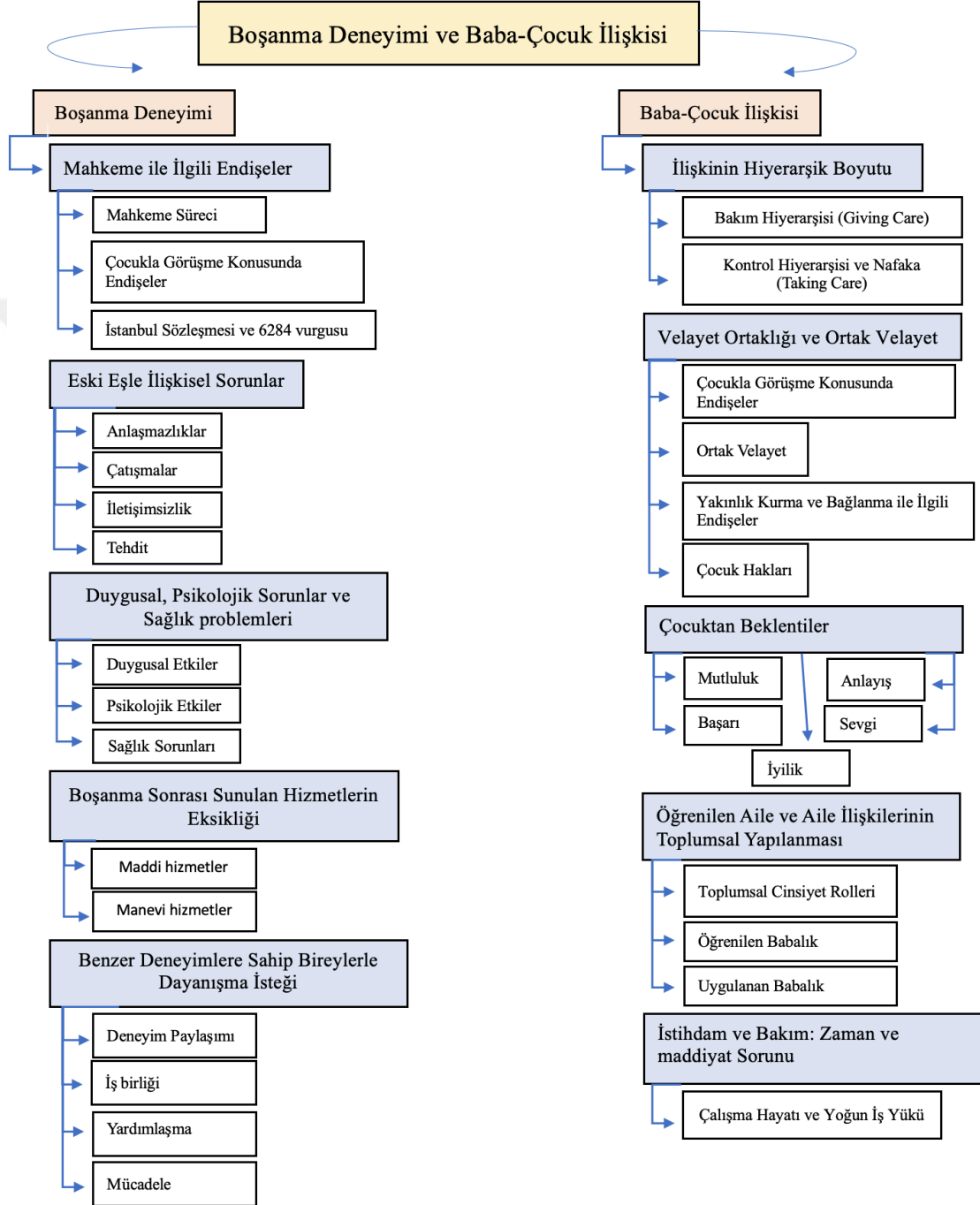
Araştırmacı görüşmeler süresince katılımcıların araştırmaya katılım konusundaki isteklerine, deneyim paylaşımında yaşadıkları duygu geçişlerine, tutumlarındaki farklılaşmalara şahit olmuştur. Tüm bunların kontrol edilebilirliği ve farkındalığı zorlayıcı bir sürece sebep olabildiği gibi insani duygular ve davranışların varlığı güçlendirici bir etkiye de sahip olabilmektedir. Görüşmelerin samimi ve dürüst geçme sebebinin gerçek deneyimler ve insani duygular olduğu düşünülmektedir.

Araştırmacının boşanmayı deneyimlemediği ve boşanmadan doğrudan etkilenmediği belirtilmelidir. Bu sebeple hem biyolojik cinsiyet farkından hem de deneyimlemediği bir süreçten ve durumdan kaynaklanabilecek önyargılara sahip olma riski olduğu belirtilmelidir. Bu gibi durumlar zaman zaman araştırmacının rolü için zorlayıcı deneyimlere sebep olmuştur. Ancak araştırma için yanlılık riskinin azaltılması gerektiğinden araştırmacı alanyazına ve yarı yapılandırılmış görüşme formuna bağlı kalarak bu riskleri minimize etmiştir. Bireysel görüş, düşünce ve tutumlarını katılımcılarla yapılan görüşmeler süresince katılımcılara yansıtmamaya özen göstererek veri toplama sürecini olabildiğince tarafsız kalarak tamamlamıştır. Önyargı verilerin toplanması, verilerin çözümlenmesi ya da analizi gibi herhangi bir aşamada ortaya çıkabilmektedir. Araştırmada önyargı sistematik bir hataya sebep olabilmektedir. Bu sebeple araştırmanın planlamasına, literatüre ve görüşme formuna bağlılık sağlanarak ve güvenilirliği arttırarak önyargıların araştırma sürecini etkilememesine dikkat edilmelidir (Pannucci ve Wilkins, 2010).

BÖLÜM IV

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde görüşmeler sonucu elde edilen verilerden çıkan bulgulara yer verilmiştir.

Şekil 4. Görüşmeler sonucu elde edilen verilerin analizi sonucu ortaya çıkan temalar, kategoriler ve kodlar

4.1. Boşanma Deneyimi ve Baba-Çocuk İlişkisi

Bulgular boşanmanın katılımcılar için pek çok boyutu içeren karmaşık bir süreç olarak yaşandığına işaret etmiştir. Boşanma deneyiminin babaların mahkeme ile ilgili endişeleri, eski eşleriyle ilişki sorunları, duygusal ve psikolojik sorunlar ve sağlık problemleri, boşanma sonrası sunulan hizmetlerin eksikliği, benzer deneyimlere sahip bireylerle dayanışmayı kapsadığı bulunurken, baba-çocuk ilişkisinin bakım ve kontrol hiyerarşilerini, velayeti, çocuktan beklentileri, ailenin toplumsal yapılanmasını, istihdam ve bakımı içerdiği tespit edilmiştir.

4.1.1. Boşanma Deneyimi

Dünyanın dört bir yanında bireyler evliliği kültürel normlara, değerlere ve geleneklere göre değişen temel bir sosyal kurum ve oluşum olarak görmektedirler. Ailelerin sosyal yapısı büyük ölçüde değişse de çekirdek bir ailenin, yasal evlilik bağına dayanan sabit bir yapısı olduğu genelgeçer bir kabuldür. Evlilik birliğinin erkeklerin, kadınların ve çocukların fiziksel, duygusal, sosyal ve ekonomik sağlığına katkıda bulunduğu kabul edilmektedir. Evlilik birliği aynı zamanda insan ilişkileri içinde en çok saygı duyulan ve evrensel olarak kabul gören oluşumlardan biridir. Bu birlikte çocukların bakımı ve yetiştirilmesi esastır (Thomas ve Ryan, 2008). Ancak evlilikler her zaman iyi günde, kötü günde, hastalıkta ve sağlıkta bir ömür boyu sürmez.

Boşanma oranlarının gün geçtikçe arttığı Türkiye’de de boşanma gerçeğinin sosyal bir değişim ve dönüşüm sürecinin parçası olduğu bilinmektedir. Verilere göre Türkiye’de son 20 yıl içinde evlilik oranı %20 azalırken, boşanmalar ise %47 artmıştır. Yalnızca 2022 yılında ise 180 bin 954 çiftin boşandığı bilinmektedir (TÜİK, 2023). Bu da 2022 yılında yaklaşık olarak 362 bin yetişkinin boşanma deneyiminin öznesi olduğunu göstermektedir. Boşanma deneyimi, travmatik bir olay olarak kabul edilebilmektedir. Bireyler, aileler ve toplum üzerinde büyük etkileri olan boşanma deneyimi kişilerin yaşam düzenlemelerinde ve ekonomik koşullarında ciddi değişiklikler yaratmaktadır. Evlilik birliğinin sona ermesiyle aile düzeninde iki ebeveynli hanenin değişim süreciyle ebeveynler fiziksel, duygusal, sosyal ve finansal zorluklarla karşılaşmaktadırlar (Raley ve Sweeney, 2020; Watkins, 2006).

Bu çalışma kapsamında boşanmış ve 0-8 yaş arası çocuğu olan babaların boşanma sürecindeki ve sonrasındaki deneyimleri, görüşleri, duygu ve düşünceleri ile

ilgili sorular sorulmuş ve paylaşımları ayrıntılı olarak incelenmiştir. Boşanma deneyimi kapsamında tespit edilen temalar şöyledir: Mahkeme ile ilgili endişeler, eski eşle ilgili endişeler, duygusal ve psikolojik sorunlar ve sağlık problemleri, boşanma sonrası sunulan hizmetlerin eksikliği ve benzer deneyimlere sahip bireylerle bir araya gelme ihtiyacı.

4.1.1.1 Mahkeme ile İlgili Endişeler

Nitel verilerin analizinde ortaya çıkan temalardan biri babaların mahkeme ile ilgili endişeleri olmuştur. Hak, hukuk kavramlarına ve adalet sistemine vurgu yapan babalar özellikle avukatlar ve hakimlerle ilgili çekincelerini, anlaşmazlıklarını ve endişelerini mahkeme sürecindeki ve mahkeme sonrasındaki olumsuz deneyimleriyle aktarmışlardır. Mahkeme ile ilgili endişeler kodunu oluşturmak için kullanılan anahtar kelimeler mahkeme, dava, hâkim ve avukat olmuştur. Boşanmış babaların endişeleri dava ve mahkeme süreci ile başlamaktadır. Ezberlenmiş kodlar üzerinden kararların alındığını, kendi deneyimlerinin mahkemelerde dinlenmediğini ve ciddiye alınmadığını vurgulayarak daha açık, erişilebilir ve hesap verilebilir bir adalet sistemi ve hukuk çalışanları isteklerini dile getirmişlerdir. Babalar mahkemeler ve hukukçular tarafından erkek oldukları için yeterince ciddiye alınmadıklarını, erkek olmaları ile bağdaştırarak annelerin yani kadınların yasal süreç üzerinde güçlü bir kontrolü olduğunu ve çocuklarının hayatı üzerindeki rollerinin de göz ardı edilebildiğini vurgulamışlardır. Mahkeme konusundaki endişeler dile getirilirken en çok üzerinde durulan konu babaların mağduriyetleri olmuştur. Bu konuda katılımcıların görüşleri mahkemelerde mağdur oldukları özellikle hakimlere ve avukatlara vurgu yapılarak aktarılmıştır.

Sedat bu konudaki görüşlerini mahkeme sürecinde, hakimlerin ve özellikle avukatların kendisinin beklediği gibi kolaylaştırıcı bir sürece destek olmadıklarını dile getirmiştir. Hukuksal dilin anlaşılması zor olduğunu da şu şekilde belirtmiştir:

Ben baya bir hırpalandım. Hırpalandım dediğim mahkeme tarafından, avukat tarafından da hırpalandım. Şimdi avukat da bu hukukçular yani farklı bir insan bu böyle bizim gibi sosyoloji okumuş insan değil bunların dünyası apayrı bir dünya...Bana mesela süreci anlatmıyor başımıza kardeşim seninle yola çıkıyoruz bizim karşımıza neler çıkacak? Bizim karşımıza ne çıkacak bana şunlar şunlar şunlar çıkacak demiyor... Hukuksal dille teknik konuşuyor anlayamıyorsun veya farklı da anlayabiliyorsun onun dediği şudur diyorsun ıı biraz öyle oluyor. Hee avukat tarafından çok sıkıntı yaşadım ben ıııı mesela yol haritamı bana anlatmadı. Ben ona göre çözüm yolları iletebilirdim işte

karşımıza mesela kardeşim bu işte 3 sene sürecektir işte mal bölüşümü %50 %50 diyebilir demiyor bunu. İşte hâkim karar verecek işte bilemiyorum önümüzde ne olacak hâkim ne karar verirse hâkimin kararı belli. Hâkimin kararları %90 belli her şey belli %99 belli yani onu demek istiyorum.

Hasan ise mahkeme süreci ile ilgili görüşlerini mağduriyetini dile getirerek şu şekilde aktarmıştır:

Mahkemelerde kadının beyanı esas oldu yani yapmadığımız şeyleri eklendi o şey boşanma gerekçesine. Yapmadığım şeylerden ben maalesef mağdur oldum yani yargılandım diyelim size.

Onur, aile kavramının üzerinde durarak hakimlere eleştirilerini şöyle dile getirmiştir:

“Hâkim benim hakkımda soruşturma bile açamıyor. Düşünebiliyor musun? Bak soruşturma bile açamıyor. Demektir ki yani adam saf salak olsa adamın ailesini hâkim bitiriyor.

Fırat ise hakimlerin aile mahkemesi ve kanunlara hakimiyetlerindeki eksiklikten duyduğu endişeyi ve boşanma sürecine dair hakimlerin tutumlarını anlatmıştır. Ayrıca mahkemelerde erkeklerin hissettiklerini de görüşlerine şu şekilde eklemiştir:

Ben aile mahkemesine hâkim olarak atanmış ancak bir buçuk sayfalık aile mahkemeleri kanunu bilmeyen hâkim gördüm bu dört buçuk yıllık sürede...Tamamen ezberle gidiyor yani böyle usta çırak usulü gidiyor bu işler ya düşünüyorsunuz aile mahkemesine zaten erkekler ne yapıyor biliyor musunuz yani bilmiyorum ben belki kendi ailenizde de vardır. Ya erkek şundan bir tırsıyor direkt diyor ki yani nafaka bilmem ne kadar bağlar işte tazminat bilmem ne kadar bağlar. E kadın zaten direkt haklı çıkacağı için anlatabiliyor muyum?... Şimdi bir erkek, hâkim karşısına düştüğünde zaten bir 3-0, 5-0 yenik düşüyor ve eziliyor ve el pençe divan duruyor hani tabiri caizse zaten kaçacak fazla kaçmasın anlamında anlatabiliyor muyum? İnsanlar da şimdi olay böyle olduğu için normali buymuş gibi yaşamaya başlamışlar ama böyle bir dünya yok.

Mahmut da mahkeme süreçlerindeki erkeklere yönelik önyargıların yüzeye çıktığını vurgulayarak, erkeklerin baskı ve mağduriyet yaşadığını belirtmiştir.

Biz bazen boşanma yönünden kanunların mağduru oluyoruz. Bir de ikinci olarak avukatların mağduru oluyoruz. Erkeklere hep bir baskı var. Eee bir kadın tarafına kadınsa doğrudan masum mazlum, anında haklı. Mahkemeye girdiği an hâkim tarafından böyle bir anında da yazı okunuyor erkeksen işte suçlu, haksız, bütün suçlar bundadır vesaire gibi bir anlayış var. Ya madem böyle bir karar vereceksiniz ... o zaman devlet mahkemeleri kapansın. O hâkime, savcıya maaş bağlamışsın. Bizim vergilerimiz boşuna harcanıyor... Bazen de avukatlar bizimle erkekse hiç ilgilenmiyorlar soru soruyoruz cevaplamıyorlar... mahkemede işte avukatların bize olan katkısı hiç sıfır ... yani istediğimiz en iyi avukatı tutalım paramız zengin olalım imkânımız olsun gene de yaranamıyor.

Boşanma sürecinin yanı sıra boşanma davası sonrası kısıtlamalara da dikkat çeken katılımcılar, kısıtlamaların çocuklarıyla görüşme konusunda endişe yarattığını ifade

etmişlerdir. Mahkemenin belirlediği gün ve saatlerin yeterli olmadığını ve bu konuda yasal düzenlemelerin gözden geçirilmesi gerektiğini vurgulamışlardır.

Eren mahkemenin çocukların velayeti konusundaki tutumunu şöyle aktarmıştır:

En yaralayıcı kısmı neydi biliyor musunuz en yaralayıcı kısmı ... çocuklara pedagog eşliğinde anneye mi babayla mı kalmak istiyorsunuz gibi birtakım sorular sordular. Halbuki Seda'nın bende onlarca görüntülü telefon kaydı var "ben babamla gitmek istiyorum" diye ve ben bunu da mahkemeye sundum ve mahkeme dikkate almadı.

Fırat da mahkemelerin büyük oranda çocuğun yaşı gereği velayetinin anneye verilmesi konusundaki eğilimine ilişkin görüşlerini şu şekilde bildirmiştir:

Yani bu süreç hiçbir şekilde çocuğun yararına işleyen bir süreç olmadı. Neden olmadı? Şimdi çekişmeli dava gidiyor dava çekişme ile gittiği için onu da söyleyeyim çocuk bir şekilde koz haline dönüşüyor tedbiren velayet annede veya babada olsun burada cinsiyetten bahsetmiyorum yani bir bilirkişi geliyor diyor ki çocuğun yaşı gereği annenin bakım ve şefkatine muhtaçtır diye bir geleneksel ve ezbere bir cümleyle çocuğun velayetinin anneye verilmesinin uygun olduğu babayla da diyor kişisel ilişki kurulması diyor yani %99 karar böyle çıktığı için söylüyorum bunu.

Ayrıca mahkeme kararının ardından çocuğuyla geçirdiği sürenin yetmediğini de şöyle belirtmiştir:

Geçirdiğimiz süreler bize yetmiyor. Yetmediği zaman gitmek istemiyor ve e gitmek istemediğinde de mecburen götürdüğünüz zaman bu sefer de size kırılabilir çünkü işte mahkeme kararları kesin olduğu için o şekilde uygulamak gerekiyor. İşte diyor ki çocuğu zamanında getirmedi, zamanında almadı şudur budur veya icrayla gören bir sürü insan var şükür biz o noktaya daha gelmedik.

Bahadır ise çocuğuyla görüşemediğini ve mahkemenin görüş günü tahsis etmesi için herhangi bir talep olmamasına karşın nafaka vermek istediğini dile getirmiştir.

Belki önünüze çıkabilecek ender örneklerden biriyim ben. Ben mahkemeye 3 kere nafaka vermek istiyorum çocuğumun bakımına maddi olarak katılmak istiyorum diye dilekçe ile başvurdum. Yalnız şöyle bir teamül var. Eğer çocuğa bir nafaka ödüyorsanız mahkemenin size bir görüş günü tahsis etmesi gerekiyor... Görüş günü tahsis etmesi görüş günü tahsis etme konusunda bir zorunluluk yaratacağı için nafaka da tayin etmiyor mahkeme. Yani ben diyorum ki çocuğumla geçireceğim iki saati satın alabilirim sıkıntı yok aylık verebilirim yani ama yok.

Mehmet ise mahkemenin görüş günü için yalnızca Pazar günlerini tahsis etmesine rağmen eski eşi ile iş birliği içinde istediği zaman çocuğunu şu sözlerle anlatmıştır:

Boşanmanın ilk bir senesinde ben hani çocuğa yakındım ve hafta içinde akşamları bile, sağ olsun eski eşim çocuğu görmem konusunda veya

mahkemenin belirlediği sadece Pazar günü görüş konusunda bana bir kısıtlama getirmedi. Hafta içi olsun hafta sonu olsun dilediğim zaman görebiliyordum. Öte yandan katılımcıların boşanma davası süreci deneyimlerine ilişkin paylaşımlarında İstanbul Sözleşmesi ve 6284 sayılı kanuna yönelik görüşleri de süreç ile ilgili endişelerini yansıtmaktadır. Sedat kanunun yalnızca kadın beyanını dikkate aldığını, erkeklerin ise mağdur olduğunu belirtmiştir.

Ben o kadından rahatsızım kardeşim. Sebebini sorma bana. Kadına sormuyorsun bana da sebebini sormayacaksın 4 ay kadını kapı dışarı at. Misal hani. O zaman eşitlikten bahsedersin. Ama erkeğin beyanı araştırmaya tabi kadının beyanı araştırmaya tabi olmayınca oradan sıkıntı doğuyor çözüm oradan sıkıntılar başlıyor işte ondan sonra bir kanunla erkek evden uzaklaşıyor kafayı yiyor bunalıma giriyor evi basıyor kesiyor bütün cinayetler işte bu yüzden...Kadını dövmüş niye dövmüş sebebini araştırmıyor evden uzaklaştırmış yalandan yere. Beyanı esas şey yaptı kadın beyanı esas dedi onlar biliyor onu onlar hep birbirlerine haber veriyorlar onlar birbirlerine bilgi veriyorlar onu kocandan rahatsızsan diyor hemen alo de 6 ay at kapıya diyor ne hali varsa diyor hemen 4 ay at diyor kimse sebebini sormuyor sana diyor. O da birbirlerine söylüyorlar işte birbirlerini dövüyorlar cinayetler oluyor çocuğunu rehin alıyor.

6284 sayılı kanunun kaldırılması için isteği ve atılımları olduğunu belirten Eren düşüncelerini şöyle yansıtmıştır:

Türkiye’de böyle manyak bir hukuk sistemi var 6284 diye bir şey var biliyor musunuz Türkiye’de? Yani ben 6284’ün tümünden kaldırılması için Cumhurbaşkanımıza defalarca sekiz defa yazı yazmış birisiyim.

Bu konudaki endişe ve görüşlerini daha farklı ifade eden Onur dini bir bakış açısıyla durumu değerlendirmiştir:

Kuran-ı kerimin hangi ayetinde İstanbul Sözleşmesi Süleyman Soylu’nun hassas kararı vardır? Sen affedersin Allah’ın resulünü çiğnemişsin Allah’ın peygamberini yok saymışsın kadın beyanı esastır demişsin ya...Bundan 2 yıl öncesi Suriye Başbakanı Esad Birleşmiş Milletler ile bir konuşma yaptı. İstanbul Sözleşmesi 20 yıldır benim ülkemde vardır dedi. Ne oldu biliyor musun dedi benim ülkemde şu anda benim kadınlarım diyor Amerikan askerinin altındadır yataklık yapıyor dedi. Sen de yarın dedi senin kadınların da bir yataklık yapar yarın dedi işte o sözleşmeyi uyguladığım için dedi.

Anıl, İstanbul Sözleşmesi’nin erkekler ve kadınları korumak konusunda etkili olmadığını, yasaların mahkemelerde etkin ve doğru uygulanmadığını ve bu sebeple mağdur olduğunu belirtmiştir:

Kadınlar çok önemlidir hayatın içerisinde varoluşun sebebidir kadınlar. Ama ben mesela çok üzülüyordum bu işte İstanbul yasası deniliyor ya ona karşı mısın hayır sonuna kadar hatta İstanbul yasasının daha sert olmasını istiyorum ben. İstanbul yasası tamamen ortadan kalkmalı ve onun yerine daha sert yaptırımları olan bir yasa gelmeli. Ancak ancak ve ancak İstanbul yasasını neden ortadan kalkmalı ve kadına yapılanların bir şiddet veya ölüme

karşılarına daha sert kanunların gelmesi gerektiğine inananlardanım. Bu x meclise giren x arkadaşlar gibi kadınların satılmasından veya kadınlar sahiplendirmesinden bahsetmiyorum ben... İstanbul yasasının daha sertinin gelmesinden yanayım ancak İstanbul yasasını kullanan ve benim evlilik hayatımda ben bu İstanbul yasasının en büyük darbesini yiyenlerden biriyim. Bunun sebebi şu yüce devletim ben şikâyet ettiklerinde hiç neden böyle bir şey oldu diye sormadı direkt yargıladı. Beni dinleyen hiç olmadı yasa gereği veya yasayı tam uygulamıyoruz mu diyelim buna hiç kimse dinlemedi hatta ben babamın cenazesini teslim alırken polis dedi ki eski eşiniz sizi şikâyet etmiş emniyete gelmeniz lazım. Dedim ben şu an babamı babam vefat etti 2 saat önce cenazesini teslim alıyorum ben sonra gelirim. Savcının direkt talimatı var sizi tutuklamak, mevcutlu almak zorunda kalırız.

Bahadır, sosyal medya üzerinde 6284 sayılı yasanın neden tartışma konusu olduğunu açıklamıştır. Ayrıca bazı argümanları alakasız bulduğunu da söylemiştir:

Gruplarda falan bakıyorsunuzdur bir 6284 tane alakalı çok şey var işte hani bazen şey dersin ya arkadaş siz de her şeyi bir yasaya bağlıyorsunuz var ya bu çok böyle çok saçma sapan argümanlar sunan insanlar da var yani Allah var yukarıda.

Fırat, kanunun mağdur olmayan kadınlar tarafından da kullanıldığını, eski eşine öfkelerini kanunu kullanarak doğru olmayan beyanlarla erkeği cezalandırmak amacıyla saptırıldığını iddia etmiştir. Yargı sistemlerinin kanunu doğrudan uyguladığını da şöyle aktarmıştır:

Tabii 6284 numaralı kanunun kullanıldığı birçok örneğe denk geliyoruz. Bu artık hakmış noktasına getirildi birçok bayan tarafından asıl ihtiyacı olanlar da o ihtiyacı olmayanların arasında kaynamaya başladı. Olay tamamen amacından saptırıldı şimdi adamı tutuyorsunuz direkt evinden uzaklaştırıyorsunuz. Kadın bunu adamı cezalandırmak için yapıyor. Karar veren hâkim de biliyor ama diyor ki ben bu kararı vermek zorundayım kanun bunu diyor bana diyor. Şimdi tamamen mağdur pozisyonundaki olan kişi değişiyor ve cezalandırılmaya başlıyorsunuz. Bu sefer yetmiyor ne yapıyor çocuk için de istiyor kadın diyor ki çocuğuma gidiyor işte böyle böyle yaptı diyor çocuk için de uzaklaştırma kararı çıkartıyor. E bu sefer çocuk diyor ki ya diyor baba dediğiniz nedir ki diyor yani bunu hemen uzaklaştırabilirsiniz diyor yapıyor yani bunu ben bunu çevremdeki birçok çocuk birçok arkadaşımın çocuğundan duydum seni şikâyet edeceğim cümlesini babasına karşı kurabiliyor. Yani adalet noktasında tamamen bir adaletsizlik var bunu da herkes biliyor aslında ama bunu bizim toplumsal yapımız gereği kabulleniyoruz ya bir şeyleri bu o hâle gelmiş kemikleşmiş artık insanlar mücadele etmek istemiyor.

Ebeveynler, boşanma deneyiminde mahkeme ile ilgili endişelerini mahkeme süreci, mahkeme sonrası kısıtlamalar ve İstanbul Sözleşmesi ve 6284 sayılı yasa aracılığıyla dile getirmişlerdir.

4.1.1.2 Eski Eşle İlişkisel Sorunlar

Katılımcıların en çok dile getirdiği bir diğer konu ise eski eşleri ile ilişkilerinde yaşadıkları problemler olmuştur. Babaların çoğu, çocuklarının annesiyle olumlu bir ilişkisi olmadığını ancak çocukları için iş birliğini korumaya çalıştıklarını dile getirmiştir. Ebeveynlerin eski eşleri ile ilgili sorunları konusunda anlaşmazlıklar, çatışmalar ve tehdit gibi unsurlar dikkat çekicidir. Çatışmalarla mücadele eden babalar aynı zamanda çocuk teslim merkezlerine ya da mahkemelere gidip gelmek zorunda olduklarını açıklarken, eski eşlerine güven duymadıklarını ve çocuklarına erişim konusunda eski eşlerinin müdahalelerini de aktarmışlardır. Ayrıca eski eşleriyle ilgili çözülemeyen anlaşmazlıkların ve çatışmalı ilişkilerin çocuklarının ebeveynleri ile ilişkisini de etkilediğini belirtmişlerdir.

Sedat eski eşiyle ilişkisini düşmanlık ve nefret gibi kavramlarla açıklamıştır. Bununla birlikte eski eşinin kendini anlamadığını ve doğrularını göremediğini de açıklamasına eklemiştir:

Böyle iki düşman gibi iki nefret eden insan karşılıklı eee böyle tiksinen insanlar iki tane böyle karşılıklı birbirinden tiksinen insanlarız. İşte o benden ve benim yaptıklarımla ilgili yani bana evlilikte yaptıklarımla ilgili tiksinti duyuyor. Ben de onların aslında tiksinti olacak şey değil benim tamamen yapmam gereken evim için yuvam için gelecek için çoluk çocuğun geleceği için yapmam gereken bir iş olduğunu ona anlatmam ispat etmem gerekirdi o olmadı. O benim yaptıklarımdan nefret ediyor ben de o doğru yaptığımı bildiğim için bu benim doğrularımı göremediği için göremiyor diyorum ben de ondan bunu doğrularımı göremediği için nefret ediyorum. Yani doğrularımı göremiyor benim.

Umut eski eşiyle ilişkisindeki problemlerin çocuğuyla görüşmesini etkilediğini söylemiştir. Eski eşiyle yaşadığı çatışmaların sonucunda çocuğunu göremediğini belirtmiştir:

Bazen alıyorum devletin belirlemiş olduğu günler saatler hoş gene alamıyorum da ara sıra işte annesi veriyor. Göremiyorum yani yine belgeyle gitmeme ve olması belge olmasına rağmen vermiyor annesi işte... Benim için bir suç teşkil etti yani ben kendi çocuğumu kaçırmışım karakoldan apar topar beni aradılar işte bu çocuğu getirin hemen e yani zaten karşılıklı almışım vermişim. Öyle çocuğunu kaçıran bir baba olduk sonuçta ertesi gün dedim ki hani tamam eyvallah bir şey demiyorum tamam çocuğumu kaçırdın senin rivayetlerine göre tamam ama nereye istiyorsan yarın getireceğim yok ben suç duyurusunda bulundum karakola getireceksin ya çocuk çocuğun karakolda ne işi var bu çocuk polis görecektir tırsacak korkacak ifadeler telsiz anonsları vesaire...

Ayrıca, eski eşini psikolojik destek alma konusunda yüreklendirmeye çalıştığını ancak bunu başaramadığını ve bunun sonucunda ayrılığın gerçekleştiğini de dile getirmiştir:

5 yıl boyunca kendini eve kapattı mesela biz evliyken yani ne dışarı çıktı ne eve kimse aldı ne kimsenin evine girmesine sadece annesinin evine gidiyordu haftada bir kere bir saat kalıp direkt evine gelirdi. Nasıl bir psikoloji yani ne kimseyi evinize kabul ediyorsunuz ne kimsenin evine gidiyorsunuz misafirliğe ve 5 yıl boyunca sürekli baş ağrısı vardı mesela. Hiç bitmeyen gece gündüz başı ağrıyordu kolları uyuşuyordu. Ne yaptıysam maalesef ikna edemedim ne hastaneye gitmeye ne psikolojiye ne işte ikili terapiye vesaire bir sürü işte çift terapisi falan var da ikna edemedim. Ben deli miyim sen git sorun sende diyor. Olmadı artık herhalde bilmiyorum artık onu da yaşayacağımız mı varmış kader kısmet mi diyelim bilmiyorum ama. Yürütemedik.

Hasan ise dava sonuçlanmadan önce çocuğunu dilediği gibi görebildiğini, ama mahkemenin sonuçlanmasıyla birlikte eski eşiyile anlaşmazlıkların olduğunu ve görüşmelerin kısıtlandığını söylemiştir:

“Hafta sonları benim o eve gidip çocuklarımı görebilme sözü vardı her hafta hatta. Her zaman istediğin her zaman gelip çocukları görebilirsin oturup beraber kalabilirsin yiyip içebilirsin ve sonra gidersin gibisinden ama mahkeme duruşma işte sonrası neticelendiğinde o hafta sonları artık burada kalamazsın çocukları da böyle istediğin gibi gelip göremezsın çocukları görmek istiyorsan evde değil başka yerde göreceksin böyle başladı açıkçası.

Eren, eski eşiyile yaşadığı problemlerin ve çatışmaların çocuklarını görmesini engelleyecek boyutta olduğunu belirtmiştir:

Annesinin sahtekarlıkları beni defalarca polise şikâyet ediyor. Cumartesi günü çocukları getiriyor sonra oğlum hasta diye geri götürüyor pardon Seda hasta diye geri götürüyor Seda'yı bakın normalde bırakması gerekirken benim hakkım olan bir gün geri götürüyor...2 tane polis geldi. Biz dedim pizzacıdayız. Sonra polislere dedim ne var dedim işte ya benim çocuğum ya bu dedim yani Allah Allah ondan sonra dedi ki karınız şikâyet etti dedi ne diye şikâyet etti dedim işte çocuk kaçırmıyormuşsunuz.

Anıl, eski eşiyile olan anlaşmazlıklarının çocuklarıyla ilişkisini etkilediğinin üzerinde durarak, çatışmaların hem çocukları etkilediğini hem de tehdit boyutuna geldiğini söylemiştir:

Annesi bin bir türlü bahanelerle bizim görüşmelerimize engel olmaya başladı... Bir gün oğlumla yemek yerken oğlum bana şunu söyledi baba sen şerefsiz misin dedi. Ne oldu oğlum dedim. Sen aradığın zaman annem diyor ki ya şerefsiz arıyor diyor diyor kötü bir şey değil mi baba o diyor dedim oğlum şakacıktan diyordur annen öyle şey demez sen yanlış yok yok baba diyor her aradığında diyor şerefsiz arıyor diyor... Bir buçuk iki yıl annesi çok ciddi saldırılarda bulundu. En son dedim ki bak olan -pedagog arkadaşın yardımıyla- biz zarar görmüyoruz bize bir şey olmuyor sonuç itibarıyla ben kızarım bağırırım çağırırım kenara çekilirim olan bu çocuklara oluyor bu çocuklar zarar görecek... Ben şanslı bir adamım şunu yapabiliyorum. Beni çocuklarla

görüştürmüyor musun o zaman anlaşma bitti diyorum. Ya devletin verdiği 1.200 liraya alırsın kenara çekilirsin diyorum. Annesi de diyor tamam o zaman yenildim istediğin gibi görüşebilirsin ama çocuklara bazı şeyleri aşıyorlar işte bir çocuk babasına “baba sen şerefsiz misin” diyor.

Ayrıca, eski eşiyle ne kadar problemi olsa da çocukları için iş birliği kurmak durumunda olduğunu da şu cümlelerle açıklamıştır:

E ben şimdi biliyorum Leyla’nın eline verseler böyle bir kaşık suda boğar beni e ben de Leyla’yı boğarım. Biz eşek gibi kavga etmemek zorundayız. İnsan gibi değil de eşek gibi kavga etmemek zorundayız. Ömrümden ömür gidiyor yani o zaman bana yaşattıklarına da bakacaksın ama yanımda oturmuş çay içiyor ama yapamıyorsun çünkü ortada 2 tane çocuk var bunların gelecekleri var.

Cenk ise eski eşinin psikolojik durumundan kaynaklı olarak hem kendisiyle hem çocuğuyla iletişim ve etkileşim kurmakta güçlük yaşadığını ancak destek ve yönlendirmeyle ilişki kurabildiğini belirtmiştir:

Anne depresyona girdiği zaman, lohusa depresyonuna 1-2 sene sonradan da girebiliyormuş onun çıkması da uzun sürdü. O arada zaten çocuk 4-5 yaşına gelmişti. Sonra iletişim kurmada sıkıntı yaşadı ben annesiyle iletişim kurarken sıkıntı yaşadım dedim ben bak çocukta şöyle yapalım böyle yapalım sende kalsın biraz şöyle olsun böyle olsun diye sürekli ben yönlendiriyordum. Ben de o konuda daha çok mesela baba sende kalacağım dediği zaman oğlum annende kalman gerekiyor işte şöyle yapalım işte dışarı gidiyoruz bir yerde pizza yiyoruz sonra annesinde kalıyor anlata anlata anlata sürekli bu şekilde anlatarak ilişki kuruyorduk.

4.1.1.3 Duygusal, Psikolojik Sorunlar ve Sağlık Problemleri

Katılımcılar boşanmanın duygusal, psikolojik ve fizyolojik sağlıkları üzerinde ciddi bir yük getirdiğini dile getirmişlerdir. Ayrılık sonrası deneyimin duygusal ve psikolojik olarak zorlu olduğunu ve kendilerinin yalnızlık, mutsuzluk, güvensizlik, endişe ve kaygı artışı gibi sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Beklemedikleri bir durumu kendileri için “yıkım” ile bağdaştırmışlar ve çevreleri tarafından anlaşılmadıklarını düşündükleri için ailelerinden kopuşu yalnızlıkla atlatmaya çabalamışlardır. Yalnızca boşanmanın etkisiyle duygusal ve psikolojik sorunlar yaşamadıklarını, çocuklarıyla görüş günlerinin bitiminde onlarla her ayrılıklarında da tekrar tekrar üzüntü, yoksunluk ve özlem gibi duyguları ve bazı sorunları deneyimlediklerini dile getirmişlerdir. Katılımcıların belirttiği üzere boşanma sonrası duygusal ve psikolojik sorunlar aşağıda detaylandırılmıştır.

Sedat boşanmanın kendisi için beklenmedik olduğunu ve sonucunda psikolojik olarak etkilendiğini açıklamaktadır:

Tabii ki beklenmeyen bir durumdu benim için, düşünmediğim aklıma gelmeyen bir durumdu. Onun için de bayağı bir psikolojik çöküntü içine girdim tabii haliyle. Hala da onun travmasını yaşıyorum. Çünkü benimki uzun süren bir evlilikti bu kolay kolay da atılmıyor da yani birtakım emekler var düşünceler vardı. Onun için olmayınca bayağı bir etkilendim ben. Yani psikolojik anlamda etkilendim ekonomik olarak değil. Sadece psikolojik ve ruhen etkilendim.

Hasan ise boşanma sonrası çocuklarının velayetinin annede olması sebebiyle mahkeme tarafından belirlenen sürelerin sonunda çocuklarını eve bırakırken yaşadığı duygusal bir anı paylaşmıştır. Bu durumun onu duygusal ve psikolojik olarak etkilediğini de belirtmiştir:

Benim onlarla geçirdiğim her an benim için keyif mutluluk ama duygusal anlar yani onları her bıraktığımda eve, evin önüne ya da apartmanın önüne benim için çok acı bir durum oluyor. Buruk bir durum oluyor. Onlarla gidip beraber zaman geçirememek büyüdüklerine şahit olamamak ya da birçok anılarını paylaşamamak benim için çok acı bir durum.

Eren, boşanma deneyimiyle daha duygusal bir insan olduğunu çocuklarına duyduğu özlemi dile getirerek açıklamaktadır:

Ben böyle biri değildim ama bu olaydan sonra çok daha duygusal bir baba oldum yani şöyle düşünün tek başıma yatıyorum artık tek başıma kalkıyorum sabahları bazen ağlayarak uyanıyorum. Daha bu sabah mesela ağlayarak uyandım çünkü ya çocuklarım çok özlüyorum ben. Çok seviyorum onları çok özlüyorum.

Bahadır ise yaşadığı deneyimi yoksunluk olarak tanımlamıştır. Ailesinin hayatındaki yerini şöyle tanımlamıştır:

Evcimen birisi olarak tanımlıyorum ben kendimi. Hayatınızın %70'ini yani iş dışındaki hayatınızın %70'inin %80'inin geçtiği insanlar bir anda hayatınızdan çıkıyor. Çok yıkıcı oluyor bu yani yerine bir şey koymakta çok zorlanıyorsunuz. Bunun için destek almaya çalıştığınızda da sıkıntılar yaşıyorsunuz. İşte o yokluğa, yoksunluğuna düşüyorsunuz yani işte yani insanların yoksunluğuna düşüyorsunuz...Çocuğunuz yanınızda olmuyor ya da kötü işte eşinizle problem ne kadar probleminiz olursa olsun sonuçta bir hayatı paylaştığınız için o da artık yanınızda olmuyor. O yüzden her şeyde tek başınıza kalıyorsunuz çok hani yaşanmamış kimsenin yaşamasını istemediğim bir dönem ve durum öyle söyleyebilirim.

Fırat ise boşanma deneyiminden etkilendiğini ve artık bu konuda konuşmaktan çekindiğini söylemiştir:

Hafta sonu ağabeyim yanımdaydı Ankara'dan geldi. Baktım ki konu benim boşanmaya gidiyor bunların üzerine konuşmaya başlayacağız o kadar yorulmuşum ve yıpranmışım ki artık çünkü hayatıma devam edemiyorum. Yani hayata bir şekilde tutunmaya devam etmeniz lazım e böyle olunca bu konuyu değiştiriyorsunuz ya boş ver yine aynı şeyleri konuşmayalım nasıl olsa bir şey değişmeyecek.

Katılımcılar boşanma sonrası yalnızca duygusal ve psikolojik problemler değil sağlık problemleri yaşadıklarını da ifade etmişlerdir. Eren, temel ihtiyaçlardan biri olan beslenme ile ilgili çocuklarıyla görüşmediği sürelerde beslenme rutininin etkilendiğini şöyle açıklamıştır:

Haftanın beş günü ben pek kimseyle görüşmüyorum kimseyle pek konuşmuyorum zaten... Yani beş gün şu evdeyim doğru dürüst yemek yiyemiyorum cumartesi pazarı sen geliyorsun ya öyle yiyorum ki ya var ya resmen bir şey yemesem bile o cumartesi pazarı oğlumla yediğim yemek beni yaşıyor yani.

Anıl ise süreçten sonra hem kendisinin hem de babasının sağlık sorunlarının arttığını dile getirmiştir:

Bu arada nasıl etkilendim onu anlatayım. Ben 105 kilodan da 70 gün içerisinde 76 kiloya düştüm doktor kontrolüne girdim... Benim babam son nefesini Tuna ve Esra diyerek verdi. Çocukları çok özledim diyerek verdi. Ben de işte sağlık problemleri halen tedavim devam ediyor benim sağlık problemlerim çıktı şeker ve tansiyon şeker hastalığına yakalandım bu süreçte.

4.1.1.4. Boşanma Sonrası Sunulan Hizmetlerin Eksikliği

Katılımcılar boşanma sonrası yaşadıkları psikolojik, duygusal sıkıntılara ve sağlık sorunlarına rağmen kendilerine sunulan hizmetlerin yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir. Hizmet eksikliğinin hem maddi hem de manevi destek eksikliğinden kaynaklandığını vurgularken çocuğuna erişim sağlayamama, çocuğuyla görüşebilmek için mücadele etme ve maddi kaynaklarını seferber etme gibi konular üzerinde de durulmuştur. Katılımcılar bu konuda devletin imkanlarını kullanması gerektiğini belirtirken boşanmış ailelere hizmetler sunulmasının ve gerekli tedbirlerin alınmasının bir mecburiyet olduğunu dile getirmişlerdir. Özellikle göz ardı edilmemesi gereken desteğin maneviden daha çok maddi destek olduğu dikkat çekicidir. Geçim sıkıntısı ve maddi zorlanmalar ve imkansızlıklar babaların üzerinde durduğu noktalar olmuştur. Psikolojik destekler kapsamında ise aile terapisi, aile danışmanlığı, aile eğitimi gibi ihtiyaçlardan bahsedilmiştir.

Fırat çocuklarıyla arasındaki uzaklığa vurgu yaparak, durumun maddi olarak zorlayıcı olduğunu belirtmiştir. Bu yol giderlerinin, ödediği nafakanın çok üstünde olduğunu da vurgulamıştır.

Her ayın birinci ve üçüncü haftasında benim kişisel görüşüm var. Çocuğumla aramda benim 500 kilometrelik yol var ve beni bu kişisel ilişkiye uyabilmem için normal şartlarda minimum 2.000 TL sırf yol ücreti ödemem gerekiyor yani. Anlatabiliyor muyum? Yani sadece nafaka anlamında değil bu. Aldığımız otobüs bileti ne bileyim gidiş geliş, oradaki şehir içindeki ulaşım bedelleri yani

bu sadece şey sadece ulaşım bedeli hani çocuğa ekstra aldığınız hediye eliniz boş gitmesin diye yaptığınız harcamalardan bahsetmiyorum bu sadece ulaşım bedeli yani 350 lira sadece otobüs biletinden hesaplanabilir yani bu. İşte 2 kere yaptığınız zaman biner liradan 2.000 TL rakam yapar. Çocuğuma ödemiş olduğum nafakanın tam dört misli oluyor yani bu baktığınızda.

Eren ise çocuklarının yanında olmak için Türkiye'deki tüm düzenini bırakıp başka bir ülkeye giden bir baba olduğunu ve orada geçim sıkıntısı çektiğini söylemiştir:

Ben burada gizli öğretmenlik yapıyorum. Gizli yani off the record yapıyorum çünkü başka nasıl yaşayabilirim çünkü Türkiye'den gelen parayla yaşayamam. Japonya'dan bir grup öğrenciye online ıııı ders veriyorum burada çalışmıyorum çünkü çekiniyorum yani.

Anıl ise maddi anlamda bir sorunu olmadığını ve çocuklarına imkân sağlayabildiğini belirtse de sistemik eksikliklere vurgu yapmıştır:

Ben kendi çocuklarımdan biliyorum benim var param var ve gücüm var. Ben pedagoga diyorum ki kardeşim yavrum muayeneyi falan resmi kayıt yapmayacaksın gel bakalım sen şuraya benim odaya çık çocuklarla bir görüş veya patronumun eşine diyorum aynı mahallenin çocuğuyuz bizim burada önemlidir aynı mahallenin çocuğu olmak. Ayla abla diyorum bir ara bir gel de bir hafta sonu şu çocuklara bir bak bir incele. Ayla abla geliyor işte ne yaptınız çocuklar hadi şunu içelim falan böyle uzaktan izliyor benim elimde bir sürü pedagog var. Şu anda sadece kurduğum dernekte dört tane pedagog var. Benim bir gücüm var e gücü olmayanın çocuğu ne olacak?

Çocuğuyla farklı ilçelerde olduğunu belirten Deniz, boşanma sonrası çocuğuyla görüşme konusunda bu mesafelerin zorlayıcı olduğunu söylemektedir:

Yani başka bir ilçede olduğum için ben mesafeli nasıl diyeyim size il milli eğitimde çalışıyorum sadece hafta sonları iznim var hafta sonları izninde de bir hafta görev yazılıyor. Ehliyet görevleri. Öbür hafta yazılmadığı için mesafe uzuyor 14 günde 15 günde bir alıp gelip iki gün yanımda tutabiliyorum. Ondan sonra tekrar götürme oluyor tanımlayabileceğim mesafeliyiz.

Fırat, boşanma deneyiminden sonra aile mahkemeleri ve boşanma davaları konusunda araştırmalar yaptığını da belirterek devletlerin bu konuda tedbirler alması gerektiğini şu cümlelerle açıklamıştır:

Devletin pozitif tedbirler alma yükümlülüğü var. Aslında çocuk ve ebeveyn arasındaki kişisel ilişkiyi devletin desteklemesi gerekiyor. Nasıl desteklemesi gerekiyor tamam ayrılık yaşandı bu belki biraz ütöpik olacak ama bu maddi destek bile sağlaması gerekebilir yani o adamlar parası olmayan adamdan iştirak nafakası bekleyeceğine git kardeşim çocuğunla kaliteli zaman geçir anlamında bir şey yapması lazım çünkü bunlar bizim geleceğimiz bir yerde... İşte maddi yükümlülükler burada o çok önemli çünkü çok insan var yani çocuğunun yanına parasızlıktan gidemiyor yani çocuğum bir şey ister diyor alamayacağım diyor. E kendi kendine bahaneler uyduruyor insanlar yani...Yani o kadar çok insan var ki işte nafakasını ödeyemiyor, parası olmadığı için çocuğunun yanına gidemiyor işte ebeveyne yabancılaştırma kapsamında kendim de yaşadım bunu gidiyor çocuğu mesela kendisine karşı

doldurulmuş adam onu bir görüyor iki görüyor zaten kolu kanadı kırılıyor anlatabildim mi?... Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına baktığımız zaman aile hayatına saygı kapsamında bozulan kararlarda hani icra kararlarından bahsediyorum diyor ki devletin pozitif pozitif yükümlülükler alma zorunluluğu vardır diyor. Ki diyor bu zorunluluk ayrılığa devletin sebep olmadığı hususlarda da geçerlidir yani burada ne diyor anneyle baba ayrılığa karar vermiş ve bunlardan bir tanesi çocuktan ayrılacak tamam bir tanesi çocuktan ayrılacak ama o çocuktan o ayrılan ebeveynin ilişkisini pozitif anlamda güçlendirmek devletin sorumluluğudur diyor.

Mahmut, boşanma süreci ve sonrası için devletlerin aileler için farklı hizmetler sunması gerektiğini çünkü bunun bir ihtiyaç olduğunu anlatmıştır:

Biz mağdur arkadaşlarla konuşuyoruz da yani artık boşanma çok kolay çok basit çok keyfi olarak gerçekleştiğini düşünüyorum. Devletin bu konuda bir aile terapisti özellikle yönlendirilmesi gerekir. Bu konuda bir arkadaş dedi aile avukatı, aile eğitimi ekibi bir ekip olması gerekir diye ondan ayrı bir de şey olması lazım aile terapisti aile hatta ne diyorlar ona psikoloğu mu psikiyatri ayrı ayrı bir şeyler var isimleri var onlar zaten branşları ilgi alanları da farklı her birinin de. Onun da olması gerek bir ekip olması gerekir.

4.1.1.5. Benzer Deneyimlere Sahip Bireylerle Dayanışma İsteği

Benzer deneyimlere sahip bireylerle bir arada olma isteği, ait olma ihtiyacı teorisi (need-to-belong theory) ile açıklanabilir. Aidiyet sosyal bir varlık olarak insanın ihtiyacıdır. Sosyal bir gruba kabul edilmek ve grubun bir parçası olmak bireylere temel bir motivasyon sağlamaktadır (Baumeister, 2012). Boşanmış babalar ihtiyacı olan destek ve hizmete ulaşamadıkları durumda benzer deneyime sahip olan bireylerle ortaklık kurarak paylaşımda bulunmaktan ve deneyim aktarımından faydalandıklarını bildirmişlerdir. Böylece benzer deneyimlerden ve sorunların çözümlerinden yararlanarak kendi problemlerini bilinçli bir şekilde çözüme kavuşturabileceklerdir.

Sedat boşanmış babaların birlik oluşturması gerektiğini ve bu konuda harekete geçmeleri gerektiğini belirtmiştir. Derneklerin ya da kuruluşların ortan deneyime sahip babaları bir araya getirmesi gerektiğini şöyle bildirmiştir:

Yani bu bizim özeleştirisi gibi olacak insanın öz eleştirisi yapması lazım. Ben sandım ki bizim dernek adına bir şey geliyormuş gibi düşündüm öyle hayallerim vardı. Önder de yok başımızda hani akıllı işi yürütecek insan da yok. Herhalde bu işi önemsemiyoruz biraz da öyle oluyor. Mesela bir şey söyleyeyim mesela kadın erkek eşitliği yok kadın erkek eşitliği diye bir şey hukukta yok. O iş içi boş bir kelime o kadın erkek eşitliği belki normal hayatta uygulanıyor fakat hukukta böyle bir içi boş bir kelime anlamsız bir kelime o havada bir kelime olamaz. Doldurman lazım dolduramıyorsun içini hukukta hem erkek hem kadından yana yani bunu dile getirilmiyor bu yani nasıl erkek dedim özeleştirisi bu bizim beceriksizliğimiz bu.

Anıl boşanma sürecinde yaşadığı problemleri atlatmasında çevresinin desteğinin çok büyük etkisi olduğunu ayrıca boşanmış kişilere de destek olmak için onlarla iş birliği içinde olduğunu aktarmıştır:

Benim en büyük artım benim birlikte oturduğum arkadaşlarım yani çocukluk arkadaşlarımdan psikolog olan var diyetisyen olan var işte dahiliyeci olan var benim en büyük artım şuydu hadi akşam gelin bir çay içelim dediğimde ve bunlar asla ve asla beni bu süreçte yaşadıklarımnda hiç yalnız bırakmadılar...Ben boşanmış insanlarla da çok konuşuyorum destek olmaya çalışıyorum ne yazık ki onların da başında bir sürü şey...Benim çok sevdiğim bir arkadaşım var benim çocuklarıma olan hasretimle ilgili iki tane şiir yazdı kitabında yayınladı hatta bir kitap yazdığım zaman sana da yer vereceğim dedi. Fırat ise benzer yaşantılara sahip babalarla iletişim kurduğunu, onlara yardımcı olmak için çabaladığını anlatmaktadır. İnsanların hukuki süreçler hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığını da ekleyerek kendi deneyiminden öğrendiği birçok bilgiyi paylaştığını ve olabildiğince destek olduğunu söylemektedir. Ayrıca derneklerin kendine güç verdiğini, ortak deneyime sahip bireylerle bir arada olmanın iyi hissettirdiğini de eklemiştir:

Genel anlamda baktığınız zaman da şöyle bir şey var ben birçok yerden birçok babanın telefonlarını alıyorum onların davalarına bir şekilde müdahil oluyorum dilekçelerini hazırlıyorum işte gidiyor çocuğunu alamıyor işte icra kanalıyla gidiyor icra kanalıyla dahi alamıyor falan hani hukuki süreçleri de bilmediği için insanlar bir şekilde burada piştiğimiz için biz insanların hayatına dokunmaya çalışıyoruz özellikle çocukların bu işlerin içerisinde yorulmalarına izin vermemek adına hani çocuk hakkı anlamında bu anne veya baba hakkı anlamında değil. Şimdi bir baba evet icraya da olsa gidiyor çocuğunu göremiyor ama şöyle bir durum var bu çocuğun da babayı görmeye ihtiyacı var yani insanlar bunu çocukla evdeki bir sandalyeyi pek ayırt etmiyor birbirinden anlatabiliyor muyum hani duyguları var bu çocuğun ihtiyaçları var yani böyle bir durum var böyle olunca da aslında birçok çocuk ve baba da birbirinden uzaklaşıyor onu söyleyecektim...Her dava her çocuk her baba kendi içinde özel ve bunlar farklı farklı şeyler yaşıyorlar... Ben de kendi davamın özelinde olayı Anayasa Mahkemesi'ne taşıdım bireysel olarak 9 aydır oradan bir dönüş bekliyordum ki sırf babalara bir örnek olsun, ellerinde karar olsun diye. Bizim bir derneğimiz de var. Bu süreç içerisinde benim bu kadar yetişmeme psikolojik olarak ayakta kalabilme sebep olan kişi bizim o derneğimizin başkanı. Dernek şu anda kapandı ııııı neden kapandı işte erkekler birazcık hani oradan da bahsedecek olursak şimdi kadın ne yapıyor diyor ki şiddet görüyorum diyor uzaklaştırma kararı alıyor ama mesela aynı şekilde erkek gidip de karakola şikâyet edemiyor niye çünkü gurur yapıyor gibi.

Eren ise çocuklarının yanında olabilmek, hayatlarına ortak olabilmek için başka bir ülkeye giden bir babadır. Bu süreçte bulunduğu ülkede benzer durumdaki babalara

destek olduğunu, sosyal medya grupları sayesinde hem bilgilendiğini hem de kişilerle iletişime geçip sorunlara çözümler aradığını belirtmiştir:

Bulduğum ülkede en iyi hukuku bilen kişi benim ondan dolayı çünkü 2019'dan beri bunun içindeyim bana yönlendiriyorlar ve bazen yardım ediyorum işte bu boşanma hukuku üzerine problem yaşayan Türklere ama genellikle Türkler bırakıp gidiyorlar çocuklarını burada bir tek mücadele eden benim adımlı duyabilirsiniz...Sabahlara kadar Twitter'da yayınlara katılıyorum ben insanlara yardım ediyorum bizim bir grubumuz var. Bakın böyle bir şey sonra bizim grubumuzun içinde bizim grubumuzun içine girin oradaki yazışmalarımıza konuşmalarımızı dinleyin Twitter görüşmelerimiz zoom görüşmelerimiz oluyor oralara lütfen aktif olarak katılın ben orada bir sürü Türkiye'de eziyet çeken anne de var baba da var bu arada grubumuzda. Erkeklere özgü bir şey değil yani oradaki acıları yaşananlara anlamak için bir sürü baba var anne var...

4.1.2. Baba-Çocuk İlişkisi

Birçok kültürde babaların çocuklarıyla ilişkisi bakımdan çok fiziksel ve sosyal çevreyle uyum ve kaynak sağlama rolleri ile açıklanmaktadır. Yakın zamana kadar toplumlarda baba ve annenin ebeveynlik rollerinin birbirinden tamamen farklı olduğu düşünülmektedir. Anne bakım, özen ve şefkat sağlarken, baba finansal kaynak, otorite ve disiplini temsil etmekteydi. Sanayileşme ile kadınların işgücüne kitlesel girişi ve ardından mücadeleleriyle işgücündeki yerlerini tutmaları sebebiyle aile yapısındaki önemli değişiklikler ebeveyn rollerini de dönüştürmüştür. Özellikle 1990 ve sonrası için iki ebeveynli ailelerde ilgi ve bakımla alakalı görevlerin paylaşıldığı ya da bakım verenlerin başka kişiler ve kurumlar olduğu görülmektedir. Aile yapısındaki bu dönüşümlerin sonuçlarından biri ebeveynlik pratiklerinin özellikle babalar için değişmesi gerektiği beklentileri olmuştur. Sorumlu babalık ya da yeni babalık olarak literatürde yer eden bu beklentiler, baba-çocuk ilişkisinin maddi rolünden çok sosyal, fiziksel ve duygusal rolünü de gündeme getirmiştir (Paquette, 2004).

Son elli yılda annelerin çocuk gelişimi üzerindeki etkisi birçok araştırmanın konusu olmuştur. 1990 ve sonrasında ise anne-çocuk ilişkisini incelemek için geliştirilen yöntemler ve modeller babalara da uygulanmış ve babaların çocuklarıyla etkileşimlerinin de çocukların bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimlerine katkısı olduğu bulunmuştur (Lamb, 2000). Çağdaş toplumsal yapılanmada babaların çocuklarla çok çeşitli ve sağlıklı ilişki kurmasının önemi vurgulansa da geleneksel bağlamdan ayrılmak düşünüldüğü kadar kolay olmamaktadır.

Baba-çocuk ilişkisi bu çalışmanın diğer kategorisidir. Babalar kendi rollerini, çocuklarıyla ilişkilerini ve çocuklarından beklentilerini açıklamışlardır. Görüşmeler sonucu elde edilen verilerin detaylı incelenmesi ve analizi sonucunda baba çocuk ilişkisinin hiyerarşik boyutunda bakım ve kontrol, velayet, çocuktan beklentiler, öğrenilen aile ve aile ilişkilerinin toplumsal yapılanması, istihdam ve bakımda zaman ve maddiyat sorunları kodları ortaya çıkmıştır.

4.1.2.1 Baba-Çocuk İlişkisinin Hiyerarşik Boyutu

Birçok ülkede ve kültürde, anneler ve babalar çocuklarıyla belirgin şekilde farklı iletişim ve etkileşim kurmaktadırlar. Bu ebeveynliğin nasıl yapılandırıldığı, toplumsal ve sosyal rollerinin nasıl çizildiği ile ilişkilendirilebilir. Babalık rollerinin ve baba çocuk ilişkisinin değişmesi, kadınların iş yaşamına katılımıyla ilişkili olarak baba çocuk ilişkisine yönelik farklılıkları artırarak ailede hiyerarşik modelden eşitlikçi modele geçiş sürecini desteklemiştir. Bu durum cinsiyet rollerinin değişim ve dönüşümüyle de alakalıdır. Ancak yine de çocuk bakımıyla ilişkilendirilen ve birincil bakımveren konumunda anneler görülürken, kontrol ve destek sağlayıcı durumdaki ebeveyn babalar olarak görülmektedir (Barutçu ve Hıdır, 2016).

Aile sistemleri içindeki güce ve rollere bağlı hiyerarşi “evin direği baba” görüşünden uzaklaşmaya ve değişip dönüşmeye başlasa da geleneksel rollerden ve toplumsal cinsiyet kalıpyargılarından izler hala görünmektedir. Araştırmaya katılan babaların çocuklarıyla ilişkisi incelendiğinde çoğunlukla kendilerini çocuk bakımından tamamen sorumlu görmeseler de çocuklarının bakımına katıldıklarını ve “yeri geldiğinde” çocuk bakımını üstlendiklerini belirtmişlerdir. Öte yandan kontrol ve destek sağlayıcılığın maddi boyutunda kendilerini birincil sorumlu olarak gördükleri aşıkardır. Çocuklarının ihtiyaçlarını ve isteklerini maddi olarak karşılamayı asli babalık rollerinden kabul ettikleri söylenebilir. Yeni babalık ya da sorumlu babalık çerçevesinde, geleneksel rollerin de sürdürülmesi ancak bakım konusunda da sorumlulukların babalar tarafından tanımlanması ve yerine getirilmesi değişimin yönünü de göstermektedir.

4.1.2.1.1 Bakım hiyerarşisi (Giving care)

Anneliğe gösterilen yoğun ilginin aksine hem akademik hem de kültürel söylemlerde babalık uzun süre ihmal edilen bir konu olarak kalmıştır. Anneler kendileri için özel sayılan ev alanının dışına çıktıkça, babaların çocuklarının

yaşamlarındaki rolleri daha fazla sorgulanmaya başlanmıştır (Craig, 2006). Bu sorgulama babaların çocuk bakım görevlerini paylaşmaları gerektiği düşüncesini beraberinde getirmiştir. Katılımcı babalar da çocuk bakımı konusunda sorumluluklarının bilincinde olduklarını ve görev aldıklarını belirtmektedirler. Çocuk bakımı için çocuğun annesine ihtiyacı olduğunu ve en iyi bakımı annenin verebileceğini vurgularken kendilerinin de bu konuda sorumluluk almaktan çekinmediklerini söylemektedirler. Katılımcılardan bazıları çocuk bakımında geleneklerin dışında eşitlikçi bir yaklaşım benimsediklerine işaret eden deneyimlerini paylaşmışlardır. Eren çocuklarıyla vakit geçirirken onların bakımına dahil olduğunu, bakım ihtiyaçlarını karşıladığını ifade etmiştir. Çocuğunun onun yanındayken bakım konusunda yaşına uygun davranışlar sergilemediğini düşünmektedir:

Kızım diyorum kendin yiyebilirsin yemeğini. Hayır diyor sen ver diyor yani yedi yaşında kızımı ben elimle besliyorum. Ondan sonra çocukların kıyafetlerine kadar ben alıyorum ben giydiriyorum yani affedersiniz ama kızım çişe giderken bile bana söylüyor. Düşünebiliyor musunuz? Dün yani dün baba çişim geldi dedi ve ben götürdüm ben kaldırdım çünkü biraz hijyen problemi de var burada bulunduğum yerde biliyor musunuz? Yani dolayısıyla ben kucağımda kaldırdım ben o durumu pozisyonunda çişini yaptırdım hiçbir yere dokunmasın diye hep ben böyle bir babayım işte... Anneleri çocukları küçükken bırakıp gidiyordu ben de annesine diyordum ya bari sütünü sağalım öyle git diyordum buzdolabına sokalım buzdolabına atıyordum falan böyle sağıp sağıp böyle poşetleri doldurup annesini sütünü saklıyordum oğluma veriyordum... Sonra kızım diyorum ne yiyeceksiniz baba diyor sen Kai Jeow çok güzel yapıyorsunuz diyor. Kai Jeow basit yumurtalı omlet bu kadar basit bir şey istiyorlar ve ben çok güzel yapmayı öğrendim her şeyi yağım da var ekmeğim de var isterlerse de tost yapıyorum. Ben mesela yoğurdu da kendim yapıyorum evimde çocuklara yoğurt yediriyorum bir de ballı yoğurt yapıyorum çok güzel oluyor... Mesela kızımın kıyafetlerini de ben değiştiriyorum bakın ben değiştiriyorum annesi var orada ama ben değiştiriyorum kıyafeti ben taşıyorum...

Daha geleneksel bir duruş sergileyen Anıl çocuklarının bakımı için annelerine ihtiyacı olduğunu, en iyi bakımı annelerinin verebileceğini belirtmiştir. Kendisinin maddi olarak tüm gereklilikleri yerine getirebileceğini ancak bakım için iş yoğunluğu nedeniyle vakti olmadığını da söylemiştir:

Şöyle ki velayeti normalde ben kendim alabiliyordum ama malum durumlar yani ben tamam bir tane bakıcıya bakıcı alırım çocuklara. E ama anne var anne sevgisi var ortada biz de şöyle bir durum dedim ki çocukların masrafları yönünden hiçbir şey düşünmem. Bir de ben bakamam çocuklara hani 2 gün 3 gün bakabilirim çok yoğunum çünkü ama bir tane de değil 2 tane çocuk olduğu için dedim böyle bir anlaşma yapalım velayeti ben direkt sana vereyim.

Fırat günümüzde hem annenin hem de babanın çocuk bakımı konusunda eşit sorumluluk alabileceğini vurgulayarak bunu bir örnekle açıklamıştır:

Yani bir cinsi karşı cinse karşı yüceltmenin hiçbir anlamı yok özellikle yargısal makamlar karşısında eşitlikten bahsediyorsak kadın erkek eşitliği istiyorsak yani kadının anneliğini ön plana çıkartmanın bir lüzumu yok. Hep şu örneği veriyorum biliyorsunuz büyük bir İzmir depremi oldu. Ada bebektir sanırım o bayağı haberlere falan konu olmuştu annesi vefat etti ve babası büyüttü yani o kızımızı daha emecek çağıdaydı. Diyorum ki tamam anne işte emziriyor. E annenin sütü gelmiyorsa veya anne öldüyse bu çocuğu kim büyütecek bu birinci sorum oluyor hani velayetin anneye verilmesinden yana. Ondan sonra işte babalar genelde çalışıyor evde olmuyor zaten çocuk da hani babanın görevi çalışmaktır evin geçimini sağlamaktır bir yük bindirilmiş ya erkeklere de. E diyorum ki benim eşim de çalışıyor ben de çalışıyorum ve benim çocuğumu anneannesi büyütüyor eşi de büyütüyor ya eşim de büyütüyor. E babaannesi de büyütebilir o zaman bu çocuğu. Yani anlatabildim mi?

Boşanma davası sonrası çocuğunun annesiyle hiç ilişki kurmadığını belirten Ata çocuk bakımı konusunda tüm sorumlulukların kendine ve kendi ailesine ait olduğunu belirtmiştir. Ancak çocuğunun yine de anne bakımına ihtiyacı olabileceğini de vurgulamıştır:

Boşanma sürecinden sonra anneye hiçbir ilişki kurmadı yani yaklaşık iki buçuk üç yıldan beri hiç görüşmedi. Annenin de böyle bir talebi olmadı. Çekişmeli geçen bir dava sürdü şimdi istinafa gitti yani bir senede orada sürecek. Belki istinaftan sonra görmek isteyecek ama şu anda hani kendisi de sadece görmek istiyor ama kalmak ya da bakmak istemiyor... Süreç içerisinde de çok fazla doğru düzgün bir annelik yapmadı zaten genelde hani çoğunlukla ben ilgilendim. İş yeri olduğu için çok fazla yorgunluğum yok onun yaptığı iş bedensel olmasa da beyinsel olarak yorucu bir işti. O süreçte de genelde ben destek oldum yani çocuğun yeri geldiği altını değiştirdik yeri geldi oyunlar oynamayla ilgili kısımlar hep bendeydi... Nasıl olsa baba bakıyor işte babaannesi ilgileniyor o kendi kafasında kendi hayatında ya benim gözümde biyolojik anneden bir farkı yok yani... Yani ama annenin vermiş olduğu bir rol vardı sonuçta tamamen annelik duygusunu veremese de sonuçta bir anne. O rolü o bakımı onun üstlenmesini bekliyorsunuz onu çoğu zaman ben yaptım zaten beslenmeden alt değiştirmeden tutun işte ayakta sallamasından çoğu şeyini ben yaptım. Hala da ben yapıyorum.

Yağız ise çocuğunun bakımı konusunda kendi ailesinden destek alabileceğini ancak bir kız çocuğunun annesinin bakımına ihtiyacı olacağını dile getirmiştir:

Şöyle söyleyebilirim başımın üstünde yeri var tabii ki benim çocuğum hani seve seve gözüm gibi bakardım ona ailemle birlikte bakardım ama yani şöyle de bir gerçek var hani büyüme çağındaki olan gelişme çağındaki olan bir kız çocuğunun daha çok anneye ihtiyacı olabileceğini düşündüm. Çünkü hani ilerleyen süreçlerde daha yedi yaşında şu anda yani bu ergenlik süreci olacak ne bileyim daha büyüme süreci olacak sanki o anda annesine daha çok ihtiyacı olabileceği gibi hissettim.

Zeki çocuk bakımı konusunda eski eşiyle sorumluluk paylaşımı yaptığını ve eş düzeyde sorumlulukları olduğunu belirtmiştir:

Bakım sorumlulukları konusunda da hemen hemen anneyle eş düzeydeyiz diyebilirim. Bir farklılık yok yani beslenmesinde de eğitiminde de kıyafetinde de sağlığında da her şeyinde hemen hemen eş düzeydeyiz diyebilirim.

4.1.2.1.2 Kontrol hiyerarşisi: (Taking care)

Her ne kadar aile yapısı ve buna bağlı olarak ebeveynlik rolleri değişmeye başlasa da geleneksel aile ideolojisindeki toplumsal cinsiyet kalıpyargılarına dayalı annelik ve babalık rollerine bakış açısının tamamen değişmesi beklenmemelidir. Çünkü günümüzde erkeklerin kadınlara oranla tam zamanlı ve yüksek ücretli işlerdeki konumu sabittir. Dolayısıyla babaların annelere kıyasla ekonomik olarak üstün olması, çocuğa bakım vermenin ve ilgilenmenin dışında çocuğa kaynak sağlamak ve desteklemek konusunda ön plana çıkmaktadır. Bakım kavramsal olarak ele alındığında çocuğa yalnızca beslenme ya da giyinme gibi öz bakım becerilerini sağlamak değil aynı zamanda çocuğun daha iyi ve refah bir yaşama sahip olmasını önemsemeyi ve kaynak sağlamayı da kapsamaktadır. Bu kapsamda, araştırmaya katılan babalar çocuğun istek ve ihtiyaçlarını karşılamak için tüm ilgi ve desteğini vermesi gerektiğini ve bunun bir babalık sorumluluğu olduğunu vurgulamışlardır. Bunun yanı sıra maddi olarak çocuğun hayatında hep var olma ve hayatına dahil olma konusunda bir çekinceleri olmadığını ancak kavramsal olarak nafaka ismine ve nafaka sistemine karşı çekinceleri olduğunu da belirtmişlerdir. Ayrıca çocuğun ihtiyaçları için eski eşleriyle bir ortaklık kurabildiklerinin de üzerinde durmuşlardır. Babalar, dava sonucunda belirlenen nafaka miktarının çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak için yetersiz olduğunun farkında olduklarını ve bu sebeple belirlenen nafaka miktarından daha fazlasını yaptıklarını da dile getirmişlerdir.

Hasan bakım konusunda annenin sorumluluklarının, maddi konularda ise babanın sorumluluklarının olduğunu vurgulayarak kendi sorumluluklarını dile getirmiştir:

Her baba için demiyorum bunu tabii her anne için de söylemiyorum ama anneler genelde daha iyi bakar çocuklara. Çocukların annenin yanında olması daha mantıklı daha sağlıklı geliyor bana. Çünkü dünyanın birçok yerinde de bu böyle. Baba daha çok yani nafaka çocukların yiyeceği içeceği masraflarını vesaire karşılamakla mükelleftir o görev babaya aittir bu böyledir yani doğanın da kanunda bu şekildedir anne ikinci sırada geliyor bu anlamda. O konuda sıkıntı yok sonuçta çocuklarım en iyi şekilde yemelerini içmelerini

giyinmelerini sağlamaya çalışıyorum. Nafakanın dışında da böyle de yapıyorum. Ben de bu anlamda çocuklarımı ve annelerini eksik bırakmamaya özen gösteriyorum.

Eren boşanmadan sonra çocuklarının yanında olabilmek için yurtdışına taşınmış bir baba olduğunu belirterek, bir baba olarak çocuklarının yanında olduğunu belirtmiştir:

Burada benden Türk parasına çevirince aşağı yukarı 6 milyar kadar nafaka istediler iki çocuk ve anne için ben tabii bugüne kadar 6 milyonun hiçbirini veremediğim için hiçbirini ödeyemedim 2019 yılından beri muhtemelen faizi işleterek şey yapıyorlar...Bizim ülkemizde öğretilen bir kelime akıl balığ olana kadar ben çocuklarımın yanındayım babaları var mı var düştüler mi kaldıran bir baba mı muhtaç olduklarında yardım eden bir baba mı finansal destek desteğini arkalarında hissedecekleri bir babaları var mı var daha ölmedim ölmeyene kadar son nefesimi verene kadar da diyelim Türkiye'deki malım da mülküm de onlarındır yani ben yanlarındayım ama annelerinin de yanındayım aslında.

Anıl ise hem eski eşine hem de çocuklarına maddi olarak destek olduğunu, tüm ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşıladığını ve karşılayacağını belirtmiştir. Nafaka verdiğini ve nafakanın haricinde de maddi desteği sağladığını da eklemiştir:

Marketlerini yaparız işte bezleri, kıyafetleri şunları bunları hiç problem bile değil. Atıyorum kız kardeşi İstanbul'da İstanbul'a gideceksiniz otobüsle gitmezseniz uçakla gönderirim uçakla geri getiririm sizi bu tür şeyleri hiç dert etmeyin. Yani devlet sana 1200 TL veriyor bunun üstünü ben tamamlarım yani normal bir asgari ücrete yakın bir şeyler veririm gibi yani velayeti öyle anneye verdik... Ben şanslı bir adamım ben şunu yapabiliyorum yani beni çocuklarla görüştürmüyor musun o zaman anlaşma bitti diyorum ya devletin verdiği 1200 liraya alırsın kenara çekilirsin diyorum. Annesi de diyor tamam o zaman yenildim istediğin gibi görüşebilirsin ama bir yandan çocuklara bazı şeyleri aşıyor işte.

Bahadır çocuğunu göremediği için görüş günü tahsis edilmesini talep etmiştir. Çocuğunun bakımına maddi olarak katılabilmek için nafaka başvurusunda bulunduğunu açıklamıştır:

Belki önünüze çıkabilecek ender örneklerden biriyim ben. Ben mahkemeye 3 kere nafaka vermek istiyorum çocuğumun bakımına maddi olarak katılmak istiyorum diye dilekçe ile başvurdum yalnız şöyle bir teamül var eğer çocuğa bir nafaka ödüyorsanız mahkemenin size bir görüş günü tahsis etmesi gerekiyor. Görüş günü tahsis etme konusunda bir zorunlu kalacağı için nafaka da tayin etmiyor mahkeme. Yani ben diyorum ki çocuğumla geçireceğim 2 saati satın alabilirim sıkıntı yok aylık verebilirim yani ama yok. Ancak şöyle bir durum var bir fon hesabı açtım mesela olur da bir gün sonuçta insanoğlu yerinde durmuyor her zaman büyüyor geliyor. Kendini de geliştiriyor eğer gerçekleri okuyabilecek bir çocuk olarak yetismeyi başarabilirse o fon hesabında o güne kadar benim onun adına yaptığım birikimlerle hiç değilse hayata daha iyi bir başlangıç yapabilecek pozisyona getirebileceğimi düşünüyorum.

Deniz çocuğunun masraflarını eşiyle paylaştıklarını söylemiştir. Tüm giderleri paylaştıklarını ve elinden gelenin fazlasını yapmaya çalıştığını söylemiştir:

Her şeyi ortak yani bir kalem bile alınsa ki fazlasını da yapmaya çalışıyorum ortaklıktan çıkıyorum. Çünkü boşandık diye bütün yükü eski eşime yüklemek değil o benim evladımdır sonuçta elimden fazlasını elimden geleni değil elimden fazlasını yapmaya çalışıyorum ki yapmaya da devam edeceğim bu şekilde devam eder.

Zeki ise çocuğuna iştirak nafakası ödediğini ve eski eşiyle çocuk konusunda ortaklık kurabildiğini belirtmiştir:

Ben iştirak nafakası ödüyorum yani çocuğun masraflarına ortağım onun dışında eşimin zaten ekonomik anlamda benden bir beklentisi yok. Çocukla ilgili bir harcama olduğunda da genelde ekstra şeyler çıktığında da ortaklaşa hallediyoruz benim o konuda bir problemim yok yani.

Fırat mahkemenin belirlemiş olduğu nafakayı ödediğini, nafakayı yetersiz bulduğu için daha fazlasını yaptığını belirtmiştir. Çocuğunun hayatına maddi olarak katılmanın gereklilik olduğunu ancak çocukla görüşme konusunda bir bağlayıcılık olmamasını eleştirmiştir:

Nafaka şu an hâlâ da 4 buçuk yıl önce belirlenmiş olan bir nafakamız var işte birazcık arttı şu an 500 TL gibi bu dava devam ediyor iştirak nafakası olarak ben ödüyorum. Karşı tarafa bir ödediğim nafaka yok sadece çocuğuma karşı 500 liranın zaten yetmeyeceğini bildiğim için elimdeki imkanlar dahilinde fazlasını yapmaya çalışıyorum...Yani siz bana eğer babalığını yap deseniz bunu zorunlu koşsanız bile ben yapmıyor olsam bana kimse hiçbir şey yapamaz yani doğru mu? Ben velayet görevlerini yapmasam hani nafaka tamam onun bir karşılığı bir hukuken karşılığı var çocuk için zorunlu ama ben çocuğumu gidip görmesem kim bana çocuğunu niye görmüyorsun diyebilir ki? Anlatabiliyor muyum?

Kaan, Mehmet, Yağız ve Cenk anlaşmalı boşandıklarını ve eski eşlerinin nafaka talebi olmamasına rağmen çocuğunun ihtiyaçlarını karşılamak için maddi destek sunduklarını söylemişlerdir. Kaan şöyle demiştir:

Anlaşmalı olduğu için nafaka istemedi kendisi ben de aylık belli bir miktar çocuğa gönderiyorum çocuğun ihtiyaçları için gönderiyorum o da o parayı o konuda kullanıyor yani bana bir zararı yok. Yani şey olsa imkânım olsa daha fazla yollarım ama tabii ekonomik şartlar düzeldikçe daha fazla yollamaya çalışıyorum. Her türlü her zaman ihtiyacını soruyorum yani bir ihtiyacın var mı diye olursa da zaten imkânım varsa da yoksa da karşılamaya çalışıyorum karşılıyorum ben... Farklı şehirde olduğumuz için maddi olarak destek olmaya çalışıyorum elimden geldiğince ama bir araya geldiğimizde de bir problemi olursa ilgileniyorum elimden geldiği kadarıyla. Sağlık olsun ne bileyim başka bir şey olursa olsun ya bana bahsedildiği kadarıyla ben ilgilenebiliyorum ama tutup da bana her şey söylenmiyordur yani atıyorum okulda düştü bu söylenmiyor ya da ne bileyim başka şeyler bana söylenmiyor sadece büyük bir

sorun olursa bana söyleniyor onda da ben elimden geldiğince yardımcı olmaya çalışıyorum.

Mehmet ise şu ifadeleri kullanmıştır:

...Resmi olarak değil gönüllü olarak nafaka ödüyorum. Biz anlaşmalı ayrıldık mal varlığının eşit dağılması açısından bir de ben onların hani kira mira diye uğraşmaması açısından orada evliliğimiz sırasında edinmiş olduğumuz evi onlara verdim yaşamaları için. Bir de araçlarımız bende kaldı borçları da ben üstüme aldım. Onlar sadece huzurlu ve mutlu ileriki süreçte de yaşasınlar diye ben kendim sadece ceketimi aldım çıktım diyebilirim. Onların düzeni bozulmadı. Mahkemenin herhangi bir nafaka talebinde bulunmamasına rağmen kızımın aylık 1200 TL gibi bir servis ücreti var. Onu ben karşılıyorum. Ondan sonra mesela piyano kursuna gitmek istiyorum babacığım dedi onu ben karşılıyorum böyle şeyleri yani. Herhangi bir yaptırım olmamasına rağmen belki de devletin bana verecek olduğu nafaka bedelinden daha fazlasını ben zaten şu anda kızım için ödüyorum.

Yağız nafaka miktarının ilk başlarda kendisini zorladığını ifade etmiştir:

Ben nafakadan fazlasını yaptığım için yani o zamanlar kötü etkiledi de şu anda da hâlâ ortak velayet olmasına rağmen bir miktar veriyorum ama öyle çok beni etkilemiyor.

Cenk ise bir nafaka bağlanması kararı olmadan kendisinin eski eşi ve çocuklarına maddi destek sağladığını söyledi:

Ben maddi olarak haklarımı sonuna kadar helal ettim sonuna kadar da her şeyi yapacağım dedim yapıyorum da. Ekonomik durumumuz da çok iyi değil ama kazanıyorum kazandıkça da yapıyorum...Ayrılalı 5 sene oldu hâlâ bu maddi boyutlarını kendi kendimize çözdük yani nafaka konusunda da yani hiçbir nafaka talep edilmedi çocuğun bir şeyiyle ilgili olan ödemelerini ben yapıyorum. İhtiyaçları olunca ben sormadan yapıyorum destek oluyorum. Evini taşıdığı anda işte marangoz bir şeyler oluyor yani bunlarla ilgili de hiçbir şeyimiz olmuyor eski eşim de zaten paracı bir insan değil hiç öyle şeylerimiz yoktu.

4.1.2.2. Velayet Ortaklığı ve Ortak Velayet ile İlgili Karmaşalar

Toplumsal cinsiyet rollerindeki değişiklikler boşanma sonrası çocuk bakımı görevlerinin daha eşit paylaşılması gerektiği düşüncesine sebep olsa da velayet konusunda ortaklık henüz sağlanabilmiş değildir (Kreyenfeld ve Trappe, 2020). Ortak velayet (shared custody), bazı ülkelerin yasal çerçevesinde giderek daha çok uygulanmaya başlasa da velayet davaları Türkiye’de çocukların velayetinin bir ebeveyne ve genellikle anneye verilmesi durumu yaygındır (TÜİK, 2023). Babalarla yapılan görüşmelere göre, babalar çocuklarıyla görüşme konusunda eski eşleriyle iş birliği kurabildikleri ve anlaşabildikleri sürece velayetin annede olmasına karşı görünmemektedirler. Çocuklarıyla görüşmek konusunda istekli ve hevesli olduğunu ancak eski eşleriyle yaşadıkları anlaşmazlık ve çatışma sebebiyle çocuklarını göremediğini belirten babalar ise velayetin kendilerinde olmasını istediklerinin ve o

durumda aynı davranışı sergilemeyeceklerini ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra babalara yöneltilen ortak velayet ile ilgili soruya verilen cevaplar da dikkat çekicidir. Babaların bir kısmı ortak velayetin ne demek olduğunu bilmediğini dile getirirken, ortak velayet hakkında bilgi sahibi olan ve bu yolu tercih eden, mesleği avukat olan babaların söyledikleri dikkate alınmalıdır.

Hasan velayet konusunda çocuklarının annesiyle ortak paydada buluşabildiğini söylemiştir:

Çocukların dağılmamasından yanaydım. En azından tamam benim ayrı eve çıkmam gerekiyorsa yani çocukların bir ikisini ben alıp bir ikisini annesi 4 çocuğum var 3 kız bir erkek tamamının anneye kalmasını istedim. Anne de buna rıza gösterdi evet dağılmasınlar çocuklar birbirinden ayrılmasınlar olumsuz olarak etkilenmesinler çocuklara yönelik mutabık olduğumuz bir konuydu bu dağılmamalarından yanaydık. Açıkçası hepsinin bende olmasını istedim. Velayet tamamen bende olsun istedim ama anne ben onlarsız yapamam dediği için bu fedakarlığı yapmak zorunda kaldım.

Umut ise çocuklarının velayetinin annelerinde olduğunu belirterek çocuklarını görme konusunda anlaşmazlıklar olduğunu belirtmektedir:

Çocuklarımla velayeti annelerinde ama zaten şu an mesela 2 haftada bir görme hakkım var onlarda bile sıkıntı çıkartıyor göstermiyor yok şuraya gideceğiz yok buraya gideceğiz yalandan dolandan. Göremiyorum.

Eren, çocuğunun velayeti konusunda eski eşiyle sorun yaşadığını belirttikten sonra velayet kendisine verilmiş olsaydı nasıl bir tutum sergileyeceğini şu şekilde açıklamıştır:

Velayetin bana verilmesi söz konusu olsaydı şunu asla yapmazdım. Yabancılaştırma sendromu vardır ya... Çocuğu anneye babaya yabancılaştırma asla yani bir çocuğu annesinden anne sevgisinden mahrum edecek kadar gaddar, vicdansız, yoksun bir birey olmayı asla tercih etmezdim. İkincisi çocuklarımla asla maddi olarak muhtaç duruma düşürmezdim. Mesela annelerinin yaptıkları bunlar ben maddi olarak destek olsam da anneleri benim gönderdiğim parayla çocuklarıma oyuncak dahi almıyor. Benim çocuklarımla oyuncak derdindeler çocuk ya onlar.

Ortak velayeti bilmediğini söyleyen Sedat'ın ortak velayet tanımı ile ilgili karışıklıklar yaşamaktadır:

Ortak velayet dediğin nedir ki anlamıyorum bilmiyorum ki... Yani görüşme için kadın için de veriliyor 18'e kadar geçerli olan bir şey o 18'den sonra geçmiyor o. Yani 18'den önce ortak velayet oluyor o zaten verilen velayet.

Mehmet de ortak velayet olgusu hakkında bilgi sahibi olmadığını belirtmiştir:

Yani ortak velayet hakkında hiçbir araştırmam ve şeyim olmadı o sistem nasıl oluyormuş bilgim yok. O dönemki psikolojiyle de bir anda olup biten bir şeyle de ancak bu kadar mücadele edebildim hani şimdi olsa mesela bu ortak velayete bilmem ne hani bu konuda daha çok araştırma yapabilirdim.

Fırat ortak velayetin çocuk için bir hak olduğunu vurgulayarak velayet ve davalar konusundaki eleştirilerini ve endişelerini dile getirmiştir:

Nafaka kendi davamın özelinde aslında devede kulak tabiri caizse ama şöyle de bir durum var ortak velayeti tesis etmiş olsaydı mahkeme ben tayinimi aldırıp 2.000 TL'lik yol giderimi çocuğun masraflarına ekstra harcayabilirdim mesela. Ortak velayet çocuk açısından bir hak. Karşı taraf ortak velayeti kabul etmemekle benim babalığımı yapmama çocuğuma karşı sorumluluklarımı yapmama engel oluyor. Çocuğu da cezalandırıyor bu sistem. Ben çocuğuma karşı görev ve sorumluluklarımı yerine getirmiyorum hâkim o zaman alsın benden ortak velayeti... Zaten anlaşmalı boşanabilirsek hani velayet noktasında anlaşabilirsek çekişmeli boşanmayız. Çekişmeli boşanma içerisinde ortak velayetin aranması ters bir durum ama karşıdaki insanla ben uzlaşamıyorum diye çocuğumla olan ilişkilerimi kısıtlanması, ona karşı görev ve sorumluluklarımı yapmamın engellenmesi hiçbir mantık bunu açıklayamıyor. Bizim hukuk düzenimiz öyle bir şey ki velayet anneye aittir babayla çocuk ayrıca anne izin verirse görüşür. Yani bu teamülün üzerinde kurulmuş ve böyle bir saçma sapan bir sistemi yani hani nasıl adlandırılır bunu da bilmiyorum ama tamamen çocuğunun menfaatlerine aykırı bir şekilde taraftarın menfaatlerine aykırı bir şekilde yürütülen bir süreç var.

Deniz ortak velayeti öğrendikten sonra eski eşiyle ortaklık kurabildiğini ve çocuğun yararı için bu yolun en doğrusu olduğunu belirtmiştir:

Çocuk ortak velayet tüm ihtiyaçları da ortak karşılanıyor. Aslında olması gereken şeyin o olduğuna karar verip eski eşime bunu anlattığımda o da mantıklı bulup kabul etmişti. Çünkü çekişmeli ilişkiler kişiyi zora sokmak anlayışı içinde oluyor ben ona her ay devletin sunduğu mahkemenin sunduğu 500 lirayı gönderseydim zorluk yaşayacaktı mesela. Biz ortak velayet tabii o da kişiye güvenmesi gerekiyor aslında karşıdaki baba sıfatını taşıyan kişiye güvenmesi gerekiyor. 7000-6000 TL göndermek yerine her ay devletin verdiği 500 TL'yi 1.000 TL'yi veya 2.000 TL'yi kabul etmeyeceğimi o şekilde herhangi bir yardımım olmayacağını düşünerek dedim ki ortak velayet olsun. Hem çocuğa bunu yansıtmamış oluruz istediğimiz zaman görüşebiliriz. Biz huzur bozmamak adına bu yolu seçtik. Bu bilgiyi de ablam verdi savcı kalemi. Ondan bilgi topladım benim de bilgim yoktu açıkçası pek bilinmiyor... Diğer türlü çekişmelerde velayet verildiği zaman velayeti almayan kişinin üstüne veya alan kişinin üstüne çok yük biniyor. En güzeli ortak velayet biz bunu seve seve yaptık yani.

Kaan ise ortak velayet konusuna sıcak baktığını ve çocuğunun ortak velayeti olsaydı daha az sorun yaşayabileceğini dile getirmiştir:

Ortak velayet konusunda yapıcı düşünürüm. Çünkü anne de baba da söz sahibi olsun isterim. İkisi de resmi makamlar mercek altına da böyle bir şey olsun isterdim sıcak bakardım yani ben bu konuya. Ben baştan merhametli biri olduğum için söyledim yani ben velayet davası açmayacağım çocuk sende kalsın ama ben istediğim zaman görebileyim diye bu konuda mutabık kaldık ama işte maalesef çocuğun psikolojisi şey olmadığı için bir de küçük olduğu için yani bu tarafa gelme durumu annesi olmadan gelmek istemiyor. Annesi de

ikinci evliliğini yaptığı için maalesef gelemiyor çocukla beraber o yüzden böyle bir ayrı gayrıyız.

Avukat olduklarını belirten Yağız ve Cenk ise ortak velayetin bilinen bir konu olmadığını, bu sebeple tercih edilemediğini belirtmişlerdir. Ayrıca çekişmeli boşanma davalarında ortak velayetin söz konusu olmadığını, bireylerin kötüye kullanabileceğini ve yargı sistemlerinin ortak velayet konusunda zorlayıcı olabildiğini de eklemişlerdir.

Yağız şu ifadeleri kullanmıştır:

Ben avukatım bu arada... Yani şöyle ortak velayet çok bilinen bir konu değil ama insanlar ortak velayeti kötü hale getirebiliyor burada insanlara önemli olan iki tarafın da kendinden önce çocuklarını düşünerek çocukların lehine hareket edebilecekleri durumlar. Maalesef hani benim de kendi mesleki tecrübeme dayanarak hani insanlar çocuklarından daha önce daha önce kendi şahsi çıkarlarını düşündüğü için ortak velayet sıkıntı olabiliyor.

Cenk ortak velayetin güven üzerine temellendirilebileceğini belirtmiştir:

Mesleğimiz biz avukatız ikimiz de. Hakimleri ikna edebilirsiniz ortak velayet yapın derim. (Gülme) İyi bir avukat tutun... Çünkü medeni kanunda ortak velayet diye bir şey yok. Bu uygulamada ortaya çıkmış bir şey ortak velayete bizim toplumumuzun sosyal kültürel yapısı çok da buna müsait değil. İnsanlar ayrıldıkları zaman aile ilişkileri tamamen ortadan kalktığı için artık birbirlerine düşman oldukları için nafaka tazminat şu bu falan filan bunları karıştırdıkları için... Artık düşman oluyorsun birbirine. Ondan sonra da bunun acısını çocuktan çıkartıyorsun örnek veriyorum nafakayı vermiyor o zaman çocuğunu göremezsin veya ekonomik olarak bir sıkıntı yaşıyorlar destek olmuyor o zaman sen çocuğu göremezsin. Bunun acısını çocuktan çıkardıkları için bizim toplumumuzda çok uygun değil ama uygulamada gelişmiş bir şey. Bu medeniyeti bu bak çocukla ilgili müşterek her şeyi yapma konusunda bunu ulaştır yani ortak noktada buluşabileceklerine inanıyorlarsa yapsınlar. Ama şöyle ortak velayet yapma konusunda aynı şehirde yaşıyor olmaları gerekiyor çocuğu zaten fiilen birisine teslim ediyor. Bizim kendi ayrılık sürecimizde hiç böyle bir şey olmadı. Ben de sonuçta annesi dedim hiç problem değil dedim anneye teslim edebilirsiniz dedim anneye teslim ettiler ama çocuk daha çok bende kalıyor ya yani bizim orada öyle şeyler olmuyor. İnsanlar güveniyorlarsa yapabiliyorlarsa ortak velayeti yapsınlar.

...Ya mesela bazı il mahkemeleri kabul etmiyor biz başka bir ilçede yapmıştık bunu iyi anlatmak lazım mahkemeye de yani çünkü infaz edilebilir bir mahkeme kararı değil sen şu gün uygulayacaksın ben bugün uygulayacağım çünkü bunun bir hukuki süreci de var. Çocuğu anneye verdin baba diyor ki bayramın üçüncü beşinci ben de kalsın diye aralarında problem oluyor ben çocuğumu göstermeyeceğim. Bu sefer hadi bakalım icraya birlikte bayramda çocuk esirgemeye. Saçma bir durum. Şimdi onu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na verdiler ama uygulamada çok sıkıntılı bir şey bunlara hiç mahal vermemek lazım. Özeti ortak velayeti kesinlikle ilişkimiz güzel bir şekilde ilişkimiz aynı şekilde devam ediyor diyorlarsa yapsınlar, yapmıyorlarsa da bir şeylerin acısını çocuklardan çıkarmasınlar çünkü bu süreçte onların hiçbir günahı yok hepsi bizim kabahatimiz kendi hatalarımız. Çocuklar bunun ceremesini çeken onlar oluyor ve hiçbirinin de hakkı olduğunu

düşünmüyorum. Babasına annesine kızıp da bunu çocuktan çıkarmamak gerekiyor eğer böyle ortak velayet yapamıyorsa da ve velayet birisinde kalır çocukla kişisel ilişki kurulmasıdır nafakasıdır çocuğun ihtiyaçlarını karşılama kısmıdır herkes eşit miktarda karşılanır.

Zeki ise ortak velayetin yasal olarak karşılığı olmadığını düşünmektedir. Çocuğunun velayetinin annesinde olduğunu ancak annesiyle ortaklık kurabildiğini söylemiştir:

Yasal olarak ortak velayetin bir karşılığı olmadığını duymuştum işin gerçeği kâğıt üstünde bir şey oluyormuş ama bir şey yok bizde zaten hani ortak velayet gibi biz şey kararları önemli kararları birlikte alıyoruz. Yani kâğıt üstünde velayeti annesinde olmakla beraber aslında bir nevi ortak velayet.

4.1.2.3. Çocuktan Beklentiler

Aile yapılanması içinde ebeveynlerin rolleri ve bu rollerin hangi beklentilerle oluşturulduğu bilinmektedir. Bu çalışmada babalardan toplumsal beklentilerin ve değişen babalık rollerinde sorumlulukların yanı sıra boşanmış babaların çocuklarından beklentilerine de yer verilmiştir. Babaların çocuklarından ne beklediği incelendiğinde öncelikle duygusal beklentiler dikkat çekerken erdem kavramının ve erdemli birey beklentisinin de dile getirildiği görülmektedir. Özellikle çocuklarının özlemini hisseden babaların aynı sevgi ve özlemi çocuklarının da hissetmesine ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir. Bunun haricinde babaların çocuklarından özel bir beklentisi olmadığı, sağlık, mutluluk, iyilik ve başarı gibi insani olguların beklenti değil dilek olarak dile getirildiğini söylemek mümkündür.

Hasan, Anıl, Fırat ve Kaan çocuklarından duygusal beklentiler içinde olduklarını ancak durumun bekledikleri gibi olmadığını söylemektedir. Hasan:

Yani benim beklentim hep aynı çocuklardan hep ilgi alaka bekliyorum başka bir şey yok yani. İlgi alaka düşkünlük biraz duygusal bir insanım belki bundan kaynaklı da olabilir bu yoğun beklentim bu anlamda talep göremiyorum.

Anıl ise şu ifadeleri kullanmıştır:

Tabii şöyle sen ne kadar çok seviyor ve özlüyorsan onların da sevip özlemesini bekliyorsun bazen beklediğini gibi olmuyor ve ne yazık ki bu tür benim başımda olan olay çoğu kişinin de başında... Beklentileriniz artıyor çocuklardan. Nasıl artıyor senin özlediğin kadar onların da özlemesini istiyorsun daha çok vakit geçirelim daha kaliteli vakit geçireyim diyorsun ama çocukların bir yerden sonra sana yabancılaşıyor. Belki bir insana dokunacak bu çocuklar yani bir bilim adamı olacak bir ilim adamı olacak belki bir çöpçü olacak ama insan olması şartıyla bunun mücadelesini veriyoruz.

Fırat çocuğu tarafından hatırlanma ve önemsenme arzusunu şu şekilde dile getirmiştir:

Bu sürecin içerisinde şimdi çocuk olarak o bazı şeylerin farkına varamıyor. Neyin farkına varamıyor mesela oyuna dalıyor işte anne baba ayrılığını da kabullendiği için 7/24 onu düşünen bir babası olduğunu mesela atlayabiliyor. Şimdi beklentim ne yönde ya biz tamam böyle annem babam ayrıldı ama benim

babamı aramam lazım mesela. Sadece yatarken bir arayayım babacığımı iyi geceler demiş olması bile o sizin bütün gün içerisinde geç yaşadığınız bütün endişeleri falan alıp götürüyor.

Kaan çocuğu tarafından unutulacağı kaygısına işaret eden şu ifadeleri kullanmıştır:

Beklentim beni unutmaması yani burada bir babasının olduğunu unutmaması buraya yani büyüdüğünde kendisinin de gelip işte benimle vakit geçirmek istemesi hani dedesinin babaannesi unutmaması bizden uzaklaşmamasını istiyorum ben.

Umut ise çocuğu konusunda bir beklentide olmadığını endişelerini de ekleyerek dile getirmiştir:

Aslında çok endişeleniyorum çünkü görüyorum genelde annesi babası ayrılan boşanan çocuklar hep maalesef yanlış sokaklara yanlış şeylere sapıyorlar bundan çok korkuyorum yoksa çocuktan çocuğumdan bir beklentinin gelecek adına bir şey beklemiyorum. İyi olsun...

Eren çocuklarından beklentilerini erdemli insanlar olmaları isteğiyle dile getirmiştir:

İkisinin de annesinin babasını sevmesini isterim. Öncelikle anneyi babayı sevmelerini ve saygı göstermelerini isterim. İkincisi de ülkelerini her iki ülkeyi de sevmelerini isterim her iki ülkelerini de sevmelerini isterim ve asla yalan söylememelerini beklerim.

Deniz çocuğunun iyi yetişmesini ve başarılı olmasını istediğini söylemiştir. Bunun için ebeveynler olarak ellerinden geleni yaptıklarını vurgulamıştır:

Onu başarılı yerlerde görmek istiyorum. Ben sonradan açılan başarılar elde ettim azimle çalışıp onun da o şekilde elimizden geleni hani o eksikliği babası ayrı annesi ayrı dedirtmeyecek şekilde kendinin onu algılamaması adına mücadele veriyoruz. Tabii ki her anne baba gibi evlatlarının onlar nasıl iyi görmek istiyor biz de öyle. Okulunda hayatında vatanına milletine hayırlı bütün bunların hepsinin biz de olmasını istiyoruz.

Mehmet ve Yağız çocuklarından beklentilerinin öncelikle mutluluk ve mutlu bir yaşam olduğunu belirtmişlerdir. Mehmet, “Çocuğumdan beklentim mutlu olması, huzurlu olması, sağlıklı olması, iyi bir eğitim hayatı olması.” demiştir. Yağız da çocuğunun esenliğine yönelik beklentiler içindedir:

Mutlu olması. Hani zaten yani bana göre insanın ailelerin verdiği kadar şeyle hani mutlu hani iyi bir çocuksa da sen iyiysen o oluyor işte kötüysen ona göre şey yapıyor o yüzden benim tek beklentim mutlu ve sağlıklı olması. Boşanma sürecinde de bu değişmedi aynı şekilde devam edecek.

Bahadır çocuğunu göremediğini bildiren bir ebeveyn olarak çocuğunun kendini iyi yetiştirmesini istediğini söylemiştir:

Yani umarım kendini iyi yetiştirir bir şey diyemem yani beklentiniz olabilmesi için tanımanız lazım zaman geçirmeniz lazım doğru mu? Ben tanımıyorum çocuğumu onunla zaman geçiremiyorum.

4.1.2.4. Öğrenilen Aile ve Aile İlişkilerinin Toplumsal Yapılanması: Ailenin Yeniden İnşası

Ailenin toplumsal yapılanması son otuz yılda hızla değişmiş ve hala değişmektedir. Aile oluşumu, hane yapısı, iş-yaşam dengesi, çocuğun refahı ve çocuğun ailedeki ve toplumdaki yeri konularındaki dönüşümler ailenin yaşantılarda olduğu kadar zihinlerde de yeniden inşasını gerektirmektedir. Doğum oranlarının düşmesi, ilk evlilik yaşının yükselmesi, boşanma oranlarının artması ailelerin gittikçe küçülmesine sebep olmaktadır. Tek ebeveynli ya da yeniden kurulmuş ailelerde büyüyen çocukların sayısı da gün geçtikçe artmaktadır. Bu değişimler farklı kabul ve alışma süreçlerine sebep olabilmektedir. Boşanmış babaların zihinlerindeki geleneksel aile modeli, kendi anne ve babalarının yasal evlilik süreçleriyle ve dönemsel şartlarıyla bağlantılıdır. Hem geleneksel aile ideolojisinin hem de toplumsal cinsiyet rollerinin etkisiyle boşanma onlar için dağılma ve yıkımla açıklanabilen, aile olgusu da yalnızca bir aradalık ve aynı çatı altında olma ile ilişkilendirilebilen kavramlardır. Bununla birlikte geleneksel aile ideolojisinin etkisinde olmayan babalar için ailenin yeniden inşası çocuklar için iş birliği, ortaklık veya fedakârlık gibi gerekliliklerden bahsetmişlerdir.

Sedat ve Hasan eski eşi ve kendisinin aile kavramından ve aileyi oluşturan bireylerin rollerinden beklentilerini açıklamıştır. Ayrıca aile birliğinin sonlanmasını istemediğini ve bunun için çeşitli yollara başvurduğunu söylemişlerdir. Sedat eşinin kendisinden beklentilerini ve kendinin eşinden beklentilerini şöyle ifade etmiştir:

Kimse işini yapmıyordu yani mesela bana göre o yapmıyordu işini ona göre ben yapmıyordum işimi yani hani onun kafasında bir erkek şeyi var evin reisinin yani ev reisi demeyelim de şimdi bir erkeğin bir sorumluluğu var kafasında bir proje oluşmuş. Bir insan şekli var koca şekli var. Bizim kafamızda bir şekil var evin işini yapar temizliğini yapar yemeğini yapar ilgilenir falan kafamızda yapması gereken işler var benimki de doğru mantığa uygun şeyler yani neyse o yapmadı görevini biz yapmadık görevimizi kafamızdaki şekiller uymadı öyle oldu... Çekişmeli boşandık biz boşanma yani o taraf istiyordu bayan istiyordu ben erkek olarak istemiyordum. Bizim örneğimiz yaşamımız bu şekildeydi. Dava 4-5 yıl gibi falan sürdü. Biraz da ben ayak oyunları diyelim hukukta ayak oyunları vardır. İşte ifadeye gitmiyorsun sonra mazeret bildiriyorsun biraz uzatmak düşüncesindeydim ben. İstemiyordum.

Hasan ise boşanmayı istemediğini ve ailenin kendisi için değerini açıklamıştır:

Boşanma sürecimiz tek taraflı alınmış bir karardır yani çocukları annesi bu kararı aldı kendince haklı nedenlerden ötürü ama en nihayetinde herkes son derece olumsuz olarak etkilendi. Israr oldu, üstüne ikna süreci yaşandı

olmaması için böyle sıkıntılı günlerimiz oldu. İnsanlar yeme içme anlamında iştah anlamında keyif anlamında tamamen olumsuz etkilendiler. Herkesin haliyle ailenin bir arada olması bir konfor alanı sunuyordu bize annenin görevi ayrı babanın görevi ayrı. Yani herkes son derece zarar görmeye başladı konfor alanı anlamında manevi anlamda. Bu çocuklar için de geçerli çünkü çocuklar bu sürecin en fazla zarar görenleri olduğunu düşünüyorum... Yani bir aile yapısı o şeyi o büyüsü bozulmuş bir kere... Hayattaki en değerli şey benim için aileydi aslında ailedir...

Umut çocuğunun çevresinde gördüğü aile formundan etkilendiğini belirtirken boşanma deneyimi için ebeveynlik rolünün kalıcılığını vurgulamıştır:

Mesela diyor ki baba herkesin babası çocuğunu okula getiriyor, okuldan alıyor. Sen niye gelmiyorsun sen bunları anlatamıyorsunuz ki çocuğunuza yani 7 yaşındaki çocuk ne kadar kendi kafasında kurabilir anlayabilir?...Her ne kadar biz ayrılmış olsak da sonsuza kadar o onun annesi kalacak benim için de aynı şey geçerli sonsuza kadar baba kalacağım belki karı koca rolü bitiyor evde evi paylaşmıyorsunuz ama ömür boyu ebeveynlik anne baba bitmiyor kalıyor... Boşanan çok insan var ayrılan çok insan var artık bu gayet normal bir hal aslında normal değil de gayet normal bir hale büründü.

Eren aile kavramına bakış açısını eski eşiyle paylaşmış ve aile oluşumunun değişimini açıklamıştır:

Konuşma yaptım ben yıllarca seni bekledim yaşıma da gidiyor ne istediğini söyle bana. Ben çocukları çok seviyorum 4 tane 5 tane çocuk sahibi olmak istiyordum diyordu şimdi bir tane çocukla paydos ediyorsun devamını getirmek istemiyorsun ama. Çocuk olmayacaksa ben seninle evli kalmak istemiyorum ya kızımız ölseydi ne yapacaktık bizim seninle evli kalmamızın manası yoktu dedim. Yani niçin boynuma bir tasma takayım ki yani çocuk vermeyen biri sağlıklı bir insan çocuk sahibi olmuyorsa senin psikolojik bir problemin var demektir. Yaratılışın doğasında var çocuk sahibi olmak...Bizde aile kavramı çok önemli ve kadın ölmediği sürece çıkmaz evden mesela. Yani evini terk etmez annem de öyle bir kadın. Mesela annem babam boşanmayı kalktılar annem evi terk etmedi. Babam annemi o kadar darp etti ki gözümün önünde annem terk etmedi evi... Bilmiyorum yani ben bu kadını bile bekledim. 6 yıl flört aşamasında ailemle tanıştırdığımda annesi babası olmadığı için annem babam biz annesi babası oluruz dediler. Öksüz ve yetim olduğu için biz bağrımıza bastık onu.

Onur, aile birliğinin sona ermesi hakkındaki düşüncelerini açıklarken, evlilik birliği bulunmayan ve çekirdek aile formunu koruyamayan ailelerin çocukları hakkındaki endişelerini dile getirmiştir:

Akıl var mantık var kadın hiçbir sıkıntısı yokken gidiyor boşanma davası açıyor. Bir tane delil sunamıyor kadın boşanma davası açıyor ve hâkim o ailenin hayatını bitirmek için çaba veriyor ya. Böyle bir zihniyet yok ki ya... Düşünebiliyor musun aile terbiyesi görmeyen çocuk, baba şefkati görmeyen bu çocuk topluma nasıl uyum sağlayacak bu çocuk? Toplumda nasıl yetişecek bu çocuk? Soruyorum mesela bunun toplumda yetiştirme şansı yok. Bu çocuğu topluma katamazsın çünkü çocuk affedersin ya berduş olur ya tinerici olur. Ne

olacak bu sefer ya topluma zarar verecek ya kamuya zarar verecek bu çocuk. Çünkü niye sen canlı canlı bombayı aldın kendi ellerinle besliyorsun bu bombayı.

Anıl yeni aile yapılanmasında, ebeveynlik rollerinin düzenlendiğini, değişim ve dönüşümlerin yaşandığını vurgulamıştır:

Sevsem de sevmesem de çocuklarımın annesi. Onun annesi de çocukların anneannesidir. İşte dedesi dayısı teyzesi... Bunlar bir kan bağı olduğu için dolduruşa asla getiremem. Zamanı geldiğinde bir şekilde sever ya da sevmez, ister ya da istemez bu onların hayatın içerisindeki tercihleri... Çünkü hayatlardan içerisinde onlarla hayat yaşayacaklar sadece benle hayatları bitmiyor... Hayatlarında bir baba var haftanın iki günü var ama dede her zaman var bunu şöyle anlatayım bayramda dört günlüğüne aldım çocukları üçüncü gün ben dedemi özledim dedeme gideceğim diyor oğlum biz de özlüyoruz dedik ama tabii çocuğun hayatında daha çok var olduğu için onları özleme olasılıkları da çok oluyor. Çocuk aklıyla senin özlediğini veya hasret çektiğini bilmiyor, anlamıyor ya da umursamıyor.

Bahadır öğrendiği ve bildiği aile figürünün yok olduğunu, özellikle çocuğunun ve diğer tüm çocukların, yetişkinlerin aldığı boşanma kararından olumsuz etkilenmemesi için çaba gerektiğini belirtmiştir:

Bir anda bende nasıl aile figürü yok edildiyse bir yandan çocukta da baba figürü yok edildi yani babam nerede? Yok artık bu tamamen bir soru işareti. Hani çocuğunun değil de işte eski eşinin peşinde hala diye düşünüyor herkes. Onu çok sonraları kırabildim o algıyı etrafımda arkadaş çevremde ailemde... Yani bu sürecin çocuk odaklı olması lazımken bilmiyorum nasıl bir mantık güdülerek ya ben yanlış düşünmüyorum herhalde yani bu sürecin tamamen çocuk odaklı olması lazım çünkü yani yetişkin insanların birbirleriyle ayrılmayı evlenmeye nasıl evet diyorlarsa ayrılmaya da evet diyorlarsa bu onların birbirleri arasında bir denge kurarak aşabilecekleri bir durum çocuk bunun vebalini çekemez yani.

Fırat da ebeveynlerin rollerine vurgu yaparak, aile idealinin ve Türk aile yapısının evlilik birliğinin sona ermesiyle zedelendiğini düşünmektedir:

Severek evlendiğimiz yürüttüğümüz bir ilişkimiz vardı yalnız çocuk olduktan sonra bebeğe karşı annenin sorumlulukları emzirme olsun onun kişisel bakım olsun tabii bu da geleneksel bir şekilde anneye yüklendiği için hani orada hayat müşterek bir erkek tabii ki emziremez ama şimdi annenin sütü gelmiyorsa bu bebeğin de başka şekilde beslenmesi hususu veya görevi paylaşılacak bir şey bunu da anneye yüklemek çok doğru değil baktığınız zaman. Annelerin buradaki sorumlulukları arttığı için tabii kadınların psikolojisi birazcık daha değişik oluyor bu noktada. Bütün ilgi ve sevgilerini hani bebeğe yönlendirdikleri zaman erkek de kendini daha dışlanmış hissedebiliyor... Boşanma haliyle aslında neye zarar veriyor biliyor musunuz bizim Türk aile yapımıza. Baktığınız zaman toplumun çekirdeğine en büyük bombayı biz koymuş oluyoruz. Adalet noktasında tamamen bir adaletsizlik var bunu herkes biliyor ama bunu toplumsal yapımız gereği kabulleniyoruz. Bir şeyler o hâle gelmiş kemikleşmiş artık insanlar mücadele etmek istemiyor.

Mahmut boşanmaları ailenin dağılması olarak değerlendirdiğini ve günümüzde boşanmaların geçerli bir sebebi olmadığını söylemiştir:

Keyfi boşanma genel olarak böyle tanınıyorum boşanmaların çoğunu yani benim kalbim hiçbir zaman rıza göstermez. Çoğu boşanmaların sebepsiz keyfi boşanmalar olduğunu yorumluyorum. Sebebi nedir diye sorarsanız bana göre çok yani şey olmadıkça mesela bir kadın için konuşuyorum bir bayan için işte eşi çalışmıyorsa ekmek getirmiyorsa falan belli sorumluluklar vardır kadının ve erkeğin aile içerisinde kadın çıkıp der ki kıt kanaat geçinmeye çalışıyorum işte çalışmıyor ekmek bulamıyorum tamam diyebilirim doğru hak verebilirim... Ailenin dağılması yerlerin göklerin dağılmasından daha kötüdür yani kıyametin kopmasından benim için ben buna inanırım.

Cenk ise evlilik birliğini sonlandırmadan önce birliği korumak için çabaladığını ancak kurduğu ailenin ideallerindeki aile olmadığını vurgulamıştır. İkinci evliliğini inandığı aile ortamını kurma isteğiyle gerçekleştirdiğini söylemiştir:

Eşim benden uzaklaştığını söyledi ben biraz çabaladım 6 ay falan toparlar mıyız diye baktım olmayacak aileme söyledim sonra aileler girdi hadi siz devam edersiniz dediler ama devam edemedik sonrasında da zaten mesleğimiz gereği de ikimiz de avukat olduğumuz için tek celsede boşandık ortak velayet yaptık...Çocuk çok küçüktü zaten biz aile ortamı kuramamıştık. Biz zaten çocuk olana kadar evde yemek pişmezdi sürekli onun annesinin babasının evinde yerdik. Çocuk olduktan sonra da annem dedi ki işte ben artık biraz çocuğa bakayım babanla da barışalım onlar barıştı sonra çocuk benim annem ve babamla biz sürekli onlara yemeğe gitmeye başladık ve çocuk artık hep o ortamda. Biz çalışıyorduk akşam gidiyorduk çocuğu orada uyutuyorduk oradan kendi evimize gidiyorduk. Zaten bizim hiç aile ortamını göremediği için öyle bir adaptasyon problemi yaşamadı. Çünkü bizi bir aile olarak göremedi... Ben tekrar evlendim yine bir çocuğum oldu tekrar bir aile ortamı kurayım diye orada ilişkilerimiz güzel şu anki eşimle yaklaşımı da çok iyi oğluma kardeşiyle ilişkileri de iyi ama hâlâ bunun zorluklarını yaşıyoruz yani.

Zeki ise ayrılık ve boşanmayı toplumsal çerçeveden ele alarak bireylerin durumu normalleştiremediğini, tepkilerinin ise hem çocuğu hem de ebeveynleri yıpratıldığını belirtmiştir:

Bu tip şeylerde bence çevrenin yaklaşımı çok önemli çevrede böyle bazen şey oluyor işte yazık işte annesi babası ayrıldı bilmem ne falan bunun minimuma inmesi için çocuğun bunu hissetmemesi için hem annenin hem babanın ekstra kendilerinden öte bir çaba sarf etmeleri gerekiyor. Yıpranmamak için. Biz bunu başarabildik gibi geliyor bana o açıdan iyi ama hani çoğu insan bunu maalesef başaramıyor biliyor çevrenin büyük bir etkisi var. Boşanmamış ailelerin boşanmış aileler üzerindeki bir despotizmi.

Umut ebeveynlik ve babalık rolü hakkında kaliteli zaman geçirme, kısıtlı zamanı iyi değerlendirme ve bu zamanlar için planlar yapma gibi durumları vurgulamıştır:

En kaliteli vakitleri kızımın baba kız arasında önce ben plan yapıyorum nereye gitmeliyiz neler yapmalıyız daha kaliteli zaman nasıl geçiririz diye. Bir gün ya

da 2 gün önceden plan yapıyorum sonra kızımı aldığında zaten tadını çıkartıyoruz en kaliteli bir şekilde canımız ne istiyorsa onu yapıyoruz zaten çok güçlü bir ilişkimiz var baba kız olarak ama istediğim zaman alamıyorum maalesef.

Hasan babalık rolünü güven, koruma ve kahramanlık olarak tanımlamaktadır:

Üç kız bir erkek babasıyım yani güven konusunda hiçbir problemimiz yok çok şükür. O anlamda ben kanım, canım, sevdiğim dediğim insanlara asla yalan söylememeye hep özen gösterdim. Çok güvenirler bir şey söylediğim zaman onun yerine gelmesine canı gönülden yana da inanıp böyle güveniyorlar. Ayriyeten de koruyucu ve kahraman olarak görüyorlar beni. Çocuklarla ben iletişimimde şeyim iyiyimdir yani o konuda.

Eren çocuklarının isteklerine hayır diyemediğini, onlar için her şeyi yapabileceğini anlatmıştır. Sorumluluk sahibi bir baba olmak için çabaladığını vurgulamıştır:

Çocuklar omzuma çıkıyor yani düşünün omzuma çıktıkları için şu an sağ kolum dönmüyor artık. Annem babam da kızıyor oğlum yapma diyorlar yaşılanıyorsun ama haftada bir gün görüyorum. Ben diyemiyorum seviyor yani omuza çıkmayı seviyor babasının omzunda dolaşmayı seviyor. Ben hayır diyemiyorum kızım omzuma çıkıyor oğlumu da kucağıma alıyorum motora kadar öyle gidiyoruz mesela yani bir millet bakıyor zaten şey oluyor ya inanamıyor bu uzak doğulular çünkü çocuklara temas etmiyorlar. Ama ben hayır karşıyım temas etmelisin ne hissettiğini vücudundaki elektriği çocuklarına transfer etmelisin yani ben buna inanıyorum... Çocuklarımla çok farklı bir bağım var sıradan bir baba değilim... Ben canını hiçe sayan bir babayım ben o hayatımı feda etmeyi evlatlarım için feda etmeyi göze almış bir babayım ömrümün hiçbir önemi yok ömrümün hiçbir önemi ama çocuklarımın faydalı olmak temel gayem....İyi bir baba, sorumlu bir baba olmak için ne gerekiyorsa okuyorum, kendimi geliştirmeye çalışıyorum, dikkat ediyorum, yapmaya çalışıyorum yapamıyorsam yapan yerlere götürüyorum.

Anıl ise çocukları için mücadele eden bir baba figürü olduğunu belirterek çocukları için iyi bir rol model olmaya çalıştığını söylemiştir. Yalnızca cumartesi günleri görüşebildiklerini, o günü de en iyi şekilde değerlendirmeye çalıştıklarını belirtirken boşanma öncesinde daha kaliteli zaman geçirebildiklerini de vurgulamıştır:

Ben evlatlarım için mücadele eden bir adamım. Bu arada pedagog dedi ki hani çocuklarınız ortamda sizi tanısin yani babam benim girdiği zaman işte bu çocuğun rol modeli sen olacaksın muhtemelen dedi. Yani elindeki en büyük materyal sensin sen olacaksın. Cumartesi günleri her hafta sonu alıyorum zaten kendi programlarını hazırlamış oluyorlar. Çocuklar işte dinozor parkı istediği ne bileyim park efendime söyleyeyim hayvanat bahçesi var veya işte çocuklar doğayı çok severler işte piknik yapalım baba der. Sonra hamburger yemeğe gidiyoruz veya döner yemeğe gidiyoruz çok seviyorlar o oralara gidiyoruz oyun alanlarında oynuyoruz... Eskisiyle şimdiki arasında kalite farkını kıyaslarsak eskiden daha kaliteli eğlenebiliyorduk çünkü anı her anı beraber yaşadığımız için aynı şeyleri düşünebiliyorduk. Boşanma öncesinde de ben oğlumla mesela çıkıp veya kızımla çıkıp dışarıda bir şeyler yapabiliyordum rol alabiliyorlardı. Benle zaman geçirmekten hoşlanırlar veya işte bir oyun çadırı

kurar orada 3-4 saatimizi geçirirdik. İyi bir oyun arkadaşıydım. İyi bir öğreticiydim diyelim benim babam da öyleydi.

Deniz, Fırat, Kaan, Mehmet ve Cenk de aile sistemleri içinde babalık rollerini arkadaş baba, rol model baba, örnek baba, öğretici baba ve eğlenceli baba gibi kavramlarla tanımlamaktadırlar. Deniz:

Destekçi, koruyucu ona ait. Hayatındaki asıl kişi diyebilirim. Yani normal kendi davamın özelinde çocuğum benim iki buçuk yaşında doğduğundan beri benimle arkadaş gibi nasıl söyleyeyim işte her şeyi birlikte yapıyoruz o kısıtlı sürelerde.

Fırat çocuğuyla geçirdiği zamanın kendisine yetmediğini ifade etmiştir:

Beraber geçirdiğimiz süreler bize yetmiyor ama ona rağmen çocuğumla ilişkimi gören parmakla gösteriyor yani mükemmel bir ilişkimiz var çocuğumla ama bu çocuğumun olgunlaşmasıyla da ilgili bir şey ve her çocuk kendi üzerinde daha farklıdır ama ben çok değişik şeyler görebiliyorum yani iki buçuk yaşından beri ben çocuğumla arkadaş gibiyim... Ama kendisi için ideal bir örneği elinden aldılar dört buçuk yıldır alınmış durumda ben istediğim kadar çabalayayım örnek olamıyorum niye çünkü çocuk çok kısıtlı görüyor yani. Çocuğu işte bir spor dalına yönlendirmek işte siz bir çocuğun babası bir futbol halı sahada maç yaparken çocuğun bunu izleyip izlemesi ve babasını örnek olarak alması bunlardan mahrum kalıyor.

Kaan çocuğuyla eğlenceli ve güzel vakit geçirdiğini söylemiştir:

Belki bir anneyle baba aynı kefedeyken olmayabilir duygusal anlamda ama sonuçta bir ebeveyn eksikliği var onda. Onun da az çok ne yaşadığını anlayabiliyorum mümkün olduğu kadar onu hatırlatmayacak şekilde kafasını boşaltacak şekilde bir şeyleri yapmaya çalışıyoruz. Yeri geliyor işte parka gidiyoruz yeri geliyor hafta sonları sinemaya, AVM'nin olduğu yere oyuncak parkına yani hafta sonlarını dolu geçirmeye çalışıyoruz. Enerjisini atsin istiyorum. Eğlenceli güzel vakit geçiriyoruz. Sürekli bir şey ister mi diye soruyorum hani ne yapalım ne edelim diye sorarım o da söyler ben o konuda kısıtlamam kendisini annesi kızar bana hep ama elimden geldiğince ona güzel vakit geçirtmeye çalışırım her zaman eğlencelidir yani güleriz eğleniriz.

Mehmet çocuğuyla eğlenceli oyunlar oynadığını ve beraber geçirdikleri vakit bittiğinde yaşadıkları üzüntüyü şöyle aktarmıştır:

Biz çok eğleniyoruz birlikte oyun oynamayı seviyoruz bir eski oyun hani basit saklambaç yakalamaca olsun bir parkta vakit geçirmek olsun birlikteyken lunaparktır şeydir eğleniyoruz hemen uydurma bir oyun bile bulabiliyoruz kendi aramızda eğleniyoruz yani ondan sonra bir bebek alıp da ne bileyim saçını bile karşılıklı tarayabiliyoruz yani. Hani yani keyifli geçiyor ve buradan giderken de bu yüzden sanırım biraz annesine daha çok sitemde bulunuyor galiba.

Cenk çocuğu için güven veren, çocuğuna destek olan bir baba olduğunu şu şekilde belirtmiştir:

Baba normal bir baba figürüyüm işte. Yani her baba nasılsa. Çocuğun güven duyacağı, arkasında destek olacağı, her zaman önünü açacağı, yanında olacağı öyle bir figür olmaya çalışıyorum.

4.1.2.4. *İstihdam ve Bakım: Zaman ve Maddiyat Sorunu*

Babaların eve ekmek getiren veya aileye maddi kaynak sağlayan konumları, erkeklere ev içi ve bakım işlerinden sorumlu olmadıkları bir düzen sağlamıştır. Böylece yıllarca evlilikle devlet onaylı şekliyle çekirdek aile toplumsal cinsiyete dayalı sorumlulukların açıkça tanımlandığı ve sınırlarının belirlendiği bir ortaklık modelini bireylere sunmuştur. Kadının iş gücü piyasasındaki yeriyle birlikte bu ortaklık modeli bozulduğunda erkeklerin de ev içi ve bakım işlerindeki sorumlulukları gündeme gelmiştir. Ancak kapitalist sistemde, yoğun iş yükü ve çalışma saatleri sorumlu babalığın düşünüldüğü kadar kolay olmayacağını düşündürmektedir. Türkiye’de ekonomik problemler, geçim sıkıntısı ve yoksulluğun gündemden düşmediği, herkesin kemer sıkacağı ya da sıkamak durumunda bırakıldığı bir süreçte babaların hem çocuklarına maddi olarak bakmakla yükümlü olması hem de ilgili ve sorumlu babalık rolünü yerine getirmesi gerçekçi beklentileri oluşturmamaktadır. Çalışmaya katılan babalar ekonomik şartların zorluğunun üzerinde durarak yoğun iş yüküne dikkat çekmiştir. Bazı babalar ekonomik problemleri sebebiyle birden fazla işte çalıştığını, haftasonları da görev aldığını belirterek çocuklarıyla zaman geçiremediklerini, geçirseler bile yorgun oldukları için kaliteli ve etkili bir baba çocuk ilişkisi kuramadıklarını söylemişlerdir. Ayrıca çocuklarıyla etkili ve kaliteli zaman geçirememelerinin sebebinin boşanma değil yoğun iş yükü olduğunu da vurgulamışlardır.

Zeki ekonomik şartlardan dolayı yoğun iş yüküne vurgu yapmış ve bu durumun çocuğuyla geçirdiği zamanı etkilediğini söylemiştir:

Ya yeterli ve etkili zaman geçirme konusunda eksik kaldığımı düşünüyorum maalesef o şeyden ama yani boşanmayla falan bir ilgisi yok yani tamamen ekonomik durumlarla alakalı iş saatleriyle ve iş yoğunluğuyla alakalı olduğu için.

Anıl çok yoğun çalışan bir siyasetçi olduğunu belirterek, çocuklarının da bu durumun farkında olduğunu ve yakındıklarını belirtmiştir:

İki gün üç gün önce kızım aradı baba yine başkan mı sende, evinde oturuyor musunuz, kahve mi içiyorsunuz? E babacığım sen başkan mı çok seviyorsun beni mi çok seviyorsun. 5 yaşındaki oğlum da başkanını seviyor başkanını kapat telefonu diyor. Kızım her aradığında diyor baba yine toplantıda mısın diyor oğlum da oradan bağırıyor toplantıdır o toplantıdadır diyor... Yani hafta sonu görüştüğümüzde de çocuklar tabiri caizse yorgunluktan bayılıyor sen zaten kendinden geçiyorsun çünkü bütün bir haftanın yorgunluğu var.

Deniz ise çocuğuyla görüşme günlerinin hafta sonu olarak belirlendiğini ancak ek görevlendirmeler sebebiyle görüşme günlerinde de çalışmak zorunda olduğunu dile getirmiştir:

Yani başka bir ilçede olduğum için mesafeli oluyor ilişkimiz. İl milli eğitimde çalışıyorum ve yoğun çalışıyorum sadece hafta sonları iznim var. Hafta sonları izninde de bir hafta görev yazılıyor. Ehliyet görevleri oluyor. Öbür hafta yazılmadığı için mesafe uzuyor 14 günde 15 günde bir alıp gelip iki gün yanımda tutabiliyorum. Ondan sonra tekrar götürme oluyor tanımlayabileceğim mesafeliyiz.

Ata çocuğunun velayeti kendisinde olan bir babadır. Ekonomik durumlardan dolayı iki işte birden çalıştığını ve bu durumun hem zaman yaratma hem de yorgunlukla mücadele etme konusunda kendisini zorladığını söylemiştir:

Yoğun bir şekilde çalışıyorum iki iş birden yapıyorum bu ekonomik durumu atlatabilmek için sonuçta bir sürü borç da kaldı ama kalan süreç içerisinde hani mümkün olduğunca akşamları yorgun dahi gelsem illa onun istediği oyunları oynamaya çalışıyorum. Ya tabii vücudun bazı yetişemediği noktalar da oluyor artık uyuyup kaldığım zamanlar da oluyor. İşten dolayı gerçekten hani yeri geldiği zaman yetişemediğim yerler oluyor sonuçta. Sağ olsun babaanne hani okuldan alma konusunda ağırlıklı babaannede okula götürme kısmı ağırlıklı babaannede çünkü iş saatlerim ona uygun değil tabii akşamları ekstra işlerden dolayı geç geldiğim oluyor.

Zeki de çocuğuyla yeterli ve etkili zaman geçirememesinin sebebinin boşanma değil yoğun iş yükü olduğunu vurgulamıştır:

Çok kaliteli ve çok uzun vakit geçiremiyoruz maalesef benim iş yoğunluğumdan dolayı ama geçirebildiğimiz evrelerde en azından çocuğumun mutlu olduğuna eminim. Ama eksik kaldığını düşünüyorum maalesef o şeyden ama yani boşanmayla falan bir ilgisi yok yani tamamen ekonomik durumlarla alakalı iş saatleriyle alakalı olduğu için.

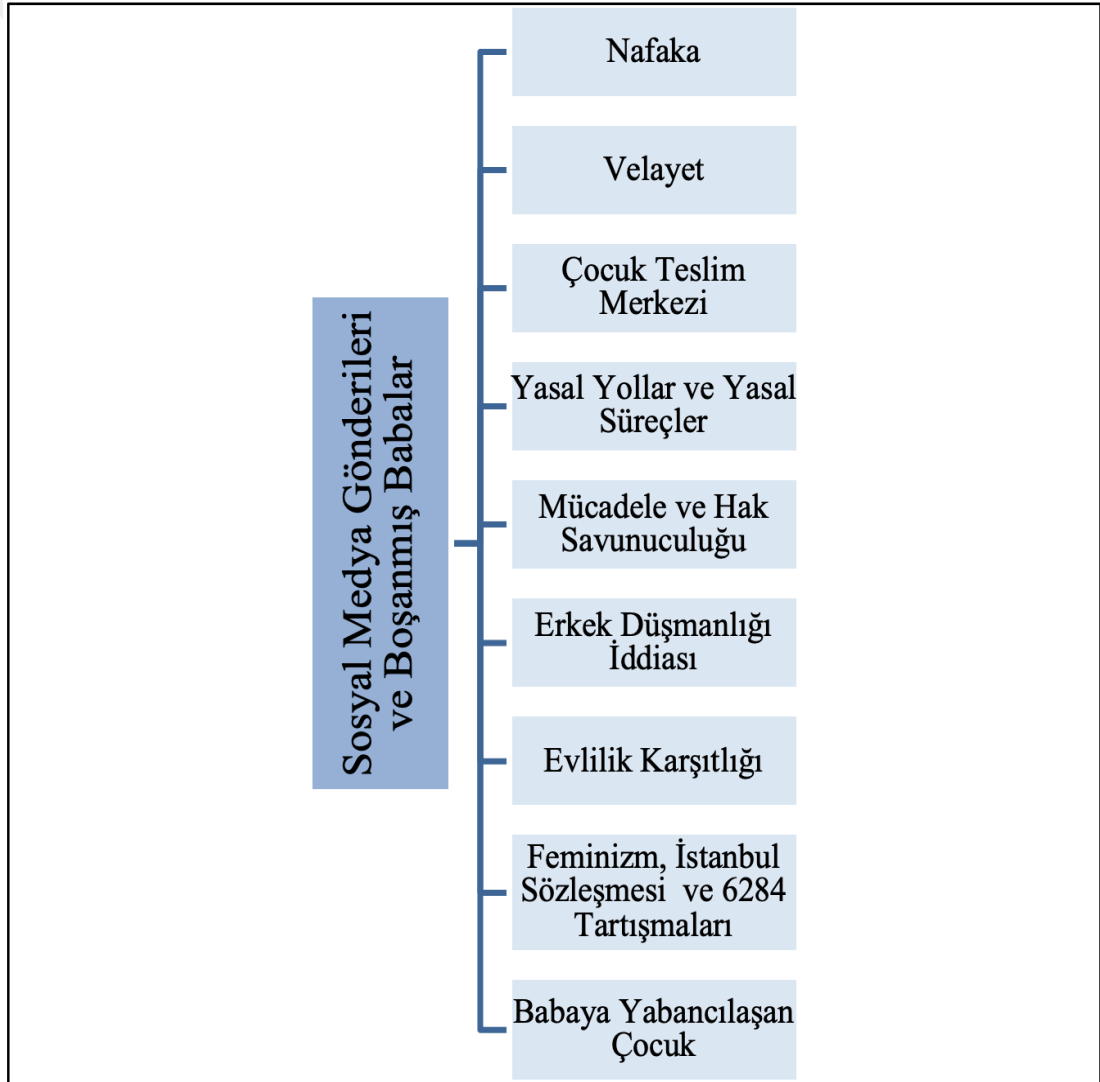
Yağız ise yoğun iş yüküne ve yorgunluğuna dikkat çekerek eski eşinin de onu çocuğuna karşı ilgisiz bulduğunu söylemiştir:

Çocuğumla ben iş dışında azami böyle birlikte vakit geçirmeye çalışıyordum yani onu parka götürerek işte ne bileyim böyle birlikte bir şeyler yaparak onunla iyi vakitler geçirmeye çalışıyordum. Eşim çalışmıyordu evdeydi bu yüzden o onda olumsuz bir etki yapıyordu ben eve yorgun gelince mesela onun işte beni ilgisiz bulması yoğunluğumdan ötürü böyle bir ilgisiz buluyordu ya sorun çıkarıyordu tartışmalarımız zaten bu yüzden başladı ama çok çalışıyorum yoruluyorum. Mesleki olarak bir işim yoksa hani ekstra bir program koymamaya çalışıyorum görüş günlerinde de tabii hani bazen yapamıyorum insan yorgun oluyor görüşmelerimiz bazen nitelikli oluyor bazen de niteliksiz olabiliyor maalesef.

Cenk, yoğun iş yükü sebebiyle çocuğunu aksattığını düşünmektedir. Bu sebeple çocuğuna zaman ayırabilmek için iş hayatına ve iş alanına onu da dahil etmek durumunda kaldığını açıklamıştır:

Benimle ilişkisi iyi ama ben çok yoğun çalışıyorum. Yoğun çalıştığım için tabii ki de çocuğumu aksattığım kısımlar oluyor. Yani çok yoğun çalıştığım için zaten hafta sonları vakit ayırtabiliyoruz. Hafta sonları vakit ayırma işini de yaz tatili geldi baba sende kalacağım diyor. Akşam beraberdik, sabah ofise geldik, ofise çalıştık. Benim duruşmaya hazırlanmam gerekiyordu. Ona bir tane hikâye kitabı yazdırdım fotokopisini sen bunu okuyorsun dedim arkasına durumunu ne anladığını yazdığını anlatıyorsun dedim. Ona bir görev verip sürece dahil edeyim diye. Sonra duruşmaya gittim anneme gönderdim sonra geri geldi baba ben seninle geleceğim.

4.2. Sosyal Medyada Boşanma Deneyimi ve Babalık Kavramı

Şekil 5. Sosyal medya paylaşımlarında boşanma ve babalık

İnternet, dijital oluşumlar ve sosyal medyanın, görüş ve düşünce paylaşımlarını iletme için kullanımı özellikle 2000'ler sonrasında önemli ölçüde artmıştır. Teknolojideki gelişmeler ve sosyal medya kullanımının artmasıyla toplumsal gerçekliğin inşa süreci doğrudan etkilenmiştir ve Facebook, Twitter, Instagram gibi kanallar söylemin doğrudan kullanıcılar yani bireyler tarafından inşa edildiği alanlara eklenmiştir. Sosyal medya iletişim ve etkileşimde değişimi getirdiği sebebiyle söylem analizi yöntemini kullanmak, değişen dinamikleri anlamak ve alana yeni yaklaşımlar kazandırmak için önemlidir. Sosyal medya ile kolektif bir içerik üretimi ortaya çıkmıştır. Çevrimiçi alanlarda kişilerarası iletişim artmış, kendiliğinden iletişim ortaya çıkmış, kurumlara ve bireylere anında ulaşabilme ve cevap verebilme gibi yenilikler sağlanmıştır (Yerlikaya, 2019).

Çalışmada boşanmış babalar tarafından oluşturulmuş sosyal medya sayfaları incelenmiş ve en çok etkileşim alan paylaşımlar, gönderiler ve yorumlar analiz edilmiştir. Boşanmış babaların sosyal medya gönderi ve yorumlarında en çok konuşulan ve üzerine tartışılan konular nafaka, velayet, çocuk teslim merkezleri, haklar ve adalet arayışı kapsamında yasal yollar ve yasal süreçler, babaların mücadeleleri ve hak savunuculuğu, erkek düşmanlığı iddiası, evlilik karışıklığı, feminizm, İstanbul sözleşmesi ve 6284 sayılı kanun tartışmaları ve babaya yabancılaşan çocuk olmuştur. Gönderiler ve yorumlar incelendiğinde eleştirilerin ve görüş paylaşımlarının yanı sıra bilinmezlik ve öğrenme isteği sebebiyle sorulan sorular ve destek beklentisi dikkat çekicidir.

Araştırmanın bulgularının elde edildiği birebir görüşmeler ile sosyal medya bulguları arasında dil ve söylem farklılıkları dikkat çekicidir. Özellikle sosyal medya gönderilerinde bireylerin daha öfkeli, sert ve keskin ifadeler kullandığı görülmektedir. Bu konuda çevrimiçi söylemlerde ahlaki ve duygusal aktarımların baskın olduğu dil kullanımının arttığı söylenmektedir. Günümüzde çevrimiçi varlık ve benlik kişinin kimliğini, yaşam tarzını ve sosyal ilişkilerini yönetmenin vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir (Bouvier, 2016). Ayrıca, kültürün yeni medyada nasıl oluştuğu, oluşturulduğu ve yeniden şekillendirildiği de bu farklılığın bir diğer göstergesidir. Çevrimiçi platformlarda ve sosyal medyada bireylerin gerçek hayata kıyasla ahlaki ve duygusal içeriğe daha fazla maruz kalması kendilerinin de benzer içerikler üretmesine sebep olabilmektedir. Bu da katlanarak artan sosyal medya öfke dilini açıklamaktadır

(Hans ve Rai, 2023). Duygu, düşünce ve tutumun daha kolay aktarılabilmesi, paylaşımların ahlaki ve duygusal vurgularının her bireysel deneyimle artması ve şekillenmesi ayrıca buna maruziyetin arttıkça paylaşımların içeriğinin de benzer bir eğilim göstermesi görüşmeler ile sosyal medya kaynakları arasındaki bulguların farklılıklarını açıklayabilir.

4.2.1. Nafaka

Sosyal medya platformlarında en çok paylaşım ve yorum yapılan konunun nafaka olduğu görülmektedir. Özellikle süresiz nafaka tartışmaları, nafakanın çocuğunun ihtiyaçlarına harcanmadığı endişesi, kadına verilen yoksulluk nafakası tartışmaları, nafakanın ekonomik olarak babaları zorlaması, nafaka arttırım davaları sıklıkla hakkında konuşulan konulardandır. Ayrıca güncel kararların, siyasilerin nafaka hakkındaki söylemlerinin paylaşıldığı görülürken, nafakanın her geçen yıl babaları ekonomik olarak daha da zorlaması en çok paylaşılan ve yorum alan gönderilerdendir. Erkan nafaka artışlarına sınırlama istemiştir:

Nafaka artışına devletin kira maksimum artış %25 sınırlaması getirdiği gibi bir oran getirilmeli yoksa enflasyon ile uçuk rakamlar ödemek zorunda kalacak herkes bu konu için mücadele edilse hepimizin yararına olur arkadaşlar.

Levent de aynı sorundan yakınmaktadır:

“Merhaba arkadaşlar. Anlaşmalı olarak boşandığım eski eşim velayeti kendisine verilen kızım için nafaka artırım davası açmıştı. Hâkim 1000 TL olan nafakayı 2500 TL ye, yıllık artırım oranını da %5’ten ÜFE oranına çıkardı. Mevcut şartlara göre 2500 TL normal bir rakam buna itirazım yok. Ama ÜFE oranı her yıl %100’lerden aşağı inmiyor. Bu da 2 yıl sonra 10.000 TL ödeyeceğim anlamına geliyor. Ve bu her yıl katlanarak gidecek. İstinafa göndermek istiyorum. Halihazırda evliyim ve ikisi üvey olmak üzere 4 çocuğum daha var. Son Temmuz zamlarından sonra maaşım 32.000 oldu. Herhangi bir ek gelirim ya da gayrimenkulüm yok. İstanbul gibi bir yerde kirada yaşıyorum. Dikkatinizi çekiyorum nafaka miktarına değil, ÜFE oranına itiraz edeceğim. Maaşım her yıl yüzde kaç artıyorsa nafaka miktarında da o kadar artırım yapmak istiyorum. Bilgi sahibi olup fikir veren arkadaşlarıma şimdiden teşekkür ediyorum.

Ali nafakaya tamamen karşı çıkmaktadır: “Sosyal devlet “mağdur” vatandaşın yanında olur. Boşanınca sözde mağdur kadına, ömür boyu nafaka yükünü erkeğe yüklemes.”

Hüseyin nafaka vermek istememektedir:

Arkadaşlar bu nafakayla ilgili bir düzenleme var mı Allah aşkına yıldık artık hem evde otur hem çocuklarla arrayı aç üstüne sürekli icra nafaka mahkeme ya bu hayatta erkeğin yaşama hakkı yoksa biri yok desin sıkacağım kafama delirmek üzereyim yeter artık.

Şafak ise iştirak nafakasını eski eşine vermekten rahatsızlık duymaktadır:

Arkadaşlar Nafaka ile ilgili olarak bir sorum olacak. Kızım 18 yaşına girdi kendisi üniversitede okuyor nafakasını hiçbir işlem yapmadan kendi hesabına göndersem bir sıkıntı olur mu. Oğlum da 10 yaşında onun nafakasını da kardeşinin hesabına yaptırabilir miyim? Şimdiden teşekkür ederim.

Eray nafaka ödemelerinin kendisi için artık zorlayıcı bulmakta ve indirim yaptırmanın yollarını aramaktadır:

Artık işlerim sıkıntıya girdi nafaka ve giderlerin karşılıyım derken birçok yerden borçlar üstü üste biniyor... Benim bu nafakayı düşürmem için nasıl bir yol izlemem lazım aslında bir avukatım var ama artık avukat paraları çok. Kendi başıma dava açabiliyor muyum bu ayki nafaka ortalama 10 gün gecikti icraya verip dava açıcım nafaka artırım talebinde de buluncam diyor... artık şaşırdım evladım çoğu zaman bende her ihtiyacı ben karşılıyorum ve bu kadar yüksek nafakayı ödeyemiyorum artık ne olur bir yol gösterin.

Tugay ise nafaka ödeme süresine sınırlama getirilmesini istemektedir:

Süresiz nafaka için 5 yıl evliliğe 1 yıl on yıl evliliğe 2 yıl 15 yıl evliliğe 3 yıl nafaka düzenlemesi yapılmalı protokol böyle diyor destek verelim aslında bu bile çok nafaka öderse hükümet devlet ödesin.

Aynı talep Ümit tarafından da dile getirilmiştir:

Kadınlar özgürse evlenmesin evlilik kaldırılсын o zaman nafaka alırken ömür boyu istiyorlar koca devlet mi ki sana ömür boyu para versin.

4.2.2. Velayet

Çocuk velayeti anlaşmazlıkların ve çatışmaların en yoğun olduğu alanlardan biri olmuştur. Velayet, çocuğun iyi oluşunun ve çıkarlarının en çok gözetilmesi ve korunması gereken konulardandır. Ancak ebeveynlerin kendi aralarında yaşadığı problemlerin çocukların ebeveynleriyle olan etkileşimlerini de doğrudan etkilediği görülmektedir. Yalnızca ebeveynlerin değil kanunların, adalet sistemlerinin ve mahkemelerin de bu konuda kritik bir rolü olduğu babalar tarafından sosyal medya gönderilerinde dile getirilmiştir. Ortak velayetin dile getirildiği görülürken, çocuklarıyla görüşemeyen babaların hak arayışları da dikkat çekmiştir.

“Beni çocuğumdan tamamen kopardılar. Mahkemeler vb. 5 yıl sonucunda elimde koca bir sıfır var. Kanunlar yeniden düzenlenmediği sürece yapacak bir şey yok” (Rıza)

“Normalde ortak velayet hakkımız olmalı. Umarım bu adaletsiz sistem değişir en kısa zamanda.” (Osman)

“5 defa icra yoluyla çocuklarımı göremedim. Çocuk teslim merkezinde de 2 defa getirmedi. Bir defa mahkemeye verdim mahkeme hiçbir şey yapmadan istinafa sevk etti. Şimdi 2. Defa mahkemeye vermeyi düşünüyorum çünkü istinaf çok uzun sürüyor. Tazyik hapsi yemiş veya velayeti alabilmiş arkadaşınız varsa yardımcı olabilir mi. Yanlış anlamayın emsal mahkeme kararı göstereceğim sadece. Karşı taraftan velayeti almaya çalışacağım. Çocukların ikisi de kız 8 ve 14 yaşında.” (Yakup)

“Velayeti eski eşimde olan kadın çocuğumu bana vermek istiyor ama velayeti vermeden vermek istiyor al sen bak diyor nafakada verme diyor 20 günde bir

görsem yeter diyor bunun amacı nedir acaba çocuğu vereceksen velayeti neden vermez bunu anlamadım” (Ali)

“Çocuğumu 15 güne bir mahkeme zoruyla görüyordum. Velayeti vermiyor ortak velayet için 300000 TL istiyor. Ne yapacağım?” (Okan)

“Annede 14 gün babada 1 gün kalsın çocuk. Et tırnaktan ayrılсын. Sonra da adına adalet.” (Veli)

4.2.3. Çocuk Görüşme/Teslim Merkezi

4 Nisan 2022 tarihinde 11 ilde pilot bir çalışmayla başlatılan Çocuk Görüşme Merkezi uygulaması velayeti anne ya da babasında olan çocukların diğer ebeveyn ile teslim ve icra sürecine gerek duyulmadan görüşebilmesi amacıyla yaygınlaştırılan bir sistemdir. Adalet Bakanlığı tarafından çocukların üstün yararı için kurulan bu merkezlerde velayet hakkı kendisinde olmayan ancak belirli bir takvim doğrultusunda çocuğunu görme hakkı bulunan ebeveynler icra dairelerine başvurmadan çocuklarıyla görüşebilmektedir. Ancak teoride işe yarar görünen bu sistemin uygulamada beklendiği kadar işlevsel olmadığı katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Çocuk velayeti kendisinde olan ebeveynin çocuk görüşme merkezine çocuğu getirmemesi, çocuk teslim ya da görüşme merkezlerinin etkin çalışmaması gibi eleştiriler hakkında en çok paylaşım yapılan noktalar olmuştur. Furkan:

Çocuk tesliminde çalışan görevli normal prosedüre göre işlem yapmamak için diyor gidin annesinden alın diye yeni sistemde ilk defa teslim alacağım çocuğumu dört yaşında böyle bir hakkı var mı karşı tarafın benden gelip alacaksın diyor annesi burada çalışan memurun annesinden siz teslim alın deme hakkı var mı?

Tugay ise çocuğunu görüşme merkezinde de göremediğini belirtmiştir:

Merhaba bugün çocuk teslimi için adliyeye gittim kızımın annesi memurlara çocuğu getirmeyeceğini söyledi ve getirmedi şimdi nasıl bir yol izlemem gerekiyor.

Doğan konuya ilişkin yol gösterici tavsiyelerde bulunmuştur:

Çocuğu anneden siz teslim alacaksanız madem Çocuk Teslim Merkezleri neden kuruldu diye sorun memurlara... Başvurular üzerine çocuğu çocuk teslim merkezine getirmesini tebliğ etmeleri, olumsuzlukları tutanak altına almaları gerekiyor. Çocuk Teslim Merkezi Yönetmeliğini iyice okuyup anlayıp memurlara işini öğretin ki başka babalar mağdur olmasın.

Rıfat çocuğu ÇTM'ye getirmeyen anneye karşı bir yaptırım olmamasından şikayetçidir:

Çocuk Teslim Merkezine (ÇTM) gelmeden çocuğu hazırlıyor babama gitmek istemiyorum dedirtiyor çocuğa, aylardır görüştürmüyor, istediği nafakayı da bağlamadı diye artık hiç görüştürmüyor, ÇTM'dekiler ve hakimler yapacak bir şey yok diyor. Teslim merkezinde çocukla vakit geçireyim diyorum, ÇTM

yetkilisi biz beklemeyiz diyorlar, başka bir yolu yordamı var mıdır? Bu çocuk teslim merkezi ne ayak? Çocuk gelmek istemedi, onlar da vermedi.

Ekin de benzer sorun yaşamaktadır:

Çocuk teslim merkezinde sorun yaşıyorum. Kadın çocuğu manipüle ediyor, her hafta başka rehber öğretmen geliyor, çocuğa yalan söyletiyor, çocuk gitmek istemiyorum diyor. İş kitleniyor böyle olunca. Yasal olarak bu durumda nasıl bir adım atabilirim? Rehberlik tedbir talep edildi, görüşmeler yapıldı, bir sonuç alınamadı. Sömestr tatili geldi kadın çocuğu vermemek için hazırlamış, dolduruyor, bu konuyu taşıyabileceğim başka bir merci var mı? Velayet davası açmak dışında çare yok herhalde?

Timuçin ise çocuğunun annesi ile görüşmesini engelleme yollarını aramaktadır:

Arkadaşlar benim kızım 3 yaş altı anneye gitmek istemiyor çocuk teslim merkezleri kuruldu biliyorsunuz anneye gitmek istemiyor çılgın kıyamet ağılıyor annesi acımıyor çocuğuna ağlatıyor fena bir şekilde oradaki görevlilerde bu şekilde teslim etmek zorundayız diyor yasa bunu gerektiriyormuş 5 görüştür teslim merkezlerinde gelip alıyor çocuğumun ağladığı videolar var anne ve oradaki görevliler hakkında ne yapabilirim bana yardımcı olacak arkadaşlara ihtiyacım

4.2.4. Yasal Yollar, Yasal Süreçler

Hakkında en çok paylaşım bulunan konulardan bir diğeri ise boşanma aşaması ve sonrası için yasal yollar ve yasal süreçler olmuştur. Boşanma, evlilik birliğinin davayla sona erdiği hukuki bir süreci kapsamaktadır. Evlilikteki fiili birliktelik yasal olarak boşanma ile sona ermektedir. Medeni hukukta ve kanunlarda önemli bir yeri olan boşanma davaları, bireyleri yıpratıcı bir süreç olabilmektedir. Özellikle çocuk sahibi çiftler için birden fazla dava ile uzayabilen zorlayıcı bir süreç haline gelebilmektedir. Bu durum birçok bilinmezliği getirdiği için boşanmış babalar bu konuda ortak ya da benzer deneyimlere sahip diğer bireylerin tecrübelerinden faydalanmak amacıyla sosyal medyaya başvurmaktadır.

“Merhaba 1 temmuzda çocuğu 1 ay alma hakkım var annesi getirmezse çocuğu ne yapabilirim?” (Cem)

“Arkadaşlar 26.04.2023 tarihi itibari ile boşandım bana ait olan evde oturmak da yer işgal davası avukat olmadan kendim direkt nasıl açarım dilekçe örneği bilen varsa yardımcı olabilir mi bir de dilekçe yazarken eski eşin kendi kızlık soy ismini mi kullanmalıyım?” (Erkin)

“Merhaba arkadaşlar benim nafaka borcum yok fakat icra davası açık karşı tarafın avukatına kapanmasını istedim hayır diyor kapanmıyor sürekli açık olacak. Bu da önüme engel çıkıyor sizce hangisi doğru nasıl bir süreç olacak?” (Yusuf)

“İcralık olduğum resmi kurum, tüm banka hesaplarıma şerh konulmasını sağladı. Maaş aldığım banka hesabına da şerh koyabilir mi istese? Bakınız “istese” kelimesini bilerek kullanıyorum “hukuken” kelimesi yerine. Bunu da yapabilir mi istese icralık olduğum resmi kurum? Başına gelen var mı? Ölelim

mi? Tamam borç yaptım zamanında ödeyemedim de bu = maaş 0 TL alacağım = sefalet içinde ölmem gerekiyor anlamına” mı geliyor?” (Özgür)

4.2.5. Mücadele ve Hak Savunuculuğu

Baba ya da babalık hareketi grupları, erkek hakları gruplarının bir kolunu oluşturmaktadır. Geri tepki, ters tepki gibi çevirileri olan siyasi veya toplumsal bir gelişmeye karşı güçlü tepki anlamına gelen “*backlash*” kavramını anlamak babaların mücadele ve hak savunuculuğunu anlamayı da sağlayacaktır. Bu kavram, toplumun kadınlardan ziyade erkekleri dezavantajlı hale getirdiği iddiasına dayanmaktadır. Kadın hareketinin kazanımlarıyla birlikte erkeklerin ve dolayısıyla babaların, kadınların mücadelesine kendi mücadeleleriyle tepki bir hareket göstermeye gayret etmektedirler. Mücadelenin ve haklarını savunmanın bir kişinin çabasıyla ya da sosyal medya üzerinde işe yaramayacağına inanan babalar, örgütlü bir mücadelenin gücünden faydalanabileceklerini belirtmektedirler. Bu kapsamda yapılan paylaşımlar toplu ve kalabalık bir eylem isteği, lider veya öncü arayışı ve örgütlü mağdur babalar mücadelesi yönündedir.

“Bunu burada değil büyük şehirlerde her Pazar bir yerde tek kişi de olsa eyleme başlayalım inanın gittikçe kalabalık olacak böyle çözülür” (Can)

Arkadaşlar gruplarda sadece sohbetler yapılıyor. İcraat üzere çalışmalara %98 katılım olmuyor. Sizlere soruyorum bu sorunu nasıl çözeriz de ARTIK SORUNLARIMIZ YÖNÜNDEN SONUÇ ALMAYA BAŞLARIZ. Ayrıca çok fazla grup var, bir anlamda bu guruplar zaten bizleri bölmüş gibi ve tek güç olarak hareket edemiyoruz. Birleşmemiz lazım.” (Aykut)

Bu iş bireysel çaba ile olmuyor arkadaşlar. Kadın dernekleri kadını ilgili bütün davalarda taraf, kadın dernekleri her yerde. Hepsi birbiri hepsi için. Bizim Ahmet abi elinde evrak olmayan adaleti arıyor. Ya bir S..... git. Bir an evvel örgütlenmemiz lazım. Şu koca kıçlarımızı bir kaldırmamız lazım. Yahu bir aylık nafakayı da bu yola feda edin” (Mete)

“Arkadaşlar sesimizi duyurmak istiyorsak twitterda da etkinlik düzenleyelim nafaka olsun icra ve boşanma davalarının süresinin insanların üzerinde yaratmış olduğu maddi ve manevi yükü duyurmak için yoksa sadece burada yazar dururuz dünya twitter anlayan bir arkadaş öncülük yaparsa katılım olur diye düşünüyorum.” (Erdem)

“Her ilde örgütlenelim mağdur babalar.” (Uğur)

Sevgili mağdur babalar, bireysel olarak bu konuda bir şey yapmak çok zor. Dolayısıyla bu konuda yılların tecrübesi olan babaların olduğu grubuma girmenizi tavsiye ederim. Eğer ilgileniyorsanız bana mesaj gönderin. Tek başınıza cılız bir ses çıkar grup olmalıyız.” (Devran)

4.2.6. Erkek Düşmanlığı İddiası

Kadın düşmanlığı (mizojini) oldukça gündemde olan bir konudur. Öte yandan erkek düşmanlığı (misandri) de son zamanlarda gündeme gelen bir konu haline

gelmiştir. Erkeklerin çocuk bakımına dahil olmak istemedikleri ve toplumsal cinsiyet rollerine dayalı ebeveynlik ve eş rollerini sürdürmeye istekli oldukları söylenmektedir. Ancak sosyal medyada incelenen gönderilere ve yorumlara göre babalar gerçek bir erkek düşmanlığından bahsederken çocuklarıyla ilgilenmek ve çocuklarının hayatına dahil olmak isteyen babaların da olduğunun üzerinde durarak kadına şiddetin genellenmesine ve tüm erkeklerin “cani” varlıklar olduğu inancına karşı olduklarını belirtmektedirler.

“Bütün erkekleri şiddetçi ve cani ilan eden paranoyak zihniyet. Düpedüz erkek düşmanı, erkekleri çağdaş köle haline getirenler. Atatürk hukukunda beyan esas kavramı var mıydı? Ömür boyu nafaka var mıydı? Kadının kadına yaptığı şiddet ve cinayetleri neden görmüyorlar. Kadınların öldürdükleri bebekleri çocukları neden görmüyorlar? Kadınların yaptıkları ve yaptırdıkları şiddet ve cinayetleri neden görmüyorlar?” (Murat)

“Uşak’ta kadın kocasını bıçaklayarak öldürdü. Yine bir erkek cinayeti. Erkeklerin yaşamasına izin verilsin. Erkekler ölmek istemiyor.” (Uygur)

“Şimdi gruba gelen erkek düşmanı kadınlar sizinle sorunumuz ne biliyor musunuz? Sizinle sorunumuz; parayı alırken paşa paşa almanız, iş çocuklarımızla iletişime geldiğinde çocuklarımızı bizden soğutmanız, görüşmemize ve telefon ile konuşmamıza sınır getirmeniz hatta engellenenizdir. Bir de bazı kadınların hakaret ve tahrik dilini kullanması, çocuklarının yanında ahlak sınırını aşan davranışlarda bulunmasıdır.” (Olca)

4.2.7. Evlilik Karşıtlığı

Evliliği diğer ilişkilerden ayıran gerçek durum devletin rolüdür. Evlilik bağlılık, kalıcılık ya da çocuklarla ilgili olmasının yanı sıra devlet tarafından tanımlanan, onaylanan ve düzenlenen bir kurumdur. Devlet tarafından tanınan evlilik, devletin evliliği hem kendi uygun bulduğu şekliyle tanımladığı hem de kontrol ettiği bir sosyal yapılandırma. Bir evlilikte kimin evlenebileceğini ya da nasıl evlenebileceğini devletin belirlediği gibi nasıl boşanacağını, ne zaman boşanacağını ya da yeniden evlenmenin mümkün olup olmadığını da devlet belirlemektedir. Bu düzende devlet evliliğe ya da boşanmaya dini ya da ırksal kısıtlamalar da getirebilmektedir (Chambers, 2017). Sosyal medyada gözlemlenen durumda ise babalar devlete olan güvensizlik ya da sistemdeki sorunlar gibi sebeplerle evliliklerinde ve boşanma süreçlerinde mağdur olduklarını belirterek yeniden evlenmeyi tercih etmediklerini dile getirmişlerdir. Belirli alanlarda düzenlemeler yapılmadığı takdirde yeniden evlenmeyeceğini söyleyen babaların dışında sosyal medya platformunda aktif üyeler olan hiç evlenmemiş erkeklerin de bu platformlarda deneyim kazandıklarını belirterek evlenmeyi tercih etmeyeceklerini belirtmeleri

dikkat çekici olmuştur. Örneğin Kâmil: “Nafaka ve 6284 nolu yasa kalkmadan evlenmeyi düşünmüyoruz.” Demiştir. Soner, “Sakın Evlenme. Evlilik tuzağına düşme #SakınEvlenme.” Derken Efe ise “Hiç evlenmedim ama bu grup bana ders oldu evlenmemek için” diyerek grup tartışmalarını dikkate aldığını belirtmiştir. Şaban ise “Erkekleri her fırsatta sövmeye devam. Amaç insanlar evlenmesinler. Singülariteye amacına hizmet etsinler” ifadelerini kullanmıştır. Rafet ise bir tavsiyede bulunmuştur:

Durumu iyi değilse evlenmeyin sakın ben öyle bir hata yaptım. Üç yıldır boşanamıyorum para para diyip duruyorlar. Dedemin bir sözü var baba evinde aç olan el evinde doyuramazsın diyordu haklıymış. Şimdi ne doyurabiliyorum ne de sağlıklı kalabiliyorum.

Alican’ın tavsiyesi ise evlenmekten kaçınılması yönündedir.

Bu gidişle kadınları görünce selavat getirip yolu değiştirmek en 109itera... Ben kendi adıma bu yasa ve kanunlar değişmedikçe asla evlenme yi düşünmeyeceğim tek taraftarı olduğum fenerbahçemle ilgileneyeceğim. Sevgili kader arkadaşlarım zararın neresinden dönseniz kardır. Asla evlenmeyin ve bu saatten sonra asla değer vermeyin.... Zeki olan anlamıştır...

Emirhan da aynı görüştedir:

Bence bu gruba evlenmek isteyen her erkek girmeli. Ülkede bir erkek evlenerek kendine yapacağı kötülüğü düşmanı yapmaz. Böyle saçma sapan bir şey olmaz. Evlilik kadar ayrılıkta normal karşılanmalı ve ona göre yasalar düzenlenmeli yıllarca mahkemede sürünüyorsun altı ay evli kalıp ömür boyu nafaka veriyorsun bu nasıl bir mantıktır arkadaş.

Kemal de bu konuda net ifadeler kullanmıştır:

Evlenmeyin. Ben çekiyorum yollar açtım güzellikler sundum tırnaklarımla kurduğum hayatta tırnak kadar değerim yok. Adaletin terazisi kefesini kadına tokmağı erkek olana çalışıyor.

4.2.8. Feminizm, İstanbul Sözleşmesi ve 6284 tartışmaları

Sosyal medyayla bir ivme kazanan babalık hareketinin bir yandan kadın hareketine ve feminizme karşı bir tepki olduğu düşünülürken bir yandan kadınların kadın hareketine katılımına benzer şekilde, erkeklerin de erkekliklerini ve eril rollerini yansıtmaları için olumlu bir şans olduğu öne sürülmektedir (Eldén, 2002). Ancak bu platformlar İstanbul Sözleşmesi ve 6284 kanunu tartışmaları ile fazlaca gündeme gelen yeni oluşumlardır. İncelenen oluşumlarda da benzer olarak babaların feminizmi, İstanbul Sözleşmesini ve 6284 sayılı kanunu mağduriyet yaşadıkları konular için baş sorumlu ilan ettikleri de görülmektedir. İstanbul Sözleşmesinin aile bütünlüğünü bozduğunun, aileyi korumak yerine dağıttığının ve babaları mağdur ettiği iddiaları yoğun bir şekilde dile getirilmiştir.

“Bu sayfanın yöneticileri sizler kimlere hizmet ediyorsunuz söyleyin bilelim yıllardır nafakayla olsun 6284 yasa ile alakalı olsun paylaşımlarımı geri çeviriyorsunuz sizler mağdur değilsiniz bence grubun adını değiştirin bence feminist koruma derneği yapın” (Seyfettin)

“6284 sayılı uzaklaştırma kanunu çıktıktan sonra kadın cinayeti patlaması yaşandığının yazılı belgesi” (Kutay)

“Facebook’ta bazı erkek ve kadın profillerine bakıyorum. Bazı kadın profil çerçeve fotoğrafında 6284 ü UYGULA yazıyor. Erkeklerin profilimde ise 6284 ÖLDÜRÜR. Bu resmen aşk evlilik ve yuva kurma olayından çıkmış. Resmen ticarete dönmüş. Her iki cinsten birbirine karşı kin nefret ve intikam alma hırsına dönmüş.” (Serhan)

“İstanbul Sözleşmesi’nden kurtulduk SIRA 6284 DİĞER İFSAT PROJELERİNDE CEDAW LANZAROTE DEDAW DEVAW DSÖ FULBRIGHT #önceAile #AileyiNesliKoru.” (Alihan)

“6284 şeytanın kanunu sağ olsun kadınlara bu kadar haklar verirsiniz bu güzelim ülkeyi de yok edeceksiniz. Yıkarsa bu ülkeyi feministler yıkar.” (Giray)

“6284 sayılı kanunun kullanım amaçlarından biri de çocuk gaspıdır. Velayete verilmiş çocuk sayısı 1.190.923’tür. Velayetlerin %76’sı kadındadır.” (Çağrı)

“Bir babanın evlatları, ailesi için önemini yok etmeye çalışmak ve erkeği cinsiyetinden ötürü suçlu ilan etmek bir zulümdür... #6284 ve süresiz nafaka ile ülkemizde aile birliğine darbe vurulmaktadır. #feminizm terördür. #6284kadınıyasası adalet dağıtmıyor, zulüm dayatıyor. #süresiznafaka bitmeyen borç olmaz.” (Hakkı)

4.2.9. Babaya Yabancılaşan Çocuk (Parent Alienation Syndrome)

Ebeveyne yabancılaşma sendromu (parent alienation syndrome) Amerikalı psikiyatrist Richard Gardner tarafından 1985 yılında ortaya atılmıştır. Bu sendromun, ebeveynlerin anlaşmazlık ve çatışmalarının etkisiyle ortaya çıkan bir çocukluk hastalığı olduğunu, yanında iyi ve güvende olduğu düşünülen ebeveyn tarafından diğer ebeveyne karşı yabancılaştırıldığı bir tür bozukluk olduğunu dile getirmiştir. Özellikle Amerika’da mahkemelerde ebeveynin yabancılaşma sendromunun kabul edildiği ve bu kapsamda kararlar alındığı bilinmektedir. Öte yandan Dünya Sağlık Örgütü ebeveynin yabancılaşma sendromu için kanıta dayalı bir sağlık tanımı ve müdahalesi olmadığını söylemektedir (Meier, 2009). Yani psikopatoloji tanımlamaları arasında böyle bir sendrom yoktur. Buna rağmen mahkemelerde argüman olarak kullanılabildiği, sosyal medyada boşanmış babaların gönderilerinde gündemde tutulduğu dikkati çekmektedir. Babalar, eski eşleri tarafından çocuklarına yabancılaştırıldıklarını ve düşmanlaştırıldıklarını düşünmektedirler. Talip:

Kızımı ara sıra zar zor görüyordum şimdi annesi tamamen manipüle ediyö kızımı ve artık hiç göstermiyor. Çocuğun duygusal istismara maruz kaldığını kim nasıl tespit edebilir? Ebeveyne yabancılaşma sendromu konusu dünyada

gündemde ve velayet istismarı olarak suçken biz burada bunu nasıl şikâyet edeceğiz? Çocuk teslim merkezi ve teslim için gönderilen rehber öğretmenler sadece tutanak tutup gönderiyor, çocukla formaliteden görüşüp imza atılıp evrak düzenleniyor, her hafta 350 km yol gidiyorum, görmeyeceğimi bile bile, tutanakları alıp mahkemeye veriyoruz sürekli, nasıl ispatlayacağız?

Tarık ise bilimsel bir tanımlama yapma çabası içindedir:

Evrensel olarak kabul edilmiş bir tanım yoktur, ancak Psychology Today’e göre, Ebeveyn Yabancılaşması genellikle “bir çocuğun, diğerinin abartılı veya yanlış bilgileri iletmesi gibi manipülasyon nedeniyle bir ebeveynle ilişki kurmayı reddetmesi” olarak anlaşılır. Bu genellikle aile parçalanma durumlarında ortaya çıkar. Kasıtlı veya bilinçsiz olabilen bu yabancılaştırıcı davranışlar, çocuğun bağlanma sisteminin normal işleyişini bastırır. Bu, psikolojik sınırlarını tehlikeye atabilir, böylece çocuk, yabancılaştırıcı ebeveynin zihniyetiyle aşılabilir veya ağına düşebilir veya çocuk, hedef ebeveynle ilgili olarak, ebeveyni tehlikeli veya değersiz olarak görerek reddetmelerini haklı çıkararak üstesinden gelebilecekleri bilişsel uyumsuzluk yaşayabilir.

İsmail ‘sendroma’ ilişkin belirtileri sıralamıştır:

EBEVEYNE YABANCILAŞTIRMA (EYS) ÇOCUK RUHU CİNAYETİDİR
Boşanmalarda çocuğu babaya yabancılaştıran 17 temel yabancılaştırma ihtirası:

1. Ayrı kalan baba hakkında kötü konuşmak.
2. Baba ile görüşü teması azaltması
3. Çocuk ile baba arasındaki iletişimi engellemek.
4. Sembolik iletişime mâni olmak
(Çocuğun baba hakkında olumlu düşünmesini sağlayan fotoğrafların, sosyal medya bağlantılarının, hatıraların... vb. sembollerin kaldırılması)
5. Çocuğu baba ilgisinden ve sevgisinden yoksun bırakmak.
6. Çocuğa babasının tehlikeli olduğunu ve zarar vereceğini söylemek.
7. Çocuğu ebeveynler arasında seçim yapmaya zorlamak.
8. Çocuğa babanın artık kendisini sevmediğini inandırmak.
9. Çocuğun endişeleri konusunda çocuğa duygusal güven veya baskı telkin etmek.
10. Çocuğu babayı ve baba tarafını reddetmeye zorlamak.
11. Çocuğu babayı ispiyonlamaya, anneyi ise gözetip korumaya teşvik etmek.
12. Çocuğun babaya karşı sır saklamasını örgütlemek.
13. Çocuğa “Baba” yerine ismi ile adlandırmasını sağlamak.
14. Başkasını “baba” olarak tanımlamak ve bunu çocuğa kabullendirmek.
15. Çocuğun sağlığı, eğitimi ve gelişimi gibi konularda önemli bilgilerin babaya iletilmemesini sağlamak ve ilgili kurumlarda baba adını dahil etmemek.
16. Baba ile olan bağı yok saymak için çocuğun adını (soyadını) değiştirmek.
17. Çocuğun anneye olan bağımlılığını her alanda geliştirmek, baba rol modelini ve otoritesini baltalamak.

BÖLÜM V

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada 0-8 yaş arası çocuğu olan boşanmış babaların boşanma deneyimlerinin ve bu deneyimin baba-çocuk ilişkisine nasıl yansıdığına ayrıntılı olarak incelenmesi amaçlanmıştır. Böylece, son yıllarda hızla değişen aile formları konusunda babaların kendilerini nerede ve nasıl konumlandıkları ve baba-çocuk ilişkisi ile ilgili bir analiz yapılmıştır. Bu doğrultuda nitel araştırma yöntemi kullanılarak 16 babayla “Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu” aracılığıyla görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca boşanmış babaların sosyal medyada oluşturdukları platformlardaki 2021-2023 yılları arasında paylaştıkları gönderiler ve yorumlar da kapsamlı incelenmiştir. “Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu” ile boşanma deneyimiyle ilgili sekiz, baba-çocuk ilişkisiyle ilgili yedi soruya cevap aranmıştır. Cevap aranan sorular kapsamında ulaşılan sonuçların detaylı yorumlanarak açıklanması amaçlanmıştır.

5.1. Tartışma

Son yıllarda artan boşanma oranlarının, aile formlarında değişime ve çeşitlenmeye sebep olduğu bilinmektedir. Bu sebeple babaların hem boşanma deneyimlerinin hem de çocukları ile etkileşimlerinin, aile formlarının değişiminden nasıl etkilendiklerini ortaya koymak gerektiği düşünülmektedir. Bu kapsamda erken çocukluk döneminde çocuğu olan boşanmış babalar “Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu” aracılığıyla yöneltilen sorular ile yaşadıklarını paylaşabilmiş ve durumlarını açıklayabilmişlerdir. Araştırmanın veri toplama sürecinde faydalanan çevrimiçi bilgi kaynakları da boşanmış babaların sosyal medyadaki dayanışmalarını ve deneyim paylaşımlarını tespit etmeyi amaçlamıştır. Çalışmada toplanan veriler ve analiz sonucu elde edilen bulgular, babaların deneyimlerin çeşitli olduğunu ancak birbirleriyle çok fazla ortak noktaları olduğunu göstermiştir. Görüşmeler sonucunda babalar boşanma deneyimi teması kapsamında mahkeme ile ilgili endişelerini, eski eşleriyle ilişkisel sorunlarını, duygusal, psikolojik sorunlarını ve sağlık problemlerini, boşanma sonrası sunulan hizmetlerin eksikliğini ve benzer deneyimlere sahip bireylerle dayanışma ihtiyaçlarını dile getirmişlerdir. Baba-çocuk ilişkisi kapsamında ise ilişki hiyerarşisi altında bakım ve kontrol hiyerarşisi, velayet ortaklığı ve ortak velayet ile ilgili karmaşaları, çocuklarından beklentilerini, öğrenilen aile ve aile ilişkilerinin toplumsal

yapılanmasıyla aile kavramının yeniden inşasını ve son olarak istihdam ve bakım sorunlarını ortaya koymuşlardır. Sosyal medya platformundan toplanan verilerin analiziyle elde edilen bulgulara nafaka, velayet, çocuk görüşme/teslim merkezleri, yasal yollar ve yasal süreçler, mücadele ve hak savunuculuğu, erkek düşmanlığı iddiası, evlilik karışıklığı, feminizm, İstanbul sözleşmesi ve 6284 sayılı kanun tartışmaları ve son olarak ebeveyne/babaya yabancılaşan çocuk temaları dikkat çekmektedir. Araştırma, hayatlarını tekrar rayına oturtmaya çalışan babaların ayrılık ve boşanma sonrası deneyimlerini ve çocuklarıyla ilişkilerini yeniden yapılandırma süreçlerini yansıtmayı mümkün kılmıştır.

Boşanma süreci ve boşanmanın etkileri konusunda Simons ve diğerleri (1994) ve Amato'nun çalışmaları (1994) boşanma sonrası çocukların anneleriyle kurdukları yakın ilişkiden bağımsız olarak babalarıyla da yakın ilişki kurmalarının çocuk refahını arttıran etkileri olduğunu saptayan ilk araştırmalardan olmuştur. Clarke Stewart ve Hayward (1996) ise babaların çocuklarıyla geçirdikleri zamanı baba-çocuk ilişkisi ve çocuğun uyumluluğu açısından tartışan ilk araştırmacılarıdır. Babaların çocuklarıyla ne kadar zaman geçirdiğini niceliksel olarak inceleyerek yakın baba-çocuk ilişkilerinin olumlu sonuçlarını ortaya koymuşlardır. Yapılan bir diğer araştırmaya göre çocuklarının hayatına dahil olan babaların baba-çocuk ilişkisini ve çocuğun sürece uyumunu olumlu etkilediği bulunmuştur ancak çocukların hayatına dahil olma boyutu niceliksel olarak incelenmemiştir. Bu konuda varsayımlar olsa da babaların çocuklarıyla ne kadar vakit geçirdikleri kesin olarak bilinmemektedir (Amato ve Gilbreth, 1999). Fabricius (2003) ise sonuçlar açısından benzer bulgulara ulaşsa da ebeveynlerin çocuklarıyla geçirdiği zamanın niceliksel yordayıcılığını da incelemiştir. Çocuğun anne ve babasıyla geçirdiği zamanın birbirine benzer olmasının her iki ebeveynle de eşit derecede iyi ilişkiler kurulmasıyla sonuçlandığını ve bu ilişkinin boşanmamış ailelerle benzer bir nitelikte olduğunu belirtmiştir. Fakat bu çalışmanın bulgularından elde edildiği üzere babaların çocuklarıyla etkileşime ve iletişime geçmek istediği, çocuklarıyla zaman geçirmek istediği ve baba-çocuk ilişkilerini güçlendirmek istediği görülse de tüm bunların yalnızca kendi istekleri, motivasyonları ve arzularıyla alakalı olmadığı ve birçok değişkenin baba-çocuk ilişkisini etkilediği tespit edilmiştir. Bu sebeple katılımcıların endişeleri ve sorunları ilgili literatür kapsamında belirtilmelidir.

Katılımcılar mahkeme süreci ile ilgili endişelerini hukuksal sürecin bilinmezliğini, avukat ve hakimlerin tutumlarını, mağduriyetlerini, maddi ve manevi olarak uğradıkları zararı, mahkemeye güvensizliklerini, yasal düzenlemelerin çocuk yararına bir süreç sunmadığını ve en çok da çocuklarının bu süreçte gördüğü zararı dile getirmişlerdir. Fabricius ve diğerleri (2010) yaptıkları araştırmada ebeveynlerin velayet davası konusunda çoğunlukla kendi aralarında karar verme eğilimine sahip olduklarını, velayet kararının yargıçlar tarafından verilmediğini belirtmiştir. Öte yandan Ackerman ve Ackerman (1997) velayetin kimde olacağının kararlaştırılması sürecinde ebeveynlerin yaklaşık %5 ila %10'unun bir uzmana (psikoloğa ya da pedagoga) danıştığını ve uzmanın görüşlerini aldığını bildirmişlerdir. Velayet davalarının genellikle çocuğun velayetinin anneye verilmesiyle sonuçlanması konusunda Tippins (2001) çocuk velayetinin anneye verilmesi konusunda çoğu babanın çocukların üstün yararı için böyle bir karar verildiğini ve bu sebeple çocuğunun annesiyle kalmasına rıza gösterdiğini iddia etmektedir. Bu bulgular göz önünde bulundurulduğunda ebeveynlerin velayet konusundaki tutumlarının, inançlarının ve davranışlarının sosyal ve yasal süreçleri nasıl etkilediği ve bu süreçlerden nasıl etkilendiği araştırma kapsamında önemli bir bulgudur. Katılımcılar çocuklarını diledikleri zaman görebildikleri takdirde çocuklarının velayetinin annede olmasını tercih ettiklerini ve bu kararı eski eşleriyle birlikte verdiklerini söylemişlerdir. Ancak eski eşleriyle anlaşma kurabildikleri durumlarda da ortak velayete talip olduklarını belirtmişlerdir. Öte yandan katılımcıların çoğu psikolog ya da pedagog desteği almadıklarını ve çocuklarına bu kararı annelerinin söylediğini dile getirirken kimisi hem kendilerinin hem çocuklarının boşanma sürecinde ve sonrasında psikolojik destek aldığını söylemiştir.

Katılımcıların en büyük endişelerinden biri boşanma davası sürecidir. Mahkeme sürecinin bilinmezliği, eski eşleriyle, avukatlarla ve hakimlerle yaşanan anlaşmazlıklar ve erkek oldukları için ayrımcılığa uğradıkları inancı katılımcıların endişelerindendir. Lehr ve MacMillan (2001) tarafından çocuk velayeti kendilerinde olmayan babalarla yapılan odak grup çalışmasında ise boşanmış babaların en çok yargı sistemiyle ilgili olumsuz deneyimlerine vurgu yaptığı görülmüştür. Araştırmada babalar olumsuz deneyimlerini yargı sistemlerine erişim, nafakayla ilgili endişeler, mahkemelere öfke ve mahkeme sürecinde hissedilen endişe ve çaresizlik olarak

belirtmişlerdir. Bu endişelerin temelini yargıya duyulan güven eksikliği oluşturmaktadır. Çalışmada babalar çocuğunun annesinden daha az hakka sahip olduğunu ve mahkeme sebebiyle duygusal ve maddi olarak yıprandığını dile getirirken mahkeme salonundan olumlu herhangi bir sonuçla ayrılmayacağını ve çaresiz hissettiğini eklemişlerdir. Ayrıca avukatlar hakkındaki endişelerini de yüz bin dolarları olmadığı sürece velayet davasını ileri götürmeyecekleri şeklinde belirtmişlerdir. Avukatların kendilerine karşı ayrımcılık yaptığı bir sistemde çocukları için savaşmak zorunda kalacaklarını, yargıcın kendi lehlerine karar vereceğine dair güvensizliklerini, bir annenin anne olduğunu kanıtlaması gerekmezken babanın baba olduğunu kanıtlaması gerektiğini, davaların yanlış gerçekleştiğini, eğer hakları için mücadele ederlerse annelerin çocuklarına erişim için zorluk çıkaracağını da eklemişlerdir (Lehr ve MacMillan, 2001). Van Krieken (2005) ise çocukların üstün yararı ve boşanma davaları ile ilgili yaptığı araştırmada çocukların üstün yararı standardının babaların hakları ile devlet ve toplum dengesinin nasıl dengeleneceği ve değişen aile yapısını yönetebilmenin sosyal sorunları da yönetebilme konusunda işlevsel olduğunu belirtmiştir. Çocukların çıkarlarına en iyi şekilde hizmet etmek ilkesi, refah devletlerinin aile hukukunun kavramsal görev belirsizliğini ve maddi destek konusundaki boşluklarını ortaya çıkarmamak için boşanma sonrası aileyi düzenlemek için işlevseldir. Mahkemeler çocuğun üstün yararı standardını uygulamaya çalıştığında esas olarak çocuğa hangi ebeveynin bakacağına karar vermektedir. Çocuğun ihtiyacı olan bakımı kimin daha iyi vereceği ise yetişkinler tarafından ve yetişkinler arasında yapılan seçimle sınırlıdır. Anlaşmazlıklar ve çatışmalar ise bu seçim sırasında ve sonrasında ortaya çıkmaktadır. Ancak ne mahkemelerin ne de sosyal refah teorilerinin hangi seçimin çocuğun yararına olacağını tahmin edemediğine ve sonuçların daha çok karar verici mercilerin aile hayatı ve çocuklukla ilgili sahip oldukları öznel yargı ve değerlerden etkilendiği dikkat çekmiştir. Çünkü boşanma davalarındaki koşullar ve ilgili tarafların durumları son derece değişken ve biricik olduğundan, mahkemelerin hangi yolu izlemesi gerektiği ve benzer davaları takip etmesi yetersiz kalabilecektir (Van Krieken, 2005). Bu durumu engelleyebilecek ve önleyebilecek bir politikayla Avustralya, çocuğun arabulucuyla ve pedagogla ayrı ayrı görüştüğü, görüşmeler sonucunda çocuğun isteklerinin ve endişelerinin ebeveynlere aktarıldığı çocuk odaklı (child-focused) ve çocuk kapsayıcı (child-inclusive) boşanma arabuluculuğu

yöntemini uygulamaya geçirmiştir (McIntosh ve diğerleri, 2008). Araştırmanın bulgularına göre katılımcılar çocuk odaklı ve kapsayıcı bir boşanma sürecinin yürütülmesi gerektiği fakat mevcut sistemin böyle bir süreç sağlamadığı konusunda endişelidir. Bu sebeple boşanma davalarında karar mercilerin ve ebeveynlerin durumları düşünüldüğünde babaların endişelerinin yersiz olmadığı söylenebilir. Öte yandan boşanma deneyimlerinin gerçekten de çocuk odaklı, çocuğun üstün yararına hizmet ederek yürütülen bir süreç haline gelmesi gerekmektedir. Çünkü iki yetişkinin evlilik birliğini sona erdirmeye kararı vermesi, ebeveynlik sürecini de sonlandırmak istediği anlamına gelmemektedir.

Türkiye’de boşanma davaları ve mahkeme süreçleri göz önünde bulundurulduğunda Türk Medeni Kanunu’nun boşanmada kadın ve erkeğe eşit haklar sağlama hedefi olduğu belirtilmelidir (Yüksel, 2014). Bu durum madde 182’de açıkça belirtilmiş ve 323. Maddede “Anne ve babadan her biri, velayeti altında bulunmayan veya kendisine bırakılmayan çocuk ile uygun kişisel ilişki kurulmasını isteme hakkına haizdir” hükmünde de açıkça belirtilmiştir. 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun 323, 324, 325 ve 326 sayılı maddelerinde ise bu hüküm düzenlenmiştir (ASAGEM, 2011).

Bu çalışmada babaların üzerinde durduğu kadın-erkek hakları ikililiğinin yanı sıra anne, baba ve çocuk hakları da olmuştur. Bu kapsamda UNICEF (2004) yayınladığı el kitabında boşanma davalarında Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin Madde 18’de belirttiği üzere:

1. Taraf Devletler, çocuğun yetiştirilmesinde ve gelişmesinin sağlanmasında ana-babanın birlikte sorumluluk taşıdıkları ilkesinin tanınması için her türlü çabayı gösterirler. Çocuğun yetiştirilmesi ve geliştirilmesi sorumluluğu ilk önce ana-babaya ya da durum gerektiriyorsa yasal vasilere düşer. Bu kişiler her şeyden önce çocuğun yüksek yararını göz önünde tutarak hareket ederler.
2. Bu Sözleşme’de belirtilen hakların güvence altına alınması ve geliştirilmesi için Taraf Devletler, çocuğun yetiştirilmesi konusundaki sorumluluklarını kullanmada ana-baba ve yasal vasilerin durumlarına uygun yardım yapar ve çocukların bakımı ile görevli kuruluşların, faaliyetlerin ve hizmetlerin gelişmesini sağlarlar.
3. Taraf Devletler, çalışan ana-babanın, çocuk bakım hizmet ve tesislerinden, çocuklarının da bu hizmet ve tesislerden yararlanma hakkını sağlamak için uygun olan her türlü önlemi alırlar.

Aynı el kitabında anne ve babanın ayrılması/boşanması durumunda olacaklar ile ilgili bilgilendirme bulunmaktadır. Bu bilgilendirmede bazı ülkelerin evlilik birliğinin sona ermesi durumunda çocuk bakım ve yetiştirme sorumluluğunu esneklik

bulundurmaksızın ağırlıklı olarak anneye ya da babaya yükleyen hukuki ve sosyal geleneklerin sürdüğünü belirtmiştir. Genel olarak, bebek ve yaşça küçük çocukların sorumlulukları anneye verilirken, çocuğun yaşamını biçimlendirmek adına belirleyici olan önemli kararların ileri yaşlarda baba tarafından verildiği söylenmiştir. Bu uygulamaların ataerkil sistemden uzaklaşıldığını, anneler ve çocukları arasındaki güçlü bağın koparılmadığını gösterse de bu göstergelerin değiştirilemez ve dönüştürülemez yasalar haline gelmesinin çocuk haklarının ihlali ile sonuçlanabileceği dile getirilmiştir. Kadınlara Karşı Her Tür Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nde (CEDAW) 5. Madde'ye göre:

Taraf Devletler, çocukların yetiştirilmesi ve gelişiminde kadın ve erkeğin ortak sorumluluğunun tanınmasını öngören ve her hâlükârda çocukların menfaatlerini her şeyden önce gözeten anlayışa dayanan bir aile eğitimi sağlamak durumundadır.

Ayrıca Madde 16'ya göre:

Medeni durumlarına bakılmaksızın, çocuklarla ilgili konularda anne ve babanın eşit hak ve sorumlulukları tanınacak, ancak her hâlükârda çocukların menfaatleri en ön planda gözetilecektir.

Bu maddelere göre yasaların anne ve babanın ortak sorumluluklarını tanıması boşanma davalarında ve mahkeme sonrası süreçte göz önünde bulundurulması gereken bir ilke olmalıdır (Resmî Gazete, 1985). Bunun yanı sıra Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Ek 7 Numaralı Protokolü 5. Madde'ye göre:

Eşler evlilikte, evlilik süresince ve evliliğin sona ermesi durumunda, kendi aralarında ve çocukları ile ilişkilerinde medeni haklar ve sorumluluklardan eşit şekilde yararlanırlar. Bu madde devletlerin çocuklar yararına gereken tedbirleri almalarını engellemez.

Tüm bu maddeler ele alındığında devletlerin çocuk velayeti, sorumluluğu ve bakımı konusunda anne ve babaya eşitlikçi haklar tanınması konusunda önlemler alması gerektiği söylenebilir. Braver ve diğerleri (2008) hem bireylerin hem de mahkemelerin çocuk velayetini anneye verme eğiliminin olduğunu belirtmiştir. Araştırmalarında bireylere ebeveynlerin çocuk bakımında eşit sorumluluk aldığı bir varsayımda velayet davalarının nasıl sonuçlanacağını düşündükleri sorulmuştur. Katılımcıların çoğunluğu böyle bir durumda ortak velayet kararının çıkacağını ancak davaların yanlı bir kararla sonuçlanabileceğini ve hakimlerin velayeti anneye verme eğilimine de sahip olabileceğini belirtmiştir. Yine Braver ve diğerlerinin (2002) çocuk velayeti konusunda avukatlarla yaptığı bir araştırmada avukatlara bir velayet davasında anneyi veya babayı temsil etmeleri gereken bir velayet senaryosu

sunulmuştur. Bu senaryoda her iki ebeveynin de benzer özelliklerde olmasına özen gösterilmiştir. Araştırma bulgularında avukatların herhangi bir ebeveyni üstün ve avantajlı konuma getirmeye çalışmadıkları saptanmış ancak avukatlar velayet davasının yüksek ihtimalle velayetin anneye verilmesiyle sonuçlanacağını da belirtmişlerdir. Aynı avukatlara hukuk sisteminin boşanmış ebeveynlerle ilgili eğilimi hakkında sorular da sorulmuştur. Avukatlardan %35'i sistemin toplumsal cinsiyet kalıpyargılarına sahip olmadığını düşünürken çoğu avukat mahkemelerin velayet konusunda annelerin lehine karar verme eğiliminde olduğunu iddia etmiştir. Araştırmasında davaları ve hakimlerin kararlarını inceleyen Stamps (2002), hakimlerin velayet konusunda genellikle anneyi tercih etme eğilimine sahip olduğunu tespit etmiştir. Tüm bu bulgular, katılımcıların mahkeme konusundaki endişeleriyle örtüşmektedir. Bulgulara göre hem bireylerin hem de avukatların yargı yanlılığı görüşü, babaların mahkeme sürecine ilişkin endişelerinin araştırılmasına ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Empirik bulgular, babaların ve çocukların daha fazla etkileşim ve iletişim kurmak istediğini ancak annelerin bu duruma karşı çıkma eğiliminde olduğunu göstermektedir (Fabricius ve Hall, 2000; Parkinson ve diğerleri, 2005; Smith ve Gallop, 2001). Bulgular, bu araştırmanın tespit ettikleriyle örtüşmektedir. Katılımcılar, çocuklarıyla geçirdikleri zamanın kendilerine yetmediğini ve daha çok zaman geçirme arzularını dile getirirken hem mahkeme kararları hem de eski eşleriyle yaşadıkları çatışmalar ve anlaşmazlıklar sebebiyle çocuklarıyla yeterince vakit geçiremediklerini hatta bazen bu durumlar nedeniyle çocuklarını hiç göremediklerini belirtmişlerdir. Öte yandan Lamb (2004) babaların çocuklarını görme konusunda daha fazla mücadele etmemelerinin ve umutsuzluğa kapılmalarının sebebini babaların sistemin anne yanlılığına dair yaygın bir inanışa sahip olmalarıyla açıklamıştır.

Boşanma üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde çoğunun yaygın olarak kabul edilen iki varsayıma dayandığı görülmektedir. Birincisi sağlıklı çocukluk deneyimi için iki ebeveynli aile yapısının gerekli olduğu ve baba yokluğunun özellikle erkekler için ciddi olumsuz sonuçlar doğuracağı varsayımdır. Hatta 1970'li yıllarda çoğunlukla annelerle yapılan çalışmalara baba yokluğu çalışmaları (father absence studies) adı verilmiştir. Bir diğer varsayım ise boşanmanın çocukların sosyal uyumu üzerinde ciddi ve kalıcı hasarlar bırakan travmatik bir olay olduğudur. Bu

araştırmaların, boşanma gibi karmaşık ve çok yönlü bir olayın derinlemesine irdelenmediği yüzeysel çalışmalar olduğu düşünülmektedir. Çünkü boşanmaya eşlik eden bireysel ebeveyn ve ocuk deneyimleri, aile bireyleri arasındaki karmaşık ilişkiler, boşanma süreci değişkenleri, ekonomik etmenler, mahkeme süreci, risk faktörleri ve koruyucu faktörler gibi birçok değişkeni göz ardı etmemek gerekmektedir. Sonraki alışmalar ise boşanma deneyiminin, aile ilişkilerini ve çocukların uyumunu etkileyen bir aile geçişinde sadece bir adım olduğunun ve çocukların uyumunu etkileyen risklerin ve koruyucu faktörlerin belirlenmesinin önemli olduğunu vurgulamaktadır (Hetherington ve Stanley-Hagan, 1999). Bu farklı yolları, etkileri, boşanmanın nedenlerini ve sonuçlarını anlayabilmek, boşanmayla başa çıkma konusunda savunmasızlığı ya da zorlukları zmleyebilmeye yardımcı olacaktır. Yakın zamanda Augustijn (2022) tarafından yapılan bir araştırmada ise velayet düzenlemesi ile baba stresi, depresyonu, yaşam doyumunu ya da genel sağlık durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Boşanmanın duygusal sonuçlarını ve bireylerin esenliği üzerindeki etkilerini araştıran Waldvogel ve Ehlert (2016) 3615 baba ile yürüttükleri çalışmada ailesiyle yaşayan babaların boşanmış babalara kıyasla esenlik seviyesinin daha iyi olduğu saptanmıştır. Araştırmada boşanmış babaların diğer babalara oranla stres seviyelerinin yüksek olduğu ve yaşam doyumlarının daha düşük olduğu gibi bulgulara da ulaşılmıştır. Bu çalışmada da katılımcıların boşanmadan sonra psikolojik desteğe ihtiyaç duyduklarını, duygusal olarak olumsuz etkilendiklerini ve sağlık problemlerinin arttığını bildirmeleri benzer bir bulgudur.

Boşanma deneyiminin bireyler için zorlu bir deneyim olmasının sebeplerinden bir diğeri geleneksel aile yapısına bağlılıktır. Günümüzde aileyi oluşturan anne, baba ve çocukların bir aradalığına dayanan toplumun en küçük yapı taşının belirlenen yapıdan uzaklaşması, bireyler için son derece endişe verici ve stresli olabilmektedir (Akkoç, 2020; Coltrane, 2001; Lehr ve MacMillan, 2001) Babalar tarafından dile getirilen boşanma sonrası deneyimlerde psikolojik ve duygusal sıkıntıların ve sağlık problemlerinin hem kendilerine güvence veren aile kurumundan kopma endişesiyle hem de eski eşleriyle yaşadıkları çatışmaların ve mahkeme sürecinin yorgunluğuyla ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Bu konuda erkekler için evlilikte eş olmanın ve çocuklarının babası olmanın anlamı irdelenmelidir. Erkeklik yapılanmasında ve

erkeklikleri anlamada kişiliğin yapılanmasını ve arzunun karmaşıklığını çözebilmek, çelişkileri ve dinamikleriyle birlikte sosyal ilişkilerin yapılanmasını kavramayabilmemize bağlıdır (Connel, 2005). Erkeklik ve kadınlık, içselleştirilmiş cinsiyet rollerinin, sosyal öğrenmenin ya da sosyalleşmenin ürünleri olarak yorumlanmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri biyolojik cinsiyet farklılıklarının kültürel olarak düzenlenmiş ve hazırlanmış hali olarak görülmektedir. Evlilik bağıyla garanti altına alınan aile kültürel olarak düzenlenmiş ve devlet tarafından desteklenmiş bir yapılanmadır (Komarovsky ve Philips, 1987). Erkekliğin inşası sırasıyla sünnet olma, askere gitme, iş sahibi olma, evlenme ve baba olma aşamalarına bağlıdır (Sancar, 2012). Boşanma deneyimi evlenme ve babalık aşamalarında büyük bir probleme sebep olmaktadır. Babalar için endişe verici, genellikle istenmeyen ve kabullenilemeyen bir durum olması kültürel ve sosyal yapılanmanın hasar almasından kaynaklanıyor olabilir. Babaların deneyimlediği duygusal ve sosyal sorunların ve sağlık problemlerinin eski eşleriyle yaşadıkları problemlerle ve toplumsal dışlanmayla hissettikleri yalnızlık endişesiyle alakalı olabileceği düşünülmektedir.

Literatürdeki en büyük tartışmalardan biri, ebeveynler arasındaki anlaşmazlık ve çatışma durumunda ebeveynlikte nasıl iş birliği sağlanacağı ve velayetin kimde olacağıdır (Lamb, 2010). Ebeveynler arasındaki anlaşmazlığın ve çatışmanın fazla olması çocukların üzerinde çok yönlü ve çok boyutlu olumsuz etkiler bırakmaktadır (Krishnakumar ve Buehler, 2000). Buchanan ve Jahromi (2001) ise ebeveynlerin arasındaki aşırı çatışmalı durumlarda ortak velayetin tavsiye edilmediğini bildirmiştir. Bu bildiri, katılımcılar arasındaki mesleği avukat olan babaların da dile getirdiği bir durumdur. Katılımcılar anlaşmalı boşanmalarda ortak velayetin tercih edilebileceğini ancak çekişmeli boşanmada ortak velayetin bir seçenek dahi olamayacağını çünkü iş birliğinin sağlanamayacağını ve çatışmanın artacağını dile getirmişlerdir. Fabrius ve Luecken (2007) tarafından yapılan araştırmaya göre ise ebeveynler arasında çatışma fazla olsa da babaların çocuklarıyla daha fazla zaman geçirdiği durumlarda hem baba-çocuk ilişkisi olumlu etkilenmiş hem de ebeveyn çatışmasının olumsuz etkileri azalmıştır.

Babaların aile ile ilgili hak ve sorumluluk mücadelesinin aynı zamanda bir erkeklik mücadelesi olduğu belirtilmelidir. Çünkü ailelerin içindeki gün ilişkilerinin karmaşık ve çelişkili bir doğası vardır. Aile hayatı deneyimlerinin çeşitli sosyal ve

kültürel uygulamalarla iç içe geçtiği ve son yıllarda boşanma sonrası deneyimlerle ilgili yapılan çalışmalarda farklı soruları gündeme getirdiği söylenmelidir. Babaların özellikle son yıllarda artan şikayetlerinin hak ve adalet arayışı aracılığıyla çocuk refahı ve baba-çocuk ilişkisi konularıyla ilişkili olduğu görülmektedir. Babaların ağır duygusal ve psikolojik deneyimlerinin sebebi toplumsal cinsiyet pratiklerine dayalı aile uygulamalarındaki iş birlikçisini yasa ve hukuk sistemi aracılığıyla kaybetmenin derin bir adaletsizlik ve öfke yaratmasıyla olabileceği düşünülmektedir. Bu sebeple ebeveyn sorumluluklarının yeniden tanımlanması, popüler kültürde aktif ve sorumlu babalık hakkında güncel fikirlerin belirmesi, boşanmış babaların eşitlik ve adalet beklentilerini şekillendirmiştir (Collier, 2009).

Öte yandan, babaların çocuklarına yükledikleri anlam ve çocuklarından beklentileri incelendiğinde çocuklarından ayrı kalma endişeleri ve çocuklarını görememe problemleri Kağıtçıbaşı'nın en uzun çalışmalarından biri olan ebevenler için çocukların değeri (Value of Children-VOC) ile açıklanabilir. Bu çalışma, çocuklara atfedilen değer ile ebeveynlik motivasyonlarının sonuçlarını bir araştırma projesinin önemli bir parçasıdır. Araştırma ebeveynlerin çocuk sahibi olduklarında psikolojik, sosyal ve ekonomik olarak nasıl etkilendiğinin incelenmesi ile yürütülmüştür. Oluşturulan modele göre araştırma bulguları, ekonomik koşullarda yaşanan değişmelerle çocuk sahibi olmanın maliyetinin arttığını ve bu artışın doğurganlığın azalmasına sebep olduğunu söylemektedir. Bulgular, çocuklara atfedilen çeşitli değerlere dikkat çekerek bu değerlerin ekonomik koşullardan bağımsız düşünülmemesi gerektiğini de ortaya koymuştur. Çalışmada, ekonomik/faydacıl, psikolojik ve sosyal olmak üzere üç farklı ebeveyn için çocuğun değeri kategorisi ortaya çıkarılmıştır. Ekonomik/faydacıl değerler, çocukların hem küçük yaşta hem de yetişkin olduklarında ortaya çıkan maddi çıkarları içermektedir. Çocuklar yetişkin olduklarında, ebeveynler için yaşlılık güvencesi olarak görülmektedir; genç yaşlarda ise, çocukların ev ekonomisine ve ev işlerine katkısı onların ebeveynleri için değerlerini belirleyebilmektedir. Çocuğun psikolojik değeri ise, çocuk sahibi olmanın neşe, eğlence, arkadaşlık, gurur gibi duyguların çocuk sahibi bireylere sağladığı psikolojik faydaları ile ilgilidir. Son olarak, çocuğun sosyal değeri, insanların çocukları olduğunda kazandıkları sosyal kabulü ve sosyal statüyü ifade etmektedir. Türkiye için bu araştırmanın en temel bulgusu sosyoekonomik değişimlerin ve artan

eğitim seviyesinin çocukların ekonomik/faydacıl değerlerinin düşmesine ve psikolojik değerlerinin artmasına sebep olduğudur (Kağıtçıbaşı, 1982; Kağıtçıbaşı ve Ataca, 2015). Ayrıca aile yapılarının ve toplumsal düzenin sürece bağlı değişimi ile çocuğun değerinin de zaman içinde değiştiği vurgulanmıştır. Örneğin Türkiye’de çocukların geçmişte ebeveynler için yaşlılık bakımı ve maddi güvence olarak görülmesi çocuğun değerini belirleyen faktörlerden en önemlisiyken, aile yapılarının değişmesi ve yaşanan toplumsal dönüşümler ile çocuğun ebeveyne sağladığı neşe, eğlence, arkadaşlık ve gurur gibi psikolojik faydaları daha önemli bir hale gelmiştir. Bu durum kuşaklararası farklılaşmanın bir sonucu olarak açıklanmıştır (Kağıtçıbaşı ve Ataca, 2015). Kentleşme, sanayileşme ve sosyoekonomik gelişmelerin etkisiyle, çocuklar ekonomik fayda ve maddi getiri sağlamamaktadır. Aksine çocuk bakımı ve çocuk yetiştirme maliyetli bir sorumluluk haline geldiğinden çocuğa maddi bir bağımlılık hissedilmemektedir. Bu nedenle, ebeveyn-çocuk ilişkisi hala değerli bir bağ olarak görülürken çocuk yetiştirme ve bakımı konusunda geçmişe kıyasla özerklik olduğu görülmektedir (Kağıtçıbaşı, 1989; Kağıtçıbaşı ve Ataca, 2015). Ancak boşanma sonrası çocukla yakın ilişki kurma arzusu yerini çocukla görüşememe endişesine bırakmaktadır. Bu çalışma kapsamında babaların çocuklarından ayrı kaldıklarında duydukları endişe ve üzüntünün sebebinin çocuğun ebeveyne sağladığı neşe, eğlence, arkadaşlık ve gurur gibi duygusal ve psikolojik faydalar olduğu düşünülebilir. Yapılan araştırmalara göre, boşanmış babaların özellikle ebeveyn olmakla ilgili genellikle depresyon ve yalnızlık hissettikleri bildirilmiştir. Babaların çocuklarının refahını kendi refahlarının üzerine koydukları ve boşanmanın çocukları için olumsuz bir deneyim olması sebebiyle bu olumsuz deneyimin üstesinden gelmek için çocuklarına mümkün olduğunca istikrar ve güven sağlamak istedikleri belirtilmiştir (Kalminj, 2013). Boşanmış babaların depresyon ve yalnızlık hissi Spillman ve diğerleri (2004) tarafından yapılan araştırmada boşanmış babalar tarafından deneyimlenen duygusal çöküntü çocuklarından ayrı kalmaya bağlı yas durumu ile açıklanmıştır. Bu durum Kağıtçıbaşı ve Ataca’nın (2015) saptadığı çocuğun ebeveyne sağladığı neşe, eğlence, arkadaşlık ve gurur gibi duygusal ve psikolojik faydalarının öne çıkmasıyla açıklanabilir. Benzer olarak Amato ve Sobolewski (2004) boşanmış babaların neşeli babalık, eğlenceli babalık ve arkadaş babalık gibi tercihleri olabildiğini ancak “eğlence amaçlı ebeveynliğin” çocuklar için faydalı olsa da çocukların gelişimi konusunda

gerçek ve etkin bir rolü olup olmadığı konusunda emin olmadıklarını belirtmişlerdir. Zaten yoksul babaların eğlence amaçlı ebeveynlik yapacak güçleri olmadığından çocuklarıyla ilişkilerinin de daha kopuk olduğu da saptanmıştır.

Son otuz yılda aile ve hane yapısı, iş-yaşam dengesi ve çocuk refahı hızla değişime uğrayan sosyal olgulardandır. Evlilik oranlarının düşmesi ve boşanma oranlarının artmasıyla birlikte tek ebeveynli veya yeniden yapılandırılmış ailelerde büyüyen çocuk sayısı artmaktadır. Tek ebeveynli aileler hane yapılanmaları arasında yoksulluk riskinin en yüksek olduğu oluşumlardandır. Kadınların eğitime ve işe erişim konusundaki önemli kazanımlar, aile dostu politikalara yapılan yatırımlar kadın ve anne istihdamındaki artışa katkıda bulunmuştur ancak işgücü piyasasındaki cinsiyet sorunları ve eşitsizlikleri hala devam etmektedir. Annelerin artan işgücü piyasasına katılımının çocuk yoksulluğu üzerine çok sınırlı bir etkisi olmuştur çünkü çocuğun temel bakım ve eğitim maliyetleri gün geçtikçe daha da artmaktadır. Çocuk refahı göstergeleri incelendiğinde ortalama aile gelirlerinin arttığı ancak çocuk yoksulluk oranlarının da arttığı görülmektedir. Bu sebeple birçok alanda dezavantajlı olan boşanmış ebeveynler ekonomik açıdan da dezavantajlı konumdadır. Boşanmanın ekonomik koşullarda yarattığı en önemli değişikliklerden biri ortak gelirin kaybıyla ilişkilidir. Yaşam maliyetlerinin artması özellikle çocuklu aileler için boşanmanın da maliyetini arttırmıştır. Boşanmanın ekonomik sonuçlarına dikkat çeken araştırmalar son on yılda artış göstermiştir (Hogendoorn ve diğerleri, 2020; Kramer ve diğerleri, 2016; Leopold ve Kalmijn, 2016; Tach ve Eads, 2015). Erkekler kadınlara kıyasla ekonomik durumlarında daha az değişiklik yaşama riskine sahiplerdir. Ekonomik olarak dezavantajlı olan kadınlar ise büyük ölçüde nafaka sistemine bağımlı olmaktadır. İstihdamdaki artış ya da nafaka alınması genellikle gelir kaybını telafi etmek için yetersiz kalmaktadır. Bu sebeple kadınlar hane halkı gelirinde, kişi başına düşen gelirden ve gelir-gider dengesinde büyük kayıplar yaşamaktadırlar. Sonuç olarak birçok anne ve çocuk boşanmanın ardından yoksulluğu derinden deneyimleyebilmektedir. Ekonomik kayıplar ve özellikle yoksulluk sınırının altına düşmek ailelerin refahı üzerinde ciddi bir tehdit oluşturmaktadır (Hogendoorn ve diğerleri, 2020).

Boşanmış bireyler ve özellikle tek ebeveynli aileler yaşlılardan sonra en büyük ikinci sosyal güvenlik ve sosyal politika ihtiyacı olan gruplardır. Çünkü tek ebeveynli

ailelerde yetişen çocukların evli hanelerdeki çocuklara kıyasla yoksulluk ve kalkınma sorunlarına karşı daha savunmasız oldukları bilinmektedir. Tek ebeveynli aileler için çocuk yoksulluğu riskinin ve bunun politika etkilerinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Yapılan bir araştırmaya göre tek ebeveynli ve evli aileler arasındaki yoksulluk uçurumunun son 30 yılda oldukça arttığı görülmektedir. Bunun temel sebebinin eğitimlerin ve politikaların evlilik birliği bulunan aileleri daha etkili desteklemesi ve böylece risk faktörlerinin azaltılması olduğu belirtilmiştir (Cheung, 2015). Türkiye’de ise tek ebeveynli ailelerin desteklenme görevi yine aile içinde çözülmeye çalışılan bir sisteme bağlıdır. Boşanma yüzünden yoksulluğa düşen tarafa diğer tarafın ödenmesi gereken yoksulluk ve iştirak nafakası çoğu zaman deneyimlenen yoksulluğun çözümü olamamaktadır. Çalışmada babalar tarafından üzerinde durulan ekonomik sıkıntıların tüm bireyler için geçerli olduğu unutulmamalıdır. Günümüzde yoksulluk boşanmada yalnızca tek tarafın değil her iki tarafın da deneyimlediği bir problem olabilmektedir. Babaların dile getirdiği problemlerden biri artan enflasyonla doğru orantılı olarak artması beklenen nafaka miktarı enflasyonla örtüşen şekilde artmayan bir gelir durumuyla çelişkilidir. Bu durumda beklenen devletin etkili bir politika oluşturarak yoksulluğa düşen tarafın ve çocuğun maddi olarak devlet tarafından desteklenmesidir. Ancak güncel olarak eşinden boşanmış, geliri olmayan kadınlar için belirlenen 2023 yılı Sosyal ve Ekonomik Destek (SED) Hizmeti kapsamında çocuk destek bileşeni yardımı 1 ya da 2 çocuklu hanelere aylık 350 TL, 3 çocuklu haneler için aylık 450 TL, 4 çocuklu haneler için aylık 550 TL, 5 ve üstü çocuklu aileler için aylık 650 TL olarak devlet tarafından sağlanmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023). Bu durum babaların geleneksel aile rolleri içindeki maddi gelir kaynağı görüntüsünün sürdürülmesine sebep olurken babaların kendilerini şaşırmış ve kafası karışmış olarak tanımlamasının, erkek olmaktan ya da baba olmaktan gurur duyamaz hale gelmesinin erkek biyolojisi ya da psikolojisiyle değil toplumun ve devletlerin cinsiyet rolü beklentileriyle ve babalara yüklenen sorumluluklarla alakalı olduğunu göstermektedir (Segal, 1997). Araştırmaya katılan babaların nafaka ödemeleri konusunda devletin desteğini bekledikleri görülmektedir. Çocuklarına refah bir hayat sunmak istediklerini belirten babalar bunu sağlayacak psikolojik, duygusal ve maddi gücü kendilerinde bulamadıklarını da belirtmişlerdir.

Collier ve Sheldon (2008) ebeveynlerin yaşadığı anlaşmazlıkların etkili müdahale programlarının geliştirilmesi için kritik olduğuna dikkat çekmiştir. Çocuklarıyla görüşme konusunda yaşanan çatışmaların ve tehditlerin ebeveynlerin yeni aile yapılanmasındaki rollerini bilmemesinden ve anlamlandıramamasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Anne ve babaların ne olursa olsun çocuk için iş birliği kurmasını ve anlaşmasını beklemek onların psikolojilerini ve duygu durumlarını göz ardı etmek anlamına gelebilir. Bu sebeple boşanan ebeveynlerin yaşadığı duyguları anlamak ve boşanma sonrasında ihtiyaç duydukları psikolojik ve duygusal desteği sağlamak çok önemlidir.

Boşanmanın hem ebeveynler için hem de çocuklar için olumsuz etkilerinin olduğu belirtilse de güçlendirme çalışmalarına yeterince önem verilmediği de görülmektedir. Babaların çocuklarıyla ne kadar ve nasıl zaman geçirmesi gerektiği konusundaki karmaşık tartışmalar, baba katılımının niceliği ve niteliği ve ayrıca çocuk refahını nasıl etkilediği konularındaki teoriye dayalı araştırmalarla şekillenmelidir. Baba katılımını iyileştirmeye yönelik adımlar atılsa da etkili ve kaliteli bir baba-çocuk ilişkisi inşası konusunda fikir ayrılıkları sürmektedir (Lamb, 2010). Bu sebeple ilgili alanlarda yapılacak araştırmaların çeşitlenmesine ve araştırma temelli uygulama ve politikaların geliştirilmesine ihtiyaç vardır.

5.2. Sonuç

Babalık ve ailede baba olmak sosyolojik olarak değerlendirildiğinde biyojik olarak erkek olmaktan ziyade toplumun erkeklik ve babalık kavramlarını nasıl şekillendirdiğiyle doğrudan alakalıdır. Toplumsal yapılanmalar, inanç ve tutumlar babalık deneyimini etkilemekte ve babalığa atfedilen anlamlarla ailenin yapısını da oluşturmaktadır. Aile birliğinin sona erdiği durumlarda da boşanmış babaların sistemden dışlanmış ve toplumda yalnızlaştırılmış hissetmeleri yine toplumsal normatif düzenin etkilerindendir. Sonuçta günümüzde aile olmanın öneminin vurgulandığını ve evlilik teşviklerinin hala bir şekilde sürdüğünü söyleyebiliriz. Ancak tüm bu babalık ve aile tartışmalarının ışığında asıl korkulan durumun, gösterilen ve sorun olduğu belirtilen noktalardan farklı olabileceği göz ardı edilmemelidir. Toplumlara endişelendiren durum evliliklerin bitmesi ile baba-çocuk ilişkisinin de sekteye uğraması mı, çocuğun gelişimi mi yoksa yalnız anneler, ahlak inancı ve yoksulluk mudur? Çünkü evlilik, yoksulluğu göz önünden kaldırmanın en etkili yolu

olarak görülmektedir (Koch, 2000). Bunun yanı sıra çocuğun sağlıklı gelişimi için aile ortamının gerekliliği savunulmaktadır, ancak bu aile ortamı çocuğun şiddete en çok şahit olduğu ve şiddete en çok maruz bırakıldığı ortam olabilmektedir. Koch (2000), bu durumun çelişkisini şu cümleler ile ifade etmiştir: “Böyle durumlarda, aile bütünlüğünün korunması mı önemlidir yoksa birbirinden nefret eden iki kişiyi bir arada tutmak yerine, boşanmış ebeveynlere daha çok yardım ve destek mi verilmelidir? İki kişi evli kalacak kadar iyi anlaşamazken çocuk için nasıl iş birliği kurulabilir?” (Koch, 2000).

Bu araştırmada boşanmış 16 babayla yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular değerlendirilmiş ve babaların deneyimlerine, boşanmaya dair tutumlarına, çocuklarıyla ilişkilerine ve en çok da endişelerine yer verilmiştir. Özellikle babaların mahkeme sürecine dair endişeleri ve güvensizlikleri, eski eşleriyle çatışmalı ve karşılıklı tehditkâr iletişimlere, psikolojik, sosyal, duygusal problemlerinin yanı sıra sağlık problemlerinin ortaya çıkması, beklenen hizmetlere ulaşamamaları ve seslerini duyuramamaları onların birlik olmasına ve sorunların çözümlerini beraber aramalarına sebep olmuştur. Öte yandan nafaka ve velayet sorunları, çocuklarıyla yeterli ve etkili zaman geçirememeleri, ekonomik zorluklar ve yoksulluk riskleriyle yoğun çalışma şartlarına sahip olmaları kayda değer bulgular arasındadır. Tüm bunların ışığında boşanmış babalar için deneyim aktarımının bir araştırma konusundan çok gerçek bir ihtiyaç olduğu, boşanma süreci ve sonrası için etkili bir danışmanlık ve rehberlik hizmetinin ise bir gereklilik olduğu söylenmelidir.

5.3. Öneriler

Artan boşanma oranları göz önünde bulundurulduğunda ailenin tüm fertlerini bir şekilde etkileyen deneyimlerle aile formlarının değiştiği ve dönüştüğü ortadadır. Ebeveynlerin, öğretmenlerin ve okulların ayrıca araştırmacıların burada kritik bir rolü olduğu söylenebilir. Çocukların ve ebeveynlerin iyi oluş hali ve ebeveyn çocuk ilişkisinin desteklenmesi için araştırma sonucunda elde edilen bulgular ve ilgili araştırmalar incelendiğinde şu öneriler sunulabilir:

1. Ailelerin boşanma öncesi, süreci ve sonrası için ücretsiz danışmanlık hizmetine ulaşabilmesinin hem sürecin bilinmezliğini hem de sonrasında travmatize riskini azaltacağı düşünülmektedir.

2. Özellikle çocuk sahibi ebeveynler için boşanma öncesi, süreci ve sonrasında duygusal ve psikolojik destek önemlidir. Ebeveynlerin pedagogların ve psikologların desteğine ve yönlendirmesine ihtiyacı olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple psikolojik desteğin sağlanması için uzmanların görevlendirilmesi gerekmektedir.
3. Sosyal devlet anlayışıyla belirlenen ve etkililiği araştırmalarla desteklenen aile politikaları ile boşanmanın maliyeti düşürülebilir böylece hem bireylerin hem de çocukların yoksulluğu engellenebilir.
4. Annelik izinlerine kıyasla babalık izinlerinin nicelik olarak yeterli olmadığı belirtilmelidir. Baba-çocuk ilişkisinin ve babanın çocuklarının hayatındaki rolünün güçlendirilebilmesi için çocuklarına ayırdığı zamanın bir belirleyicisi olarak babalık izinlerinin artırılması gerekli görülmektedir.
5. Aile kavramının yeniden yapılanmasına yönelik toplumsal bilinci ve farkındalığı arttırmak için aile ve toplumsal cinsiyet eşitliği temalı yetişkin eğitimleri düzenlenebilir.
6. Okul öncesi eğitim kurumlarında boşanmış ebeveynleri olan ve boşanma deneyiminden doğrudan etkilenen çocukların olduğu unutulmamalıdır. Özellikle ebeveynlerin ve öğretmenlerin bu konuda iş birliği kurması ve aile eğitimlerinin düzenlenmesi gerekmektedir.
7. Okul öncesi öğretmenlerinin sınıflarında ebeveynleri boşanmış bir çocuk varsa çocuğun ebeveynlerinin yaşadığı çatışma ve anlaşmazlıklardan doğrudan etkilenebildiği göz ardı edilmemelidir. Bu gibi durumlar için iş birlikçi çözüm yolları ve çözüm odaklı öğretmen perspektifi sunulması önemlidir. Öğretmenlerin ebeveyn-çocuk iletişimi ve ilişkisi arasında sağlam bir köprü kurabilecek konumlarından yararlanılabilir.
8. Çocukların boşanma deneyiminin travmatik olarak etkilenmesini önleyebilmek için öncelikle bu durumun normalize edilmesi gerekmektedir. Evlilikle aile birliğinin kurulması gibi birbiriyle anlaşamayan ve nefret boyutuna ulaşan birliktelikler için boşanma tercih edilebilir bir yol olabilir.
9. Boşanmanın kısa ve uzun vadeli etkilerinin tespiti için hem ebeveynlerle hem de çocuklarla gerçekleştirilecek boylamsal araştırmalara daha çok ihtiyaç olduğu belirtilmelidir.

KAYNAKÇA

- Ackerman, M. J., & Ackerman, M. C. (1999). Custody evaluation practices: A survey of experienced professionals (revisited): Notice of clarification to Ackerman and Ackerman (1997) article. *Professional Psychology: Research and Practice*, 30(6), 599. <https://doi.org/10.1037/0735-7028.30.6.599>
- Agger, B. (1991). Critical theory, poststructuralism, postmodernism: their sociological relevance. *Annual Review of Sociology*, 17, 105–131. <http://www.jstor.org/stable/2083337>
- Akkoç, H. B. (2020). Boşanma, erkeklik krizi ve babalık. Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Aldous, J., & Mulligan, G. M. (2002). Fathers' child care and children's behavior problems: a longitudinal study. *Journal of Family Issues*, 23(5), 624-647. <https://doi.org/10.1177/0192513X02023005003>
- Al-Ghabban, A. (2018). A compassion framework: The role of compassion in schools in promoting well-being and supporting the social and emotional development of children and young people. *Pastoral Care in Education*, 36(3), 176-188.
- Allen, A. (1998). Power trouble: Performativity as critical theory. *Constellations*, 5(4), 456-471.
- Amato, P. R. (1994). Life-span adjustment of children to their parents' divorce. *Future of Children*, 4(1), 143–164.
- Amato, P. R., & Gilbreth, J. G. (1999). Nonresident fathers and children's well-being: A meta-analysis. *Journal of Marriage and Family*, 61(3), 557–573.
- Amato, P. R., & Sobolewski, J. M. (2004). The effects of divorce on fathers and children: Nonresidential fathers and stepfathers. In M. E. Lamb (Eds.), *The role of the father in child development* (pp. 341–367). John Wiley & Sons, Inc.
- Amato, P. R., & James, S. (2010). Divorce in Europe and the United States: Commonalities and differences across nations. *Family Science*, 1(1), 2-13. <https://doi.org/10.1080/19424620903381583>.
- Anderson J. (2014). The impact of family structure on the health of children: Effects of divorce. *The Linacre Quarterly*, 81(4), 378–387.
- Apple, M. W. (2000). Between neoliberalism and neoconservatism: education and conservatism in a global context. In N. C. Burbules & N. B. Torres (Eds.),

- Globalization and education: Critical perspectives* (pp. 57-78). New York: Routledge.
- Arıkan, A. (2022). *Fark Edilmeyen Çocuklar*. Ankara: Eğiten Kitap.
- ASAGEM (2011). Tek ebeveynli aileler araştırması. *T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları*. 148, Ankara.
- Atilas, J. T., Oliver, M. I., & Brosi, M. (2017). Preservice teachers' understanding of children of divorced families and relations to teacher efficacy. *Educational Research Quarterly*, 40(3), 25-49.
- Augustijn, L. (2022). Physical custody arrangements and fathers' post-separation well-being. *Journal of Family Studies*, 1-17.
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 7 Numaralı Protokol. https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2016/08/26/AIHS_7.protocol.pdf sitesinden 02.08.2023 tarihinde alınmıştır.
- Baba, H. B. (2011). The construction of heteropatriarchal family and dissident sexualities in Turkey. *Fe Dergi*, 3(1), 56-64.
- Baskerville, S. (2002). The Politics of Fatherhood. *PS: Political Science & Politics*, 35(4), 695-699. <https://doi.org/10.1017/S1049096502001191>
- Babalis, T., Xhantakou, Y., Papa, C., & Tsolou, O. (2011). Preschool age children, divorce and adjustment: a case study in Greek kindergarten. *Electronic Journal of Research in Educational Psychology*, 9(3), 1403-1426.
- Barutçu, A. ve Hıdır, N. (2016). Türkiye'de babalığın değişen rolleri: (Pro)Feminist babalar. *Fe Dergi*, 8(2), 27-45.
- Bass, A. (2020). 'Signature event context': Margins of philosophy (Derrida 1982 [First Published 1972]). In *Jacques Derrida* (pp. 105-134). Routledge.
- Baumeister R. F. (2012). Need-to-belong theory. In Van Lange P. A. M., Kruglanski A. W., Higgins E. T. (Eds.), *Handbook of theories of social psychology*, 2, 121-140.
- Beauvoir, S. (1989). *The second sex*. New York: Vintage Books.
- Bellou, T. (2013). *Derrida's deconstruction of the subject: writing, self and other*. New York: Peter Lang.

- Biblarz, T. & Stacey, J. (2010). How does the gender of parents matter? *Journal of Marriage and The Family*. 72. 3-22. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2009.00678.x>.
- Blais, M. & Dupuis-Déri, F. (2012) Masculinism and the antifeminist countermovement, *Social Movement Studies*, 11(1), 21-39. <https://doi.org/10.1080/14742837.2012.640532>
- Bogenschneider, K., & Corbett, T. (2021). *Evidence-based policymaking: Envisioning a new era of theory, research, and practice*. Routledge.
- Boucai, M. (2016). *After Legal Equality: Family, Sex, Kinship*. (R. Leckey, Ed.). London: Routledge, 2015, 224 pp. *Canadian Journal of Law and Society / Revue Canadienne Droit Et Société*, 31(2), 315-316. <https://doi.org/10.1017/cls.2015.39>
- Bouvier, G. (2016). What is a discourse approach to Twitter, Facebook, YouTube, and other social media: connecting with other academic fields. In G. Bouvier, *Discourse and Social Media*. Taylor and Francis.
- Braver, S. L., Cookston, J. T., & Cohen, B. R. (2002) Experiences of family law attorneys with current issues in divorce practice. *Family Relations*, 51(6), 325–334.
- Braver, S. L., Fabricius, W. V., & Ellman, I. M. (2008). *The court of public opinion*. AFCC Annual Conference, Vancouver.
- Brewer, R. (1999). Theorizing race, class and gender: the new scholarship of black feminist intellectuals and black women's labor. *Race, Gender and Class* 6, pp. 29– 47.
- Brown, G. L., Mangelsdorf, S. C., & Neff, C. (2012). Father involvement, paternal sensitivity, and father–child attachment security in the first 3 years. *Journal of Family Psychology*. <https://doi.org/10.1037/a0027836>.
- Buchanan, C. M., & Jahromi, P. L. (2008). A psychological perspective on shared custody arrangements. *Wake Forest Law Review*, 43, 419.
- Butler, J. (1990). *Gender trouble: feminism and the subversion of identity*. New York, NY: Routledge.
- Butler, J. (1993). *Bodies That Matter: On the Discursive Limits of Sex*. New York, NY: Routledge.

- Butler, J., Laclau, E. & Žižek, S. (2000) *Contingency, Hegemony, Universality: Contemporary Dialogues on the Left*. London & New York: Verso
- Cabrera, N. J., Hofferth, S. L., & Chae, S. (2011). Patterns and predictors of father infant engagement across race/ethnic groups. *Early childhood research quarterly*, 26(3), 365–375. <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2011.01.001>.
- Cabrera, N. J., Fitzgerald, H. E., Bradley, R. H., & Roggman, L. (2014). The ecology of father-child relationships: An Expanded Model. *Journal of Family Theory & Review*, 6(4), 336–354. <https://doi.org/10.1111/jftr.12054>
- Cabrera, N. J. (2019). Father involvement, father-child relationship, and attachment in the early years. *Attachment & Human Development*, 1(5). <https://doi.org/10.1080/14616734.2019.1589070>
- Chambers, C. (2017). *Against Marriage: An Egalitarian Defense of the Marriage-Free State*. Oxford: Oxford University Press.
- Cheung, K., C., K. (2015). Child poverty in hong kong single-parent families. *Child Indicators Research*, 8, 517–536. <https://doi.org/10.1007/s12187-014-9256-4>
- Cooksey, E. C., & Fondell, M. M. (1996). Spending time with his kids: Effects of family. *Journal of Marriage and the Family*, 58(3), 693- 707 <https://doi.org/10.2307/353729>
- Coles, T. (2009). Negotiating the field of masculinity: the production and reproduction of multiple dominant masculinities. *Men and Masculinities*, 12(1), 30–44. <https://doi.org/10.1177/1097184X07309502>
- Collier, R. (1996) ‘’Coming together?’’: post-heterosexuality, masculine crisis and the new men’s movement’, *Feminist Legal Studies*, 4(1). 3-48.
- Collier, R., S. (2009). The father’s rights movement, law reform and the new politics of fatherhood: Some reflections on the UK experience. *University of Florida Journal of Law & Public Policy*. 20(1). <https://scholarship.law.ufl.edu/jlpp/vol20/iss1/4>
- Collier, R., & Sheldon, S. (2008). *Fragmenting fatherhood*. Oxford: Hart Publishing.
- Collins, P. H. (1998). It’s all in the family: Intersections of gender, race, and nation. *Hypatia*, 13(3), 62–82. <https://doi.org/10.1111/j.1527-2001.1998.tb01370.x>
- Connell, R. W. (1987). *Gender and power: Society, the person and sexual politics*. Stanford University Press

- Coltrane, S. (2001). Marketing the marriage “solution”: misplaced simplicity in the politics of fatherhood. *Sociological Perspectives*, 44(4), 387–418. <https://doi.org/10.1525/sop.2001.44.4.387>.
- Connell R. (2000). *The men and the boys*. University of California Press.
- Connell, R. W. (2001). Understanding men: Gender sociology and the new international research on masculinities. *Social Thought & Research*, 24(1/2), 13–31. <http://www.jstor.org/stable/23250072>
- Connell, R. W. (2005). *Masculinities* (2nd ed.). Berkeley, California: University of California Press.
- Connell, R.W., & Messerschmidt, J. (2005). Hegemonic masculinity: Rethinking the concept. *Gender and Society*, 19(6), 829-859 <https://doi.org/10.1177/0891243205278639>.
- Cooke, L. P., & Baxter, J. (2010). “Families” in international context: Comparing institutional effects across western societies. *Journal of Marriage and Family*, 72, pp. 516-536. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00716.x>
- Coşkun S., ve Sarlak D. (2020). Reasons for divorce in Turkey and the characteristics of divorced families: A retrospective analysis. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 20(10), pp. 1-8. <https://doi.org/10.1177/1066480720904025>
- Craig, L. (2006). Does father care mean fathers share? A comparison of how mothers and fathers intact families spend time with children. *Gender & Society*, 20(2), 259-281.
- Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: A black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politics. *The University of Chicago Legal Forum*. 8(1).
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (2nd ed.). Sage Publications, Inc.
- Crittenden, K.S., & Hill, R.J. (1971). Coding reliability and validity of interview data. *American Sociological Review*, 36, 1073-1080.
- Davies, B. & Gannon, S. (2010). Feminism/post-structuralism (Ch. 36). In B. Somekh & C. Lewin’s (eds.) *Research Methods in the Social Sciences* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.

- De Lange, M., Dronkers, J., & Wolbers, M. H. J. (2014). Single-parent family forms and children's educational performance in a comparative perspective: Effects of school's share of single-parent families. *School Effectiveness and School Improvement*, 25(3), 329-350, <https://doi.org/10.1080/09243453.2013.809777>
- Derrida, J. (1987) *A Derrida Reader: Between the Blinds*. Brighton: Harvester Wheatsheaf.
- Dinner, D. (2016). The divorce bargain: The fathers' rights movement and family inequalities. *Virginia Law Review*, 102(1), 79-152.
- Dooley, M., & Kavanagh, L. (2007). *The Philosophy of Derrida*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315712222>
- Douglas, E.M. (Ed.). (2010). *Innovations in Child & Family Policy: Multidisciplinary Research and Perspectives on Strengthening Children and Their Families*. Lanham, MD: Lexington Books, Inc.
- Dowd, N. (2000). *Redefining Fatherhood*. New York; London: NYU Press. <http://www.jstor.org/stable/j.ctt155jk98> adresinden 10.08.2021 tarihinde alınmıştır.
- Dudley, J. R. (1991). Increasing our understanding of divorced fathers who have infrequent contact with their children. *Family Relations*, 40(3) 279-285.
- East, L., Jackson, D., & O'Brien, L. (2006). Father absence and adolescent development: a review of the literature. *Journal of Child Health Care*, 10(4), 283-295.
- Eggebeen, D., & Knoester, C. (2001). Does fatherhood matter for men? *Journal of Marriage and Family*. 63(2), 381-393.
- Eldén, S. (2002) Gender politics in conservative men's movements: Beyond complexity, ambiguity and pragmatism, *NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, 10(1), 38-48.
- Ermisch, J., Francesconi, M., & Pevalin, D. J. (2004). Parental partnership and joblessness in childhood and their influence on young people's outcomes. *Journal of Royal Statistical Society*, 167(1), 69-101.
- Eurostat Statistics Explained. (2021). Marriage and divorce statistics. https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Marriage_and_divorce_statistics adresinden 08.08.2021 tarihinde alınmıştır.

- Faber, A. J., & Wittenborn, A. K. (2010). The role of attachment in children's adjustment to divorce and remarriage. *Journal of Family Psychotherapy*, 21(2), 89-104. Doi:10.1080/08975353.2010.483625
- Fabricius, W. V., & Hall, J. A. (2000). Young adults' perspectives on divorce: Living Arrangements. *Family Court Review*, 38(4), 446-461.
- Fabricius, W. V. (2003). Listening to children of divorce: New findings that diverge from Wallerstein, Lewis, and Blakeslee. *Family Relations*, 52(4), 385-396.
- Fabricius, W. V., & Luecken, L. J. (2007). Postdivorce living arrangements, parent conflict, and long-term physical health correlates for children of divorce. *Journal of family psychology*, 21(2), 195.
- Fabricius, W. V., Braver, S. L., Diaz, P., & Velez, C. E. (2010). Custody and Parenting time: Links to family relationships and well-being after divorce. In M. E. Lamb (Eds.), *The role of the father in child development*, 201-240. John Wiley & Sons, Inc.
- Ferrera, M. (2003). European integration and national social citizenship: Changing boundaries, new structuring? *Comparative Political Studies*, 36(6), 611-652. <https://doi.org/10.1177/0010414003254183>
- Fineman, M., L., A. (1995). Masking dependency: The political role of family rhetoric. *Virginia Law Review*, 81(8), 2181-2215.
- Fischer, T. F. C. (2004). *Parental Divorce, Conflict and Resources. The Effects on Children's Behavior Problems, Socioeconomic Attainment, and Transitions in the Demographic Career*. [SI]: sn [ICS dissertation series 105].
- Foucault, M., (1978). *The history of sexuality*. 1st ed. New York: Pantheon Books.
- Foucault, M. (1980b). Truth and power. In *Power/knowledge: Selected interviews and other writings, 1972-1977*. C. Gordon et. al. (Trans. and Eds.). New York: Pantheon.
- Foucault, M. (1991). *Discipline and Punish: the birth of a prison*. London: Penguin Books.
- Fraser, N., & Nicholson, L. J. (1990). Social criticism without philosophy: An encounter between feminism and postmodernism. In Nicholson, L. J. (Eds.), *Feminism/Postmodernism*. 19-38. New York: Routledge

- Frieman, B. B. (1993). Separation and divorce: Children want their teachers to know— Meeting the emotional needs of preschool and primary school children. *Young Children*, 48(6), 58–63.
- Ganong, L. H., Coleman, M., & Warzinik, K. (2007). *Family Life in 20th-Century America*. London: Greenwood Press.
- Gavanas, A. (2002). The fatherhood responsibility movement: The centrality of marriage, work and male sexuality in reconstructions of masculinity and fatherhood (B. M. Hobson, Ed.). *Making men into fathers. Men, masculinities and the social politics of fatherhood*, 213–242. London: Cambridge University Press.
- Gavanas, A. (2004). Domesticating masculinity and masculinizing domesticity in contemporary U.S. fatherhood politics. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 11(2), 247-266. <https://doi.org/10.1093/sp/jxh035>
- Glaser, B. G., & Strauss, A. L. (1967). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. New York: Aldine de Gruyter.
- Gramsci, A. (1971). *Selections from the Prison Notebooks of Antonio Gramsci*. In Q. Hoare & G.N. Smith (Eds.). New York: International Publishers.
- Goisis, A., Özcan, B., & Van Kerm, P. (2019). Do children carry the weight of divorce? *Demography*, 56(3), 785–811. <https://doi.org/10.1007/s13524-019-00784-4>
- Golombok, S. (2017) Parenting in new family forms. *Current Opinion in Psychology*. 15, 76-80. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2017.02.004>.
- Goodyear, L., Barela, E., Jewiss, J., & Usinger, J. (Eds.). (2014). *Qualitative inquiry in evaluation: From theory to practice*. John Wiley & Sons.
- Halme, N., Åstedt-Kurki, P., & Tarkka, M. T. (2009). Fathers' involvement with their preschool-age children: How fathers spend time with their children in different family structures. *Child & Youth Care Forum*, 38(3), 103-119. <https://doi.org/10.1007/s10566-009-9069-7>
- Hans, N. & Rai, S. (2023). Outrage as Language of Social Media Discourse: Analysing Prevalence and Effects. *International Journal of Communication Development*, 12(3-4).

- Härkönen, J., Bernardi, F., & Boertien, D. (2017). Family dynamics and child outcomes: An overview of research and open questions. *European Journal of Population = Revue europeenne de demographie*, 33(2), 163–184. <https://doi.org/10.1007/s10680-017-9424-6>
- Hawkins, A. J., Willoughby, B. J., & Doherty, W. J. (2012). Reasons for divorce and openness to marital reconciliation. *Journal of Divorce & Remarriage*, 53(6), 453-463, <https://doi.org/10.1080/10502556.2012.682898>
- Hetherington, E. M., & Stanley-Hagan, M. (1999). The adjustment of children with divorced parents: a risk and resiliency perspective. *Journal of child psychology and psychiatry, and allied disciplines*, 40(1), 129–140.
- Henry, J.B., Julion, W.A., Bounds, D.T., & Sumo, J. (2020). Fatherhood matters: A integrative review of fatherhood intervention research. *Journal of School Nursing*. 36(1), 19-32. <https://doi.org/10.1177/1059840519873380>.
- Her, M., & Xiong, Z. B. (2023). Self-reported reasons for divorce, social support, and depression: An exploratory study with hmong women. *Journal of Family Issues*. <https://doi.org/10.1177/0192513X231162966>
- Heywood, A. (1994). *Political Ideas and Concepts: An Introduction*, London: Macmillan.
- Hogendoorn, B., Leopold, T. & Bol, T. (2020), Divorce and diverging poverty rates: A risk-and-vulnerability approach. *Journal of Marriage and Family*, 82, 1089-1109. <https://doi.org/10.1111/jomf.12629>
- Irigaray, L. (1985). *This Sex Which Is No One*. (Tr. C. Porter & C. Burke, Trans.). New York: Cornell University Press. (Original work published 1977).
- Johansson, T., & Andreasson, J. (2017). *Fatherhood in Transition: Masculinity, Identity and Everyday Life*. London: Palgrave Macmillan.
- Jordan, A. (2019). *The new politics of fatherhood: Men's movements and masculinities*. Palgrave Macmillan.
- Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW). <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/122-kadnlara-kars-her-turlu-ayrmlgn-onlenmesi-sozlesmesi/> sitesinden 02.08.2023 tarihinde alınmıştır.

- Kağıtçıbaşı, Ç. (1982). Old-Age security Value of Children: Cross-National socioeconomic evidence. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 13(1), 29-42 <https://doi.org/10.1177/0022022182131004>.
- Kağıtçıbaşı, C. (1989). Child rearing in Turkey and an intervention research. *Psychology and Developing Societies*, 1(1), 37-52. <https://doi.org/10.1177/097133368900100105>
- Kağıtçıbaşı, C. & Ataca, B. (2015). Value of Children, family change, and implications for the care of the elderly. *Cross-Cultural Research*. 49(4). <https://doi.org/10.177/1069397115598139>.
- Kalaycı, A. R. (2011). *Tek Abeveynli Aileler*. T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Kallio, H., Pietilä, A. M., Johnson, M., & Kangasniemi, M. (2016). Systematic methodological review: developing a framework for a qualitative semi-structured interview guide. *Journal of advanced nursing*, 72(12), 2954-2965.
- Kalmijn, M. (2013). Long-term effects of divorce on parent—child relationships: within-family comparisons of fathers and mothers. *European Sociological Review*, 29(5), 888-898.
- Kandiyoti, D. (1988). Bargaining with patriarchy. *Gender & Society*, 2(3), 274-290. <https://doi.org/10.1177/089124388002003004>
- Kandiyoti, D. (1996). *Gendering the middle east emerging perspectives Gender, culture, and politics in the middle east*. Syracuse University Press.
- Kepekçi, E. (2012). Hegemonik erkeklik eleştirisi ve feminizm birlikteliği mümkün mü? *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 11, 59-86.
- King, V., & Heard, H. E. (1999). Nonresident father visitation, parental conflict, and mother's satisfaction: What's best for child well-being? *Journal of Marriage and the Family*, 61(2), 385-396.
- Koch, K. (2000). Fatherhood movement. *CQ Researcher*, 10(21), 473-496. <http://library.cqpress.com/>
- Komarovsky, M., & Philips, J., H. (1987). Marriage and Power. In *Blue-Collar Marriage*, 220-235. Yale University Press. <http://www.jstor.org/stable/j.ctt1dt00g0.15>

- Kramer, K., Myhra, L., Zuiker, V., & Bauer, J. (2016). Comparison of poverty and income disparity of single mothers and fathers across three decades: 1990–2010. *Gender Issues*, 33, 22-41. <https://doi.org/10.1007/s12147-015-9144-3>.
- Kreyenfeld, M., & Trappe, H. (2020). Introduction: Parental life courses after separation and divorce in Europe. In: Kreyenfeld, M., Trappe, H. (eds) *Parental Life Courses after Separation and Divorce in Europe. Life Course Research and Social Policies*, 12. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-44575-1_1
- Krishnakumar, A., & Buehler, C. (2000). Interparental conflict and parenting behaviors: A meta-analytic review. *Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies*, 49(1), 25-44 <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2000.00025.x>
- Laletas, S., & Khasin, M. (2021). Children of high conflict divorce: exploring the experiences of primary school teachers. *Children and Youth Services Review*, 127. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2021.106072>
- Lamb, M. E. (2000) The History of research on father involvement. *Marriage & Family Review*, 29(2-3), 23-42. https://doi.org/10.1300/J002v29n02_03.
- Lamb, M. E. (Ed.). (2010). *The role of the father in child development* (5th ed.). John Wiley & Sons, Inc.
- Lamb, M. E. (2010). How *do* fathers influence children's development? Let me count the ways. In M. E. Lamb (Eds.), *The role of the father in child development* 1-26. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Latting J K. (1995). Postmodern feminist theory and social work: a deconstruction. *Social Work*, 40(6), 831–833.
- Law Y. W., Chan M., Zhang H., Tai L., Tsang S., Chu P., Yip P. (2019). Divorce in Hong Kong SAR, 1999-2011: A review of 1,208 family court cases. *Journal of Divorce & Remarriage*, 60(5), 289-403 <https://doi.org/10.1080/10502556.2018.1558855>
- Leavell, A. S., Tamis-LeMonda, C. S., Ruble, D. N., Zosuls, K. M., & Cabrera, N. J. (2012). African American, White and Latino fathers' activities with their sons

- and daughters in early childhood. *Sex Roles: A Journal of Research*, 66(1-2), 53–65. <https://doi.org/10.1007/s11199-011-0080-8>
- Lee, Y., & Hofferth, S.L. (2017). Gender Differences in Single Parents' Living Arrangements and Child Care Time. *Journal of Child and Family Studies*, 26(12), 3439-3451.
- Lehr, R., & MacMillan, P. (2001). The psychological and emotional impact of divorce: The Noncustodial Fathers' Perspective. *Families in Society*, 82(4), 373–382. <https://doi.org/10.1606/1044-3894.186>
- Leopold, T., & Kalmijn, M. (2016). Is divorce more painful when couples have children? Evidence from long-term panel data on multiple domains of well-being. *Demography*, 53(6), 1717–1742. <https://doi.org/10.1007/s13524-016-0518-2>
- Levkovich, I., & Eyal, G. (2021) 'I'm caught in the middle': preschool teachers' perspectives on their work with divorced parents. *International Journal of Early Years Education*, 29(2), 184-198.
- Levtov, R., Van Der Gaag, N., Greene, M., Kaufman, M., & Barker, G. (2015). *State of the world's fathers: A men's advocacy publication*. Washington, DC: Promundo, Rutgers, Save the Children, Sonke Gender Justice, and the MenEngage Alliance.
- Lewin, T. (1995). Creating fathers out of men with children. The New York Times. <https://www.nytimes.com/1995/06/18/us/creating-fathers-out-of-men-with-children.html>
- Lune, H., & Berg, B. L. (2019). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Maddison, S. (1999). Private men, public anger: The men's rights movement in Australia. *Journal of Interdisciplinary Gender Studies*, 4(2), 39–51. <https://doi.org/10.1080/10892699908857864>
- Madden-Derdich, D., & Leonard, S. (2000). Parental role identity and fathers' involvement in coparental interaction after divorce: fathers' perspectives. *Family Relations*, 49(3), 311-318.

- Magaraggia, S. (2013). Tensions between fatherhood and the social construction of masculinity in Italy. *Current Sociology*, 61(1), 76-92
<https://doi.org/10.1177/0011392112464231>
- Marsiglio, W. (1995). *Fatherhood: Contemporary theory, research, and social policy*. Sage Publications, Inc. <https://doi.org/10.4135/9781483327242>
- Manne, K. (2017). *Down girl: The logic of misogyny*. New York: Oxford University Press.
- McIntosh, J., Wells, Y., & Smyth, B., & Long, C. (2008). Child-focused and child inclusive divorce mediation: Comparative outcomes from a prospective study of postseparation adjustment.”. *Family Court Review*. 46. 105-124.
<https://doi.org/10.1111/j.1744-1617.2007.00186.x>.
- McIntosh, J. E., Long, C. M. & Wells, Y.D. (2009). Children beyond dispute. A four year follow up study of outcomes from child focused and child inclusive post-separation family dispute resolution. *Report to the Australian Government Attorney General's Department, Canberra. Canberra, Australia: Attorney-General's Department.1-143*.
- McLanahan, S., & Sandefur, G. (1994). *Growing up with a single parent: What hurts, what helps*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- McMunn, A., Martin, P., Kelly, Y., & Sacker, A. (2017). Fathers' involvement: Correlates and consequences for child socioemotional behavior in the United Kingdom. *Journal of Family Issues*, 38(8), 1109-1131
- McNay, L. (1992). *Foucault and Feminism: Power, Gender, and the Self*. Northeastern University
- Meier, J. S. (2009). A historical perspective on parental alienation syndrome and parental alienation. *Journal of child custody*, 6(3-4), 232-257.
- Mies, M. (2014). *Patriarchy and Accumulation on a World Scale: Women in the International Division Of Labour*. London: Zed Books.
<http://dx.doi.org/10.5040/9781350221703>
- Mills-Koonce, W. R., Willoughby, M. T., Zvara, B., Barnett, M., Gustafsson, H., Cox, M. J., & Family Life Project Key Investigators (2015). Mothers' and Fathers' Sensitivity and Children's Cognitive Development in Low-Income, Rural

- Families. *Journal of applied developmental psychology*, 38(1), 1–10.
<https://doi.org/10.1016/j.appdev.2015.01.001>
- Mortelmans, D. (2020). *Divorce in Europe: New Insights in Trends, Causes and Consequences of Relation Break-ups*. European Studies of Population. Springer Nature Switzerland AG <https://doi.org/10.1007/978-3-030-25838-2>.
- Myers, M. J. U. (2012). A big brother: New findings on how low-income fathers define responsible fatherhood. *Journal of Family and Economic Issues*, 34(3), 253-264. <https://doi.org/10.1007/s10834-012-9327-y>
- Myers, M. J. U. (2012). A big brother: New findings on how low-income fathers define responsible fatherhood. *Journal of Family and Economic Issues*, 34(3), 253-264. <https://doi.org/10.1007/s10834-012-9327-y>
- Oakley, A. (1981) *Subject Women*. Oxford, UK: Martin Robertson.
- Ogelman, H. G., Seçer, Z., Yalçın, S., Önder, A., & Sarıkaya, H. E. (2015). Comparison of ego resiliency of preschool children according to the variable of divorce. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (33), 87-96
- Ooms, T. (1990). Families and government: Implementing a family perspective in public policy. *Social Thought*, 16(2), 61-78.
- Öngider, N. (2013). Boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. 5(2), 140-161.
- Pannucci, C. J., & Wilkins, E. G. (2010). Identifying and avoiding bias in research. *Plastic and Reconstructive Surgery*, 126(2), 619–625.
<https://doi.org/10.1097/PRS.0b013e3181de24bc>
- Paquette, D. (2004). Theorizing the father-child relationship: Mechanisms and developmental outcomes. *Human Development*, 47(4), 193–219.
- Parkinson, P., & Smyth, B. (2004). Satisfaction and dissatisfaction with father-child contact arrangements in Australia. *Child & Family. LQ*, 16.
- Parkinson, P., Cashmore, J., & Single, J. (2005). Adolescents' views on the fairness of parenting and financial arrangements after separation. *Family Court Review*, 43(3), 429-444.
- Pateman, C. (1988). *The Sexual Contract*. Cambridge: Polity Press and Stanford: Stanford University Press.

- Pettersen T. (2011). The ethics of care: normative structures and empirical implications. *Health care analysis: HCA: journal of health philosophy and policy*, 19(1), 51–64. <https://doi.org/10.1007/s10728-010-0163-7>
- Pleck, E. H., & Pleck, J. H. (1997). Fatherhood ideals in the United States: Historical dimensions. In M. E. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development* (pp. 33–48). John Wiley & Sons Inc.
- Raley, R. K., & Sweeney, M. M. (2020). Divorce, repartnering, and stepfamilies: A decade in review. *Journal of Marriage and Family*, 82(1), 81-99.
- Randles, J. (2018). “Manning Up” to be a Good Father: Hybrid Fatherhood, Masculinity, and U.S. Responsible Fatherhood Policy. *Gender & Society*, 32(4), 516–539. <https://doi.org/10.1177/0891243218770364>
- Richter, L., Chikovore, J., Makusha, T., Bhana, A., Mokomane, Z., Swartz, S. & Makiwane, M. (2011) Fatherhood and families. In: Department of Economic and Social Affairs. *Men in families and family policy in a changing world*. New York: United Nations. 47-84.
- Rohner, R. P., & Veneziano, R. A. (2001). The importance of father love: History and contemporary evidence. *Review of General Psychology*, 5(4), 382-405.
- Sancar, S. (2012). *Türk modernleşmesinin cinsiyeti erkekler devlet, kadınlar aile kurar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Saracho, O. N., & Spodek, B. (2008). Fathers: The invisible parents. *Early Child Development and Care*, 178(7-8), 821-836.
- Sbarra D. A., Law R. W., Portley R. M. (2011). Divorce and death: A meta-analysis and research agenda for clinical, social, and health psychology. *Perspectives on Psychological Science*, 6, 454–474.
- Schwab, R. (1997). Parental mourning and children's behavior. *Journal of Counseling & Development*, 75(4), 258-265.
- Silverstein, L. B., & Auerbach, C. F. (1999). Deconstructing the essential father. *American Psychologist*, 54(6), 397–407. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.54.6.397>
- Simmons, H. (2020). *Surveillance of Modern Motherhood: Experiences of Universal Parenting Courses*. Palgrave Macmillan Ltd. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-45363-3>

- Segal, L. (1997). *Signs*. The University of Chicago Press. 1057-1061.
<http://www.jstor.org/stable/3175237>
- Shapiro, A., & Lambert, J. (1999). Longitudinal effects of divorce on the quality of the father-child relationship and on fathers' psychological well-being. *Journal of Marriage and Family*, 61(2), 397-408. <https://doi.org/10.2307/353757>.
- Simons, R. L., Whitbeck, L. B., Beaman, J., & Conger, R. D. (1994). The impact of mothers' parenting, involvement by nonresident fathers, and parental conflict on the adjustment of adolescent children. *Journal of Marriage and Family*, 56(2), 356-374.
- Smith, A. B., & Gollop, M. M. (2001). What children think separating parents should know. *New Zealand Journal of Psychology*, 30(1), 23.
- Spillman, J., Deschamps, H., & Crews, J. (2004). Perspectives on nonresidential paternal involvement: A literature review. *The Family Journal*, 12(3), 263-270.
- Stamps, L. E. (2002). Maternal preference in child custody decisions. *Journal of Divorce and Remarriage*, 37(1-2), 1-12.
- Stempel, G. (1989). Content analysis. In G. H. Stempel III & B. H. Westley (Eds.), *Research methods in mass communication* (pp. 124-136). Englewood Cliffs., NJ: Prentice-Hall.
- Stephens, L. S. (1996). Will Johnny see daddy this week? *Journal of Family Issues*, 17(4), 466-494.
- Stratton, S. (2021). Population Research: Convenience Sampling Strategies. *Prehospital and Disaster Medicine*, 36(4), 373-374.
<https://doi.org/10.1017/S1049023X21000649>
- Şahin, H. (2020). Comparison of value acquisitions of children of divorced and non-divorced parents. *Educational Research and Reviews*, 15(9), 587-596.
<https://doi.org/10.5897/ERR2020.4032>
- Tach, L. M., & Eads, A. (2015). Trends in the economic consequences of marital and cohabitation dissolution in the United States. *Demography*, 52(2), 401-432.
<https://doi.org/10.1007/s13524-015-0374-5>
- Tamis-LeMonda, C., Shannon, J., Cabrera, N., & Lamb, M. (2004). Fathers and mothers at play with their 2- and 3-year-olds: Contributions to language and

- cognitive development. *Child Development*. 75(6).
<https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2004.00818.x>
- TBMM Meclis Araştırma Komisyonu Raporları (2016)
- Thomas, C., & Ryan, M. (2008) Women's Perception of the Divorce Experience: A Qualitative Study, *Journal of Divorce & Remarriage*, 49(3-4), 210-224, <https://doi.org/10.1080/10502550802222394>
- Tong, R., & Botts, T.F. (2016). *Feminist Thought: A More Comprehensive Introduction* (4th ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429493836>
- Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005
- Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, (2023). Sosyal ve Ekonomik Destek (SED) Hizmeti. <https://www.aile.gov.tr/ss/cocuk-hizmetleri-genel-mudurlugu/sed-hizmeti/>
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982: 41.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2021). Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2020. 25 Şubat 2021 raporu. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-BosanmaIstatistikleri-2020-37211> sitesinden 09.08.2022 tarihinde alınmıştır.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2021). Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2021. 01 Nisan 2021 raporu. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Aile-Yapisi-Arastirmasi-2021> sitesinden 09.08. 2023 tarihinde alınmıştır.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2023). Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2022. 23 Şubat 2023 raporu.
- T.C. Resmî Gazete (14 Ekim 1985). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18898.pdf>
- UNICEF (2004). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme El Kitabı. UNICEF, Türkiye. https://www.unicef.org/turkiye/media/2321/file/TURmedia_Uygulama%20El-kitabi%20TR.pdf.pdf sitesinden 01.08.2023 tarihinde alınmıştır.
- United Nations. (2011). *Men in families and family policy in a changing world*. New York: United Nations.
- Ünal, F., ve Kök, E. (2015). The opinions of parents who have children between the ages of 0-6 about fatherhood role. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1(4), 1142-1153. <https://doi.org/10.24289/ijsser.279124>

- Van Krieken, R. (2005). The “Best interests of the child” and parental separation: On the “Civilizing of parents.” *The Modern Law Review*, 68(1), 25–48. <http://www.jstor.org/stable/3699111>
- Yazan, B. (2015). Three approaches to case study methods in education: Yin, Merriam, and Stake. *The qualitative report*, 20(2), 134-152.
- Yerlikaya, T. (2019). Critical discourse analysis and social media: New approaches in critical discourse analysis studies. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18, 193-210.
- Yin, R. K. (2002). *Case Study Research: Design and Methods*. SAGE Publications.
- Yüksel, S. R. (2014). Türk Medenî Kanunu bakımından kadın-erkek eşitliği. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 18(2), 175-200. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ahbvuhfd/issue/48103/608286>
- Wagner, M., & Weiß, B. (2006). On the variation of divorce risks in Europe: Findings from a meta-analysis of European longitudinal studies. *European Sociological Review*, 22(5), 483-500. <https://doi.org/10.1093/esr/jcl014>.
- Waldvogel, P., & Ehlert, U. (2016). Contemporary fatherhood and its consequences for paternal psychological well-being- A cross-sectional study of fathers in central europe. *Frontiers in public health*, 4, 199. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2016.00199>
- Walker, A. & McGraw, L. (2004). Who is responsible for responsible fathering? *Journal of Marriage and Family*. 62(2). 563-569. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.00563.x>.
- Watkins, M. (2006). Divorce. *Georgetown Journal of Gender & the Law*, 7, 1033-1041.
- Weedon, C. (1987). *Feminist Practice and Poststructuralist Theory*. New York: Basil Blackwell
- Weldon, S. (2008). Intersectionality. In G. Goertz & A. Mazur (Eds.), *Politics, Gender, and Concepts: Theory and Methodology* (pp. 193-218). Cambridge: CambridgeUniversity Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511755910.009>.
- Williams, F. (2001) In and beyond New Labour: towards a new political ethics of care. *Critical Social Policy*, 21.

- Wong L. (2008). Data analysis in qualitative research: a brief guide to using NVivo. Malaysian family physician. *Journal of the Academy of Family Physicians of Malaysia*, 3(1), 14–20.
- Zhang, X. (2013). Bidirectional longitudinal relations between father–child relationships and Chinese children's social competence during early childhood. *Early Childhood Research Quarterly*, 28(1), 83-93.

EKLER

Ek. 1. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Sizi Şennur Eçmen tarafından yürütülen "Erken Çocukluk Döneminde Çocuğu Olan Babaların Boşanma Deneyiminin ve Baba-Çocuk İlişkilerinin İncelenmesi" başlıklı **araştırmaya** davet ediyoruz. Bu araştırmaya katılıp katılmama kararını vermeden önce, araştırmanın neden ve nasıl yapılacağını bilmeniz gerekmektedir. Bu nedenle bu formun okunup anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Eğer anlayamadığınız ve sizin için açık olmayan şeyler varsa, ya da daha fazla bilgi isterseniz bize sorunuz.

Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmaya **katılmama** veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmadan **çıkma** hakkında sahipsiz. **Çalışmayı yanıtlamanız, araştırmaya katılım için onam verdiğiniz** biçiminde yorumlanacaktır. Size verilen **formlardaki** soruları yanıtlarken kimsenin baskısı veya telkini altında olmayın. Bu formlardan elde edilecek kişisel bilgiler tamamen gizli tutulacak ve yalnızca araştırma amacı ile kullanılacaktır.

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

I. Bölüm

Boşanma deneyimi

1. Boşanma Deneyiminizden bahseder misiniz?
 - a) Aileniz boşanma sürecinden ve sonrasındaki süreçten nasıl etkilenmiştir?
 - b) Boşanma süreci ve boşanmadan sonraki süreç sizi ve ailenizi nasıl etkilemektedir?
 - c) Boşanma sürecine ve sonrasındaki sürece ilişkin deneyimleriniz nelerdir?
2. Boşanma sürecinden önceki aile ilişkilerinizi nasıl tanımlarsınız? / Boşanma öncesinde aile ilişkileriniz hakkında düşünceleriniz nelerdir?
 - i. Bu ilişkiler boşanma sürecinde nasıl değişikliklere uğradı? (sonda)
 - ii. Bu ilişkiler boşanma sonrasında nasıl değişikliklere uğradı? (sonda)
3. Boşanma sürecinin çocuğunuza yansımaları neler oldu? Süreç çocuğunuza nasıl yansıdı?
 - a) Çocuğunuza süreci nasıl anlattınız?
 - b) Bu süreci çocuğunuz ile paylaşırken nelere dikkat ettiniz?
 - c) Anlatma sürecinde destek olan kişiler oldu mu? Olduysa kimler?
 1. Çocuğunuz boşanma sürecini nasıl karşıladı? (sonda)
4. Çocuğunuzun annesi ile ilişkinizi ve iletişiminizi nasıl tanımlarsınız?
 - a) Çocuğunuz annesi olan ilişkinizden nasıl etkilenmektedir?
 - b) Bu ilişki ona nasıl yansımaktadır?
 - c) Bununla ilgili deneyimleriniz neler? Bir anınızı paylaşarak çocuğunuzun etkilendiği süreci paylaşır mısınız?
5. Nafaka ve velayet konusunda ne düşünüyorsunuz?
 - a) Nafaka sizi ekonomik olarak nasıl etkiliyor?
 - b) Süresiz nafaka hakkında ne düşünüyorsunuz?
6. Çocuğunuzun velayeti kimdedir?

- a) Velayeti alan kişi aısından süreci nasıl değerlendirirsiniz?
 - b) Velayeti alan kiřinin siz olması hakkında neler dūřunuyorsunuz?
Siz olsaydınız neler farklı olurdu?
7. Ortak velayet hakkında ne dūřunuyorsunuz?

II. Bölüm

Baba-çocuk ilişkisi

1. Çocuğunuzla ilişkinizi nasıl tanımlarsınız?
2. Çocuğunuzla ilişkiniz boşanma deneyiminden nasıl etkilendi?
 - a) Çocuğunuzun boşanma sürecine ilişkin deneyimleri nelerdir?
3. Çocuğunuzla geçirdiğiniz zamanı nasıl değerlendirirsiniz?
 - a) Bu zamanı nitelik ve nicelik aısından, boşanma öncesi ve sonrası olarak karşılaştırabilir misiniz?
 - b) Çocuğunuzla haftada kaç gün/kaç saat görüşüyorsunuz?
 - c) Çocuğunuzla geçirdiğiniz ve sizi en çok etkileyen zamanı örneklendirebilir misiniz? (Özel değilse)
 - d) Çocuğunuzla geçirdiğiniz en duygusal zamanı anlatabilir misiniz? (Özel değilse)
 - e) Çocuğunuzla geçirdiğiniz zamanın onun annesiyle geçirdiği zamandan farklı olduğunu hissediyor musunuz? Örneklendirebilir misiniz?
4. Çocuęunuzla yeterli ve etkili zaman geçirdięinizi dūřunuyor musunuz?
Neden?
5. Çocuğunuzdan beklentileriniz nelerdir?
 - a) Boşanma sürecinde beklentileriniz değişti mi?
6. Çocuğunuzun hayatındaki rolünüzü nasıl tanımlarsınız?
 - a) Boşanma öncesi babalık rolünüzü nasıl tanımlarsınız?
 - b) Boşanma sonrası babalık rolünüzü nasıl tanımlarsınız?
 - c) Sizce babalık rolünüz boşanma sonrasında ne gibi değişiklikler geçirdi?
 - d) Değişimin ne yönde olduğunu örneklendirebilir misiniz?
7. Çocuğunuzun bakımı ve gelişimi konusunda aldığınız sorumluluklar nelerdir?
 - a) Boşanma sonrası sorumluluklarınız öncesine göre nasıl değişti?